

ΑΝΤΩΝΙΟΥ Ν. ΧΩΡΑΦΑ
ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΟΥ ΤΟΥ Θ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

65

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ
ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΜΕΤΑ 40 ΕΙΚΟΝΩΝ ΚΑΙ ΧΑΡΤΩΝ

ΔΙΑ ΤΗΝ Α' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΟΓΔΩΗ

Τιμάται μετὰ τοῦ βιβλιοσήμου καὶ φόρου δρ. 15.75

Βιβλιοσήμον καὶ Φόρος Ἀναγκ. Δανείου δραχ. 7.30

Ἀριθμὸς ἐγκριτικῆς ἀποφάσεως 20986

Ἀριθμὸς ἀδείας κυκλοφορίας 49078, 9. 11. 1928.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚΔΟΤΑΙ: ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ»

50—Ὁδὸς Σταδίου—50

1928

ΕΚΠ

ΕΕ

2098

ΔΙΑ ΤΩΝ ΔΙΔΑΣΚΟΝΤΩΝ

Ευπ. 2098

ΕΕ

ΑΝΤΩΝΙΟΥ Ν. ΧΩΡΑΦΑ
ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΟΥ ΤΟΥ Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ
ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΜΕΤΑ 40 ΕΙΚΟΝΩΝ ΚΑΙ ΧΑΡΤΩΝ

ΔΙΑ ΤΗΝ Α' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΟΓΔΩΗ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚΔΟΤΑΙ: ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
50—'Οδός Σταδίου —50

1928

ΔΙΑ ΤΩΝ ΔΙΔΑΣΚΟΝΤΩΝ

ΕΚΠ

ΕΕ

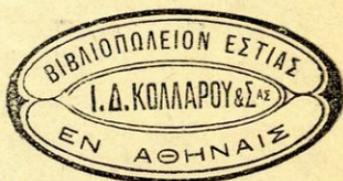
2098

Τὰ γνήσια ἀντίτυπα φέρουν τὴν ὑπογραφήν τοῦ
συγγραφέως καὶ τὴν σφραγίδα τοῦ βιβλιοπωλείου τῆς
«Ἑστίας».

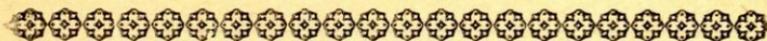
Α. Κολλαροῦ

Βιβλ. Μ. Ροδά

1093/1972

Τύποις Παρρασκευᾶ Λεώνη

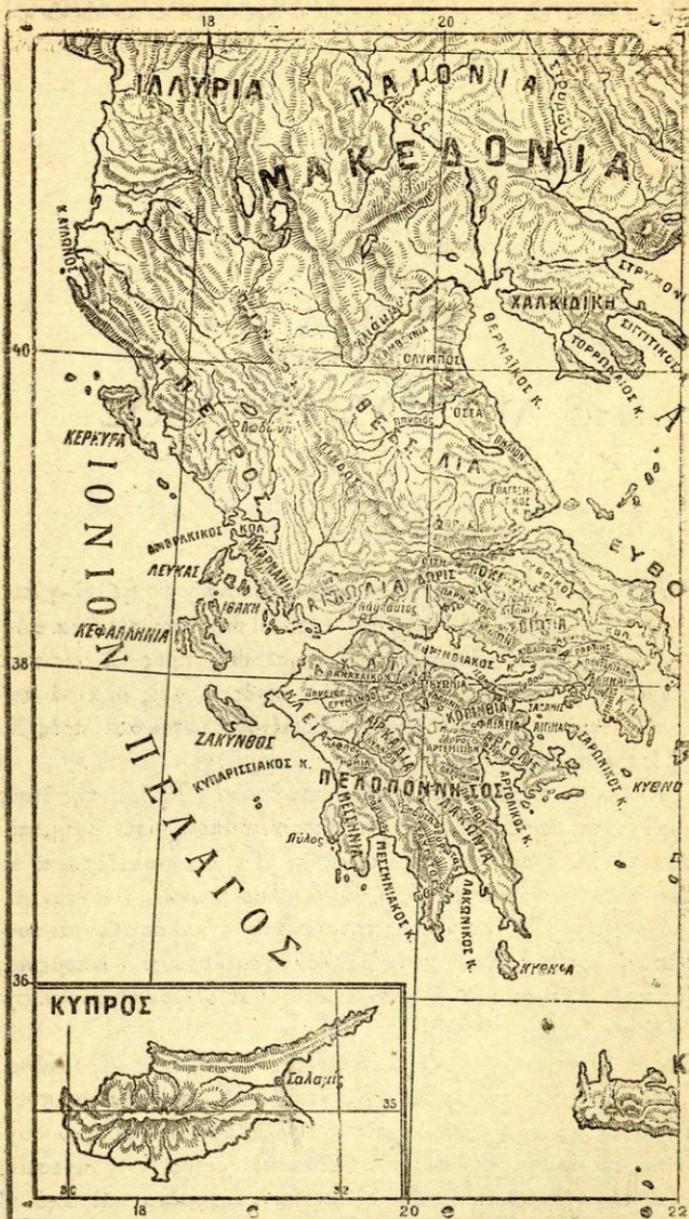
ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Η ΕΛΛΑΣ

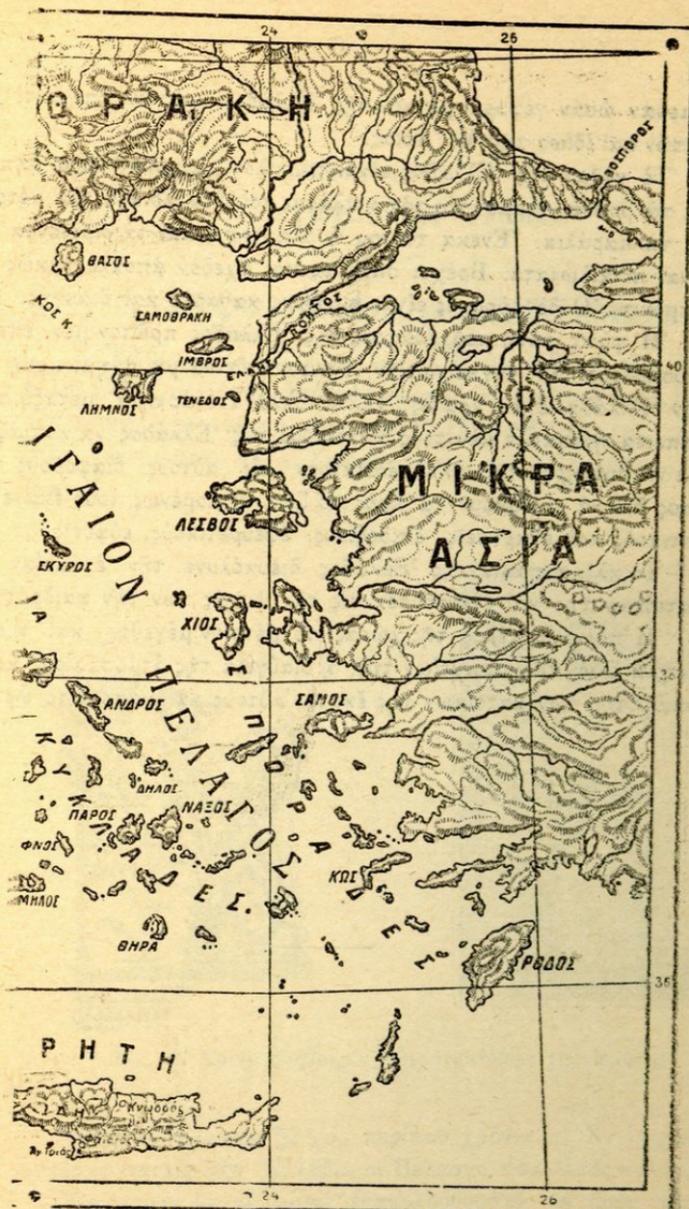
Ἡ Ἑλλάς ἴκχυρῶς εἶναι ἡ Ἑλληνικὴ χερσονήσος μετὰ τὰ γύρω νησιά. Τὸ ἑλληνικὸν ὅμως ἔθνος δὲν περιωρίσθη εἰς τὰ ὄρια αὐτῆς τῆς χώρας. Μετὰ τὰς ἀποικίας του ἐξηπλώθη πρὸς Δ. εἰς τὴν Σικελίαν καὶ τὴν μεσημβρινὴν Ἰταλίαν, πρὸς Α. εἰς ὅλα τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ τοῦ Εὐξείνου πόντου καὶ πρὸς Ν. εἰς τὰ βόρεια παράλια τῆς Ἀφρικῆς.

Ἡ Ἑλληνικὴ χερσονήσος εἶναι χώρα ὄρεινῆ. Τὰ ὄρη τῆς ὅμως διασταυρῶνονται ἀναμεταξύ των μετὰ τέτοιον τρόπον, ὥστε σχηματίζουν ἀρκετὰ λεκανοπέδια καὶ κοιλάδας. Τὰ λεκανοπέδια καὶ αἱ κοιλάδες αὐταὶ ἢ κλείονται γύρω γύρω ἀπὸ βουνά, ἢ ἔχουν μικρὸν μόνον μέρος ἀνοικτὸν πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ ποτίζονται συνήθως ἀπὸ μικροὺς ποταμοὺς ἢ μᾶλλον χειμάρρους. Ἐπομένως τὸ πρὸς καλλιέργειαν κατάλληλον ἔδαφος καὶ ὀλίγον εἶναι καὶ ὄχι πολὺ εὐφρον.

Σπουδαῖον ἐπίσης χαρακτηριστικὸν τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου εἶναι, ὅτι ὅλα τῆς αἱ ἀκταὶ σχίζονται ἀπὸ πολλοὺς κόλπους. Τοῦτο ἔκανεν εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Ἑλλάδος εὐκόλον τὴν συγκοινωνίαν διὰ θαλάσσης. Εἰς τὴν θάλασσαν ὅμως τοὺς προσεέλκυαν καὶ τὰ νησιά, τὰ ὅποια εἶναι κατασπαρμμένα καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη τῆς χερσονήσου. Αὐτὰ διὰ τοὺς ταξιδεύοντας ἔχρη-

Είχ. 1.

Η Ελλάδα

σήμευαν ὡσάν γέφυραι μεταξὺ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν ἀπέναντί της ἄκτῶν καὶ ἰδίως τῆς Μ. Ἀσίας.

Τὸ κλίμα τῆς Ἑλλάδος εἶναι ποικίλον, ψυχρὸν ὅπως δῆποτε εἰς τὰ βουνά, θερμὸν εἰς τὰς κοιλάδας τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ μέτριον εἰς τὰ παράλια. Ἔνεκα τούτου ἡ βλάστησις καὶ τὰ προϊόντα της εἶναι ποικιλώτατα. Βρέχει σπανίως καὶ σχεδὸν ἀποκλειστικῶς τὸν χειμῶνα. Ὁ δὲ οὐρανὸς εἶναι συνήθως καθαρὸς καὶ διαυγής.

Ἡ φύσις αὐτῆ τοῦ ἐδάφους τῆς Ἑλλάδος πρῶτον μὲν, ἐπειδὴ ἐδυσκόλευε τὴν συγκοινωνίαν, ἔγινεν αἰτία νὰ μὴ σχηματισθῆ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἓνα κράτος, ἀλλὰ πολλὰ ἀνεξάρτητα μεταξὺ των. Ἐπειτα ἠνάγκαζε μὲν τοὺς κατοίκους τῆς Ἑλλάδος νὰ κοπιᾶζον διὰ νὰ συντηροῦνται, ἀλλὰ ἐδείκνυεν εἰς αὐτοὺς διαφόρους τρόπους διὰ νὰ εὐρίσκουν τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Ἐπομένως τοὺς ἔκανε ἐργατικούς καὶ ἐγκρατεῖς, ἐπιδεξίους, ἐφευρετικούς, εὐφυεῖς.

Τὸ κλίμα πάλιν τῆς Ἑλλάδος διευκόλυε τὴν ἐργασίαν τῶν κατοίκων της καὶ ἔγεννοῦσεν εἰς τὰς ψυχὰς των τὴν φαιδρότητα.

Ἡ ποικιλία τέλος τῆς χώρας, τὸ μέτριον μέγεθος καὶ ἡ συμμετρία ὄλων τῶν στοιχείων της, ἡ διαύγεια τῆς ἀτμοσφαιράς καὶ ἡ φαιδρότης τῶν κατοίκων της ἔκανεν αὐτοὺς νὰ ἀγαποῦν τὸ ὄρατον

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄ ΠΡΟ-ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

1. Οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος.

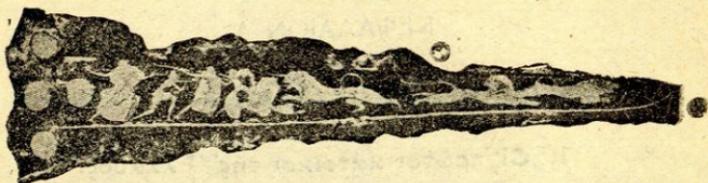
Οἱ Ἕλληγες δὲν ἐξουσαν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ ἦλθαν εἰς αὐτὴν ἀπὸ τὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι εἶναι ΒΑ. Ἐτῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου. Πρὸ τῶν Ἑλλήνων ἕως εἰς τὴν Ἑλλάδα κατοικοῦσαν ἄλλοι λαοὶ ἀλλόφυλοι καὶ ἀλλόγλωσσοι, οἱ Πελασγοί.

Εἰκ. 2. Τοιχογραφίαι ἐκ τῶν ἀνακτόρων τῆς Κρήτης.

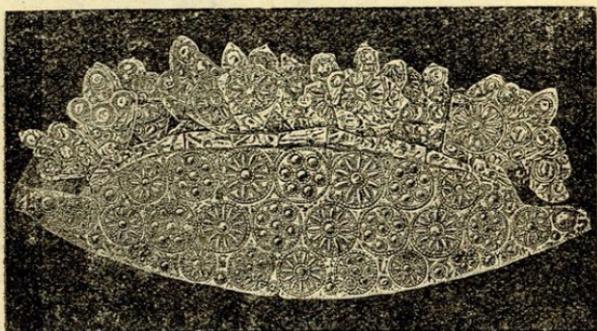
Ὅταν οἱ Ἕλληγες, 52 χιλ. περίπου χρόνια π. Χ. ἤρχισαν νὰ κατέρχωνται εἰς τὴν Ἑλλάδα, οἱ Πελασγοὶ ἦσαν λαὸς πολιτισμένος. Ἐπίστευαν ὅτι αἱ ψυχαὶ ἐξακολουθοῦσαν νὰ ζοῦν καὶ μετὰ θάνατον καὶ νὰ ἀναμειγνύονται εἰς τὰς ὑποθέσεις τῶν συγγενῶν

των. Διὰ τοῦτο κάθε οἰκογένεια ἐλάτρευε τοὺς προγόνους τῆς ὡς θεοῦς. Ἐλάτρευαν ἕμως ἐπίσης ὡς θεοὺς τὰ δύο μεγαλύτερα στοιχεία τῆς φύσεως, τὸν Οὐρανὸν καὶ τὴν Γῆν.

Εἰκ. 3. Χρυσοκόλλητον ἐγχειρίδιον ἐκ τῶν τάφων τῶν Μυκηθῶν.

Κατεσκευάζαν οἰκίας καὶ ἀνάκτορα πολυτελεῖ. Ἐκτιζαν τὰς πόλεις τῶν συνήθως ἐπάνω εἰς λόφους (ἀκροπόλεις) καὶ ἀσφάλιζαν αὐτὰς ἀπὸ τὰς προσβολὰς τῶν ἐχθρῶν μὲ τείχη πελώρια.

Εἰκ. 4. Χρυσοῦν διάδημα ἐκ τῶν τάφων τῶν Μυκηθῶν.

Κατεσκευάζαν ἀπὸ πηλῶν ἀγγεῖα μὲ πολυχρῶμους ζωγραφίας. Κατεσκευάζαν ἀγάλματα ἀπὸ λίθου. Μετεχειρίζοντο τὸν χαλκὸν καὶ τὸν χρυσοῦν καὶ κατεσκευάζαν μὲ αὐτοὺς κοσμήματα, ποτήρια σκαλιστά, ξίφη, ἐγχειρίδια καὶ ἄλλα ὅπλα.

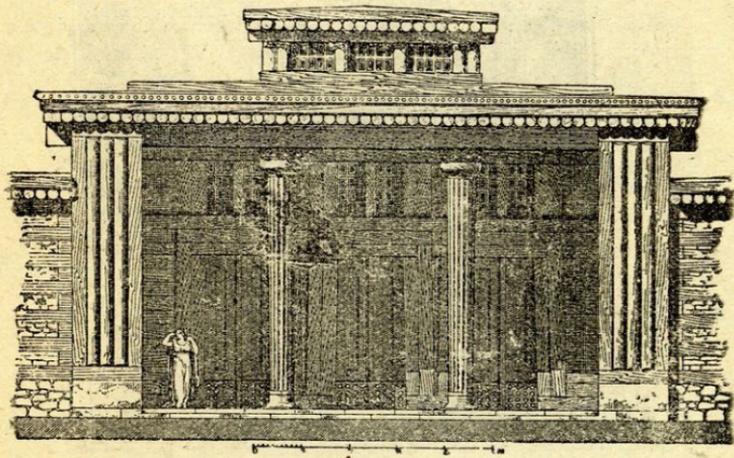
Τέλος ἐγνώριζαν νὰ κατασκευάζουν πλοῖα διὰ νὰ ταξιδεύουν. Τόσον δὲ προώδευσαν εἰς τὴν ναυτιλίαν, ὥστε ἦτο πυκνὴ ἢ συγ-

κοινωνία μεταξύ τῶν νήσων (ιδίως τῆς Κρήτης) καὶ τῶν παραθαλασσίων χωρῶν τῆς Ἑλλάδος, τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῆς Αἰγύπτου, Εἰς τὴν Κρήτην δὲ εἶχε σχηματισθῆ κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν μέγαν κράτος, τοῦ ὁποῦ βασιλεὺς ἦτο ὁ περίφημος Μίνως.

Εἰς τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἀνῆκουν τὰ μεγαλοπρεπῆ κολοσσιαῖα καὶ μὲ ὠραίας τοιχογραφίας στολισμένα ἀνάκτορα, τὰ ὁποῖα μὲ τὰς ἀνασκαφὰς ἀνεκαλύφθησαν εἰς τὴν Κρήτην (εἰκ. 2). Ἐπίσης εἰς τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἀνῆκουν οἱ τάφοι, ποὺ ἀνεκαλύφθησαν εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῶν Μυκηνῶν. Μέσα εἰς τοὺς τάφους αὐτοὺς εὗρηκαν ἀγγεῖα, κοσμήματα, ἔπλα κλπ. μὲ μεγάλην τέχνην κατασκευασμένα (εἰκ. 3 καὶ 4).

2. Οἱ Ἕλληνες.

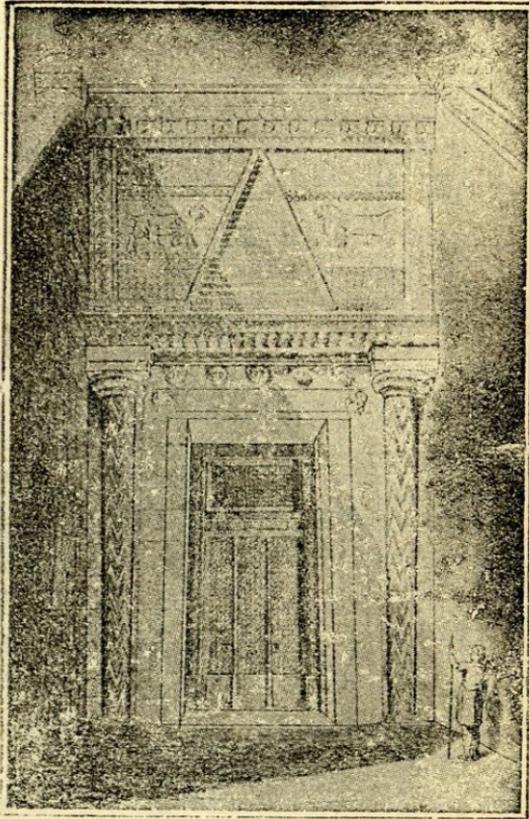
Δύο χιλ. περίπου χρόνια π. Χ. ἤρχισαν νὰ κατέρχονται εἰς τὴν Ἑλλάδα οἱ Ἕλληνες, ὅχι ὅλοι ὁμοῦ ἀλλὰ διαδοχικῶς.

Εἰκ. 5. Ἀνάκτορα τῶν Μυκηνῶν.

Πρῶτοι κατέρχονται οἱ Ἴωνες, φυλὴ πολεμικὴ καὶ ἐνεργητικὴ. Οἱ Ἴωνες ὑπέταξαν τοὺς παλαιούς κατοίκους τῆς Ἑλλάδος καὶ ἔδωσαν εἰς αὐτοὺς ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὴν γλῶσσάν των καὶ τὸ ἔθνος τῶν.

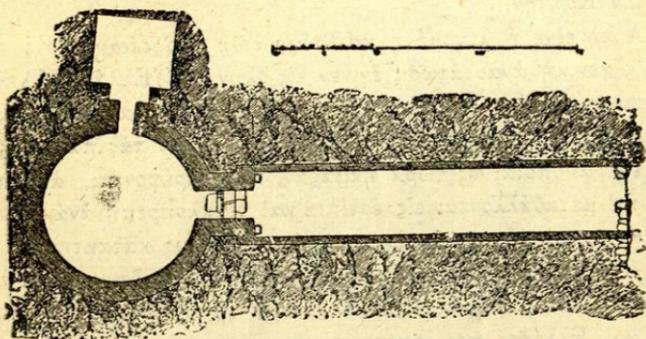
Ἐπειτα ἀπὸ τοὺς Ἴωνας, ἴσως περὶ τὸ 1600 π. Χ., κατέρχεται εἰς τὴν Ἑλλάδα ἄλλη φυλὴ Ἑλληνικὴ, οἱ Ἀχαιοί. Καὶ αὐτοὶ ἦλθαν εἰς σύγκρουσιν μὲ τοὺς Ἴωνας καὶ Πελασγούς, καὶ ἔλ-

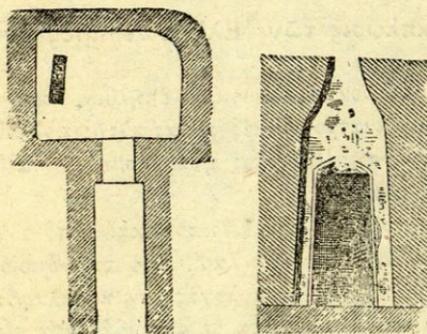
Εἰς. 6. Θολωτὸς τάφος Μυκηναίων (πρόσοψις).

λους μὲν ἠνάγκασαν νὰ περιορισθοῦν εἰς ὀλίγα μέρη τῆς Ἑλλάδος, μὲ ἄλλους δὲ ἐσυγχωνεῦθησαν. Συγχρόνως ἕως ἔλαβαν ἀπὸ τοὺς κατακτηθέντας τὸν πολιτισμὸν των, τὸν ὅποιον καὶ ἐτελειοποίησαν. Ἰδρυσαν δὲ εἰς πολλὰ μέρη ἰσχυρὰ ἑλληνικὰ βασίλεια, ὅπως εἰς τὴν Ἀργολίδα τὸ βασίλειον τῶν Μυκηναίων.

Εἰς τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἀνήκουν τὰ πολυτελεῖ ἀνάκτορα τῶν Μυκηθῶν (εἰκ. 5) καὶ τῆς Τίρυνθος καὶ οἱ μεγαλοπρεπεῖς θολωτοὶ τάφοι (θησαυροὶ) τῶν Μυκηθῶν (εἰκ. 6 καὶ 7) καὶ τοῦ Ὀρχομενοῦ, καθὼς καὶ οἱ λαξευμένοι εἰς τοὺς βράχους (εἰκ. 8).

Εἰκ. 7. Θολωτὸς τάφος Μυκηθῶν (κάτοψις).

Εἰκ. 8. Λαξευτὸς τάφος Μυκηθῶν (κάτοψις καὶ πρόσοψις)

Ἀπὸ τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα ἔπειτα οἱ Ἀχαιοὶ ἐξαπλώνονται εἰς τὰ νησιὰ καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν Κρήτην, ἔπου καταλύουν τὸ κράτος τοῦ Μίνως καὶ χωρίζουν αὐτὸ εἰς πολλὰ μικρὰ κράτη, καὶ τέλος εἰς τὴν Κύπρον, τὴν ὁποῖαν ἐξελλήγησαν.

Τελευταῖοι τέλος κατέρχονται εἰς τὴν Ἑλλάδα οἱ ῥωμαεῖοι καὶ

πολεμικοί Δωριεῖς. Καί κατ' ἀρχάς μὲν αὐτοὶ σταματοῦν ΒΔ. τῆς Θεσσαλίας πέραν τῆς Πίνδου. Τὸ 1200 ἔμως περίπου π. Χ. ἐξαπλώνονται μέχρι τῆς νοτίας Θεσσαλίας καὶ Δωριδος. Καί ἐπὶ τέλους ἀργότερα προχωροῦν ἀκόμη περισσότερο καὶ φθάνουν μέχρι τῆς Πελοποννήσου καὶ κατοικοῦν αὐτήν, ἀπὸ ἐδῶ δὲ πλέουν κα εἰς τὴν Κρήτην.

Αὐτὴ εἶνε ἡ λεγομένη *κάθοδος τῶν Δωριέων*. Ἐξ αἰτίας αὐτῆς γενικὴ ἀναστάσις ἐγένετο εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Ἀπὸ τοῦ παλαιοῦ κατοίκου αὐτῆς ἄλλοι μὲν ὑποτάσσονται εἰς τοὺς ἐπιδρομῆς, ἄλλοι δὲ ἀναγκάζονται νὰ φύγουν ἀπὸ τὰς πατρίδας των. Πόλεις, αἱ ὅσαι ὡς τώρα ἤκμαζαν, καταστρέφονται, ἀκροπόλεις ἰσχυραὶ μεταβάλλονται εἰς ἐρείπια καὶ μεγαλοπρεπῆ ἀνάκτορα κατακαίονται ἀπὸ τοὺς ἀγρίους καὶ ἀπολιτίστους κατακτητὰς. Ἐπίσης ὁ πολιτισμὸς καὶ ἡ τέχνη ἐξαφανίζονται, ἡ δὲ ναυτιλία ἀκόμη περισσότερο μακραίνεται. Ἀπὸ τότε τὸ ἐμπόριον μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Ἑλλάδος περιέρχεται εἰς ἓνα ἄλλον λαὸν ἐμπορικὸν καὶ ναυτικόν, τοὺς Φοίνικας, οἱ ὅσοι κατοικοῦσαν εἰς τὰ μεσημβρινὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας.

3. Ἐξάπλωσις τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἀνατολὰς.

Ἀπὸ τὴν *κάθοδον* τῶν Δωριέων ἐπῆλθεν ὅπως εἶδαμεν εἰς τὴν Ἑλλάδα μεγάλη ἀνατροπή. Ἐξ αἰτίας αὐτῆς πολλοὶ ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς κατοίκους τῆς Ἑλλάδος ἠναγκάσθησαν νὰ ζητήσουν νέας πατρίδας πρὸς ἀνατολὰς.

Λοιπὸν πρῶτον ἀπὸ τὸν Εὐριπον καὶ ἀπὸ τοὺς λιμένας τῆς Βοιωτίας ἀναχωροῦν διάφοροι λαοί, ἀπὸ τοὺς ὁποίους οἱ περισσότεροι ἦσαν Ἀχαιοί. Καί κατ' ἀρχάς μὲν καταλαμβάνουν τὴν Τένεδον καὶ τὴν Λέσβον. Ἐπειτα δὲ ἀποβιβάζονται εἰς τὴν ἀπέναντι παραλίαν τῆς Τρωάδος καὶ Μυσίας, ὅπου ἐγκαθίστανται ἔπειτα ἀπὸ μακροῦς ἀγῶνας μὲ τοὺς ἐντοπίους. Ἐκεῖ ἔκτισαν δώδεκα πόλεις, ἀπὸ τὰς ὁποίας σπουδαιότεραι ἦσαν ἡ Κύμη καὶ ἡ Σμύρνη. Αἱ ἀποικίαι αὐταὶ ὀνομάζονται *αἰολικαί*, διότι εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν οἱ ἀποικοὶ αὐτοὶ ἔλαβαν τὸ ὄνομα Αἰολεῖς, ὡς προερχόμενοι ἀπὸ ποικίλου λαοῦ (*αἰόλος* = *ποικίλος*).

Ἐπειτα ἀπὸ μερικὰ ἔτη ἄλλοι λαοί, μεταξὺ τῶν ὁποίων δια-

κρίνονται εἰ Ἰωνες, ἀναχωροῦν ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν καὶ ἀπὸ τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου. Αὐτοὶ κατὰ πρῶτον καταλαμβάνουσι τὰς βορείας Κυκλάδας, ἔπειτα τὰς μεγάλας νήσους Χίον καὶ Σάμον καὶ ἐπὶ τέλους τὰς ἀπέναντι αὐτῶν ἀκτὰς τῆς Μ. Ἀσίας.

Ἐδῶ οἱ διάφοροι αὐτοὶ λαοὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐσυγχωνεύθησαν εἰς ἓνα, τὸν Ἰωνικόν, ἔδρυσαν πολλὰς πόλεις, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐπισημότεραι ἦσαν ἡ Μίλητος, ἡ Ἐφεσος, ἡ Κολοφών, ἡ Φώκαια. Αἱ ἀποικίαι αὐταὶ ὀνομάζονται *Ἰωνικαί*.

Ἐπὶ τέλους ἀργότερα καὶ Δωριεῖς ἀνάμεικτοι μὲ παλαιούς κατοίκους τῆς Πελοποννήσου ἀποπλέουσι ἀπὸ τὰ παράλια τῆς Ἀργολίδος καὶ καταλαμβάνουσι τὰ Κύθηρα, τὴν Μήλον, τὴν Θήραν, τὴν Ῥόδον, τὴν Κῶν καὶ τὴν μεσημβρινὴν παραλίαν τῆς Καρίας, ἔδρυσαν τὴν Κνίδον καὶ Ἀλικαρνασσόν. Αἱ ἀποικίαι αὐταὶ ὀνομάζονται *Δωρικαί*.

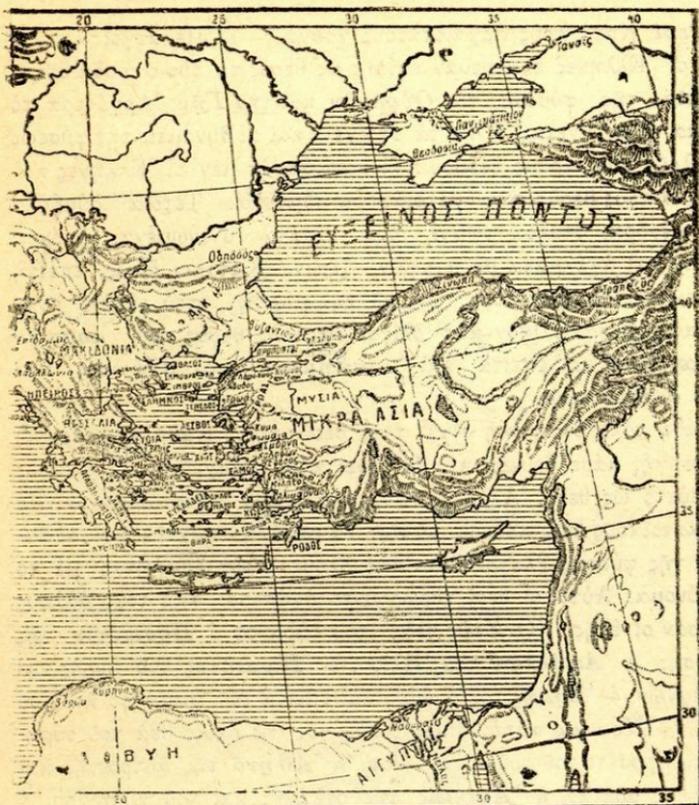
4. Ὁ βίος τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους.

Τὰ δμηρικὰ ποιήματα.

Οἱ λαοὶ οἱ ὁποῖοι μετανάστευσαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα εἰς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας, μόνον ἔπειτα ἀπὸ μακροῦς ἀγῶνας κατώρθωσαν νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὰς νέας πατρίδας των. Μετὰ τοὺς ἀγῶνας τούτους φυσικὰ ἤρχισαν νὰ καλλιεργοῦν τὴν γῆν. Ἐπειδὴ δὲ αἱ νέαι αὐταὶ χῶραι ἦσαν εὐφοροὶ, ταχέως ἐπλουτήσαν. Τότε λοιπὸν ἤρχισαν νὰ καταγίνωνται καὶ εἰς τὸ νὰ κάνουν ποιήματα. Ὡς βάσις δὲ τῶν ποιημάτων των ἐχρησίμευσαν τὰ δημοτικὰ τραγούδια, τὰ ὁποῖα ὡς ὑπόθεσιν εἶχαν τοὺς ἀγῶνας, ποὺ ἔκαμαν διὰ νὰ κατακτήσουν τὰς νέας των χώρας. Τότε περίπου εἰς τὰ 800 π. Χ. ὁ Ὅμηρος ἔκαμε τὰ δύο τελειότατα ποιήματα, τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσειαν.

Τὰ ποιήματα αὐτά, καθὼς καὶ αἱ διάφοροι ἀνασκαφαί, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ πρὸ πάντων εἰς τὰς Μυκῆνας καὶ εἰς τὴν Κρήτην, μᾶς διδάσκουν, ποῖος ἦτο ὁ βίος τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους τούτους χρόνους.

Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι.

φρον. Ἐπίστευαν ἀκόμη, ὅτι οἱ νεκροὶ ἐξακολουθοῦν νὰ ἐνδιαφέρωνται διὰ τὰς ὑποθέσεις τῶν ζώντων συγγενῶν των καὶ ὅτι ἀναμειγνύονται εἰς αὐτὰς καὶ δι' αὐτὰ πικρῶς ἀζῶνται εἰς αὐτοὺς κατὰ τὰ ὄνειρα.

Ὅλα αὐτὰ τοὺς ἔκαναν νὰ περιποιῶνται τοὺς προγόνους των ὡς θεοὺς, διὰ νὰ εὕρισκουν ἀπὸ αὐτοῦ προστασίαν. Κάθε οἰκογένεια λοιπὸν ἐλάτρευε τοὺς νεκροὺς τῆς.

Θεοί. Κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους οἱ Πελασγοὶ καὶ κατόπιν οἱ Ἕλληγες ἐλάτρευαν ἐπίσης ὡς θεοὺς τὰ δύο σπουδαιότερα στοιχεῖα τῆς φύσεως, τὸν **Οὐρανὸν** καὶ τὴν **Γῆν**. Ἀργότερα τὸ πρᾶγμα ἐπεκτείνεται. Ὅλα τὰ στοιχεῖα καὶ αἱ δυνάμεις τῆς φύσεως ἀποτελοῦν ἰδιαιτέρους θεοὺς. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν οἱ Ἕλληγες παρίσταναν τοὺς θεοὺς των μὲ διάφορα σύμβολα. Τέτοια σύμβολα ἦσαν δένδρα, στόλοι, βωμοί, δύο κέρατα συνενωμένα, θρόνοι, σταυροὶ καὶ ἀγάλματα μὲ μορφήν ζώων. Κατόπιν ὁμως, ἐπειδὴ ἐλάτρευαν τοὺς προγόνους των μὲ τὴν μορφήν, ποὺ εἶχαν, ἔταν ἐξοῦσαν, ἔδωσαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς τοὺς θεοὺς των **μορφήν ἀνθρωπίνην** καὶ ἔπειτα καὶ **αἰσθημάτων καὶ ἀνάγκας καὶ πάθη ἀνθρώπινα**.

Κάθε πόλις ἑλληνικὴ εἶχε τοὺς θεοὺς τῆς. Κάθε χεῖμαρρος, κάθε πηγὴ, κάθε βουνὸν καὶ ἐν γένει κάθε στοιχεῖον τῆς φύσεως ἐλατρεύετο ὡς θεός. Ἀλλὰ οἱ θεοὶ αὐτοὶ ἦσαν γνωστοὶ μόνον εἰς τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως αὐτῆς. Τὰ μεγάλα στοιχεῖα καὶ αἱ δυνάμεις τῆς φύσεως ἐλατρεύοντο ἀπὸ ἔλους τοὺς Ἕλληγας μὲ τὸ ἴδιον ὄνομα. Αὐτοὶ οἱ θεοὶ ἐθεωροῦντο ἀνώτεροι ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ ἦσαν οἱ ἑξῆς: Ὁ **Ζεὺς** θεὸς τοῦ οὐρανοῦ ὁ **Ποσειδῶν** τῆς θαλάσσης, ὁ **Ἀπόλλων** τοῦ ἡλίου, ὁ **Ἥφαιστος** τοῦ πυρὸς καὶ τῶν τεχνῶν, ὁ **Ἔρμης** τοῦ ἀνέμου καὶ ἔπειτα τοῦ ἐμπορίου καὶ τοῦ λόγου, ἡ **Ἥρα** καὶ αὐτὴ, ὅπως ὁ σύζυγός τῆς Ζεὺς, θεὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ προσέτι τοῦ συζυγικοῦ βίου, ἡ **Ἀθηνᾶ** τῆς ἀστραπῆς καὶ ἔπειτα τῆς σοφίας, ἡ **Ἄρτεμις** τῆς σελήνης καὶ τοῦ κυνηγίου, ὁ **Ἄρης** τῆς τρικυμίας καὶ ἔπειτα τοῦ πολέμου, ἡ **Ἀφροδίτη** τῆς ὠραιότητος, ἡ **Ἑστία** τοῦ οἰκιακοῦ βίου, ἡ **Δήμητρα** τῆς γῆς, ὁ **Πλούτων** τοῦ ἄδου, ὁ **Διόνυσος** τοῦ οἴνου κ. ἄ.

Ἀπὸ ἔλους τοὺς θεοὺς αὐτοὺς ἀνώτατος ἐθεωρεῖτο ὁ **Ζεὺς**. Εἰς τὰ ἀνάκτορα αὐτοῦ, τὰ ὅποια ἦσαν εἰς τὴν ὑψηλοτέραν κορυφὴν τοῦ Ὀλύμπου, ἐπίστευαν οἱ Ἕλληγες ὅτι συνηθροαίζοντο ἔλαι οἱ θεοί, ἐκεῖ δὲ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Διὸς ἐσυζητοῦσαν τὰς ὑποθέσεις τοῦ κόσμου καὶ ἐλάμβαναν ἀποφάσεις περὶ αὐτῶν.

Ἡρώες.—Ὅπως κάθε οἰκογένεια ἐλάτρευε τοὺς προγόνους τῆς ὡς θεοὺς, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον κάθε πόλις ἐτίμα καὶ ἐλάτρευε τοὺς ἐνδόξους νεκροὺς τῆς, οἱ ὅποιοι, ἔταν ἐξοῦσαν, ἐπρόσφεραν μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὰς πόλεις των. Τούτους ἐθεωροῦσαν ὅτι

κατήγοντο ἀπὸ θεοῦ καὶ ὠνόμαζαν ἥρωας. Ὡς ἥρωας ἐθεωροῦσαν καὶ μερικὰ φυσικὰ φαινόμενα.

Κάθε πόλις εἶχε τοὺς ἥρώας τῆς, καὶ ἐπομένως οἱ ἥρωες ἦσαν πολλοί. Οἱ σπουδαιότεροι ἦσαν οἱ ἑξῆς :

Ὁ **Ἡρακλῆς**, ὁ ὁποῖος ἐλέγετο υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀλκμήνης βασιλίσσης τῆς Τίρυνθος. Εἰς ὅλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις διηγούντο τὰ κατωρθώματά του καὶ ἐτιμοῦσαν αὐτὸν μὲ ἐορτάς. Οἱ Θηβαῖοι καὶ οἱ Ἀργεῖοι τὸν θεωροῦσαν συμπολίτην των, οἱ δὲ βασιλεῖς τῆς Σπάρτης ἰσχυρίζοντο ὅτι κατὰγονται ἀπ' αὐτόν.

Ὁμοῖοι μὲ τὸν Ἡρακλέα ἥρωας εἰς τὴν Ἀττικὴν ἦτο ὁ **Θησεύς**, ὁ υἱὸς τοῦ βασιλέως τῶν Ἀθηνῶν Αἰγέως.

Εἰς τὴν Λακωνικὴν ἐλατρεύοντο οἱ δύο ἀδελφοὶ **Κάστωρ** καὶ **Πολυδεύκης** μὲ τὸ ὄνομα Διόσκουροι.

Εἰς τὴν Κρήτην ἐλατρεύετο ὁ **Μίνως**.

Εἰς τὰς Θήβας ὁ **Οιδίπους** καὶ οἱ υἱοὶ του, καὶ ἄλλοι εἰς ἄλλα μέρη.

Περὶ τῶν ἡρώων τούτων ὑπάρχουν πολλαὶ παραδόσεις. Ἐξ αὐτῶν ἄλλαι μὲν ἀναφέρονται εἰς κατορθώματα τοῦ καθενὸς χωριστά, ἄλλαι δὲ εἰς ἐπιχειρήσεις, τὰς ὁποίας ἔκαμαν ἀπὸ κοινοῦ. Αἱ ἐπιχειρήσεις αὐταὶ εἶναι : ἡ ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία. ὁ πόλεμος τῶν ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας καὶ ὁ τῶν ἐπιγόνων, καὶ ὁ Τρωϊκὸς πόλεμος.

Λατρεία. Διὰ τὴν ἀξιωθῆναι οἱ ἄνθρωποι τὴν εὐνοίαν τῶν θεῶν, ἔπρεπε νὰ φέρωνται πρὸς αὐτούς, ὅπως πρὸς τοὺς ἰσχυροὺς ἀνθρώπους. Ἐκάναν λοιπὸν εἰς αὐτοὺς **προσφοράς**. Ἐπρόσφεραν δηλ. εἰς αὐτοὺς καρποὺς ἢ μικρὰ ἀγάλατα, ἔχυναν κατὰ γῆς οἶνον, γάλα καὶ ἄλλα ὑγρά, καὶ ἐθυσίαζαν πρὸς τιμὴν των ζῶα. Αἱ **θυσίαι** ἐγίνοντο ἐπάνω εἰς ἓνα ὕψωμα, ἢ τεχνητὸν ἢ σχηματισμένον ἀπὸ τὴν στάκτην τῶν ζῶων, τὰ ὁποία ἐθυσίαζαν. Τὸ ὕψωμα τοῦτο ὀνομάζεται βωμός. Ἐπειτα τέλος ἀπὸ τὰς προσφορὰς ἐτραγουδοῦσαν καὶ ἐχόρευαν γύρω ἀπὸ τὸν βωμὸν αὐτὸν. Κάποτε ἔκάναν καὶ **ἀγῶνας** γυμναστικούς, πρὸ πάντων κατὰ τὴν λατρείαν τῶν νεκρῶν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐλάτρευαν τοὺς θεοὺς των εἰς τὸ ὑπαιθρον, μετὰ τὰς μεταναστάσεις ὁμοῦς ἤρχισαν νὰ κατασκευάζουν καὶ ναοὺς πρὸς τιμὴν των.

Σπουδαιότατον μέρος τῆς λατρείας ἦτο καὶ ἡ **μαντικὴ**. Οἱ Ἕλληνας ἐπίστευαν ὅτι οἱ θεοὶ εὐρίσκονται ἀδιακόπως πλησίον. Α. Χωραφῆ Ἱστορία Α' ἑλληνικοῦ, ἔκδοσις η'.

των ανθρώπων και διευθύνουν τὰς ὑποθέσεις των και ὅτι κάποτε κάνουν γνωστοὺς εἰς αὐτοὺς τοὺς σκοποὺς των. Φυσικὰ φαινόμενα ἀσυνήθιστα, ἐκλείψεις τοῦ Ἡλίου και τῆς Σελήνης, σεισμοὺς και ἄλλα ἕμοια ἐθεωροῦσαν ὡς σημεῖα προερχόμενα ἀπὸ τοὺς θεοὺς. Διὰ τὰ ἐξηγηθοῦν ἕμως τὰ σημεῖα αὐτά, ἐχρειάζετο ἰδιαίτερα ἱκανότης. Διὰ τοῦτο ἐπίστευαν ὅτι μερικοὶ ἄνθρωποι εἶχαν ἀπὸ τοὺς θεοὺς τὴν χάριν νὰ κατανοοῦν αὐτά. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἐλέγοντο **μάντις**. Ἐννοεῖται ὅτι κατὰ τὰς θυσίας παρείχετο εἰς τοὺς Ἑλληνας κατάλληλος εὐκαιρία νὰ ἐξετάζουσαν τὰς θελήσεις τῶν θεῶν. Ἐξήταζαν λοιπὸν τὰ σπλάγχνα τῶν θυσιαζομένων ζώων και ἐξ αὐτῶν ἐμάντευαν τὰ μέλλοντα. Ἐπίσης ἐπίστευαν, ὅτι εἰς μερικοὺς ναοὺς ὁ θεὸς αὐτῶν ἐφάνερον τὰ μέλλοντα εἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι τὸν ἐρωτοῦσαν. Τοὺς ναοὺς αὐτοὺς ὠνόμαζαν **μαντεῖα**. Περίφημον δὲ μαντεῖον κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἦτο τὸ μαντεῖον τοῦ Διὸς εἰς τὴν Δωδώνην τῆς Ἡπείρου.

Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον οἱ Ἑλληνες ἐλάτρευαν και τοὺς προγόνους των. Ἐπίστευαν, ὅπως εἴπαμεν, ὅτι οἱ νεκροὶ ἐξακολουθοῦσαν νὰ ζοῦν μέσα εἰς τὸν τάφον των. Ἐνεκα τούτου εὐρίσκοντο εἰς τὴν ἀνάγκην πρῶτον μὲν νὰ ἐνταφιάζουσαν αὐτοὺς και νὰ θέτουσαν μαζί των εἰς τὸν τάφον πράγματα, τὰ ὅποια μετεχειρίζοντο, ὅταν ἐξοῦσαν, ἔπειτα νὰ τοὺς περιποιοῦνται και εἰς τὸ μέλλον μὲ προσφορὰς διὰ νὰ ἔχουσαν τὴν προστασίαν των. Εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν μετὰ τὰς μεταναστάσεις, ἀντὶ νὰ θάπτουσαν τοὺς νεκροὺς, τοὺς ἔκαιαν και ἔπειτα ἐνταφιάζουσαν τὴν σκόνην. Ἡ συνήθεια αὕτη μετεδόθη και εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα, ἀλλὰ δὲν ἐπεκράτησεν. Ἐδῶ ἐξακολουθοῦσαν οἱ περισσότεροι νὰ ἐνταφιάζουσαν τοὺς νεκροὺς των.

Αἱ κοινωνικαὶ τάξεις.

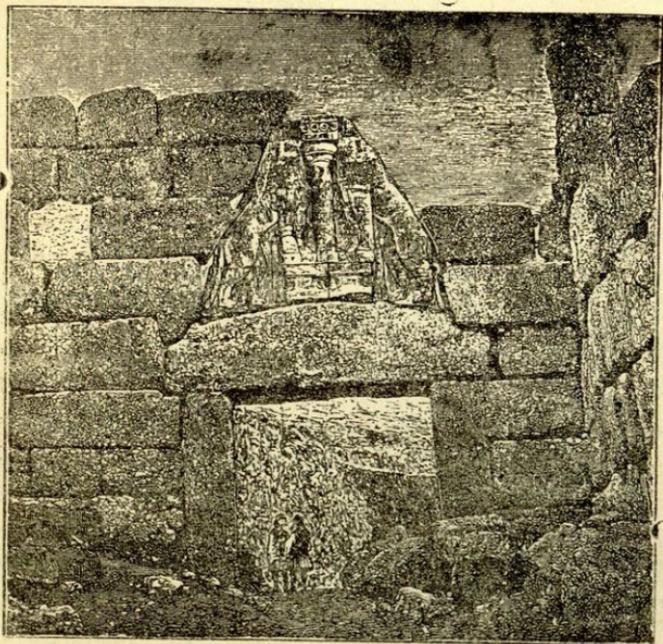
Οἱ Ἑλληνες κατὰ τοὺς χρόνους τούτους κατοικοῦσαν συνήθως εἰς **ἀκροπόλεις** ὠχυρωμένας μὲ τείχη ἀπὸ πελωρίου λίθου. Λείψανα αὐτῶν τῶν τειχῶν σφύζονται εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, εἰς τὴν Τίρυνθα, εἰς τὰς Μυκηνας, εἰς τὴν Λάρισσαν, εἰς τὰς Ἀθήνας, εἰς τὴν Κρήτην κ. λ. (εἰκ. 10).

Περίξ τῶν ἀκροπόλεων εἶχαν τὰ κτήματα και τὰ ποιμνία των. Ἡ καλλιέργεια τῶν κτημάτων και ἡ βοσκὴ τῶν ποιμνίων ἦσαν

συνήθως ἔργα τῶν **δούλων**. Ἀλλὰ μαζί μὲ τοὺς δούλους ὑπηρετοῦσαν ὡς μισθωτοὶ καὶ εἰς τὸν οἶκον καὶ εἰς τὰ κτήματα καὶ ἐλεύθεροι πτωχοὶ ὀνομαζόμενοι **θῆτες**. Ἐκτὸς τῶν **ιδιοκτητῶν** καὶ τῶν θητῶν τρίτην τάξιν ἐλευθέρων ἀποτελοῦσαν οἱ **αἰδοί**, οἱ **μάντις**, οἱ **ἰατροί**, οἱ **κῆρυκες**, οἱ **τεχνῖται**, οἱ **ἔμποροι**. Αὐτοὶ ἔλοι ὀνομαζόντο **δημιουργοί**.

Τὸ πολίτευμα.

Ὁ μεγαλύτερος ἰδιοκτήτης τῆς χώρας ἦτο ὁ **βασιλεὺς**. Ὁ βασιλεὺς ἔθεωρεῖτο πρόσωπον ἱερόν, διότι ἐπίστευαν ὅτι εἶχε τὴν κα-

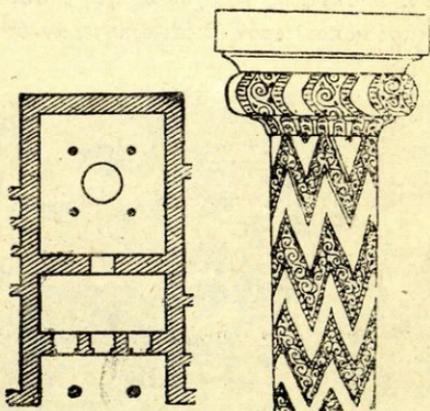

Εἰκ. 10. Ἡ πύλη τῆς ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν καὶ τὰ τεῖχη αὐτῆς.

ταγωγὴν ἀπὸ κάποιον θεὸν ἢ ἥρωα. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως διεδέχετο αὐτὸν συνήθως ὁ μεγαλύτερός του υἱός. Ἐπρεπεν ὅμως ὁ βασιλεὺς νὰ ἔχη καὶ προσωπικὴν δύναμιν καὶ ἀξίαν. Διὰ

τοῦτο μερικοὶ γέροντες πατέρες ἄφηναν τὴν βασιλείαν εἰς τοὺς υἱοὺς των. Οἱ ἄλλοι μεγάλοι ἰδιοκτῆται τῆς χώρας ὠνομάζοντο **ἄριστοι** ἢ **γέροντες** καὶ ἐθεωροῦντο καὶ αὐτοὶ ἱεροί, ὅπως ὁ βασιλεὺς.

Ὁ βασιλεὺς κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους ἦτο ἀπόλυτος μονάρχης. Ἐπειτα ἀπὸ τῶν μεταναστάσεων ὅμως ἡ ἐξουσία του περιορίσθη. Εἶχε μὲν καὶ τώρα κατὰ τὸν πόλεμον ἀπεριόριστον ἐξουσίαν, ἐν καιρῷ εἰρήνης ὅμως ἡ δύναμις του περιορίζετο πολὺ

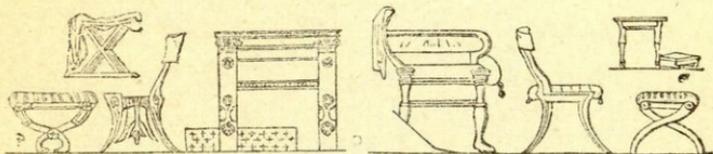

Εἰκ. 11. Μέγαρον. 12. Κίων μυκηναϊκός.

ὑπὸ τῶν ἀρίστων ὡς πρὸς τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως. Ὅσακις ἐπρόκειτο νὰ λάβῃ ἀπόφασιν, διὰ τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐνδιαφέρον ὅλη ἡ πόλις, ἐκαλοῦσε τοὺς ἀρίστους εἰς συμπόσιον καὶ ἔπειτα ἀπὸ αὐτὸ ἐσυζητοῦσαν καὶ ἀπεφάσιζαν (βουλὴ γερόντων). Κάποτε ἐκαλοῦσε κατόπιν καὶ τὸν λαὸν εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς πόλεως καὶ ἔλεγεν εἰς αὐτὸν ἐκεῖνο, ποῦ ἀπεφάσισεν ἢ βουλὴ τῶν γερόντων (ἀγορὰ δήμου). Μόνον ὡς πρὸς τὰ θρησκευτικὰ ἢ δύναντις τοῦ βασιλέως δὲν ἤλαττώθη. Ἐξακολουθοῦσε καὶ τώρα νὰ εἶναι **ἀνώτατος ἱερεὺς**. Καὶ ὡς **δικαστὴς** ὁ βασιλεὺς δὲν εἶχε μεγάλην δύναμιν, διότι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐπικρατοῦσεν ἰδίως ἡ **αὐτοδικία**. Καθένας δηλ. ἀδικούμενος εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἐκδικηθῇ μόνος του. Ἐν περιπτώσει δὲ φόνου τὸ δικαίωμα τοῦτο εἶχαν οἱ συγγενεῖς τοῦ φονευθέντος.

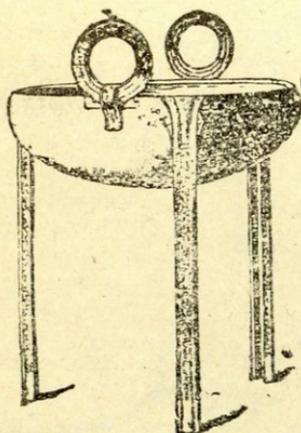
Ὁ οἰκιακὸς βίος.

Ὅλοι οἱ Ἕλληγες καὶ αὐτοὶ οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ εὐγενεῖς ἐξοῦσαν πολὺ ἀπλᾶ. Τὰ ἀνάκτορα τῶν βασιλείων ἀποτελοῦνται ἀπὸ μίαν αὐλήν. Γύρω ἀπὸ αὐτὴν ἐσωτερικῶς ὑπάρχουν στοαί, εἰς τὸ μέσον δὲ κυκλοτερῆς βωμός. Εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς εἰσόδου πλευρᾶν ὑπάρχει τὸ κυριώτερον μέρος τῶν ἀνακτόρων, τὸ μέγαρον τῶν

Εἰκ. 13. Καθίσματα.

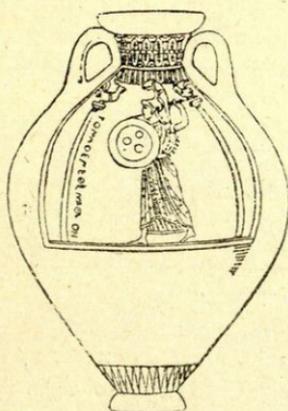
ἀνδρῶν. Τοῦτο ἀποτελεῖται ἀπὸ μίαν στοάν ἀνοικτὴν πρὸς τὴν αὐλήν, κάποτε ἀπὸ ἓνα δωμάτιον ἔπειτα ἀπὸ τὴν στοάν, τὸ ὅποσον ἐνομαζέτο πρόδομος, καὶ ἀπὸ τὸ κυρίως μέγαρον. Τὸ κυρίως μέ-

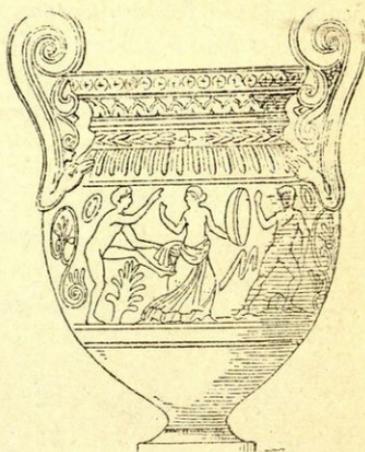
Εἰκ. 14. Τρίπους λέβης.

γαρον εἶχεν εἰς τὸ μέσον ἐστίαν καὶ γύρω ἀπὸ αὐτὴν τέσσαρας κίονας διὰ γὰ ὑποβαστάζουσαν τὴν στέγην (εἰκ. 11 καὶ 12). Γύρω ἀπὸ τὸ μέγαρον ἦσαν ἄλλα δωμάτια μικρὰ καὶ σκοτεινά, τὰ ὅποια ἐχρησίμευαν ὡς κοιτῶνες καὶ ὡς ἀποθήκαι.

Ὅμοιοι, ἀλλὰ μικρότεροι καὶ πτωχότεροι, ἦσαν αἱ οἰκίαι τῶν ἰδιωτῶν.

Εἰκ. 15. Ἀμφορεύς.

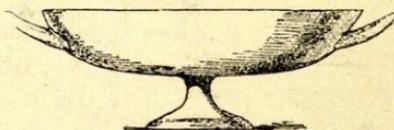

Εἰκ. 16. Κρατήρ.

Τὰ ἐπιπλα. τῆς ἐποχῆς αὐτῆς εἶναι ὁ **θρόνος**, κάθισμα μεγάλον με στήριγμα διὰ τὰ νῶτα, τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας, ἄλλα καθίσματα με στήριγμα διὰ τὰ νῶτα μόνον, σκαμνία, (εἰκ.

Εἰκ. 17. Λήκυθος

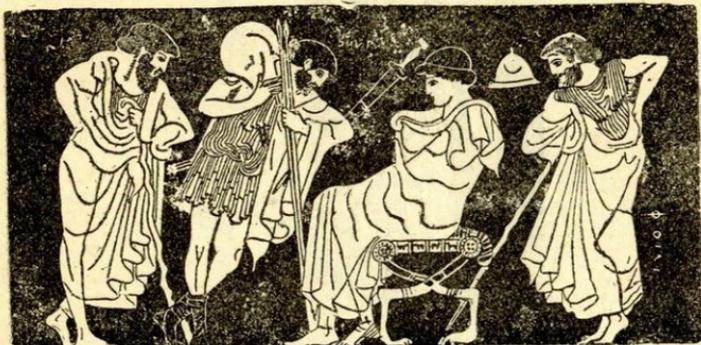

Εἰκ. 18. Ποτήριον

13), **τράπεζαι** μικραὶ διὸ νὰ τρώγουν καὶ **κιβώτια** διὰ νὰ φυλάττουν τὰ ἐνδύματα καὶ ἄλλα πολύτιμα ἀντικείμενα. Τὰ μαγειρικά σκεύη ἦσαν σχεδὸν ὅμοια με τὰ ἰδικά μας. Τὰ συνήθη δὲ ἀγ-

γεία είναι ο *τριπους λέβης* (εικ. 14), ο πίθος δια να αποθηκεύσουν οίον, έλαιον και μέλι, επίσης ο *άμφορεύς* (εικ. 15), ή *ύδρεια* δια τὸ νερόν, ο *κρατήρ* δια να άναμειγνύουν τόν οίον με νερόν (εικόν 16), ή *λήκυθος* δια τὸ έλαιον (εικόν 17), *ποτήρια* (εικ. 18) κ. ά.

Η *ένδυμασία* ήτο άπλή. Έφορούσαν μακρὸν ὑποκάμισον λιγόν (χιτῶν) και έπάνω εις τόν χιτῶνα μεγάλον τεμάχιον άπό ὕφασμα μάλλινον (ιμάτιον). Ὑποκάτω άπό τούς πόδας έδεναν με λω-

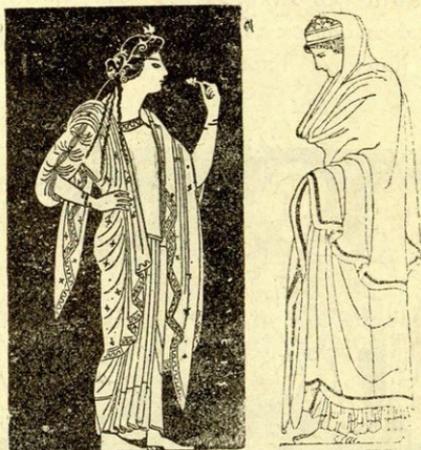
Εικ. 19. Ένδυμασία άνδρῶν.

ρία τεμάχια άπό δέρμα ζώων, τήν δέ κεφαλήν ειχαν συνήθως γυμνήν (εικ. 19). Ο χιτῶν τῶν γυναικῶν ήτο μακρὸς και έσυγκρατείτο με ζώνην. Κάποτε προσέτι αὐται έφορούσαν εις τήν κεφαλήν και άάλυμμα άπό ὕφασμα λεπτόν (εικ. 20).

Εις κάθε οικογένειαν ο πατήρ είναι ο *κύριος* και εις αὐτόν ελπει οφείλουν ὕπακοήν. Αὐτός δέ είναι συγχρόνως και ο *ιερεύς* τῆς οικογενείας. Η *γυνή* μένει πάντοτε εις τὸ διαμέρισμα τῶν γυναικῶν, τὸ ὅποιον είναι συνήθως εις τὸ ὕπερῶν, και διευθύνει τὰς εργασίας τῆς οίκιας. Και αὐται δέ αἱ γυναίκες τῶν βασιλέων και τῶν ευγενῶν κατεγίνοντο εις τὸ να ὕφαινουν και κεντοῦν και εις τὰς άλλας οικιακάς εργασίας. Αἱ *κόραι* μένουν συνήθως πλησίον τῆς μητρός των, αλλά δέν είναι κλεισμένοι, ὅπως αἱ ὕπανδροι. Ἡμποροῦν να έξέρχωνται ελεύθερα. Δέν έχουν ὅμως τὸ δικαίωμα

νά ἐκλέξουν αὐταὶ τὸν σύγγον των. Ὁ πατὴρ δίδει αὐτὰς εἰς ὅποιονδήποτε θέλει καὶ λαμβάνει εἰς ἀντάλλαγμα δῶρα.

Αἱ μεγαλύτεραι διασκεδάσεις κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εἶναι τὰ *συμπόσια*. Ὁ βασιλεὺς ἐμπρὸς ἀπὸ τὸν βωμὸν ἐνὸς θεοῦ σφά-

Εἰκ. 20. Ἐνδυμασίαι γυναικῶν.

ζει τοὺς βοῦς ἢ τὰ πρόβατα. Οἱ περὶ αὐτὸν καίουν ἐπάνω εἰς τὸν βωμὸν πρὸς τιμὴν τοῦ θεοῦ τὰ ἐντόσθια, τὸ λίπος καὶ τὰ ὀστά, τὸ δὲ κρέας κόπτουν εἰς τεμάχια καὶ ψήγουν. Ἐπειτα κάθηνται ὄλοι καὶ τρώγουν μὲ τὰς χεῖράς των τὸ κρέας καὶ ἄρτον ἀπὸ σίτον.

Μετά τὸ φαγητὸν δὲ πίνουν οἶνον, ἀλλὰ πάντοτε ἀνάμεικτον μὲ ἄφθονον νερόν.

Ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν τῆς κοινωνίας τῶν χρόνων αὐτῶν εἶναι ἡ προθυμία, μὲ τὴν ὁποίαν ἐγένετο δεκτὸς κάθε ξένος, ὁ ὁποῖος ἐξῆτοσε φιλοξενίαν. Ὁ ξένος ἐθεωρεῖτο ὅτι ἐπροστατεύετο ἀπὸ τὸν Δία καὶ διὰ τοῦτο ἔπρεπε νὰ εὖρη κάθε περιποίησιν.

Εἰκ. 21. Πολεμισταὶ τῶν ὀμηρικῶν χρόνων.

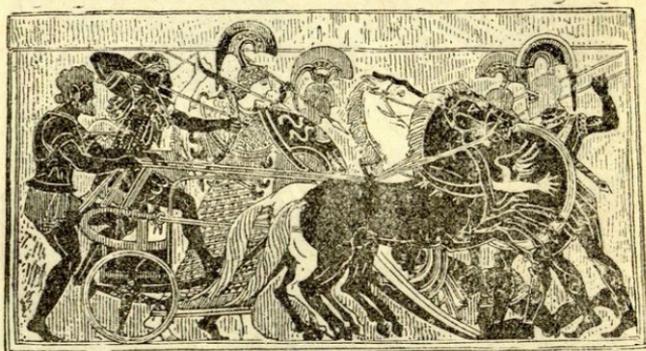
Συνήθως ὁ φιλοξενούμενος καὶ ὁ φιλοξενῶν ἔκαναν ἀνταλλαγὴν δώρων, τὰ ὁποῖα ἐχρησίμευαν ὡς δεσμὸς ὄχι μόνον αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀπογόνων των.

Ἀκόμῃ σεβαστότερος καὶ ἀπὸ τὸν ξένον ἦτο ὁ ἱκέτης. Ὅταν δηλ. ὁ καταδιωκόμενος δι' ὁποιονδήποτε λόγον ἤθελε καταφύγει εἰς τὸν βωμὸν ἢ τὴν ἐστίαν τῆς οἰκίας καὶ ἤθελε ζητήσει τὴν προστασίαν τοῦ κυρίου αὐτῆς, αὐτὸς δὲν ἤμποροῦσε νὰ ἀπορρίψῃ τὴν αἴτησιν. Ἄλλως ἐτιμωρεῖτο ἀπὸ τὸν Δία.

Τὰ ὄπλα καὶ ὁ πόλεμος.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους κάθε ἀνὴρ ὀπλίζετο μὲ ἰδικά του ἔξοδα. Εἶχε δὲ δύο εἰδῶν ὄπλα τὰ ἐπιθετικά, μὲ τὰ ὁποῖα ἐκτυποῦσε τὸν ἀντίπαλόν του, καὶ τὰ ἀμυντικά, μὲ τὰ ὁποῖα ἐπροφυλλάσσετο ἀπὸ τὰ κτυπήματα αὐτοῦ.

Διὰ τὴν προφυλάττη τὴν κεφαλὴν τοῦ ὁ Ἑλλήν πολεμιστῆς ἐφοροῦσε παλαιότερα μὲν σκοῦφον ἀπὸ δέρμα, ἀργότερα δὲ **περικεφαλαίαν** ἀπὸ χαλκόν. Ἡ περικεφαλαία ἐσκέπαζε τὸ μέτωπον, τοὺς κροτάφους καὶ τὰς παρεῖας εἰς τρόπον, ὥστε νὰ φαίνωνται μόνον οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ τὸ κάτω μέρος τοῦ πώγωνος, ἐδένετο δὲ ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὸν πώγωνα μὲ λωρίον. Εἰς τὸ ἄνω μέρος τῆς περικεφαλαίας ἦτο ἐμπηγμένον λοφίον συνήθως ἀπὸ οὐραν ἵππου.

Εἰκ. 22. Πολεμικὸν ἄρμα.

Διὰ τὴν προφυλάττη τὰς κνήμας τοῦ ὁ πολεμιστῆς ἐφοροῦσε τὰς **κνημίδας**. Αὐταὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἦσαν ἀπὸ δέρμα, κατόπιν ὁμοῦ κατεσκευάζοντο ἀπὸ πλάκας ἐκ μετάλλου, ἔφθαναν δὲ ἀπὸ τὰ γόνατα μέχρι τῶν ἀστραγάλων.

Διὰ τὴν ἀποκρούη τέλος τὰ κτυπήματα τοῦ ἀντιπάλου ὁ πολεμιστῆς ἐκρατοῦσε μὲ τὴν ἀριστεράν του χεῖρα **ἀσπίδα** κατασκευασμένην ἀπὸ πολλὰ δέρματα βοῶν καὶ στολισμένην μὲ πλάκας ἀπὸ μέταλλον. Ἡ ἀσπίς κατ' ἀρχὰς ἦτο πολὺ μεγάλη. Ἐκάλυπτε τὸ σῶμα ἀπὸ τὸν πώγωνα μέχρι τῶν ἀστραγάλων, ἄργότερα ἔγινε μικροτέρα. Τότε ἠναγκάσθησαν νὰ φοροῦν καὶ ἄλλο ἀμυντικὸν ὄπλον, τὸν **θώρακα**. Ὁ θώραξ ἀπετελεῖτο ἀπὸ δύο πλάκας ἐκ χαλκοῦ, ἐκ τῶν ἐποίων ἢ μὲν μία ἐπροφύλλαττε τὴν βράχιν, ἢ δὲ ἄλλη τὸ στήθος.

Ὡς ἐπιθετικὰ δὲ ὄπλα οἱ περισσότεροι πολεμισταὶ εἶχαν τὸ **ξίφος** καὶ τὸ **δόρυ**. Τὸ ξίφος ἦτο χάλκινον, πολὺ μακρὸ καὶ δι-

στομον, ἐκρέματο δὲ ἀπὸ τὸν δεξιὸν ὦμον εἰς τὸ ἀριστερὸν πλευρόν. Τὸ δόρυ ἦτο ξύλινον καὶ εἶχεν εἰς τὰ δύο ἄκρα αἰχμὰς ἀπὸ χαλκόν, αἱ ὁποῖαι ἐχρησίμευαν ἢ μὲν μία διὰ τὸ νὰ τρυπᾷ τὸν ἀντίπαλον, ἢ δὲ ἄλλη διὰ τὸ νὰ ἐμπηγνύεται εἰς τὴν γῆν. Ἦτο δὲ τὸ δόρυ πολὺ μακρὺ, κάποτε μέχρι πέντε μέτρων (εἰκ. 21).

Μερικοὶ τέλος πολεμισταὶ ἦσαν ὀπλισμένοι μὲ **τόξον** κατασκευασμένον ἀπὸ δύο κέρατα ἐλάφου συνενωμένα. Μὲ τὸ τόξον ἐρριπταν βέλη, τὰ ὁποῖα εἶχαν αἰχμὴν ἀπὸ χαλκὸν τριγωνικὴν.

Οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ εὐγενεῖς εἶχαν ὄπλα στερεώτερα ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Εἰς τὴν μάχην συνήθως ἐπορεύοντο ἐπάνω εἰς **ἄρμα** δίτροχον, τὸ ὁποῖον ἐσύρετο ἀπὸ δύο ἵππους (εἰκ. 22). Ἐμάχοντο δὲ ἄλλοτε μὲν ἀπὸ τὸ ἄρμα, ἄλλοτε δὲ, ἀφοῦ κατέβαιναν ἀπὸ αὐτό. Οἱ λοιποὶ ἀκολουθοῦσαν τοὺς ἡγεμόνας τῶν καὶ ἐμάχοντο ἀτάκτως καὶ χωρὶς διεύθυνσιν.

Ἡ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριον

Πρὸ τῆς καθόδου τῶν Δωριέων ἡ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριον εὐρίσκοντο εἰς ἀκμὴν. Ἀπὸ τότε ὅμως παρακμάζουσι καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον περιέρχονται εἰς τοὺς Φοίνικας.

Ἡ ἑλληνικὴ ναυτιλία περιορίζεται κυρίως εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Ἀλλὰ καὶ ἐντὸς τοῦ Αἰγαίου τὰ πλοῖα δὲν ἀπομακρύνονται πολὺ ἀπὸ τὴν παραλίαν, διότι ἦσαν μικρὰ καὶ χωρὶς κατάστρωμα.

Τὸ **ἐμπόριον** ἦτο ἀνταλλακτικόν. Οἱ ἔμποροι δηλ. ἔκαναν ἀνταλλαγὴν τῶν προϊόντων, πού ἐπερίσειαν εἰς τὸν τόπον τῶν, μὲ ἄλλα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα αὐτοὺς δὲν παρῆγε. Τὸ νόμισμα δὲν εἶχεν ἐφευρεθῆ ἀκόμη. Καὶ τὸ ἐμπόριον ὅμως τοῦτο ἦτο περιωρισμένον. Εἰς χρόνους, πού ἐτιμάτο πρὸ πάντων ἡ πολεμικὴ τέχνη, τὸ ἐμπόριον φυσικὰ ἐπεριφρονεῖτο.

Αἱ ὠραῖαι τέχναι.

Πρὸ τοῦ νὰ κατέλθουν οἱ Δωριεῖς εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα, αἱ ὠραῖαι τέχναι εὐρίσκοντο εἰς μεγάλην ἀκμὴν.

Ἀπὸ τὰς ἀκροπόλεις, τὰ ἀνάκτορα καὶ τοὺς τάφους, ὡς καὶ ἀπὸ τὰ κοσμήματα, τὰ ἀγγεῖα καὶ τὰ σκεύη, τὰ ὁποῖα εὐρέθησαν ἐντὸς αὐτῶν, βλέπομεν ὅτι αἱ τέχναι ἦσαν πρωοδευμένα, πρὸ πάν-

των δὲ ἡ ἀρχιτεκτονική. Ἡ μετακίνησις καὶ τοποθέτησις τῶν μεγάλων ἐκείνων λίθων, μὲ τοὺς ὁποίους εἶναι κτισμένα τὰ τεῖχη τῶν Μυκηνῶν (εἰκ. 10) καὶ τῆς Τίρυνθος, δεικνύουν ὅτι εἶχαν ἀρκετὴν πείραν τῆς μηχανικῆς.

Εἰς τοὺς τοίχους τῶν οἰκιῶν εὐρέθησαν ζωγραφίαι μὲ ζωηρὰ χρώματα (εἰκ. 2). οἱ ὁποῖαι παριστάνουν ζῶα, ἀνθρώπους καὶ ἄλλα κοσμήματα. Ἐπίσης εὐρέθησαν ἀγγεῖα πολύχρωμα μὲ κοσμήματα ζῶων φυτῶν. Ὅλα αὐτὰ δεικνύουν ὅτι ἡ ζωγραφικὴ ἦτο πολὺ προωδευμένη.

Καὶ ἡ γλυπτικὴ ἐπίσης εἶχε προοδεύσει πολὺ. Ἐσκάλιζαν ἐπάνω εἰς λίθους, εἰς ὅσα ζῶων καὶ εἰς μέταλλα ἀναγλύφους παραστάσεις ἢ καὶ δλόγλυφα ἔργα, τὰ ὁποῖα παρίσταναν ἀνθρώπους ἢ ζῶα.

Ἐπίσης κατεσκευάζαν ἀπὸ χαλκὸν καὶ χρυσὸν διάφορα ἀντικείμενα μὲ τέχνην καταπληκτικὴν. Τέλος ἐγνώριζαν νὰ κατασκευάζουν τὴν βαλον.

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν κάθοδον ὅμως τῶν Δωριέων αἱ τέχναι ἐν γένει εἰς τὴν Ἑλλάδα μαραίνονται. Μὲ τὰς ἐπιδρομὰς οἱ ἄνθρωποι εἶχαν παύσει νὰ καλλιεργοῦν τὴν γῆν μὲ ἐπιμέλειαν καὶ διὰ τοῦτο εἶχαν πτωχεύσει. Ἐξ ἄλλου οἱ Δωριεῖς ἦσαν ἄνθρωποι ὀρεινοί, τραχεῖς ὡς πρὸς τὰ ἦθη καὶ λιτοὶ ὡς πρὸς τὸν βίον, ἐπομένως δὲν ἠμποροῦσαν νὰ ἀγαποῦν τὰς τέχνας.

Μόνον εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν ἔπειτα ἀπὸ τοὺς μακροὺς ἀγῶνας, ποὺ εἶχαν ἀναγκασθῆ νὰ κάνουν οἱ ἄποικοι διὰ νὰ κατακτήσουν τὰς νέας πατρίδας των, ἀναφαίνονται τὰ Ὀμηρικὰ ποιήματα, τὰ ὁποῖα εἶχαν ἐμπνευσθῆ ἀπὸ τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦς. Ἀλλὰ αἱ ἄλλαι τέχναι καὶ ἰδίως ἡ ἀρχιτεκτονικὴ, ἡ γλυπτικὴ καὶ ἡ ζωγραφικὴ πολὺ ἀργότερα καὶ ἐδῶ ἀναπτύσσονται.

Μετὰ τὰς μεταναστάσεις τέλος ἀρχίζει εἰς τὴν Ἑλλάδα νὰ γίνεταί χρησις τοῦ σιδήρου καὶ εἰσάγεται εἰς αὐτὴν ἀπὸ τοὺς Φοίνικας ὁ ἀλφάθητος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΔΙΑΠΛΑΣΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝ. ΠΟΛΙΤΕΙΩΝ ΚΑΙ ΕΞΑΠΛΩΣΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΚΤΟΣ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ ΠΕΛΑΓΟΥΣ

1. Ἡ Σπάρτη.

Τὰ δωρικὰ κράτη τῆς Πελοποννήσου.

Οἱ Δωριεῖς ἦλθαν εἰς τὴν Πελοπόννησον κατὰ στίφη, κατὰ διάφορα χρονικὰ διαστήματα καὶ ἀπὸ διαφόρους ὁδοὺς. Ἔνεκα τούτου οὔτε συγχρόνως ἔγιναν κύριοι ἕλης τῆς χώρας, οὔτε χωρὶς κόπον. Εὐρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ κάμουν μακροχρονίους ἀγῶνας, ἕως οὗ κυριεύσουν τὰς ὀχυρὰς ἀκροπόλεις τῶν Ἀχαιῶν. Μὲ μερικὸς δὲ ἐξ αὐτῶν ἴσως ἠναγκάσθησαν καὶ νὰ συμβιβασθοῦν. Ἔνεκα τούτου εἰς τὴν Πελοπόννησον μετὰ τὴν κάθοδον τῶν Δωριέων δὲν ἐσχηματίσθη ἓνα δωρικὸν κράτος, ἀλλὰ πολλὰ: τῆς Σπάρτης, τῆς Μεσσηνίας, τοῦ Ἄργους, τῆς Κορίνθου καὶ τῆς Σικυῶνος.

Ἐξ αὐτῶν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐπικρατεῖ τὸ κράτος τῆς Σπάρτης, τὰ δὲ λοιπὰ ἢ ὑποτάσσονται εἰς αὐτὸ ἢ ὑποκύπτουν εἰς τὴν ἐπιρροήν του.

Ἡ κατάστασις τῆς Λακωνικῆς.

Μεταξὺ τῶν δύο ἀποτόμων βουνῶν, τοῦ Πάρνωνος πρὸς Α. καὶ τοῦ Ταυγέτου πρὸς Δ., σχηματίζεται μία βαθεῖα κοιλάς, διὰ μέσου τῆς ὁποίας ῥεεὶ ὁ Εὐρώτας ποταμός. Ἡ κοιλάς αὕτη εἶναι ἡ Λακωνική.

Εἰς τὸ μέσον τῆς κοιλάδος αὐτῆς πλησίον τοῦ Εὐρώτα ἐγκατεστάθη κατὰ πρῶτον τὸν δέκατον αἰῶνα π. Χ. περίπου ἓνα στίφος Δωριέων καὶ ἐκυρίευσεν τὴν ἐκεῖ ἀρχαίαν πόλιν, ἡ ὁποία ἀπὸ τότε

ἔλαβε τὸ ὄνομα **Σπάρτη**. Ἐπὶ ἐδῶ οἱ κατακτηταὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐκυρίευσαν ἕλην τὴν Λακωνικὴν μέχρι τῆς θαλάσσης. Ἡ δὲ γῆ, τὴν ὅποιαν κάθε φοράν ἐκυρίευσαν, διαιμοιράζετο μεταξύ των εἰς ἴσα μέρη (κλήρους).

Ἀπὸ τοὺς παλαιούς κατοίκους τῆς Λακωνικῆς οἱ κάτοικοι τῆς πεδιάδος τῆς Σπάρτης, καθὼς καὶ ἔσοι ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἔφεραν μεγάλην ἀντίστασιν, ἔγιναν δούλοι καὶ ὑπεχρεώθησαν νὰ καλλιεργουν τοὺς ἀγρούς τῶν κατακτητῶν. Αὐτοὶ ὠνομάσθησαν **εἴλωτες**. Ὅσοι δὲ ὑπετάχθησαν εὐκολὰ διετήρησαν μερικὰ ὄρεινὰ κτήματα καὶ εἶχαν τὴν ἐλευθερίαν νὰ ἀσχολοῦνται εἰς τὴν βιομηχανίαν, τὸ ἐμπόριον καὶ τὰς τέχνας. Αὐτοὶ ὠνομάσθησαν **περίοικοι**. Ὅστε οἱ κάτοικοι τῆς Λακωνικῆς διηροῦντο εἰς τρεῖς τάξεις, τοὺς κατακτητὰς Δωριεῖς, οἱ ὅποιοι ὠνομάσθησαν **Σπαρτιῶται**, τοὺς περιόικους, καὶ τοὺς εἴλωτας.

Τὸ πολίτευμα τῆς Σπάρτης.

Ἡ παράδοσις ἀναφέρει ὅτι εἰς τὴν Σπάρτην τοὺς νόμους ἔθεσεν ἕνας μέγας νομοθέτης, ὁ **Λυκοῦργος**. Ὅλα ὅμως ἔσο λέγονται περὶ αὐτοῦ εἶναι μυθώδη. Τὸ πολίτευμα τῆς Σπάρτης δὲν εἶναι ἔργον ἑνὸς νομοθέτου, ἀλλὰ ἐσχηματίσθη ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀναλόγως μὲ τὰς ἀνάγκας, αἱ ὅποιαί κάθε φοράν ἐπαρουσιάζοντο,

Ἡ ἐξουσία εἰς τὸ Σπαρτιατικὸν πολίτευμα ἦτο μοιρασμένη μεταξύ τῆς βασιλείας, τῶν ἐφόρων, τῆς γερουσίας καὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου.

Οἱ βασιλεῖς. Εἰς τὴν Σπάρτην ἀνέκαθεν ἦσαν **δύο βασιλεῖς**. Οἱ βασιλεῖς κατ' ἀρχὰς εἶχαν εἰς τὰς χεῖράς των ὅλας τὰς ἐξουσίας, τὴν **θηρησκευτικὴν**, τὴν **στρατιωτικὴν**, τὴν **δικαστικὴν**. Κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ἐξακολούθησαν μὲν νὰ ἔχουν μέγας τιμὰς. Ὅλοι ἐσηκῶνοντο ἔταν ἐπερνοῦσαν. Εἶχαν τιμητικὴν θέσιν εἰς ὅλας τὰς ἐορτάς. Εἰς τὰ συμπόσια τοὺς ὑπηρετοῦσαν πρώτους καὶ ἔδιδαν εἰς αὐτοὺς διπλὴν μερίδα. Τὰ δέρματα τῶν θυσιαζομένων ζώων κατὰ τὰς θυσίας ἀνήκαν εἰς αὐτοὺς καὶ κατὰ τὸν πόλεμον τὸ 1/3 ἀπὸ τὰ λάφυρα. Καὶ τέλος ἐθάπτοντο μὲ πολλὴν μεγαλοπρέπειαν.

Ἄλλὰ ὅμως μὲ ὅλας αὐτὰς τὰς τιμὰς δὲν εἶχαν καμμίαν πραγματικὴν δύναμιν. Ἐν καιρῷ εἰρήνης ἦσαν περιορισμένοι μόνον εἰς τὰ θρησκευτικὰ καὶ εἰς ὀλίγα δικαστικὰ ἔργα. Ἐκταναν δηλ. τὰς δημοσίας θυσίας καὶ ἐδίκαζαν τὰς οἰκογενειακὰς ὑποθέσεις. Ἐν καιρῷ πολέμου ἦσαν μὲν ἀκόμη ἀρχηγοὶ τοῦ στρατοῦ, ἀλλὰ παρακολουθοῦσαν δύο ἔφοροι διὰ τὰ τοὺς ἐπιβλέπων.

Εἰκ. 23. Ἡ Πελοπόννησος.

Οἱ ἔφοροι. Οἱ πραγματικοὶ ἀρχηγοὶ τῆς διοικήσεως ἦσαν οἱ 5 ἔφοροι.

Οἱ ἔφοροι κατ' ἀρχὰς μὲν εἶχαν μόνον ἀστυνομικὰ καθήκοντα, κατόπιν ὅμως ἐγέναν **παντοδύναμοι**. Ἐπέβλεπαν τοὺς ἄρχοντας, τοὺς ὁποίους ἤμποροῦσαν νὰ παύουν, καὶ τοὺς βασιλεῖς, τοὺς ὁποίους ἤμποροῦσαν νὰ εἰσάγουν εἰς δίκην. Ἐσυγκαλοῦσαν τὴν γερούσιαν καὶ τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἐφρόντιζαν διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀπο-

φάσεων αὐτῶν. Καί τέλος ἐκανόνιζαν τὰς σχέσεις τῆς πόλεως μετὰ τὰς ἄλλας πόλεις. Ἡ ἀρχὴ τῶν ἐφόρων διαρκοῦσεν ἕνα ἔτος.

Ἡ γερουσία. Ἡ γερουσία ἦτο συμβούλιον ἀπὸ 28 γέροντας ἡλικίας ἄνω τῶν 60 ἐτῶν. Ἔργα αὐτῆς ἦσαν νὰ δίδῃ γνώμη ἐπὶ τῶν διαφόρων ὑποθέσεων αἱ ὁποῖαι ἐπρόκειτο νὰ συζητηθοῦν εἰς τὴν ἐκκλησίαν νὰ προτείνῃ τοὺς νόμους καὶ νὰ δικάζῃ τὰς ποινικὰς δίκας. Ἀπὸ αὐτὴν δὲ ἐδικάζοντο καὶ οἱ βασιλεῖς, ὅταν κατηγοροῦντο ἀπὸ τοὺς ἐφόρους. Οἱ γέροντες ἦσαν ἰσθιοὶ, συνεδρίαζαν δὲ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τῶν βασιλέων.

Ἡ ἐκκλησία. Τὴν ἐκκλησίαν τοῦ λαοῦ ἀποτελοῦσαν ὅλοι οἱ πολῖται ὅσοι εἶχαν ἡλικίαν ἄνω τῶν 30 ἐτῶν. Ἔργα δὲ αὐτῆς ἦσαν : νὰ ἐγκρίνῃ ἢ νὰ ἀπορρίπτῃ τὰς προτάσεις τῆς γερουσίας καὶ ἰδίως ὅσας εἶχαν σχέσιν μετὰ τὸν πόλεμον ἢ τὴν εἰρήνην, καὶ νὰ ἐκλέγῃ τοὺς ἐφόρους καὶ τὰ μέλη τῆς γερουσίας.

Ἡ ἀνατροφή τῶν παιδῶν. Σύμφωνας μετὰ τὸν πολεμικὸν χαρακτήρα τῆς Σπάρτης ἦτο καὶ ἡ ἀνατροφή τῶν παιδῶν. Ὁ Σπαρτιάτης ἀπὸ τῆς γεννήσεώς του ἐθεωρεῖτο στρατιώτης καὶ ἀνήκεν εἰς τὴν πολιτείαν. Ἐπομένως κύριος νὰ ἀποφασίσῃ, ἂν ἔπρεπε νὰ ἀνατραφῇ ἢ νὰ ἐγκαταλειφθῇ τὸ νεογόνον, ἦτο ἡ πολιτεία. Διὰ τοῦτο ὁ παῖς ἄμα ἐγεννᾶτο, ἐφέρετο ἐνώπιον τῶν γερόντων διὰ νὰ ἐξετάσουν αὐτόν. Ἐὰν εὕρισκετο ἀσθενικὸς ἢ μὲ κανένα σωματικὸν ἐλάττωμα, ἐρρίπτετο εἰς τὰς φάραγγας τοῦ Ταῦγέτου. Ἐὰν ἐκρίνετο ἄξιος νὰ γίνῃ Σπαρτιάτης, ἐδίδοτο ὀπίσω εἰς τὴν μητέρα του, διὰ νὰ τὸν ἀνατρέψῃ μέχρι τῆς ἡλικίας 7 ἐτῶν. Ὅταν ἐφθάνεν εἰς τὴν ἡλικίαν αὐτὴν ὁ παῖς, παρεδίδοτο εἰς τὴν πολιτείαν διὰ νὰ ἐκπαιδευθῇ μαζί με τοὺς ἄλλους συνομηλικὰς του.

Ὁλη ἡ ἀνατροφή τῶν παιδῶν ἕνα σκοπὸν εἶχε, νὰ κάμῃ τὰ σώματά των ἰσχυρά. Διὰ τοῦτο ἐγυμνάζοντο οἱ παῖδες εἰς τὸ τρέξιμον, εἰς τὸ πῆδημα καὶ εἰς τὴν πάλην. Εἶχαν πάντοτε τὴν κεφαλὴν κουρευμένην, τοὺς πόδας γυμνοὺς καὶ ἐφοροῦσαν τὸ ἴδιον ἔνδυμα χειμῶνα καὶ θέρος. Ἐκοιμῶντο ἐπάνω εἰς καλάμια, τὰ ὁποῖα ἐκοπταν οἱ ἴδιοι ἀπὸ τὰς ὀχθῆς τοῦ Εὐρώτα. Καὶ τέλος διὰ νὰ συνηθίζον νὰ ἐξαπατοῦν ἐν καιρῷ πολέμου τοὺς ἐχθροὺς των, δὲν ἐδίδαν εἰς αὐτοὺς ἀρκετὴν τροφήν, καὶ ἕνεκα τούτου οἱ παῖδες ἐγίναγκάζοντο νὰ συμπληρῶνουν αὐτὴν μετὰ τὴν κλοπὴν. Ἄλλ'

ἐὰν ἐσυλλαμβάνοντο ὅτι ἐκλεπτιν, ἐρραβδίζοντο μέχρις αἵματος, διότι δὲν κατώρθωσαν νὰ κρυφθοῦν.

Ἡ πνευματικὴ ὁμῶς μόρφωσις τῶν παιδῶν τῶν Σπαρτιατῶν ἦτο περιωρισμένη. Ἐδιδάσκοντο μόνον γραφὴν καὶ ἀνάγνωσιν, ἀπεστήθιζαν ποιήματα τοῦ Ὁμήρου καὶ ἄλλων ποιητῶν καὶ ἐτραγουδοῦσαν στρατιωτικὰ τραγούδια καὶ ἐχόρευαν χοροὺς στρατιωτικούς.

Καὶ αἱ κόραι τῶν Σπαρτιατῶν ἀνετρέφοντο δημοσίως, ὅπως οἱ παῖδες καὶ ἐγυμνάζοντο εἰς τὸν δρόμον, τὸ πῆδημα, τὸ ἀκόντιον καὶ τὸν δίσκον. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐγίνοντο βῶμαλέαι καὶ ἰσχυραί, πραγματικῶς γυναῖκες πολεμιστῶν, ποὺ ἐθεωροῦσαν καθήκον των νὰ παρορμοῦν τοὺς ἄνδρας των εἰς τὸν πόλεμον.

Τὰ ἦθη τῶν Σπαρτιατῶν. — Ὁ Σπαρτιάτης ἀπὸ 20 ἐτῶν ἕως 60 ἤμποροῦσε νὰ προσκληθῆ νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὸν πόλεμον. Ἐπομένως εἰς ὅλον αὐτὸ τὸ διάστημα ἔπρεπε νὰ ἀσκήται εἰς τὰ στρατιωτικά.

Εἰς τὸν Σπαρτιάτην ἦτο ἀπαγορευμένον νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Λακωνικὴν χωρὶς ἄδειαν τῆς κυβερνήσεως. Ἐπίσης ἦτο ἀπαγορευμένον εἰς αὐτὸν νὰ ἀσχολῆται εἰς οἰονδήποτε ἐπάγγελμα καὶ νὰ ἔχῃ χρυσὸν ἢ ἄργυρον. Τὸ μόνον ἐπιτρεπόμενον νόμισμα ἦτο τὸ σιδηροῦν, ἀλλὰ τοῦτο ἦτο τόσο βαρὺ, ὥστε ἐχρειάζετο ἅμαξα διὰ νὰ μεταφερθῆ καὶ πολὺ μικρὸν ποσόν.

Οἱ Σπαρτιάται ἐδείκνυαν μεγάλον σεβασμὸν εἰς τοὺς γέροντας. Ἐσηκίωνοντο ὅταν ἐπερνοῦσαν, καὶ τοὺς ἤκουαν μὲ σεβασμὸν. Διὰ τὴν συνήθειάν των δὲ αὐτὴν ὑπερηφανεύοντο.

Οἱ Σπαρτιάται δὲν ἐτρωγαν εἰς τὴν οἰκίαν των μὲ τὰς γυναῖκας. Ἐτρωγαν ἄλλοι μαζί, ὡς νὰ ἦσαν εἰς στρατόπεδον, ἀνὰ 15 εἰς μίαν τράπεζαν. Τὰ κοινὰ αὐτὰ δεῖπνα ὠνομάζοντο *συσσίτια*. Εἰς τὰ συσσίτια καθεὶς ἔδιδεν ἴσην μερίδα ἀλεύρου, τυροῦ, σύκων καὶ οἴνου. Ἐτὸ φαγητὸν ἦτο πολὺ ἀπλοῦν. Ἡ κυριωτέρα τροφή ἦτο ὁ μέλας ζωμὸς ἀπὸ χοιρινὸν κρέας μὲ ὄξος καὶ μὲ ἄλας. Ὅλοι δέ, καὶ αὐτοὶ οἱ βασιλεῖς ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ λαμβάνουν μέρος εἰς τὰ συσσίτια. Ἀλλὰ καὶ μόνον οἱ Σπαρτιάται ἤμποροῦσαν νὰ μετέχουν εἰς αὐτά.

Οἱ Σπαρτιάται τέλος εἶχαν τὴν συνήθειαν νὰ ὀμιλοῦν ὀλίγον

*Ἄντ. Χωραφά.— Ἱστορία Α' Ἑλληνικοῦ, ἐκδόσις η'.

καί νά λέγουν πολλά πράγματα μέ ὀλίγας λέξεις. Τοῦτο ὠνομάζετο λακωνισμός.

Μέ τήν ἀνατροφήν αὐτήν καί μέ τά ἔθνη αὐτά οἱ Σπαρτιάται ἔγιναν οἱ ῥωμαλιότεροι καί γενναϊότεροι πολεμισταί τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Σπαρτιάτης ὤφειλε νά μάχεται εἰς τήν θέσιν του καί νά προτιμήσῃ νά φανευθῆ παρά νά ὀπισθοχωρήσῃ. Ὅποιος ἔφευγεν εἰς τήν μάχην ἢ ἔρριπτε τήν ἀσπίδα ἔχανε τά πολιτικά του δικαιώματα καί δέν ἦτο πλέον δεκτός οὔτε εἰς τήν ἐκκλησίαν οὔτε εἰς τά συσσίτια. Εἰς τὰς ἑορτάς καί εἰς τά γυμνάσια ἦτο εἰς τήν τελευταίαν γραμμήν. Εἰς τόν δρόμον ὤφειλε νά παραμερίζῃ ἔμπρός καί ἀπό τοῦ νεωτέρου. Οἱ ἄλλοι ἀπέφευγαν νά ὀμιλοῦν μέ αὐτόν καί νά κἀθῆνται πλησίον του. Ἐάν ὕβριζαν ἢ ἔκτυποσαν αὐτόν, δέν ἤμποροῦσε νά καταφύγῃ εἰς τὸ δικαστήριον. Αὐτοὶ ἦσαν οἱ λεγόμενοι τρέσαντες.

Αἱ κατακτήσεις τῆς Σπάρτης.

Οἱ Μεσσηνιακοὶ πόλεμοι. Οἱ Σπαρτιάται, ἀφοῦ κατὰ τὰ μέσα περίπου τοῦ 18ου αἰῶνος ἐτυμπλήρωσαν τήν κατάντησιν τῆς Λακωνικῆς, ἔστρεψαν τὰ βλέμματά των εἰς τήν εὐφωρον Μεσσηνίαν.

Οἱ κατακτηταὶ Δωριεῖς εἶχαν καταλάβει τήν πλουσίαν αὐτήν χώραν διὰ συμδυσχεροῦ μέ τοὺς παλαιούς κατοίκους αὐτῆς, ἴσως διότι ἦσαν ὀλίγοι. Διὰ τοῦτο οἱ παλαιοὶ κάτοικοι διεφύλαξαν τὰ κτήματά των καί εἶχαν τὰ ἴδια δικαιώματα μέ τοὺς Δωριεῖς. Τοῦτο ὅμως ἔγινεν αἰτία νά συγχωνευθοῦν οἱ Δωριεῖς μέ τοὺς ἐντοπίους καί νά χάσουν τὰς στρατιωτικὰς των ἀρετάς.

Εἰς αὐτήν τήν κατάστασιν εὐρίσκοντο οἱ κάτοικοι τῆς Μεσσηνίας, ὅταν οἱ Σπαρτιάται ἐπετέθησαν ἐναντίον των.

Οἱ Μεσσηνιοὶ ἀντεστάθησαν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας περισσότερον ἀπὸ ἓνα αἰῶνα. Ἡ παράδοσις ἀναφέρει ὅτι ἔγιναν δύο μακροχρόνιοι πόλεμοι, οἱ ὁποῖοι ὀνομάζονται **μεσσηνιακοί**. Κατὰ τὸν πρῶτον (743—725) οἱ Σπαρτιάται, ἀφοῦ πολλὰς φορὰς ἐνίκησαν τοὺς Μεσσηνίους, τοὺς ἠνάγκασαν νά ἐγκαταλείψουν τὰς πεδιάδας καί νά κλεισθοῦν εἰς τὸ ὄχυρόν φρούριον τῆς **Ἰθώμης**. Ἐκεῖ οἱ Μεσσηνιοὶ μέ τὸν ἀνδρείον βασιλέα των **Ἀριστόδημον** ἀντεστάθησαν περίπου 20 ἔτη. Ἄλλ' ἐπὶ τέλους ἀφ' οὗ καί ὁ Ἀριστόδημος ἐφό-

νεύθη, ἢ Ἰθώμη ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν. Ἀπὸ τοῦς Μεσσηνίους τότε ἄλλοι μὲν ἔφυγαν εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Ἑλλάδος, ἄλλοι δὲ ἔμειναν εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ ἔγιναν εἰλωτες τῶν Σπαρτιατῶν.

Οἱ Μεσσήνιοι 80 ἔτη ἦσαν δοῦλοι τῶν Σπαρτιατῶν, ἀλλὰ δὲν ἠμποροῦσαν νὰ συνηθίσουν τὴν δουλείαν. Διὰ τοῦτο τὸ 645 ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ γενναίου **Ἀριστομένου**, ὁ ὁποῖος κατήγετο ἀπὸ τὴν βασιλικὴν οἰκογένειαν τῆς Μεσσηνίας, ἐπαναστατοῦν καὶ ἐκδιώκουν τοὺς Σπαρτιάτας ἀπὸ τὴν χώραν των. Οἱ Σπαρτιάται ἐπρεπε νὰ ἀρχίσουν πάλιν ἐξ ἀρχῆς τὴν κατάκτησιν τῆς Μεσσηνίας. Καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἤρχισεν ὁ δεῦτερος μεσσηνιακὸς πόλεμος (645—628). Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν οἱ Μεσσήνιοι καὶ μόνοι κατώρθωσαν νὰ ἀντισταθοῦν εἰς ἕλας τὰς ἐπιθέσεις τῶν Σπαρτιατῶν. Ὅταν δὲ ἀργότερα ἐβοήθηται αὐτοὺς καὶ οἱ Ἀργεῖοι καὶ οἱ Ἀρκάδες, ἔφεραν τοῖς Σπαρτιάτας εἰς ἀπελπιστικὴν θέσιν. Τοῦς Σπαρτιάτας ἔσωσε τότε ὁ ποιητὴς **Τυρταῖος**. Αὐτὸς μὲ τὰ πολεμικὰ του τραγούδια κατώρθωσε νὰ ἐνθαρρύνῃ καὶ νὰ ἐνθουσιάσῃ τόσο αὐτοὺς, ὥστε ὤρμησαν κατὰ τῶν Μεσσηνίων, τοὺς κατενίκησαν καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ἀποσυρθοῦν εἰς τὸ φρούριον τῆς **Εἰρας**, τὸ ὁποῖον εὑρίσκετο εἰς τὰ ὄρεινά σύνορα τῆς Ἀρκαδίας. Ἀπὸ ἐκεῖ οἱ Μεσσήνιοι ἀπέκρουσαν ἐπὶ 40 ἔτη τὰς προσβολὰς τῶν Σπαρτιατῶν. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποκύβουν. Οἱ Σπαρτιάται ἔγιναν καὶ πάλιν κύριοι ὅλης τῆς Μεσσηνίας. Ἐκ τῶν ὑπεραπιστῶν δὲ τῆς Εἰρας ἄλλοι μὲν κατέφυγαν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, ἄλλοι δὲ διευθύνθησαν εἰς τὴν **Σικελίαν** καὶ ἐκεῖ ἐκατοίκησαν εἰς τὴν **Ζάγκλην**, τὴν ὁποίαν ὠνόμασαν μὲ τὸ ὄνομα τῆς πατρίδος των **Μεσσήνην**.

Οἱ πρὸς τοὺς Ἀρκάδας πόλεμοι. Οἱ Ἀρκάδες ἦσαν οἱ μόνοι ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς κατοίκους τῆς Πελοποννήσου, οἱ ὁποῖοι δὲν ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Δωριεῖς. Ἐναντίον αὐτῶν ἔκαμαν πολλοὺς πολέμους οἱ Σπαρτιάται, ἀλλὰ δὲν ἠμπόρεσαν νὰ τοὺς ὑποτάξουν. Μόνον τοὺς κατοίκους τῆς **Τεγέας** ὑπεχρέωσαν κατὰ τὸν βον αἰῶνα νὰ εἶναι διαρκῶς σύμμαχοί των, ἔδωκαν ὅμως εἰς αὐτοὺς τὸ προνόμιον νὰ κατέχουν εἰς τὰς μάχας πάντοτε τὸ ἀριστερὸν κέρασ τοῦ σπαρτιατικοῦ στρατοῦ.

Οἱ πρὸς τοὺς Ἀργεῖους πόλεμοι. Καὶ ἐναντίον τῶν Ἀρ-

γείων, οί ὅποιοι ἐπὶ τοῦ βασιλέως Φεΐδωνος εἶχαν γίνει ὁ ἰσχυρό-
τερος λαὸς τῆς Πελοποννήσου, ἐστράφησαν οἱ Σπαρτιᾶται. Ἐπειτα
δὲ ἀπὸ μακροῦς ἀγῶνας κατώρθωσαν κατὰ τὰ μέσα περίπου τοῦ
βου αἰῶνος νὰ ἀφαιρέσουσιν ἀπ' αὐτοὺς τὴν Θυρέαν.

Ἡ ἡγεμονία τῆς Σπάρτης. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ Σπαρ-
τιᾶται, ἀφ' οὗ ἐνίκησαν τοὺς Μεσσηνίους, τοὺς Ἀρκάδας καὶ τοὺς
Ἀργεῖους, ἔγιναν κατὰ τὸν βον αἰῶνα π. Χ. ὁ ἰσχυρότερος λαὸς
ἑλῆς τῆς Ἑλλάδος. Εἶχαν ἑλῆν τὴν Λακωνικὴν καὶ τὴν Μεσση-
νίαν ἰδικίας των, ἔλοι δὲ σχεδὸν οἱ ἄλλοι λαοὶ τῆς Πελοποννήσου
ἔγιναν σύμμαχοί των καὶ ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ τοὺς ἀκολουθοῦν
εἰς τοὺς πολέμους.

2. Αἱ Ἀθῆναι.

Ἡ Ἀττικὴ καὶ οἱ κάτοικοι αὐτῆς.

Ἡ Ἀττικὴ ἀποτελεῖ βραχῶδη τριγωνικὴν χερσόνησον εἰς τὰ
ΝΑ. τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Τοῦ τριγώνου τούτου βάσις μὲν εἶναι
τὰ ὄρη Πάρνης καὶ Κιθαιρών, κορυφὴ δὲ τὸ ἀκρωτήριο Σούνιον.
Τὴν ΝΔ. πλευρὰν αὐτοῦ βρέχει ὁ Σαρωνικὸς κόλπος, τὴν δὲ Α. τὸ
Αἰγαῖον πέλαγος. Διασχίζουσι δὲ τὴν χερσόνησον ἰαύτην τὰ ὄρη
Πεντελικὸν καὶ Ὑμητὸς πρὸς Α. καὶ Αἰγάλεων πρὸς Δ. (εἶκ. 24).

Ἡ Ἀττικὴ εἶναι χώρα μικρὰ καὶ δὲν ἔχει νερὰ ἀφθονα. Ἄλλ'
ἐπειδὴ τὸ κλίμα τῆς ἦτο μαλακὸν καὶ ἡ γῆ ἐκαλλιέργειτο μὲ ἐπι-
μέλειαν τὰ προϊόντα αὐτῆς ἦσαν ὀλίγα μὲν, ἀλλὰ καλὰ. Ἰδίως
εὐδοκίμοῦσεν εἰς αὐτὴν ἡ καλλιέργεια τῆς συκῆς τῆς ἐλαίας καὶ
τῆς ἀμπέλου. Ἡ θέσις ὁμῶς αὐτῆς ἦτο πρὸ πάντων κατάλληλος
διὰ νὰ καμῆ, τοὺς κατοίκους τῆς ναυτικούς. Ὅλοι τῆς αἰ ἀκται
εἶναι γεμᾶται ἀπὸ ὄρους καὶ ἔλαι τῆς αἰ πεδιάδες εἶναι ἀνοι-
κται πρὸς τὴν θάλασσαν. Τὰ δὲ ὄρη τοῦ Κιθαιρώνος καὶ τῆς
Πάρνηθος παρῆχον τὴν ξυλείαν, ἡ ὁποία ἐχρειάζετο διὰ τὴν
κατσκευὴν τῶν πλοίων. Τὸ Πεντελικὸν τέλος παρῆχε τὰ μάρμαρα,
μὲ τὰ ὁποῖα αἱ ὠραῖαι τέχναι ἔφθασαν εἰς μεγάλην ἀκμὴν, αἱ δὲ
πεδιάδες τῆς Ἀττικῆς ἄριστον πηλὸν διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς κερα-
μευτικῆς.

Εἰς τὴν Ἀττικὴν κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ἐκατοικοῦσε

λαός, ὁ ὁποῖος ἐκαυχᾶτο ὅτι ἦτο αὐτόχθων. Τὸ ἀληθές ὅμως εἶναι ὅτι εἰς τὴν χώραν ἐγίναν πολλές μεταναστάσεις διαφόρων λαῶν ἐλληνικῶν καὶ μὴ.

Ἡ χώρα κατὰ τοὺς παλαιστάτους χρόνους ἀπετελεῖτο ἀπὸ *χωρία* ἀνεξάρτητα τὸ ἓν ἀπὸ τὸ ἄλλο. Κατόπιν οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Ἴωνες, ἠνάγκασαν τοὺς κατοίκους ἄλλων τῶν χωρίων τῆς Ἀττικῆς νὰ καταταρτήσουν τοὺς διαφόρους ἄρχοντάς των καὶ νὰ θεωρήσουν ὡς κοινούς ἄρχοντας τοὺς ἄρχοντας τῶν Ἀθηνῶν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἄλλη ἢ Ἀττικὴ συνενώθη εἰς ἓνα κράτος, οἱ δὲ εὐγενεῖς τῶν χωρίων ἠναγκάσθησαν νὰ ἔλθουν νὰ κατοικήσουν εἰς τὰς Ἀθήνας. Τότε οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς διετρήθησαν εἰς τέσσαρας φυλάς ἀναλόγως τοῦ τόπου, εἰς τὸν ὁποῖον κατοικοῦσαν.

Εἶχαν συνενωθῆ πλέον ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς εἰς ἓνα κράτος, ὅτε, ὅπως λέγει ἡ παράδοσις, διέτρεξαν πολὺ μεγάλον κίνδυνον. Οἱ Δωριεῖς, ἀφοῦ κατέκτησαν τὴν Πελοπόννησον, εἰσέβαλαν καὶ εἰς τὴν Ἀττικὴν. Εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν τοὺς Ἀθηναίους ἔσωσεν ἡ φιλοπατρία τοῦ βασιλέως των **Κόδρου**. Τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν εἶχε δώσει χρησμὸν εἰς τοὺς Δωριεῖς νὰ προσέχουν νὰ μὴ φονεύσουν τὸν βασιλέα τῶν Ἀθηναίων, διότι θὰ νικηθοῦν. Ἔνεκα τούτου δὲ οἱ Δωριεῖς εἶχαν δώσει διαταγὴν εἰς ὅλον τὸν στρατὸν νὰ ἀποφύγουν νὰ κτυπήσουν τὸν βασιλέα. Ὁ Κόδρος ἀφ' οὗ ἔμαθε τὸν χρησμὸν, ἀπεφάσισε νὰ θυσιάσῃ τὴν ζωὴν του, διὰ νὰ σώσῃ τὴν πατρίδα του. Ἐνδύεται ὡς χωρικός, λαμβάνει εἰς τὸν ὄμων του ἓνα πέλεκυν καὶ ἔρχεται εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν ἐχθρῶν. Ἐκεῖ φιλονικεῖ μὲ μερικοὺς στρατιώτας, οἱ ὁποῖοι χωρὶς νὰ γνωρίζουν ποῖος εἶναι τὸν φονεύουν. Ὅταν κατόπιν οἱ Ἀθηναῖοι ἐζήτησαν τὸν νεκρὸν τοῦ βασιλέως διὰ νὰ τὸν θάψουν, ἐνόησαν οἱ Δωριεῖς ὅτι εἶχαν φονεύσει τὸν Κόδρον, ἐπομένως ἀπεπίσθησαν ὅτι θὰ ἠμποροῦσαν νὰ νικήσουν τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν.

Κατάλυσις τῆς βασιλείας.

Τὸ ἀρχαιότατον πολίτευμα τῶν Ἀθηναίων, ὅπως καὶ ἄλλων τῶν Ἑλλήνων, ἦτο ἡ βασιλεία. Ἀνώτατος ἄρχων τῆς χώρας ἦτο ὁ βα-

σιλεύς. Ἡ δύναμις ὁμοῦ τῶν βασιλέων δὲν διειρηθήη πρὸς πολλὸν χρόνον, ἀλλὰ περιωρίσθη ἀπὸ τοῦ εὐγενεῖς. Κατὰ πρῶτον ἀφηρεθήη ἀπὸ τὸν βασιλέα ἡ πολεμικὴ ἐξουσία καὶ ἐδόθη εἰς νέον ἄρχοντα ἐκ τῶν εὐγενῶν τὸν **πολέμαρχον**. Ἀργότερα δὲ ἰδρύθη καὶ τρίτη ἀρχὴ ἀπὸ τοῦ εὐγενεῖς, ἡ τοῦ **ἄρχοντος**, εἰς τὸν ὁποῖον ἐδόθη μέρος πάλιν ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ βασιλέως. Ὡστε εἰς τὸν βασιλέα ἔμεινε μόνον ἡ θρησκευτικὴ ἐξουσία. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν καὶ οἱ τρεῖς ἄρχοντες ἦσαν ἰσόβιοι, μετὰ ταῦτα εἶχαν τὴν ἀρχὴν 10 ἔτη καὶ ἐπὶ τέλους ἐν μόνον ἔτος. Τότε ἴδρυσαν οἱ εὐγενεῖς καὶ νέαν ἀρχὴν τοῦς **ἑξ θεσμοθέτας**, διὰ νὰ καταγράφουν καὶ νὰ φυλάττουν τὰ ἔθιμα τῆς χώρας, τὰ ὁποῖα ἐχρησίμευαν διὰ τὰς δίκας.

Ἐκτὸς τῶν ἀρχόντων τώρα τὴν μεγαλύτεραν δύναμιν εἶχεν ἡ βουλὴ τῶν εὐγενῶν, ἡ ὁποία ὠνομάζετο **βουλὴ τοῦ Ἀρείου πάγου**, καὶ ἀπετελεῖτο ἀπὸ ὄλων τοῦς ἄρχοντας, ὅσων ἔληξεν ἡ ἀρχή. Αὕτη ἐκλέγει τοῦς ἄρχοντας, αὕτη ἀποφασίζει περὶ ὄλων τῶν σπουδαίων ὑποθέσεων τῆς πολιτείας, αὕτη τέλος δικάζει τὰς φονικὰς δίκας καὶ τιμωρεῖ κάθε πολίτην, ὁ ὁποῖος παρεκτρέπεται.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸ πολίτευμα τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ ἀπολυταρχικὸν ἔγινεν **ἀριστοκρατικόν**. Ἐν ᾧ πρὶν δηλ. τὴν ἐξουσίαν ἀπολύτως εἶχεν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου, ὁ βασιλεύς, τώρα ἔλαβον αὐτὴν ὄλοι οἱ εὐγενεῖς, οἱ ὁποῖοι ἐλέγοντο ἀριστοί.

Ὁ λαὸς καὶ ἡ ἀριστοκρατία.

Μὲ τὸ ἀριστοκρατικὸν πολίτευμα ἑλη ἡ διοίκησις τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν εἶχε συγκεντρωθῆ εἰς τὰς χεῖρας τῶν εὐγενῶν. Τὸ ἄλλο πλῆθος ὄχι μόνον πολιτικὰ δικαιώματα δὲν εἶχεν, ἀλλ' οὐδὲ δικαιοσύνην εὗρισκεν διότι οἱ εὐγενεῖς ἐδίκαζαν ὅπως ἤθελαν.

Τὴν στέρησιν αὐτὴν τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων καὶ τὴν ἐλλειψιν τῆς δικαιοσύνης ἠσθάνοντο πρὸ πάντων οἱ ναυτικοί, οἱ ἔμποροι, οἱ βιομήχανοι καὶ οἱ τεχνίται. Αὗτοι ἕνεκα τῆς προόδου τῆς ναυτιλίας, τοῦ ἔμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας ἤρχιζαν νὰ πλουτίζουν. Δὲν ἔβλεπαν λοιπὸν τὸν λόγον, διὰ τὸν ὁποῖον ἔπρεπε νὰ ὄσπερον ἀπὸ τοῦς εὐγενεῖς, καὶ διὰ τοῦτο ἦσαν δυσαρεστημένοι μαζί των.

Πρὸ πάντων ὁμοῦ ἦσαν δυσαρεστημένοι οἱ γεωργοί. Αὗτοι

τοῦν, δὲν ἠμποροῦσαν συνήθως νὰ θρέψουν τὴν οἰκογένειάν των. Ἐπομένως δὲν ἔδιδαν τὰ $\frac{2}{3}$ εἰς τὸν κύριον τοῦ ἀγροῦ, ἀλλὰ ἐλιγώτερον. Τότε ἔμως ὁ κύριος εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ πωλήσῃ ὡς δούλους καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐργάτας καὶ τοὺς παῖδας αὐτῶν. Ἄλλὰ καὶ τῶν ζευγυτῶν ἢ θέσις δὲν ἦτο καλυτέρα. Σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους περὶ δανείων, οἱ ὅποιοι ἴσχυαν τότε, ἐδανείζοντο μὲ ὑποθήκην τὰ σώματά των. Ὅταν δὲ ὁ ὀφειλέτης δὲν ἐπλήρωνε τὸ χρέος του, ἐγίνετο δούλος εἰς τὸν δανειστήν.

Ἐνεκα τούτων ὅλος ὁ λαὸς ἦτο δυσαρεστημένος μὲ τοὺς εὐγενεῖς καὶ συχνὰ ἐγίνοντο στάσεις. Ἀπὸ τὴν δυσἀρεσκίαν αὐτὴν ἐνόμισεν ὅτι ἠμποροῦσε νὰ ἐπωφεληθῇ ὁ πλοῦσις εὐγενὴς **Κύλων**, διὰ νὰ γίνῃ μόνος ἀρχων τῶν Ἀθηνῶν, τύραννος, ἔπως ἐλέγετο τότε. Διὰ τὸν σκοπὸν αὐτὸν καταλαμβάνει τὸ 636 μὲ τοὺς ὀπαδοὺς του τὴν Ἀκρόπολιν. Ἀλλὰ ὁ λαὸς δὲν ἐπανεστάτησεν, ὅπως ἐπερίμεναν ὁ Κύλων, ὁ δὲ ἀρχων Μεγακλῆς ἐπολιόρκησε τὸν Κύλωνα εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Ἡ ἀπόπειρα λοιπὸν ἀπέτυχεν. Καὶ ὁ μὲν Κύλων ἐδραπέτευσεν, οἱ δὲ ὀπαδοὶ του ἔκκιμαν συνθήκας μὲ τὸν Μεγακλέα. Οἱ πολιορκηταὶ ἔμως παρὰ τὰς συνθήκας ἔσφαξαν ἐξ αὐτῶν τοὺς περισσοτέρους. Τοῦτο ἦτο ἀσέβεια πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ ἐξ αὐτοῦ ἢ πόλις ἐθεωρήθη μολυσμένη. Ἐνεκα τοῦ μολύσματος αὐτοῦ, τὸ ὅποιον ὠνομάσθη **Κυλώνειον ἄγος**, ἔπεσεν εἰς τὴν πόλιν ἀσθένεια. Διὰ νὰ σωθοῦν ἀπ' αὐτὴν οἱ Ἀθηναῖοι ἐξώρισαν τοὺς Ἀλκμεωνίδας, εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν ὁποίων ἀνήκεν ὁ Μεγακλῆς, ἐπροσκάλεσαν καὶ ἀπὸ τὴν Κρήτην ἕνα σοφὸν καὶ ἄγιον ἄνδρα, τὸν **Ἐπιμενίδην**, ὁ ὅποιος ἐκαθάρισε τὴν πόλιν.

Κατάλυσις τῆς ἀριστοκρατίας. Νομοθεσία τοῦ Σόλωνος.

Ἡ κατάστασις ὅμως τοῦ λαοῦ ἐξακολουθοῦσε ἢ ἴδια καὶ ἔνεκα τούτου ἐγίνοντο πάλιν στάσεις εἰς τὴν πόλιν. Διὰ νὰ καταπαύσουν αὐτὰς οἱ εὐγενεῖς, ἠναγκάσθησαν τὸ 621 νὰ ἀναθέσουν εἰς ἕνα εὐγενῆ, τὸν **Δράκοντα**, νὰ συντάξῃ νόμους. Τοῦτο καὶ ἔγινεν.

Μὲ τὴν μεταβολὴν τοῦ πολιτεύματος, τὴν ὁποίαν ἔκαμιν ὁ Δράκων, ἐδόθησαν πολιτικὰ δικαίωματα εἰς ὅλους τοὺς εὐπόρους, καὶ περιωρίσθη ἢ μεγάλη δύναμις, τὴν ὁποίαν εἶχεν ὁ Ἄρειος Πάγος. Τὰ δικαίωματα δηλ. τοῦ Ἀρείου Πάγου ἔδωσεν εἰς μίαν ἐκκλησίαν

του δήμου, εις τὴν ὁποίαν ὄρισε νὰ λαμβάνουν μέρος ὄλοι οἱ πολῖται ἔσοι ἤμποροῦσαν νὰ ἐστρατεῦον ὡς ὀπλίται μὲ ἰδικὰ των ἔξοδα.

Ἐκτὸς τῆς μεταβολῆς τοῦ πολιτεύματος, ὁ Δράκων κατέγραψεν ὡς νόμους ὄλα τὰ ἔθιμα τῆς χώρας. Ἄλλὰ τότε πρὸ πάντων ἐφάνη, πῶσον αὐτὰ ἦσαν αὐστηρά. Διὰ τοῦτο δὲ οἱ μεταγενέστεροι ἔλεγον ὅτι οἱ νόμοι τοῦ Δράκοντος δὲν ἦσαν γραμμένοι μὲ μελάνην, ἀλλὰ μὲ αἷμα.

Τὸ πολίτευμα τοῦ Δράκοντος δὲν ἐκαλυτέρευσε τὴν θέσιν τοῦ λαοῦ. Τὰ χρέη τῶν ἀγροτῶν ἐπλήθαιναν ἀδιακόπως, ἔσοι, δὲ δὲν ἤμποροῦσαν νὰ πληρώσουν, ἐγίνοντο δοῦλοι. Διὰ τοῦτο αἱ στάσεις τοῦ λαοῦ ἐξακολούθοῦσαν. Ἐπὶ τέλους διὰ νὰ πύσσουν αἱ στάσεις, ἀπεφάσισαν τὸ 594 νὰ ἀναθέσουν εἰς τὸν **Σόλωνα** νὰ κάμῃ νέον πολίτευμα καὶ νὰ συμπλιώσῃ τοὺς εὐγενεῖς καὶ τὸν λαόν.

Πραγματικῶς ὁ Σόλων ἦτο καταλληλότατος διὰ τὴν συμπλιώσιν, ἦτο μὲν εὐγενής, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶχεν μετρίαν περιουσίαν, ἀνῆκε περισσότερον εἰς τὴν μεσαίαν τάξιν. Ἐπομένως ἦτο ἀρεστὸς καὶ εἰς τὰς δύο μερίδας. Ἐξ ἄλλου οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν μεγάλην πεποιθήσιν εἰς αὐτόν, διότι εἶχε ταξιδεύσει εἰς πολλὰ μέρη καὶ εἶχε γνωρίσει τὰ ἦθη καὶ τοὺς νόμους πολλῶν λαῶν καὶ διὰ τοῦτο ἔθεωρεῖτο ἕνας ἀπὸ τοὺς ἐπὶ τὰ σοφοὺς τῆς Ἑλλάδος. Ἐκτὸς τούτου εἶχε προσφέρει μέχρι τοῦδε μεγάλης ὑπηρεσίας εἰς τὴν πατρίδα του, διότι αὐτὸς ἐγένεν ἡ αἰτία νὰ πάρουν ὀπίσω οἱ Ἀθηναῖοι τὴν Σαλαμίνα, τὴν ὁποίαν εἶχαν ἀφαίρει ἀπ' αὐτοὺς οἱ Μεγαρεῖς.

Σεισάχθεια. Τὸ πρῶτον, ποῦ ἔκαμεν ὁ Σόλων, ἦτο νὰ καταργήσῃ ὄλα τὰ χρέη, νὰ ἀπελευθερώσῃ ὄλους, ἔσοι εἶχαν γίνει δοῦλοι δι' αὐτὰ, καὶ νὰ ἀπαγορεύσῃ εἰς τὸ ἐξῆς νὰ δανειζονται μὲ ὑποθήκην τὰ σώματά των. Τὰ μέτρα ταῦτα ὀνομάσθησαν **σεισάχθεια**, διότι ἔσεισαν, δηλ. ἐσήκωσαν ἀπὸ τὸν λαὸν τὸ βάρος, τὸ ὁποῖον τὸν ἐπίεζεν.

Διαιρέσεις τῶν πολιτῶν. Ἔως τῶρα ἡ διαίρεσις τῶν πολιτῶν εἰς τάξεις ἐστηρίζετο εἰς τὴν καταγωγὴν. Ἀλλὰ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον δὲν ἤμποροῦσαν νὰ προαχθοῦν, ἔσοι ἀπὸ τὸν λαὸν κατώρθωσαν νὰ ἀποκτήσουν περιουσίαν. Τοῦτο ἔθεράπευσεν ὁ Σόλων ὡς ἐξῆς. Διῆρσε τοὺς πολῖτας εἰς 4 τάξεις ἀναλόγως τῆς κτηματικῆς των περιουσίας, δηλ. εἰς **πεντακοσιομεδίμνους, ἰππεῖς, ζευγί-**

τας καὶ **θῆτας**. Ὁρίσθη δὲ τὸ κατώτατον ὄριον τῆς κτηματικῆς περιουσίας, ποῦ ἔπρεπε νὰ ἔχουν οἱ ἀνήκοντες εἰς κάθε τάξιν. Οὕτω οἱ πεντακοσιομέδιμνοι ἔπρεπε νὰ ἔχουν εἰσόδημα ἀπὸ τὰ ξηρὰ καὶ ὑγρὰ προϊόντα τῶν κτημάτων των (κριθὴν, ἔλαιον, οἶνον) 500 μέτρα (περίπου 700—800 ἔκ.). Οἱ ἵππεις ἔπρεπε νὰ ἔχουν 300 καὶ οἱ ζευγῖται 200 μέτρα. Εἰς τοὺς θῆτας κατετάσσοντο ἐκεῖνοι, τῶν ὁποίων τὸ εἰσόδημα δὲν ἔφθανε τὰ 200 μέτρα.

Πολιτικά δικαιώματα. Ἀναλόγως μὲ τὴν τάξιν καθενὸς ὄρισεν ὁ Σόλων καὶ τὰ βάρη καὶ τὰ δικαιώματά του. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ ἀνήκοντες εἰς τὰς τρεῖς ἀνωτέρας τάξεις ἐπλήρωναν ὄλους τοὺς φόρους καὶ εἶχαν τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐκστρατεύουν μὲ ἰδικὰ των ἔξοδα ὡς ὀπλίται, οἱ δὲ τῶν δύο πρώτων τάξεων καὶ ὡς ἵππεις. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἐγίνοντο οἱ ἄρχοντες, οἱ μὲν ἐννέα ἄρχοντες ἀπὸ τοὺς πεντακοσιομέδιμνους, οἱ δὲ λοιποὶ καὶ ἀπὸ τὰς τρεῖς τάξεις. Οἱ θῆτες πάλιν ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ἐκστρατεύουν ὡς ψιλοὶ, καὶ ἐλάβαν μέρος μόνον εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὰ δικαστήρια. Ὁλων δὲ τῶν ἀρχῶν ἡ ἐκλογὴ ὄρισθη νὰ γίνεταί ὡς ἐξῆς: αἱ φυλαὶ ἔκαμναν ἐκλογὴν ὀρισμένου ἀριθμοῦ ὑποψηφίων καὶ ἐξ αὐτῶν ὄριζοντο οἱ ἄρχοντες διὰ κλήρου.

Ἐκκλησία. Εἰς τὴν ἐκκλησίαν λαμβάνουν μέρος ὅλοι οἱ πολῖται καὶ τῶν τεσσάρων τάξεων, ὅσοι ἔχουν ἡλικίαν ἀνω τῶν 20 ἐτῶν. Ἡ ἐκκλησία εἶναι ἡ κυρίαρχος τῆς πολιτείας. Αὐτὴ ἐκλέγει τοὺς ἄρχοντας καὶ ζητεῖ ἀπὸ αὐτοὺς εὐθύνας μετὰ τὸ τέλος τῆς ἀρχῆς των. Αὐτὴ ψηφίζει τοὺς νόμους καὶ τοὺς φόρους. Αὐτὴ τέλος ἀποφασίζει περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης.

Βουλὴ. Ἡ βουλὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ 400 κληρωτὰ μέλη, 100 ἀπὸ κάθε φυλῆν, Ἔργον δὲ ἔχει νὰ ἐκφράξῃ τὴν γνώμην τῆς περὶ ὧν τῶν ζητημάτων, περὶ τῶν ὁποίων πρόκειται νὰ ἀποφασίσῃ ἡ ἐκκλησία.

Βουλὴ τοῦ Ἀρείου Πάγου. Ὁ Ἀρειὸς Πάγος λαμβάνει πάλιν μέρος ἐκ τῆς ἐξουσίας, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀφαιρέσει ἀπ' αὐτὸν ὁ Δράκων. Ἔργον λοιπὸν ἔχει εἰς τὸ ἐξῆς νὰ ἐπιβλέπῃ εἰς τὸ νὰ ἐκτελοῦνται οἱ νόμοι καὶ νὰ δικάζῃ τοὺς ἐκ προμελέτης φόνους καὶ τραύματα, τοὺς ἐμπρησμοὺς καὶ τὰς ἀποπειράς πρὸς κατάλυσιν τοῦ πολιτεύματος.

Ἡλιαία. Μέχρι τοῦ Σόλωνος οἱ ἄρχοντες ἐδίκαζαν τὰς διαφοράς, τὰς ὁποίας εἶχαν οἱ πολῖται μεταξύ των. Ὁ Σόλων τώρα δι' αὐτὰς ἔδρυσεν ἕνα νέον δικαστήριον, τὴν Ἡλιαίαν. Ἡ Ἡλιαία ἀποτελεῖται ἀπὸ 6000 πολίτας, οἱ ὅποιοι ὀρίζονται κατ' ἔτος διὰ κληρου ἀπὸ τοὺς ἔχοντας ἡλικίαν ἄνω τῶν 38 ἐτῶν. Οἱ Ἡλιασταὶ ὁμῶς δὲν συνεδριάζουν ὅλοι μαζί, ἀλλὰ διαιροῦνται εἰς δέκα τμήματα, ἀπὸ 500 δικαστὰς καθένα. Οἱ ἀπομένοντες 1000 εἶναι ἀναπληρωματικοί.

Ἄλλοι Θεσμοὶ τοῦ Σόλωνος. Ὁ Σόλων εἰς τὴν νομοθεσίαν τοῦ ἐφρόντισεν ἀκόμη καὶ διὰ τοὺς ἐμπόρους, βιομηχάνους καὶ τεχνίτας. Χάριν αὐτῶν καὶ ἄλλους προστατευτικούς νόμους ἔκαμε καὶ προσέτι ἐμεταρρύθμισε τὸ σύστημα τῶν μέτρων, τῶν σταθμῶν καὶ τοῦ νομίσματος. Ἐπίσης ἀπηγόρευσε τὴν πολυτέλειαν καὶ ἠνάγκασεν ἕλους νὰ ἔχουν ἕνα ἐπάγγελμα. Ὁ Σόλων ἐπίσης ἐφρόντισε καὶ διὰ τὴν μόρφωσιν τῶν πολιτῶν καὶ ὑπεχρέωσε τοὺς γονεῖς νὰ ἐκπαιδεύουν τὰ τέκνα των.

Ἀποδημία τοῦ Σόλωνος. Ὁ Σόλων μὲ τὴν νομοθεσίαν τοῦ ὡς δίκαιος συμφιλιωτὴς δὲν ἤρρεσεν εἰς καμμίαν μερίδα. Οἱ πτωχοὶ δυσηρεστήθησαν, διότι ἐπερίμεναν νὰ μοιρασθῇ ἡ γῆ μεταξύ ἔλων τῶν κατοίκων τῆς Ἀττικῆς. Οἱ εὐγενεῖς πάλιν, διότι περιωρίσθη ἡ δύναμις των καὶ ἔχασαν ὄλα τὰ χρήματα, τὰ ὅποια εἶχαν δανεισμένα. Ὁ Σόλων λοιπὸν, ἐπειδὴ καὶ αἱ δύο μερίδες τὸν ἐνωχλοῦσαν μὲ τὰ παράπονά των, ἐνόμισεν ὅτι εὐκολώτερα θὰ συνήθιζαν εἰς τὴν νέαν κατάστασιν, ἂν ἐφευγεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας. Πρὶν φύγη ὁμῶς, ὤρκισεν αὐτοῦς νὰ μὴ μεταβάλλουν τοὺς νόμους τοῦ ἐπὶ 10 ἔτη.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸ πολίτευμα τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ ἀριστοκρατικὸν ἔγινε **δημοκρατικόν**. Ὁλη ἡ ἐξουσία δηλ. περιήλθεν εἰς τὸν λαόν, ὃ ὁποῖος ἐλέγετο **ἄθμος**.

Ἡ Τυραννίς.

Πεισίστρατος.—Ἡ ἐλπίς τοῦ Σόλωνος δὲν ἐπραγματοποιήθη. Μετ' ὀλίγα ἔτη ἤρριξαν πάλιν εἰς τὴν πόλιν αἱ στάσεις μεταξύ τῶν τάξεων. Ἀπὸ τὰς στάσεις αὐτὰς ἐπωφελήθη ἕνας εὐγενῆς ὃ ὁποῖος ἐκολάκευε τὸν λαόν διὰ τὸν σκοπὸν του, ὃ **Πεισίστρατος**.

αὐτὸς μὲ τοὺς καλοὺς του, τρόπους κατώρθωσε ν' ἀγαπηθῆ ἀπὸ τὸν λαόν, καὶ μὲ δόλον ἔπεισεν αὐτὸν νὰ τοῦ ἐπιτρέψῃ νὰ ἔχῃ 50 σωματοφύλακας. Τούτους ὁ Πεισίστρατος κατόπιν αὐξάνει εἰς 400 καὶ μὲ αὐτοὺς τὸ 560 καταλαμβάνει τὴν Ἀκρόπολιν καὶ γίνεται κύριος αὐτῆς, ἢ καθὼς ἔλεγαν τότε, **τύραννος** τῆς πόλεως. Δύο φορές τὸν ἐκδιώκουν οἱ ἀντίπαλοί του. ἀλλὰ καὶ τὰς δύο φορές κατορθώνει καὶ καταλαμβάνει πάλιν τὴν ἀρχὴν καὶ τέλος τὴν διατηρεῖ μέχρι τοῦ θανάτου του.

Ὁ Πεισίστρατος δὲν ἐκατάργησε τὸ πολίτευμα τοῦ Σόλωνος, ἐφρόντισε μόνον νὰ κατέχῃ εἰς αὐτὸ πάντοτε μίαν μεγάλην ἀρχήν. Ὁ Πεισίστρατος ἦτο φιλάνθρωπος καὶ πρᾶος καὶ ἐφρόντισε πολὺ διὰ τὸν λαόν. Ἐπροστάτευεν ἰδίως τοὺς γεωργοὺς διὰ νὰ εἶναι εὐχαριστημένοι μὲ τὴν διοίκησίν του, νὰ ἴμποροῦν νὰ πληρώνουν τακτικὰ τοὺς φόρους τῆς δεκάτης καὶ νὰ μὴ ἀναμειγνύονται εἰς τὰ πολιτικά. Ὁ Πεισίστρατος προσέτι ἐφρόντισε διὰ τὸν καλλωπισμὸν τῆς πόλεως. Ἐκαμε μεγαλοπρεπέστερον τὸν ναὸν τῆς Πολιάδος Ἀθηναῖς εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Ἐκατασκεύασε τὴν κρήνην Ἐνεάκρουον. Ἐθεσε τὰ θεμέλια τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός. Καὶ ἐπὶ τέλους ἐπαράγγειλε εἰς φίλους του ποιητὰς νὰ συλλέξουν καὶ καταγράψουν τὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου.

Πεισιστρατίδαι. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πεισιστράτου τὴν ἀρχὴν καταλαμβάνει ὁ μεγαλύτερός του υἱὸς **Ἴππίας** (527-510). Καὶ αὐτός, ἔπως ὁ πατὴρ του, ἐδιοικοῦσε τὴν πόλιν συνεισὼς καὶ πρᾶος. Ἀλλ' ὅμως οἱ περισσότεροὶ Ἀθηναῖοι δὲν ἦσαν εὐχαριστημένοι μὲ τὸ πολίτευμα αὐτό. Ἀγαποῦσαν τὴν ἐλευθερίαν. Μεταξὺ αὐτῶν ἦσαν καὶ δύο εὐγενεῖς νέοι ὁ Ἀρμόδιος, καὶ ὁ Ἀριστογείτων. Αὐτοὶ ἐκτὸς τῶν δημοκρατικῶν φρονημάτων τῶν εἶχαν καὶ προσωπικὸν πάθος ἐναντίον τῆς οἰκογενείας τοῦ τυράννου. Ἀποφασίζουσι λοιπὸν εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν Παναθηναίων τοῦ ἔτους 514 νὰ φονεύσουν τὸν τύραννον, ἀλλ' ἀποτυγχάνουσι, Ἐφρόνουσαν μόνον τὸν ἀδελφὸν τοῦ Ἴππιου Ἴππαρχον. Ἀπὸ τότε ὅμως ὁ Ἴππίας ἔγινε σκληρὸς καὶ ἀπάνθρωπος.

Τέλος τὸ 510 οἱ ἄσπονδοι ἐχθροὶ τῶν τυράννων καὶ φίλοι τῆς δημοκρατίας Ἀλκμεωνίδαι, οἱ ὁποῖοι ἕνεκα τῶν φρονημάτων τῶν ἦσαν ἐξόριστοι, κατώρθωσαν μὲ τὴν βοήθειαν τῶν Σπαρτιατῶν νὰ

ἐκδιώξουν τὸν Ἴππιαν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας καὶ νὰ ἐπαναφέρουν τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα εἰς τὴν πόλιν.

Μεταρρυθμίσεις τοῦ πολιτεύματος ὑπὸ Κλεισθέους.

Μετὰ τὴν κατάργησιν τῆς τυραννίδος ἀρχίζει πάλιν εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν κομμάτων. Ἄλλ' ἐπὶ τέλους τὸ 508 ἐπικρατοῦν οἱ δημοκρατικοὶ καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Κλεισθένης μεταρρυθμίζει τὸ πολίτευμα καὶ τὸ κάμνει περισσότερον δημοκρατικόν.

Πρῶτον δίδει πολιτικὰ δικαιώματα εἰς ἄλλους τοὺς κατοίκους τῆς Ἀττικῆς ἐντοπίους καὶ ξένους. Διὰ νὰ ἀναμείξη δὲ τοὺς πολίτας καταργεῖ τὴν παλαιὰν διαίρεσιν τῶν πολιτῶν εἰς τέσσαρας φυλάς καὶ διαιρεῖ αὐτοὺς εἰς δέκα μὲ τέτοιον τρόπον, ὥστε κάθε μία ἀπὸ τὰς φυλάς νὰ περιλαμβάνη πολίτας καὶ ἀπὸ τὰς τέσσαρας παλαιὰς φυλάς. Ὅρίζει δὲ ἔτι εἰς τὸ ἐξῆς ἔτι διὰ νὰ ἐγγραφῆ κανεὶς εἰς τοὺς πολίτας, ἔπρεπε νὰ ἔχη τὸν ἕνα ἐκ τῶν γονέων του πολίτην Ἀθηναῖον.

Συγχρόνως μεταρρυθμίζει τὴν βουλὴν οὕτως, ὥστε νὰ ἀποτελῆται ἀπὸ 500 βουλευτὰς (50 ἀπὸ κάθε φυλῆν).

Ἐπειτα ὥρισε νὰ ἐκλέγωνται κατ' ἔτος 10 στρατηγοὶ διὰ νὰ διοικοῦν τὸν στρατὸν μαζὶ μὲ τὸν πολέμαρχον.

Τέλος διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν πόλιν ἀπὸ νέαν τυραννίαν ἔκαμε τὸν νόμον τοῦ **διστρακισμοῦ**. Κατὰ τὸν νόμον αὐτὸν ἐξωρίζετο ἀπὸ τὴν πόλιν ἐπὶ δέκα ἔτη πᾶς ὅστις ἔνεκα τοῦ πλοῦτου του ἢ τῆς ἀγάπης ποῦ τοῦ εἶχεν ὁ λαὸς, ἦτο ἐπικίνδυνος νὰ γίνῃ τύραννος. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὁ νόμος ἐφηρμόσθη ἐπὶ τῶν φίλων καὶ συγγενῶν τοῦ Πεισιστράτου. Κατόπιν ὁμως ἔγινε κατάχρησις ἀπὸ τὰ κόμματα καὶ ἐξωστρακίζετο ἀπὸ τὸ ἰσχυρότερον κόμμα ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἀντιπάλων του.

Μὲ τὸ πολίτευμα τώρα αὐτό, εἰς τὸ ὁποῖον ἔλοι οἱ πολῖταί ἦσαν ἴσοι, ὁ καθεὶς δὲ ἤμποροῦσε ἀναλόγως τῆς ἀξίας του νὰ διακριθῆ, οἱ Ἀθηναῖοι ὀλίγον κατ' ὀλίγον κατώρθωσαν νὰ καταλάβουν τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν.

3. Ὁ δεῦτερος ἐλληνικὸς ἀποικισμὸς.

Αἱ μεταβολαὶ τοῦ πολιτεύματος, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν εἰς τὴν Σπάρ-

την και εις τας Ἀθήνας, ἔγιναν κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν και εις ἕλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις. Καί εις ἄλλας μὲν ἐπεκράτησε τὸ ἀριστοκρατικὸν πολίτευμα, εις ἄλλας δὲ τὸ δημοκρατικόν.

Αἱ μεταβολαὶ ὁμοῦ αὐταὶ ἔφεραν εις τὰς πόλεις μεγάλας ἀνατροπὰς, διότι αἱ μερίδες ποῦ ἐνικῶντο, ἠναγκάζοντο νὰ ἐκπατρίζωνται. Ἐνεκα τούτου πολλοὶ ἀπὸ τούτων Ἑλλήνας κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐπήγαν και ἴδρυσαν ἀποικίας εις ἕλας σχεδὸν τὰς ἀκτὰς τῆς Μεσογείου θαλάσσης και τοῦ Εὐξείνου πόντου. Σπουδαῖται ὁμοῦ αἰτίαι τοῦ ἀποικισμοῦ αὐτοῦ ἦσαν προσέτι και αἱ ἐξῆς. Πρῶτον ὁ πληθυσμὸς ἔγινεν τόσο πολὺς εις πολλὰ μέρη, ὥστε ἡ γῆ δὲν ἠμποροῦσε πλέον μὲ τὰ προϊόντα τῆς νὰ θρέψῃ αὐτόν. Ἐπειτα οἱ Ἕλληνες ἐκ φύσεως ἀγαποῦσαν τὸ ἐμπόριον τὸ ὁποῖον ταχέως τοὺς ἐπλοούτιζεν. Ὁ δεύτερος οὗτος ἑλληνικὸς ἀποικισμὸς ἔγινεν ἀπὸ τὸν 8ον ἕως τὸν 6ον αἰῶνα π. Χ. (εἰκ. 9).

Κατ' αὐτόν τὰ παράλια τῆς Ἰλλυρίας, Ἑλη ἢ κάτω Ἰταλία, ἡ Σικελία, ἡ Χαλκιδική, τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου πόντου, ὁ Ἑλλησπόντος και ἡ Προποντίς ἐγένεσαν ἀπὸ ἑλληνικὰς ἀποικίας. Καί εις αὐτὰ δὲ τὰ παράλια τῆς Αἰγύπτου, τῆς Λιβύης, τῆς Γαλλίας και τῆς Ἰσπανίας ἰδρῦθησαν ἑλληνικαὶ ἀποικίαι.

Αἱ ἀποικίαι ἰδρύνοντο ὡς ἐξῆς. Οἱ ἀποικοὶ ἀναχωροῦσαν ἀπὸ τὴν πόλιν των ὅλοι μαζί μὲ ἓνα ἀρχηγόν. Τὸ μέρος, εις τὸ ὁποῖον θὰ ἐπήγαιναν, ἦτο ἐκ τῶν προτέρων ὠρισμένον ἢ ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἰδίους ἢ ἀπὸ κάποιον μαντεῖον. Ἀφοῦ ἔφθαναν εις αὐτό, ἔκαμναν μίαν θρησκευτικὴν τελετὴν και ἐτακτοποιοῦσαν τὴν Ἔστίαν τῆς πόλεως. Εἰς αὐτὴν ἔθεταν τὸ πῦρ, ποῦ ἔφεραν μαζί των ἀπὸ τὴν πατρίδα των, ἢ ὁποία ὀνομάζετο δι' αὐτοὺς **μητρόπολις**.

Ἡ ἀποικία ἦτο πόλις ἀνεξάρτητος. Ἀλλὰ συνήθως ἐδιατηροῦσε θρησκευτικὴν σχέσιν μὲ τὴν μητρόπολιν και ἔστελλεν ἀντιπροσώπους, διὰ νὰ παρευρίσκωνται εἰς τὰς ἐορτὰς τῆς.

Αἱ ἀποικίαι αὐταὶ πολὺ ταχέως διὰ τὴν γεωγραφικὴν των θέσιν και διὰ τὴν εὐφορίαν τῆς γῆς ὑπερτέρησαν τὰς μητροπόλεις των και ὡς πρὸς τὰ ἄλλα και ὡς πρὸς τὸν πλοῦτον. Προσέτι δὲ ἀνέπτυξαν και μετέδωκαν τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν εις τοὺς ἐντοπίους ἕλων τῶν χωρῶν τῆς Μεσογείου, εις τὰς ὁποίας ἐγκατεστάθησαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ Ε΄ Π. Χ. ΑΙΩΝΟΣ

1. — Τὰ ἑλληνικὰ πολιτεύματα.

Ἀρχαιότατον πολίτευμα τῶν Ἑλλήνων ἦτο ἡ βασιλεία. Εἰς κάθε πόλιν ἀπόλυτος ἄρχων ἦτο ὁ βασιλεὺς.

Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ὀμήρου ἔμωσ ἡ δύναμις τῶν βασιλέων ἤρχισε νὰ περιορίζεται ἀπὸ τοὺς εὐγενεῖς. Ὁ περιορισμὸς αὐτὸς ἐγένεν ἀκόμη μεγαλύτερος κατὰ τὴν περίοδον αὐτήν. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἄλλην τὴν ἐξουσίαν ἔλαβαν εἰς τὰς χεῖράς των οἱ εὐγενεῖς, οἱ ἄριστοι. Τὸ νέον τοῦτο πολίτευμα ὠνομάζετο ἀριστοκρατία.

Κατ' ἀρχὰς μὲν μόνον ὅσοι κατάγονται ἀπὸ παλαιᾶς εὐγενεῖς οἰκογενείας καὶ ἔχουν μεγάλην κτηματικὴν περιουσίαν ἤμποροῦν νὰ κυβερνοῦν τὴν πόλιν. Ἀργότερα ἔμωσ εἰς τὰς ἐμπορικὰς πόλεις πολλοὶ ἀπὸ τὸν λαὸν ἐπλούτησαν. Τότε κατώρθωσαν καὶ αὐτοὶ νὰ λάβουσι μέρος εἰς τὴν διοίκησιν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸ πολίτευμα ἐγένε πλουτοκρατικόν.

Ἀργότερα πάλιν καὶ ἄλλος ὁ λαὸς ζητεῖ τὰ ἴδια πολιτικὰ δικαιώματα. Ἔνεκα τούτου ἐπέρχεται σύγκρουσις, καὶ εἰς ἄλλα μὲν μέρη ἐπικρατοῦν οἱ ὀλίγοι πλούσιοι τοῦ τόπου καὶ τὸ πολίτευμα μένει ὀλιγαρχικόν, εἰς ἄλλα δὲ ἐπικρατεῖ ὁ λαὸς καὶ τὸ πολίτευμα γίνεται δημοκρατικόν. Εἰς μερικὰ ἔμωσ μέρη οἱ πλούσιοι καὶ ὁ λαὸς συμβιβάζονται καὶ ἀναθέτουν εἰς τοὺς λεγομένους νομοθέτας νὰ συντάξουν νέα πολιτεύματα. Εἰς ἄλλα δὲ πάλιν φιλόδοξοι καὶ ἱκανοὶ ἄνδρες κατορθώνουν μὲ τοὺς καλοὺς των τρόπους νὰ προσελκύσουν τὴν ἀγάπην τοῦ λαοῦ καὶ νὰ λάβουν αὐτοὶ τὴν ἐξουσίαν. Αὐτοὶ ὠνομάσθησαν τύραννοι, ἐπεκράτησαν δὲ εἰς ἄλλας σχεδὸν τὰς ἑλληνικὰς πόλεις ἀπὸν τὸν 7ον ἕως τὸν 6ον αἰῶνα π. Χ.

Καὶ οἱ τύραννοι ὅμως, ἐπειδὴ ἐπίεζαν ἐξ ἴσου καὶ τοὺς εὐγενεῖς καὶ τὸν λαόν, ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐκδιώκονται. Μετὰ τοῦτο δὲ εἰς ἄλλας μὲν πόλεις ἐπεκράτησε τὸ δημοκρατικὸν πόλιτευμα, εἰς ἄλλας δὲ τὸ ὀλιγαρχικόν.

Ὡ πρὸς τὴν **δικαιοσύνην** δὲ παρατηροῦμεν, ὅτι ἐν ᾧ πρὶν ἐπικρατοῦσεν ἡ αὐτοδικία, κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς πλεόν τὸ κράτος ἀναλαμβάνει νὰ τιμωρῇ ἐκείνους, ποὺ ἀδικοῦν. Ἐνεκα τούτου τώρα ἀρχίζουν νὰ καταγράφονται νόμοι, σύμφωνα μὲ τοὺς ὁποίους ἔπρεπε νὰ γίνωνται αἱ δίκαι.

2. Ὁ στρατὸς καὶ τὸ ναυτικόν

Εἰς τὰς ἑλληνικὰς πόλεις κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἔλοι οἱ πολῖται ἀπὸ 20 ἕως 60 ἐτῶν ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ἔχουν τὸν ὅπλισμόν των ἑτοιμον, διὰ νὰ λάβουν μέρος εἰς τὸν πόλεμον, ὅταν προσκληθοῦν. Ἡ ἐξάσκησις τῶν πολιτῶν ἐγένετο ἀπὸ τὸ 18ον ἔτος τῆς ἡλικίας των μέχρι τοῦ 20οῦ.

Εἰκ. 25. Ὀπλίτης. Τὰ ὅπλα αὐτῶν (εἰκ. 25) ἦσαν σχεδόν, ὅποια καὶ πρὶν. Ἀμυντικὰ ἦσαν ὁ θώραξ, ἡ περικεφαλαία, αἱ κνημίδες, καὶ μεγάλη ὤσειδης ἀσπίς. Ἐπιθετικὰ δὲ ἦσαν τὸ ξίφος καὶ τὸ δόρυ. Εἰς τὴν μάχην ἑτοποθετοῦντο ἐμπρὸς οἱ ἀνδρείοτεροι, διὰ νὰ παρασύρουν καὶ τοὺς ἄλλους. Ἀλλὰ δὲν ἐμάχοντο πλεόν ἀτάκτως, ὅπως ἐπὶ τῆς ἐποποχῆς τοῦ Ὀμήρου, παρετάσσοντο δὲ συνήθως εἰς ὀκτῶ σειρὰς (φάλαγξ).

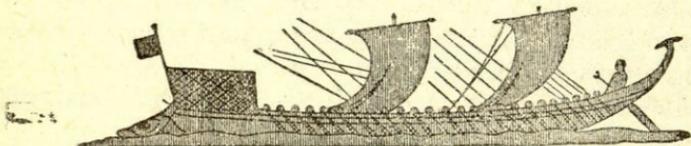
Τὸ **ἵππικόν** ἐθεωρεῖτο ὡς δευτερεῖον, διότι ὀλίγαι πόλεις ἤμποροῦσαν νὰ τρέφουν ἵππους.

Τὸ **ναυτικόν** τέλος ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὰς λεγομένας **πεντηκοντόρους**, δηλ. πλοῖα μακρὰ μὲ μίαν σειρὰν ἀπὸ 25 κωπηλάτας ἀπὸ

κάθε μέρος (εἶκ 26). Κατὰ τὸ τέλος ἕμως τῆς περιόδου αὐτῆς ἀρχίζουν νὰ κατασκευάζουν καὶ τριήρεις, δηλ. πλοῖα μὲ τρεῖς σειρὰς κωπηλάτας (εἶκ. 27).

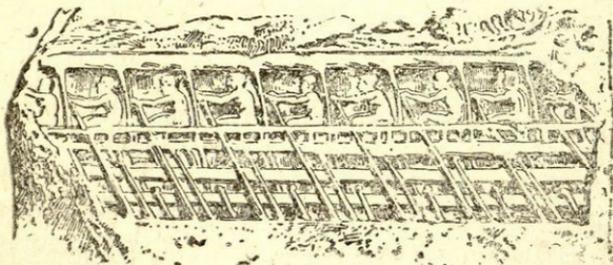
3.—Ναυτιλία. ἐμπόριον, νομίσματα.

Εἶπαμεν προηγουμένως, ὅτι ἔπειτα ἀπὸ τὰς μεταναστάσεις οἱ Φοίνικες εἶχαν πάρει ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας τὸ ἐμπόριον τῆς Ἑλλά-

Εἶκ. 26. Πεντηκόντορος.

δος. Τώρα ἕμως ὀλίγον κατ' ὀλίγον οἱ Ἕλληνες ἀρχίζουν πάλιν νὰ ἐπιδίδωνται εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐπὶ τέλους ἀναγκάζουν τοὺς Φοίνικας νὰ ἀποσυρθοῦν ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας.

Εἶκ. 27. Τριήρης.

Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν σπουδαῖαι ἐμπορικαὶ πόλεις ἦσαν· εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν ἢ Μίλητος, ἢ Φώκαια καὶ ἢ Σάμος· εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα ἢ Χαλκίς, ἢ Ἐρέτρια, ἢ Κόρινθος, ἢ Αἶγινα καὶ τὰ Μέγαρα· εἰς τὴν Ἀδριατικὴν ἢ Κέρκυρα· εἰς τὴν Σικελίαν αἱ Συρακοῦσαι· καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν ὁ Τάρας. Τὰ ὑφάσματα καὶ τὰ ἄντ. Χωραφᾶ.—Ἱστορία Ἀ' Ἑλληνικοῦ, ἔκδοσις η'.

κομφοτεχνήματα τῆς Ἀνατολῆς, τὰ μέταλλα, ὁ οἶνος, καὶ τὸ ἔλαιον τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Σικελίας, τὰ σιτηρὰ τῆς Θράκης καὶ τοῦ Εὐξείνου καὶ τὰ προϊόντα τῆν βιομηχανίας τῆς κυρίως Ἑλλάδος, ὄπλα, ἀγγεῖα ἐπιπλα κ. ἄ. ἐκυκλοφόρου καθ' ἕλας τὰς ἀκτὰς τῆς Μεσογείου δι' ἑλληνικῶν πλοίων.

Εἰς τὴν ἀκμὴν ἕως τοῦ ἐμπορίου κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς συνετέλεσε καὶ τοῦτο, ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐγενικεύθη ἡ χρῆσις τοῦ νομίσματος. Τὸ νόμισμα κατὰ πρῶτον ἐφευρέθη εἰς τὴν Ἀσίαν ὑπὸ τῶν Λυδῶν. Ἀπὸ αὐτοὺς μετεδόθη εἰς τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Ἀσίας καὶ ἀπὸ αὐτοὺς εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα. Ἐδῶ τὸ πρῶτον νομισματοκοπεῖον ἔγινεν εἰς τὴν Αἴγινα ἀπὸ τὸν βασιλέα τοῦ Ἄργους Φεῖδωνα, εἰς τὸν ὅποιον εἶχεν ὑποταχθῆ ἡ Αἴγινα.

4.—Ὁ οἰκιακὸς βίος.

Ὁ βίος τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εἶναι ἀκόμη ἀπλούστερος παρὰ κατὰ τοὺς ὀμηρικούς.

Αἱ οἰκίαι εἶναι μικραὶ καὶ χαμηλαί. Τὰ δωμάτια εἶναι χωρὶς παράθυρα καὶ ἔχουν τοὺς τοίχους ἀσβεστωμένους.

Ἐπιπλα ἔχουν τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα. Ἐνα διάνι γύρω εἰς τὸν τοίχον, ὀλίγα καθίσματα, ἀγγεῖα, κλίβαι χαμηλαί (διότι τῶρα εἰσάγεται ἡ ἀνατολικὴ συνήθεια νὰ τρώγου ἐξαπλωμένοι) καὶ τράπεζαι ἐπίσης χαμηλαί. Τέλος πρὸς φύλαξιν τῶν ἐνδυμάτων καὶ ἄλλων πολυτίμων πραγμάτων ἔχουν κιβώτια.

Ἡ ἐνδυμασία ἐπίσης εἶναι ἡ ἴδια (εἰκ. 19 καὶ 20). Τὰ κοσμήματα ἕως τῶρα ἀφίνονται μόνον διὰ τὰς γυναῖκας. Οἱ ἄνδρες διατηροῦν μόνον τὰ δακτυλίδια, τὰ ὅποια ἐχρησίμευαν καὶ ὡς σφραγιδες.

Αἱ τροφαὶ εἶναι ἀπλούσταται. Πήττα ἀπὸ κριθᾶρι ἢ σιτάρι, ἔλαιαι, ὄσπρια, κρομμύδια καὶ σῦκα ἀποτελοῦν συνήθως τὴν καθημερινὴν των τροφήν. Τῶρα ἕως τρώγου καὶ τὰ ψάρια καὶ τὰ πτηνά, τὰ ὅποια πρὶν ἐπεριφρονοῦσαν. Ἐπειτα ἀπὸ τὸ φαγητὸν τὸ βράδυ κάποτε ἐπακολουθοῦσε συμπόσιον. Ἐπιναν δηλ. οἶνον, πάντοτε ἕως ἀνακατευμένον μὲ νερόν.

Ὅλοι οἱ ἄνδρες ἦσαν νυμφευμένοι, διότι τοῦτο ἐπέβαλλεν εἰς

αυτοὺς ἢ θρησκεία. Ἐπαυσευ ἕμωσ ὁ γάμωσ νά εἶναι ἀγοραπω-
λησία καὶ ἐν γένει· ἢ θέσισ τῆσ γυναικὶσ ἐκαλυτέρευσευ.

Ἀνατροφή τῶν παιδῶν. Εἰσ ἕλασ τὰσ πόλεισ τῆσ Ἑλλάδοσ,
ἐκτὸσ τῆσ Σπάρτησ, ἢ ἐκπαιδευσισ τῶν παιδῶν ἀφίνεταί εἰσ τοὺσ
γονεῖσ. Οἱ ὀπωσδήποτε εὐποροί παραδίδου τοὺσ παιδάσ τῶν εἰσ
παιδαγωγούσ δούλουσ, οἱ ὀποῖοί τοὺσ διδάσκου τὴν καλὴν συμπε-
ριφοράν καὶ τοὺσ συνοδεύου εἰσ τὰσ σχολεῖα, τὰ ὀποῖα λέγονταί δι-
δασκαλεῖα, καὶ εἰσ τὰσ παλαῖστρασ. Εἰσ τὰ σχολεῖα μανθάνου ἀ-
νάγνωσι, γραφήν, ἀρίθμησι καὶ ἀποστηθίζου ποιήματα, προ-
σέτι δὲ μανθάνου νά τραγουδοῦν καὶ νά παίζου λύραν ἢ κιθάραν
Εἰσ τὰσ παλαῖστρασ δὲ ἀσκούνταί εἰσ τὴν γυμναστικὴν.

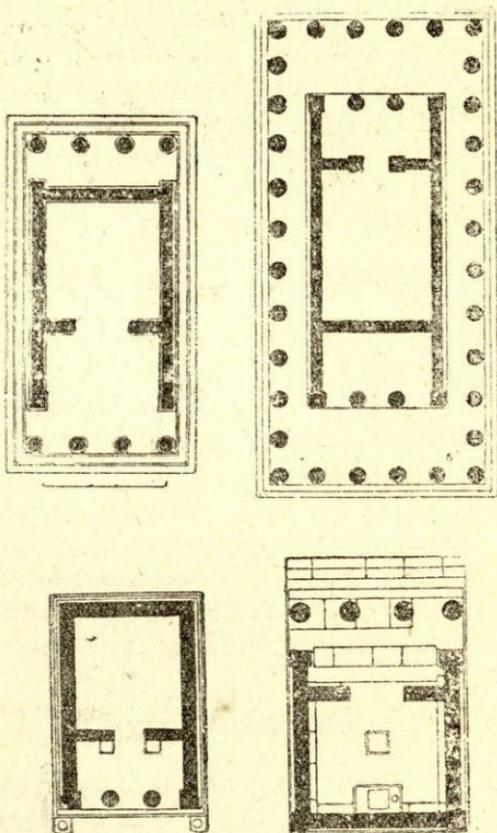
5. Θρησκεία καὶ λατρεία.

Οἱ Ἑλληγεσ κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν πιστεύου τοὺσ ἰδίουσ
θεούσ, ὅπωσ καὶ πρίν. Ἐπίσῃσ λατρεύου τοὺσ θεούσ τῶν, ὅπωσ
πρίν, ἀλλὰ ὄχι πλέον εἰσ τὸ ὕπαιθρον. Πιστεύου ὅτι ὅπωσ ὁ
ἄνθρωποσ, οὕτω καὶ ὁ θεὸσ ἔχει ἀνάγκην κατοικίασ. Διὰ τοῦτο
κτίζου εἰσ αὐτοὺσ ναούσ καὶ εἰσ κάθε ναὸν τοποθετοῦ τὸ **ἄγαλ-
μα** τοῦ θεοῦ. Πέριξ τοῦ ναοῦ συνάζονταί οἱ πιστοί καὶ κάμνου
τὰσ θυσίασ τῶν ἐπάνω εἰσ τὸν βωμόν, ὁ ὀποῖοσ εἶναι πάντοτε **ΒΑ.**
τοῦ ναοῦ. Ἰδιαιτέραν ἐπίσῃσ σημασίαν ἀποκοῦν κατὰ τὴν ἐπο-
χὴν αὐτὴν τὰ **μαντεῖα**. Οἱ δὲ **ἀγῶνεσ** δὲν γίνονταί πλέον μόνον
κατὰ τὴν λατρείαν τῶν νεκρῶν, ὅπωσ πρίν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰσ
ἐσοτὰσ τῶν θεῶν.

6. Αἱ ὠραῖα τέχνηα.

Εἶδαμεν ὅτι πρὸ τῶν ἐπαναστάσεων αἱ τέχνηα εἰσ τὴν Ἑλλάδα
ἦσαν ἀρκετὰ προωδευμένα. Ἐπειτα ὅμωσ ἀπὸ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν
Δωριέων καὶ αὐτὰ ἐμαράνθησαν. Ἀλλὰ οἱ λαοί τῆσ κυρίωσ Ἑλ-
λάδοσ, οἱ ὀποῖοί ἤλθαν εἰσ τὰσ ἀκτὰσ τῆσ Μ. Ἀσίασ, ἔφεραν μαζὶ
τῶν καὶ τὰ στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ τῶν. Ἀφ' οὗ δὲ μὲ τὸ ἐμπό-
ριον ἐπλούτησαν, ἤρχισαν νά ἐπιδίδωνταί καὶ εἰσ τὰσ τέχνηασ. Ἐ-
νεκα τούτου ἀπὸ τὸν 7ον αἰῶνα ἀνεπτύχθησαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον
ἐδῶ ἢ ἀρχιτεκτονικὴ ἢ γλυπτικὴ καὶ ἢ ζωγραφικὴ. Ἀπ' ἐδῶ δὲ
μετεδόθησαν καὶ εἰσ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα.

Ἀρχιτεκτονική. Ἐφ' οὗ ἀπὸ ἑλας τὰς πόλεις ἐξεδιώχθησαν οἱ βασιλεῖς, ἀνάκτορα δὲν ὑπάρχουν πλέον. Ἡ ἑλληνικὴ οἰκία εἶναι πολὺ ἀπλή. Ἐπομένως ἡ ἀρχιτεκτονικὴ περιορίζεται εἰς τὰ δημόσια οἰκοδομήματα καὶ μάλιστα εἰς τοὺς ναοὺς.

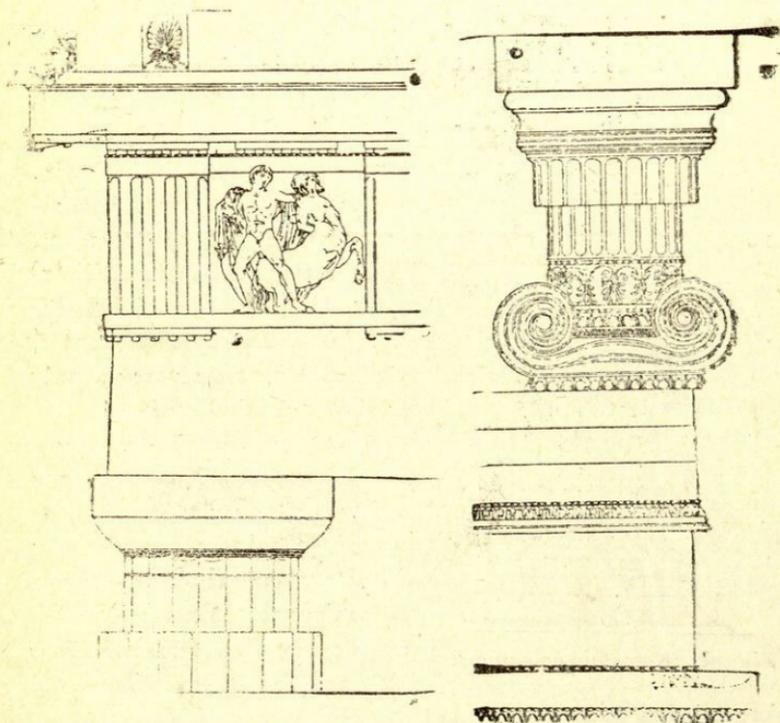

Εἰκ. 28. Ναοί.

Ὁ ναὸς ἐθεωρεῖτο ὡς κατοικία τοῦ θεοῦ. Οἰκοδομήθη λοιπόν, ὅπως τὰ ἀνάκτορα τῶν βασιλέων. Ὁ ἀπλούστερος ναὸς ἀποτελεῖται ἀπὸ ἓνα εὐρύχωρον δωμάτιον μὲ ἓνα ὑπόστεγον ἐμπρὸς στηριγμένον μὲ κίονας. Ἐπειτα ἔτι κατασκευάζεται χάριν συμμετρίας ὁμοίον ὑπόστεγον καὶ ἀπὸ τὸ ὀπίσθεν μέρος. Πολλὰ

κίς δὲ προστίθεται ὀπίσω ἀπὸ τὸν κυρίως ναὸν καὶ ἄλλο δωμάτιον διὰ νὰ φυλάττουν ἐντὸς αὐτοῦ τὰ πολύτιμα ἀντικείμενα τοῦ θεοῦ. Οἱ μεγαλύτεροι τέλος ναοὶ ἔχουν σειρὰς κίονων ἀπὸ τὰ τέσσαρα μέρη (εἰχ. 28).

Οἱ ἑλληνικοὶ ναοὶ ἦσαν ὅλοι χρωματισμένοι μὲ διάφορα χρώ-

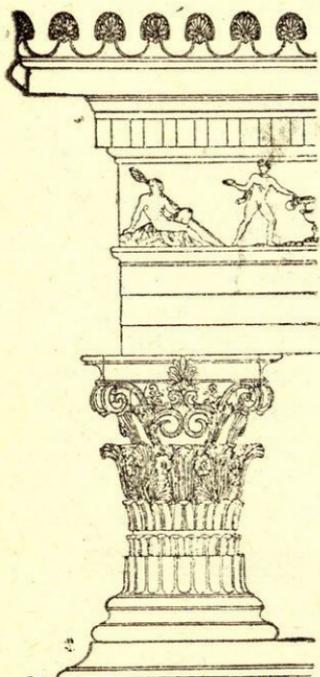

Εἰχ. 29. Δωρικός ρυθμός. Εἰχ. 30. Ἴωνικός ρυθμός.

ματα. Διέφεραν δὲ ἀναμεταξύ των ὡς πρὸς τοὺς κίονας, ὅπως φαίνονται εἰς τὰς εἰκόνας 29, 30 καὶ 31. Αἱ διαφοραὶ αὗται ὀνομάζονται ρυθμοί. Διακρίνονται τρεῖς ρυθμοί, ὁ Δωρικός, ὁ Ἴωνικός, καὶ ὁ Κορινθιακός.

Ζωγραφικὴ. Οἱ Ἕλληνες ὅλους τοὺς ναοὺς καὶ τὰ ἀγάλματα ἐχρωμάτιζαν μὲ διάφορα χρώματα. Ἄλλ' ἢ ζωγραφικὴ των δὲν

είναι γνωστή εἰς ἡμᾶς, διότι δὲν ἐσώθησαν μέχρι τῆς ἐποχῆς μας ἔργα αὐτῆς. Τὰ σπουδαιότερα λείψανα τῆς ζωγραφικῆς εἶναι τὰ ἀγγεῖα, ἐπὶ τῶν ὁποίων εἶναι σχεδιασμένα διάφορα κομψοτεχνήματα καὶ μορφαί.

Εἰκ. 31. Κορινθιακὸς ῥυθμὸς.

Γλυπτική. Ἡ θρησκεία δὲν ἔγινεν αἰτία νὰ προσδεύσῃ μόνον ἡ ἀρχιτεκτονική, ἀλλὰ καὶ ἡ γλυπτική. Ὁ θεὸς ἔπρεπε νὰ παρίσταται αὐτοπροσώπως μεταξὺ τῶν πιστῶν καὶ νὰ διαμένῃ εἰς τὴν ἐπίγειον κατοικίαν του, τὸν ναόν. Ἐπειτα ὁ ναὸς ἔπρεπε νὰ στολισθῇ. Ὁ γλύπτης λοιπὸν ἦτο ὁ ἀπαραίτητος βοηθὸς τοῦ ἀρχιτέκτονος. Τὰ ἀρχαιότερα ἐλληνικὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν ἦσαν ἀπὸ ξύλον. Εἶχαν τοὺς ὀφθαλμοὺς κλειστοὺς, τοὺς πόδας συνενωμένους καὶ τοὺς βραχίονας προσκολλημένους εἰς τὸ σῶμα. Ὅλιγον κατ' ὀλίγον ἤρχισαν νὰ κατασκευάζουν ἀγάλματα μὲ ὀφθαλμοὺς ἀνοικτούς, τοὺς βραχίονας χωρισμένους ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ μὲ τὰς κνήμας εἰς τὴν στάσιν τοῦ βαδίσματος. Ἐπίσης μετ' ὀλίγον ἤρχισαν νὰ κατασκευάζουν ἀγάλματα ἀπὸ μαλακὸν λίθον καὶ

τέλος καὶ ἀπὸ μάρμαρον.

Ἀγάλματα πολλὰ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς εὐρέθησαν εἰς τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Ἀκροπόλεως. Ταῦτα οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους εἶχαν κρύψει εἰς τὴν γῆν, διότι ἠκρωτηριάσθησαν ἀπὸ τοὺς Πέρσας, εὐρίσκονται δὲ τώρα εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Ἀκροπόλεως.

7. Οἱ ποιηταί.

Ἡ προηγούμενη περίοδος ἦτο ἐποχὴ ἡρωϊκῆ. Ἦτο λοιπὸν φυσικὸν κατ' αὐτὴν οἱ ποιηταί νὰ κάμνουν ποιήματα, μὲ τὰ ὅποια

να ψάλλουν κατορθώματα τῶν ἡρώων. Τοιοῦτος ποιητὴς ἦτο ὁ **Ὅμηρος**. Κατὰ τοὺς μετέπειτα ὅμως χρόνους εἰς ἕλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις, ἐπικρατοῦν ἐσωτερικαὶ ἀνωμαλῖαι, τὸ ἔθνος ἐπιδίδεται εἰς τὸν ἀποικισμὸν καὶ τὸ ἐμπόριον, καὶ ὁ βίος του μεταβάλλεται. Δὲν ἤμποροῦσε λοιπὸν νὰ ἀρκῆται πλέον εἰς τὰ ποιήματα αὐτά. Εἶχεν ἀνάγκην ἀπὸ ποιήματα, τὰ ὅποια νὰ ἐκφράζουσι τὰ αἰσθήματα, τὰ πάθη καὶ τὰς γνώμας του. Διὰ τοῦτο τέτοια ποιήματα κάμνουν τώρα οἱ ποιηταὶ κατὰ τὴν περίοδον αὐτήν. Περιφημότεροι δὲ ποιηταὶ εἶναι ὁ **Τυρταῖος** ἀπὸ τὴν Σπάρτην, ὁ **Ἀρχίλοχος** ἀπὸ τὴν Πάρον, ἡ **Σαπφῶ** ἀπὸ τὴν Λέσβον, ὁ **Σόλων** ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, ὁ **Σιμωνίδης** ἀπὸ τὴν Κέαυ καὶ ὁ **Πίνδαρος** ἀπὸ τὰς Θήβας.

8. Οἱ φιλόσοφοι.

Κατὰ τὸν βῶν αἰῶνα εἰς τὰς ἑλληνικὰς πόλεις παρουσιάζονται ἄνθρωποι σοφοὶ καὶ πρακτικοί, οἱ ὅποιοι μὲ διάφορα σύντομα ρητὰ (γνώθι σαυτὸν, πᾶν μέτρον ἄριστον, κτλ.) ἐδίδασκαν τοὺς ἀνθρώπους. πῶς πρέπει νὰ ζοῦν διὰ νὰ εἶναι εὐτυχεῖς. Τοὺς τοιοῦτους ὠνόμαζαν σοφοὺς. Ἀργότερα ἔλεγαν ὅτι οἱ σοφοὶ ποῦ ἔζησαν κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἰς ἕλην τὴν Ἑλλάδα ἦσαν ἑπτὰ. Οἱ περιφημότεροι ἐξ αὐτῶν ἦσαν ὁ **Θαλῆς** ἀπὸ τὴν Μίλητον, ὁ **Βίας** ἀπὸ τὴν Πριήνην, ὁ **Πυθαγόρας** ἀπὸ τὴν Μιτυλήνην καὶ ὁ **Σόλων** ἀπὸ τὰς Ἀθήνας.

Κατὰ τοὺς ἰδίους ὅμως χρόνους εἰς τὰς ἑλληνικὰς ἀποικίας ἄλλοι ἄνθρωποι ἀρχίζουσι νὰ σκέπτονται περὶ τοῦ κόσμου. Προσπαθοῦν δηλ. νὰ ἐξηγήσουσι τὰ φυσικὰ φαινόμενα καὶ ἐν γένει νὰ εὑρουν τὴν πρώτην ἀρχὴν τῆς γενέσεως τοῦ κόσμου. Αὐτοὶ ὀνομάζονται φυσικοὶ φιλόσοφοι. Περιφημότεροι δὲ ἦσαν ὁ **Θαλῆς**, ὁ **Πυθαγόρας**, ὁ **Ξενοφάνης**, καὶ ἄλλοι.

9. Ἡ γραφή.

Ἡ γραφὴ ἐφευρέθη ἀπὸ τὴν ἀνάγκην τῶν ἀνθρώπων νὰ ἀνακοινῶνουν τὰς σκέψεις των καὶ τὰς ἐπιθυμίας των εἰς ἄλλους, οἱ ὅποιοι εἶναι μακρὰν.

Κατ' ἀρχὰς οἱ ἄνθρωποι ἐπροσπαθοῦσαν νὰ παραστήσουν

ἐκείνο πού ἤθελαν νά ἀνακοινώσουν μὲ εἰκόνας. Ἀργότερα ὅμως μὲ τὰς εἰκόνας δὲν ἐδῆλωναν πλέον τὰ ἀντικείμενα, ἀλλὰ τὴν πρώτην συλλαβὴν καὶ κατόπιν τέλος μόνον τὸ πρῶτον γράμμα τῆς λέξεως, μὲ τὴν ὁποίαν ὠνομάζετο τὸ ἀντικείμενον. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δὲ ἐφθασαν εἰς τὴν γραφὴν.

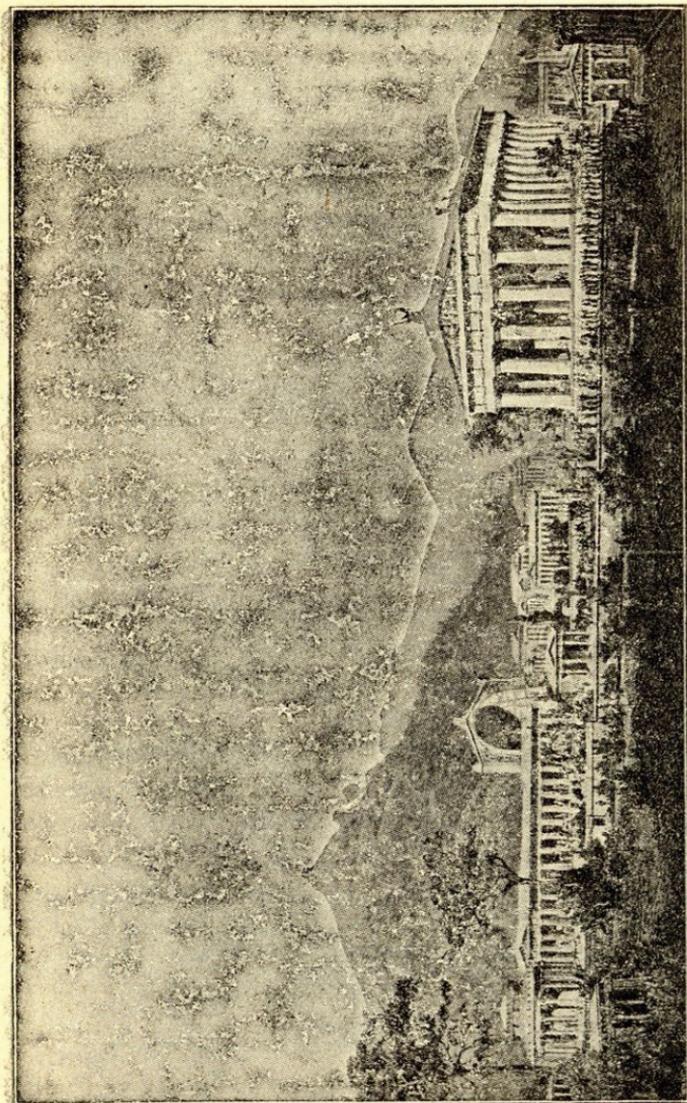
Τὴν γραφὴν οἱ Ἕλληνες ἐδιδάχθησαν ἀπὸ τοῦς Φοίνικας πρὸ τοῦ 9ου π. Χ. αἰῶνος. Ἀλλὰ κατ' ἀρχὰς ἡ χρῆσις αὐτῆς ἦτο πολὺ περιωρισμένη. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὅμως ἐγενικεύθη εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ὥστε εἰς τὸ τέλος τοῦ 7ου αἰῶνος π.Χ. εἶχε γίνει κοινὴ.

10. Περὶ τοῦ κοινοῦ τῶν Ἑλλήνων ὀνόματος καὶ τῆς ἐνότητος τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Κατὰ τοὺς ἀρχαιστάτους χρόνους οἱ κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶχαν κοινὸν ὄνομα. Ἕλληνες κατὰ πρῶτον ὠνομάζοντο οἱ Δωριεῖς, οἱ ὅποιοι κατοικοῦσαν εἰς τὴν ἠπειρον. Ὅσον ὅμως οἱ Δωριεῖς, ἐξηπλώνοντο εἰς τὴν Ἑλλάδα τόσον, καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο ἐξηπλώνετο. Καὶ ἐπὶ τέλους κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐβδόμου αἰῶνος ἔλοι οἱ κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος ὀνομάζονται Ἕλληνες. Μὲ τὸ ὄνομα δὲ αὐτὸ διακρίνουν τοὺς ἑαυτοῦς τῶν ἀπὸ ἑλοῦς τοὺς ἄλλους λαοὺς, τοὺς ὁποίους ὀνομάζουσι βαρβάρους.

Τοῦτο δεῖκνυε: ὅτι οἱ Ἕλληνες, ἂν καὶ ἦσαν διηρημένοι εἰς πολλὰ κράτη ἀνεξάρτητα, ἐγνώριζαν ὅτι ἀνήκουσι εἰς ἓνα ἔθνος. Δι' αὐτὸ δὲ καὶ ἐπλασαν τὸν μῦθον τοῦ Ἕλληνος. Κατὰ τὸν μῦθον αὐτὸν ὁ Ἕλληγν ἦτο κοινὸς πρόγονος ἑλοῦ τῶν Ἑλλήνων. Αὐτὸς ἐγέννησε τρεῖς υἱοὺς τὸν Δῶρον, τὸν Αἴολον, καὶ τὸν Εὐσθον. Ὁ Εὐσθος πάλιν ἄλλους δύο, τὸν Ἀχαιὸν καὶ τὸν Ἴωνα. Ἐλεγαν λοιπόν, ὅτι οἱ δύο πρῶτοι υἱοὶ τοῦ Ἕλληνος, Δῶρος καὶ Αἴολος, ἦσαν οἱ πρόγονοι τῶν Δωριέων καὶ Αἰολέων, οἱ δὲ δύο υἱοὶ τοῦ Εὐσθου, Ἀχαιὸς καὶ Ἴων οἱ πρόγονοι τῶν Ἀχαιῶν καὶ Ἰώνων.

Πολὺ δικαίως δὲ οἱ Ἕλληνες εἶχαν τὴν πεποιθῆσιν ὅτι ἀποτελοῦσαν ἓν ἔθνος, διότι ἔλοι ὁμιλοῦσαν τὴν ἰδίαν γλῶσσαν, εἶχαν τὰ ἴδια ἥθη καὶ ἔθιμα καὶ τὸ σπουδαιότερον, τὴν ἰδίαν θρησκείαν. Πραγματικῶς ἡ θρησκεία παρεῖχεν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὰ σπουδαιότερα μέσα τοῦ συνδέσμου τῶν. Αὐτὰ δὲ ἦσαν αἱ Ἀμφικτιονίαι, τὰ Μαντεῖα καὶ οἱ Πανελλήνιοι ἀγῶνες.

Εικ. 82. Ἡ Ὀλυμπία.

Ἀμφικτιονίαι.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπῆρχαν πολλοὶ ναοί. εἰς τοὺς ὁποίους ἐπρόσφεραν θυσίας ὄχι μόνον οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως, ὅπου εὐρίσκειτο ὁ ναός, ἀλλὰ καὶ οἱ κάτοικοι τῶν πέριξ πόλεων. Ἐνεκα τούτου δὲν διηύθυναν τὰς θρησκευτικὰς τελετὰς οὐδὲ ἐπροστάτευαν τὰ συμφέροντα τοῦ ναοῦ μόνον οἱ πολῖται τῆς πόλεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκειν, ἀλλ' ἀντιπρόσωποι ἀπὸ ἕλας τὰς πέριξ πόλεις. Οἱ ἀντιπρόσωποι αὐτοὶ ὅμως δὲν ἐσκέπτοντο περὶ τῶν συμφερόντων μόνον τοῦ ναοῦ, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν συμφερόντων τῶν πόλεων τῶν καὶ ἐσυμβίβαζαν τὰς τυχὸν γεννωμένας μεταξὺ τῶν διαφορὰς. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὀλίγον κατ' ὀλίγον αἱ πόλεις αὐταὶ συνενώθησαν καὶ πολιτικῶς. Αἱ συνενώσεις αὐτὰς ὀνομάζοντο **Ἀμφικτιονίαι**.

Τοιαῦται ἀμφικτιονίαι ἦσαν πολλά. Ἐπισημοτάτη ὅμως ἀπὸ ἕλας ἦτο ἡ ἀμφικτιονία τῶν Δελφῶν. Εἰς αὐτὴν ἐλάμβαναν μέρος δώδεκα λαοί, Δωριεῖς, Ἴωνες, Θεσσαλοί, Βοιωτοί, Φωκεῖς, Λοκροὶ καὶ ἄλλοι. Κάθε λαὸς ἀπ' αὐτοὺς ἔστελλε δύο ἀντιπροσώπους, ἓνα διὰ τὰς θρησκευτικὰς ὑποθέσεις καὶ ἓνα διὰ τὰς πολιτικὰς.

Μαντεῖα.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ μαντεῖα ἦσαν πολλά. Τὸ ἐπιφανέστατον ὅμως ἀπὸ ἕλα ἦτο τὸ μαντεῖον τοῦ Ἀπόλλωνος εἰς τοὺς Δελφούς, τὸ ὅποτον πολὺ ἐνωρὶς ἔγινε πανελληνιον.

Τὸ **μαντεῖον τῶν Δελφῶν** ἦτο εἰς τὰς μεσημβρινὰς κατωφερείας τοῦ Παρνασοῦ μεταξὺ ἀποτόμων βράχων. Εἰς τὸ βᾶθος τοῦ ναοῦ ἦτο τοποθετημένος ἓνας τρίπους ἀνωθεν χάσματος, ἀπὸ τὸ ὅποτον ἐξήρχοντο ἀναθυμιάσεις. Ὅσάκις ἐζητεῖτο χρησμὸς ἀνέβαιναν εἰς τὸν τρίποδα μία ἱέρεια, ὀνομαζομένη **Πυθία**, καὶ ἐμασοῦσε φύλλα δάφνης. Αἱ ἀναθυμιάσεις τοῦ χάσματος καὶ τὰ νερκωτικά φύλλα τῆς δάφνης τὴν ἑκαμναν νὰ ζαλίζεται καὶ νὰ λέγη λόγους ἀσυνάρτητους. Τοὺς λόγους τούτους παρελάμβαναν οἱ ἱερεῖς καὶ ἐκατάρτιζαν τὸν χρησμὸν.

Οἱ χρησμοὶ συνήθως ἦσαν διφορούμενοι, πολλάκις ὅμως εἰς τὰς πόλεις, αἱ ὁποῖαι ἐζητοῦσαν χρησμὸν, ἔδιδαν ἐπιτυχημένας συμβουλὰς. Οἱ ἱερεῖς ἦσαν ἀνθρώποι φρόνιμοι καὶ μὲ πείραν,

ἐγνώριζαν δὲ καλὰ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις. Ἐπομένως ἦσαν εἰς θέσιν νὰ δίδουν τὰς καταλλήλους συμβουλὰς. Ἔνεκα τούτου τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν ταχέως ἔγινε περίφημον εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ἀπὸ ὅσας δὲ τὰς πόλεις αὐτῆς ἤρχοντο διὰ νὰ ζητήσουν χρησμούς, ὥστε ἔγινε σπουδαῖον κέντρον τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος τῶν Ἑλλήνων.

Πανελλήνιοι ἀγῶνες.

Οἱ Ἕλληνες ἐπίστευαν ὅτι οἱ θεοὶ ἀγαποῦν τὴν χαρὰν καὶ τὰ θεήματα. Διὰ τοῦτο εἰς τὰς ἑορτὰς οἱ νέοι ἔψαλλαν καὶ ἐχόρευαν γύρω ἀπὸ τὸν βωμὸν τοῦ θεοῦ καὶ ἠγωνίζοντο εἰς τὸν δρόμον καὶ τὴν πάλην διὰ νὰ εὐχαριστήσουν αὐτόν. Δι' αὐτὸ ἐπεκράτησεν εἰς τὰς ἑορτὰς νὰ γίνωνται καὶ ἀγῶνες γυμναστικοί.

Ἐορταί, εἰς τὰς ὁποίας ἐγίνοντο οἱ ἀγῶνες, ἦσαν πολλαί. Τέσσαρες ἕμως ἀπ' αὐτὰς ἔγιναν ὀλίγον κατ' ὀλίγον πανελλήνιοι, διότι εἰς αὐτὰς ἤρχοντο Ἕλληνες ἀπὸ ὅσας τὰς ἑλληνικὰς χώρας. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τούτου, ἐνόσῳ διαρκούσαν αἱ ἑορταὶ αὐταί, ἔπαυαν οἱ μεταξὺ τῶν διαφόρων ἑλληνικῶν πόλεων πόλεμοι.

Οἱ πανελλήνιοι αὐτοὶ ἀγῶνες ἦσαν : α') Τὰ **Πύθια**, τὰ ὁποῖα ἑορτάζοντο εἰς τοὺς Δελφούς πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος κάθε 5 ἔτη. Εἰς αὐτοὺς οἱ νικηταὶ ἐλάμβαναν ὡς βραβεῖον στέφανον δάφνης. β') Τὰ **Νεμέια**, τὰ ὁποῖα ἑορτάζοντο πρὸς τιμὴν τοῦ Διὸς κάθε δύο ἔτη εἰς τὸ δάσος τῆς Νεμέας τῆς Ἀργολίδος. Εἰς αὐτοὺς οἱ στέφανοι ἦσαν ἀπὸ σέλινον. γ') Τὰ **Ἰσθμια**, τὰ ὁποῖα ἐτελοῦντο ὁμοίως κάθε δύο ἔτη εἰς τὸν Ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου πρὸς τιμὴν τοῦ Ποσειδῶνος. Οἱ νικηταὶ ἐλάμβαναν ὡς βραβεῖον κλάδον πίτυος. δ') Τὰ **Ὀλύμπια**, τὰ ὁποῖα ἐτελοῦντο κάθε 4 ἔτη εἰς τὴν Ὀλυμπίαν πρὸς τιμὴν τοῦ Διὸς.

Οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες.

Τὰ **Ὀλύμπια** ἦσαν ἡ ἀρχαιότερα καὶ ἐπιφανεστέρα ἀπὸ τὰς πανελληνίουσ ἑορτὰς. Ἡ ἑορτὴ αὐτὴ κατ' ἀρχὰς ἦτο πολὺ ἀπλή. Μέσα εἰς τὸ δάσος τῆς Ὀλυμπίας ὑπῆρχεν ἕνας βωμὸς καὶ γύρω ἀπ' αὐτὸν μία πλατεῖα. Ἐκεῖ συνήρχοντο οἱ πέριξ κατοικοῦντες καὶ ἐπρόσφεραν θυσίαν εἰς τὸν θεόν. Μετὰ τοῦτο δὲ ἐγένετο μεταξὺ

των νέων αγών δρόμου. Ὀλιγον κατ' ὀλίγον ὄμως εἰς τὴν πανήγυριν αὐτὴν ἤρχισαν νὰ ἔρχωνται ἄνθρωποι ἀπὸ ἄλλας ἑλληνικὰς χώρας, ἕως οὗ τέλος ἔγινε πανελλήνιος. Τότε ἰδρῦθησαν ἐκεῖ ναοί, ἀγάλματα, βωμοί, στοαί, ἡρώα, ἀνδριάντες, ὥστε ἡ Ὀλυμπία ἔγινε *πόλις καλλιτεχνημάτων* (εἰκ. 32). Ἐκεῖ ἦτο ὁ μέγας ναὸς τοῦ Διὸς καὶ ἐντὸς αὐτοῦ τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τοῦ Διὸς, τὸ ὁποῖον κατεσκεύασεν ὁ Φειδίας. Ἐπίσης ὁ ναὸς τῆς Ἥρας καὶ ἐντὸς αὐτοῦ τὸ περίφημον ἄγαλμα τοῦ Ἑρμοῦ, ἔργον τοῦ Πραξιτέλου. Ἐπίσης τὸ ἄγαλμα τῆς Νίκης τοῦ Παιωνίου καὶ πλεῖστα ἄλλα.

Οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες ἐτελοῦντο κάθε ἕον ἔτος. Διεύθυναν δὲ αὐτοὺς Ἡλεῖοι οἱ ὁποῖοι ὠνομάζοντο *ἐλλανοδίκαι*, καὶ διαρκοῦσαν πέντε ἡμέρας. Ἡ πρώτη ἡμέρα ἐξωδεύετο εἰς προπαρασκευάς. Τὴν δευτέραν ἤρχιζαν εἰς τὸ στάδιον οἱ ἀγῶνες.

Οἱ ἀγῶνες κατ' ἀρχὰς περιωρίζοντο μόνον εἰς τὸν *ἀπλοῦν δρόμον*. Οἱ ἀγωνισταὶ διέτρεχαν κατὰ μῆκος διάστημα 180 μέτρων περίπου. Ἐπειτα ἐπρόσθεσαν τὸν *διπλοῦν δρόμον*, τὴν *πάλην*, τὴν *πυγμαχίαν*, τὸ *πήδημα*, τὸ *ρίψιμον τοῦ δίσκου*, τοῦ *ἀκοντίου* καὶ τέλος τὰς *ἀρματοδρομίας* καὶ τὰς *ἵπποδρομίας*. Ὡσαύτως καλλιτέχναι, ῥήτορες καὶ συγγραφεῖς μετέβαιναν ἐκεῖ, διὰ νὰ ἐπιδείξουν τὰ ἔργα τοῦ λόγου ἢ τῆς τέχνης των.

Ἡ τελευταία ἡμέρα τῶν αγῶνων ἦτο ἀφιερωμένη εἰς τὴν ἀπονομὴν τῶν βραβείων. Ταῦτα ἦσαν μόνον *στέφανος ἐλαίας*. Ἄλλ' ὁ στέφανος αὐτὸς ἦτο ἱερός, διότι ἐγίνετο ἀπὸ κλάδον τῆς ἱερᾶς ἐλαίας, τὴν ὁποίαν, καθὼς ἐπίστευαν, εἶχε φυτεύσει ὁ Ἡρακλῆς. Πρὸ τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς ἦσαν τοποθετημένοι οἱ στέφανοι ἐπάνω εἰς μίαν τράπεζαν. Κῆρυξ ἐκφωνοῦσε πρὸ τοῦ συναγμένου πλήθους τὸ ὄνομα καὶ τὴν πατρίδα τοῦ νικητοῦ. Ὁ νικητὴς ἐπροχωροῦσε καὶ οἱ ἐλλανοδίκαι ἔθεταν εἰς τὴν κεφαλὴν του τὸν στέφανον. Τοῦτο ἦτο πολὺ μεγάλη δόξα καὶ δι' αὐτὸν καὶ διὰ τὴν πατρίδα του.

Ὅταν ὁ νικητὴς ἐπανήρχετο εἰς τὴν πατρίδα του, ὑπεδέχοντο αὐτὸν θριαμβευτικῶς, εἰς ὄλον του δὲ τὸν βίον ἐθεωρεῖτο ἱερός, δὲν ἐπλήρωνε κανένα φόρον καὶ εἶχε τιμητικὴν θέσιν εἰς τὸ θέατρον καὶ εἰς τὰς ἑορτάς. Εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης του ὁ νικητὴς εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἀνεγείρῃ μνημεῖον εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, μετὰ τρεῖς δὲ νίκας καὶ ἀνδριάντα του.

~~~~~

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄ ΠΕΡΣΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

1. Οἱ Ἕλληνες τῆς Μ. Ἀσίας καὶ οἱ βάρβαροι.

Εἶδαμεν εἰς τὰ προηγούμενα, πῶς εἰς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας ἰδρύθησαν αἱ πολυάριθμοι ἑλληνικαὶ ἀποικίαι. Ὅπως εἶδαμεν, οἱ ἀποικοὶ, πρὸ τοῦ ἐγκατασθεῖν ἐκεῖ, ἠναγκάσθησαν νὰ κάμουν μακροχρόνιους πολέμους μὲ τοὺς ἐντοπίους. Ἀφοῦ ἕμως κατέκτησαν τὰς νέας πατρίδας των, ἐπεδόθησαν εἰς τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης καὶ ἐπλούτησαν, ἀλλὰ καὶ ἔχασαν τὴν πολεμικὴν των ἑρμῆν.

Εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν εὐρίσκοντο αἱ ἑλληνικαὶ ἀποικίαι τῆς Μ. Ἀσίας, ὅταν ἐκεῖ ἀντὶ τῶν πολλῶν μικρῶν ἔθνων, μὲ τὰ ὅποια μέχρι τοῦδε ἐπολέμησαν, ἐσηματίσθησαν κράτη μεγάλα καὶ ἰσχυρὰ (εἰκ. 33).

Πρῶτον ἐσηματίσθη τὸ βασίλειον τῶν **Λυδῶν**, τὸ ὅποιον ἐπεκτείνετο εἰς ὅλην τὴν Μ. Ἀσίαν. Περίφημος βασιλεὺς τῶν Λυδῶν ἦτο ὁ **Κροῖσος**. Εἰς αὐτὸν αἱ ἑλληνικαὶ ἀποικίαι, ἐπειδὴ δὲν ἦσαν συνενωμέναι μεταξὺ των πολιτικῶς, δὲν ἠμπόρεσαν νὰ ἀντισταθεῖν, ἀλλ' ὑπετάχθησαν τὸ 563 π. Χ. Ἡ ὑποταγὴ ἕμως αὐτὴ περιωρίζετο μόνον εἰς τὴν πληρωμὴν φόρου. Κατὰ τὰ ἄλλα οἱ Ἕλληνες ἔμειναν ἐλεύθεροι. Οἱ βασιλεῖς τῶν Λυδῶν δὲν ἐζητούσαν νὰ ἀφανίσουν τὰς ἑλληνικὰς πόλεις, ἀλλὰ μόνον νὰ μεταχειρίζωντο τοὺς καλοὺς λιμένας των. Ἄλλως ἀγαποῦσαν τοὺς Ἕλληνας, ἐσέβοντο τοὺς θεοὺς των καὶ ἔστελλαν εἰς τοὺς Δελφοὺς καὶ εἰς τὰ ἄλλα ἑλληνικὰ ἱερὰ πλουσιώτατα δῶρα.

Ἄλλὰ μετ' ὀλίγον ἀναφαίνεται ἄλλος ἐχθρὸς φοβερώτερος ἀπὸ τοὺς Λυδοὺς, οἱ **Πέρσαι**. Αὐτοὶ διὰ τοῦ μεγάλου των βασιλέως **Κύρου** καὶ τοῦ διαδόχου του **Καμβύσου** εἶχαν κατορθώσει νὰ καθυποτάξουν μαζὶ μὲ ὅλα τὰ τότε ὑπάρχοντα εἰς τὴν Ἀνατολὴν

ἰσχυρὰ κράτη τῶν Μήδων, τῶν Βαβυλωνίων, τῶν Αἰγυπτίων, καὶ τοὺς Λυδοὺς. Τότε φυσικὰ καὶ αἱ ἑλληνικαὶ ἀποικίαι τῆς Μ. Ἀσίας ὑπετάχθησαν εἰς αὐτοὺς.

Ἄλλὰ τότε τὰ ἐλεύθερα αὐτῶν πολιτεύματα καταλύονται, ἐγκαθιδρύονται δὲ τύραννοι ἀπὸ τοὺς ἐντοπίους ἀριστοκρατικούς, οἱ ὅποιοι διὰ νὰ διατηροῦν τὴν ἐξουσίαν, ἦσαν ἀφωσιωμένοι εἰς τοὺς βασιλεῖς τῶν Περσῶν.

Τὸ 521 βασιλεὺς τῶν Περσῶν ἔγινεν ὁ Δαρεῖος. Αὐτὸς μιμούμενος τοὺς προκατόχους του ἐπιχειρεῖ νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος του καὶ ἐκστρατεύει κατὰ τῶν Σκυθῶν (513). Καὶ ἡ μὲν ἐκστρατεία αὐτῇ ἀπέτυχεν, ὁ στρατηγὸς ὅμως αὐτοῦ Μεγάβαζος ὑποτάσσει ἕλην τὴν Θράκην καὶ τὰς ἑλληνικὰς ἀποικίας, αἱ ὅποιαι ἦσαν εἰς τὰ παράλια τῆς, τὸν δὲ βασιλεῖα τῆς Μακεδονίας Ἀμύνταν κάμνει φόρου ὑποτελῆ.

2.—Ἴωνικὴ ἐπανάστασις.

Ἀπὸ τοὺς τυράννους τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν τῆς Μ. Ἀσίας ἰσχυρότερος ἦτο ὁ τύραννος τῆς Μιλήτου Ἰστιαῖος. Τοῦτον ὁ Δαρεῖος ἐθεώρησεν ἐπικίνδυνον δι' ἀποστασίαν καὶ διὰ τοῦτο τὸν ἐπροσκάλεσεν εἰς τὴν αὐλήν του εἰς τὰ Σούσα, ὅπου τὸν ἐκρατοῦσεν ἐπὶ ἔτη. Ὁ γαμβρὸς τοῦ Ἰστιαίου Ἀρισταγόρας, ὁ ὅποιος ἐκυβέρνησα τὴν Μίλητον κατὰ τὴν ἀπουσίαν του, ἀπεφάσισε νὰ ἐξεγείρῃ τοὺς Ἴωνας εἰς ἐπανάστασιν ἐναντίον τῶν Περσῶν. Αἱ περισσώτεραι πόλεις πείθονται, ἐκδιώκουν τοὺς τυράννους καὶ ἀρχίζουσι νὰ ὀργανώσων στρατοὺς. Ὁ Ἀρισταγόρας προσέτι πορεύεται εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα διὰ νὰ ζητήσῃ βοήθειαν. Οἱ Σπαρτιάται ἀρνοῦνται. Οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως, ἐπειδὴ ἐθεωροῦσαν τὴν Μίλητον ἀποικίαν των, στέλλουσι 20 πλοῖα καὶ ὀλίγον στρατόν. Ἐπίσης ἡ Ἐρέτρια, ὡς σύμμαχος τῆς Μιλήτου, στέλλει 5 πλοῖα.

Οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Ἐρετριεῖς ἀποβιβάζονται εἰς τὴν Ἐφεσον καὶ ἀπὸ ἐκεῖ, ἀφοῦ συνενώθησαν μὲ τοὺς Ἴωνας, πορεύονται ἐναντίον τῶν Σάρδεων. Ἐκεῖ φθάνουσι πρὸ τοῦ ἵνα συγκεντρωθοῦν τὰ περσικὰ στρατεύματα καὶ καταλαμβάνουσι τὴν πόλιν. Ἄλλ' ἡ ἀκρόπολις ἀνθίσταται εἰς αὐτούς. Ἐνῶ ὅμως τὴν ἐπολιορκοῦσαν, γίνονται εἰς τὴν πόλιν πυρκαϊᾶ, ἀπὸ τὴν ὁποίαν καίεται ἕλη ἢ πό-

λις, διότι αἱ στέγαι τῶν οἰκιῶν ἦσαν ἀπὸ καλάμια. Οἱ Ἕλληνες ἀναγκάζονται νὰ φύγουν ἀπὸ τὰς Σάρδεις καὶ νὰ ἐπιστρέφουν εἰς τὴν Ἐφεσον καταδιωκόμενοι μάλιστα ἀπὸ τὸν περσικὸν στρατὸν, ὃ ὅποιος ἔφθασεν ἐν τῷ μεταξῦ. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἐφεσον νικῶνται ἀπὸ τοὺς Πέρσας. Τότε πλέον οἱ Ἀθηναῖοι ἀναγκάζονται νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν ἐπιχείρησιν.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Ἀθηναίων οἱ Ἴωνες ἀντεστάθησαν ἀκόμη ὀλίγον χρόνον, ἀλλ' ἐπὶ τέλος ὑποτάσσονται καὶ πάλιν εἰς τοὺς Πέρσας (493).

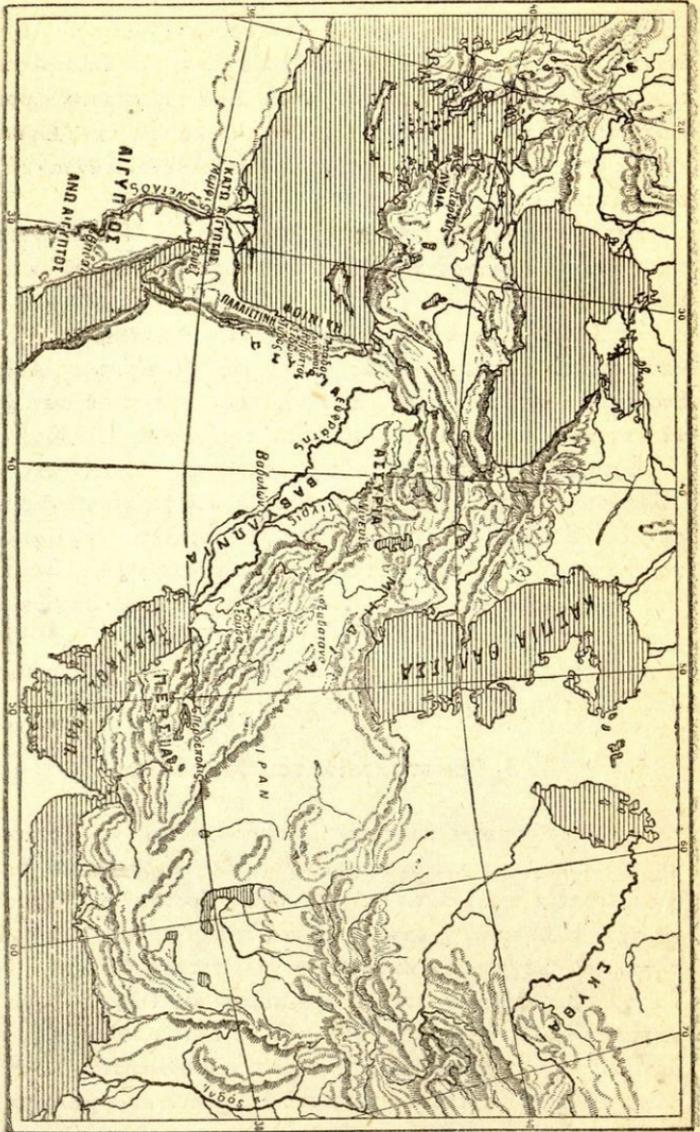
Ἡ Ἴωνικὴ ἐπανάστασις εἶχε σπουδαῖα ἀποτελέσματα. Πρῶτον κατέστρεψεν οἰκονομικῶς τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Ἀσίας καὶ ἐπομένως ὁ πολιτισμὸς τῶν παρήκμασεν. Ἐπειτα ἐγένεν ἀφορμὴ νὰ ἐκστρατεύσουν οἱ Πέρσαι ἐναντίον τῆς κυρίως Ἑλλάδος.

Εὐτυχῶς ἡ ἐκστρατεία αὐτὴ εὗρηκε τὰς πόλεις τῆς κυρίως Ἑλλάδος ὀργανωμένας καὶ πολιτικῶς καὶ στρατιωτικῶς. Αἱ τυραννίδες εἰς ὅλας εἶχαν κατργηθῆ καὶ οἱ λαοὶ εἶχαν ἀποκτήσει φρόνημα. Καὶ μὲν δὲν ἦσαν ὅλαι συνενωμέναι εἰς ἓνα κράτος, ἀλλ' ἐγνώριζαν ὅτι ἀποτελοῦν ἓνα ἔθνος καὶ τὸ σπουδαιότερον, δύο πόλεις, ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Ἀθῆναι, εἶχαν γίνεαι πολὺ ἰσχυρότεραι ἀπὸ τὰς ἄλλας πόλεις καὶ ἐπομένως εἶχαν συγκεντρώσει μαζὶ τῶν τὰς περισσοτέρας ἀπὸ αὐτάς.

3. Ἐκστρατεία τοῦ Μακεδονίου.

Ὁ Δαρεῖος εἶχε πάντοτε εἰς τὸν νοῦν του νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος του, ὅπως καὶ οἱ προκατόχοί του. Ἀφοῦ λοιπὸν ἀπέτυχεν ἡ ἐκστρατεία του ἐναντίον τῶν Σκυθῶν, ἔρριψε τὰ βλέμματά του εἰς τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον καὶ εἶδαμεν, πῶς διὰ τοῦ στρατηγοῦ του Μεγαβάξου κατώρθωσε νὰ ὑποτάξῃ ὅλην τὴν Θράκην καὶ νὰ κάμῃ φόρου ὑποτελῆ τὴν Μακεδονίαν. Τώρα ἡ Ἴωνικὴ ἐπανάστασις ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ἀφορμὴν νὰ ἐκστρατεύσῃ καὶ εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν τολμήσει νὰ βοηθήσουν τοὺς Ἴωνας. Ἐπρεπε νὰ τοὺς ἐκδικηθῆ. Λέγεται μάλιστα, ὅτι ὁ Δαρεῖος εἶχε διατάξει ἓνα δουλὸν του, ὁσάκις ἐκάθητο εἰς τὴν τράπεζαν νὰ φάγῃ, νὰ λέγῃ εἰς αὐτὸν τρεῖς φορές. «Κύριε, μὴ λησμονῆς τοὺς Ἀθηναίους». Μετὰ τὴν καθυπόταξιν λοιπὸν τῶν

Εικ. 33. Τα ανατολικά κράτη.

Ἑλλήνων τῆς Μ. Ἀσίας ἔστειλε (493) τὸν γαμβρὸν τοῦ **Μαρδόνιον** μὲ μεγάλον στρατὸν καὶ στόλον ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλ' ἢ ἐκστρατεία αὕτη ἀπέτυχεν. Ὁ στόλος, ἐν ᾧ ἔπλεεν εἰς τὸ ἀκρωτήριον τοῦ Ἄθω, κατεστράφη ἀπὸ τρικυμίας. Ὁ δὲ στρατὸς ἐδουλοκρίθη ἀπὸ τοῦς Θράκας, οἱ ὅποιοι τὸν ἐπρόσβαλαν ἐν καιρῷ νυκτός. Ὁ Μαρδόνιος λοιπὸν ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ ἀπρακτος.

4. Ἐκστρατεία Δατίδος καὶ Ἀρταφέρνης.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μαρδονίου ὁ Δαρεῖος ἐτοιμάζει δευτέρου στρατὸν. Πρὸ τοῦ νὰ στείλῃ ὅμως αὐτὸν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος, στέλλει εἰς ἕλας τὰς πόλεις αὐτῆς κήρυκας διὰ νὰ ζητήσουν γῆν καὶ ὕδωρ, ὡς σημεῖα ὑποταγῆς. Τὰ νησιὰ καὶ πολλαὶ πόλεις τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος ὑποτάσσονται. Ἄλλ' ἢ Σπάρτη καὶ αἱ Ἀθῆναι ἔχι μόνον δὲν διδοῦν τὰ σημεῖα τῆς ὑποταγῆς, ἀλλὰ καὶ φονεύουσι ἀπὸ ὀργῆν τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ Δαρείου. Οἱ μὲν Σπαρτιάται λέγεται ὅτι ἔρριψαν αὐτοὺς εἰς ἓνα πηγάδι, διὰ νὰ λάβουσι ἀπὸ ἐκεῖ, ὅτι ἐζήτησαν, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἔρριψαν αὐτοὺς εἰς τὸ βάραθρον (ἔπισθεν τοῦ Ἀστεροσκοπείου), εἰς τὸ ὅποιον ἔρριπταν συνήθως τοὺς καταδικαζομένους εἰς θάνατον.

Ὁ περσικὸς στρατὸς τότε μὲ ἀρχηγοὺς τὸν **Δάτιν** καὶ τὸν **Ἀρταφέρνην** ἀνερχόμενος εἰς 100 χιλ. ἐπιβιβάζεται εἰς 600 πλοῖα καὶ διευθύνεται διὰ τῶν νήσων ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος. Κατὰ πρῶτον φθάνει εἰς τὴν Ἐρέτριαν. Καὶ αὕτη εἶχεν ἀποστείλει βοήθειαν εἰς τοὺς Ἴωνας. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ τιμωρηθῇ. Ἐξ ἡμέρας μετὰ τὴν ἀποβίβασίν των εἰς αὐτὴν οἱ Πέρσαι τὴν κυριεύουσι, καὶ ἐξανδραποδίζουν ἕλους τοὺς κατοίκους τῆς. Ἐπειτα πλέουσι εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἀποβιβάζονται εἰς τὸν **Μαραθῶνα**. Μαζί των εἶναι καὶ ὁ Ἰππίας, ὁ ὅποιος πρὸ 30 ἐτῶν εἶχεν ἐκδιωχθῆ ἀπὸ τὰς Ἀθῆνας. Εἶχε τὴν ἐλπίδα, ὅτι τώρα μὲ τὴν βοήθειαν τῶν Περσῶν θὰ καταλάβῃ πάλιν τὴν ἀρχὴν.

Ἡ μάχη τοῦ Μαραθῶνος (490).

Οἱ Ἀθηναῖοι, ἔταν ἔμαθάν τὴν ἀπόβασιν τῶν Περσῶν εἰς τὸν Μαραθῶνα, ἔστειλαν ἀμέσως τὸν ταχυδρόμον Φειδιππίδην εἰς τὴν Α. Νωραφά Ἱστορία Α' ἑλληνικοῦ, ἔκδοσις η'.

Σπάρτην, διὰ τὰ ζητήσουσιν βοήθειαν. Ὁ Φαιδιππίδης διέτρεξε τὸν δρόμον (240 χιλιομέτρα) εἰς δύο ἡμέρας. Ἄλλ' οἱ Σπαρτιάται· κατὰ τὸν μῆνα ἐκείνον ἐτελοῦσαν μίαν ἑορτήν, τὰ Κάρνεια. Κατὰ θρησκευτικὴν δὲ συνήθειαν τὸν μῆνα ἐκείνον δὲν ἠμποροῦσαν νὰ ἐκστρατεύουσιν πρὸ τοῦ νὰ γίνῃ πανσέληνος. Τότε ἡ σελήνη ἦτο μόνον 9 ἡμερῶν. Οἱ Ἀθηναῖοι λοιπὸν ὤφειλαν μόνοι νὰ ὑπερασπίσῃ τὸς ἑαυτοὺς των.

Ἐπῆρχε τότε εἰς τὰς Ἀθήνας ἕνας στρατηγὸς μὲ μεγάλην πεῖραν καὶ ἀπὸ μεγάλην οἰκογένειαν τῶν Ἀθησῶν, ὁ **Μιλτιάδης**. Αὐτὸς πρὶν ἦτο τύραννος εἰς τὴν Θρακικὴν χερσόνησον, ἔταν δὲ ὁ Μεγάβαζος ὑπέταξε τὴν Θράκην καὶ τὴν Μακεδονίαν, εἶχεν ἔλθει ὀπίσω εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐγνώριζε λοιπὸν τοὺς Πέρσας καλά. Διὰ τοῦτο δὲ κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο οἱ Ἀθηναῖοι, ἐπειδὴ ἐπερίμεναν τοὺς Πέρσας, εἶχαν ἐκλέξει αὐτὸν στρατηγόν.

Ὅταν ὁ περσικὸς στρατὸς ἀπεβιβάσθη εἰς τὸν Μαραθῶνα, οἱ Ἀθηναῖοι μὲ 10 χιλ. ὀπλίτας ἔσπευσαν ἐκεῖ. Εἰς βοήθειάν των δὲν ἦλθαν παρὰ μόνον οἱ πολεμισταὶ μιᾶς μικρᾶς πόλεως, τῶν Πλαταιῶν, 1000 ἐν ὄλῳ. Οἱ 10 στρατηγοὶ τῶν Ἀθησῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων διακρίνεται ὁ Μιλτιάδης, κατ' ἀρχὰς μένουσιν ἀναποφάσιστοι. Ὁ Μιλτιάδης μὲ τοὺς 4 στρατηγούς εἶχαν τὴν γνώμην νὰ προσβάλουσιν ἀμέσως τοὺς Πέρσας. Οἱ ἄλλοι ἐφρονοῦσαν ὅτι ἔπρεπε νὰ περιμένουσιν τοὺς Σπαρτιάτας. Ἄλλ' ἐπὶ τέλους ὁ Μιλτιάδης κατορθώνει νὰ πάρῃ μὲ τὴν γνώμην του τὸν πολέμαρχον **Καλλιμάχον**, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἔλθει καὶ αὐτὸς εἰς τὸν Μαραθῶνα μὲ τὸς στρατηγούς. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὑπερισχύει ἡ γνώμη τοῦ Μιλτιάδου καὶ ἀποφατίζουσιν νὰ συμπλακοῦσιν ἀμέσως. Τότε δὲ προσέτιθαι οἱ στρατηγοὶ παραχωροῦσιν τὴν ἀρχιστρατηγίαν εἰς τὸν Μιλτιάδην. Ὅταν ὁ Μιλτιάδης ἐνόμισεν ὅτι πρέπει νὰ κάμῃ τὴν μάχην, παρατάσσει τὸν στρατὸν μὲ τὸ κέντρον ἀραιωμένον οὕτως, ὥστε νὰ σχηματίζεται μία γραμμὴ συνεχῆς ἀκοντίων καὶ ἀσπίδων ἴση μὲ τὸ μέτωπον τοῦ περσικοῦ στρατοῦ, ὁ ὁποῖος εἶχε παραταχθῆ ἀπέναντι τῶν Ἀθησῶν. Μεταξὺ τῶν δύο στρατῶν ἐμεσολαμβάνουσε διάστημα 8 σταδίων (1 1/2 χιλιομέτρον περίπου).

Ὅταν ὁ Μιλτιάδης ἔκρινεν ὅτι ἦτο καιρὸς, δίδει σημεῖον νὰ ἐρμήσουσιν δρομικῶς κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Οἱ Πέρσαι· ἐνεκα τούτου δὲν λαμβάνουσιν καιρὸν νὰ μεταχειρισθοῦσιν μήτε τὰ τόξα των, μήτε τὸ

ἑπικόν των. Ἀναγκάζονται λοιπὸν νὰ πολεμήσουν μὲ τὰ ἀκόντια. Ἄλλὰ τὰ ἀκόντια τῶν Ἑλλήνων ἦσαν μακρότερα καὶ οἱ Ἕλληνες ἦσαν γενναϊότεροι καὶ ἐμπειρότεροι πολεμισταί. Οἱ Πέρσαι πολεμοῦν γενναίως. Ἄλλ' ἐπὶ τέλους τρέπονται εἰς φυγὴν πρὸς τὴν παραλίαν, διὰ τὰ ἐπιβιβάσθουν εἰς τὰ πλοῖα των. Οἱ Ἀθηναῖοι τότε προσπαθοῦν νὰ τοὺς ἐμποδίσουν. Συνάπτεται ἐκεῖ νέα πεισματώδης μάχη. Κατ' αὐτὴν ὁ Κυναίγειρος, ἀδελφὸς τοῦ ποιητοῦ Αἰσχύλου, ἐπροσπάθησε νὰ κρατήσῃ ἓνα πλοῖον μὲ τὰς χεῖράς του, ἀλλὰ κτυπηθεὶς μὲ πέλεκυν ἐφρονεύθη. Ἐπίσης ἐφρονεύθη, ἀφ' οὗ ἐπολέμησε μὲ πολλὴν γενναϊότητα, ὁ πολέμαρχος Καλλιμαχος καὶ ἄλλοι πολλοὶ καὶ ὀνομαστοί. Ἐπὶ τέλους οἱ Πέρσαι ἐπιβιβάζονται εἰς τὰ πλοῖα καὶ ἀποπλέουν.

Τέλος πάντων οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν νικηταί. Ἐνόμιζαν δὲ ὅτι εἶχαν ἀπαλλαγθῆ πλεον ἀπὸ τὸν κίνδυνον, ὅτε μαυθάνουν ὅτι ὁ περσικὸς στόλος ἀπὸ τὸ Σούνιον διευθύνεται εἰς τὸ Φάληρον, διὰ νὰ καταλάβῃ τὰς Ἀθήνας, αἱ ὁποῖαι ἦσαν χωρὶς ὑπερασπιστάς. Χωρὶς νὰ ἀναγκυθῶν καθόλου οἱ νικηταί τοῦ Μαραθῶνος, σπεύδουν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ παρατάσσονται εἰς τὸ Κυνόσαργες, τὸ ὅποιον ἦτο γυμναστήριον κείμενον πλησίον τῆς σημερινῆς μονῆς Πιερράκη. Ὅταν οἱ βάρβαροι κατέπλευσαν εἰς τὸ Φάληρον καὶ εἶδαν αὐτοὺς, ἐνόησαν ὅτι τὸ σχέδιόν των ἀπέτυχε καὶ διευθύνθησαν ἀπίσω εἰς τὴν Ἀσίαν.

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἔφθασαν εἰς τὰς Ἀθήνας 2 χιλ. Σπαρτιαταὶ διατρέξαντες 240 χιλιόμετρα εἰς τρεῖς ἡμέρας. Ἄλλ' ἦτο ἀργά. Ἐπῆγαν μόνον εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης, διὰ νὰ ἴδουν τοὺς νεκροὺς τῶν Περσῶν, καὶ ἐπαίνεσαν τὸ ἔργον τῶν Ἀθηναίων.

Εἰς τὴν μάχην τοῦ Μαραθῶνος ἐφρονεύθησαν 6300 Πέρσαι καὶ 192 Ἀθηναῖοι. Τούτους οἱ Ἀθηναῖοι ἔθαψαν εἰς ἰδιαίτερον τάφον, ἐπάνω εἰς τὸν ὅποιον ἔστησαν τρόπαιον ἀπὸ μάρμαρον. Εἰς ἰδιαίτερον ἐπίσης τάφον ἔθαψαν τοὺς πεσόντας Πλαταιεῖς καὶ εἰς τρίτον τοὺς πεσόντας δούλους. Πρὸς τιμὴν δὲ τοῦ Μιλτιάδου ἔστησαν δύο ἀνδριάντας αὐτοῦ, ἓνα εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἄλλον εἰς τοὺς Δελφοὺς.

Ἡ νίκη τοῦ Μαραθῶνος ἔσωσε ὅλην τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐδόξεσε τοὺς Ἀθηναίους, διότι πρῶτοι κατώρθωσαν νὰ νικήσουν ἐχθροὺς τόσοσ φεδερούς, ἔπως οἱ Πέρσαι.

5.—'Αριστείδης και Θεμιστοκλῆς.

Ὀλίγον χρόνον ἔπειτα ἀπὸ τὴν μάχην τοῦ Μαραθῶνος ὁ Μιλτιάδης εἰς μίαν ἐκστρατείαν, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν ἐναντίον τῆς Πάρου, ἐπληρώθη καὶ ἀπὸ τὴν πληγὴν ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγον χρόνον ἀπέθανεν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιλτιάδου τὴν μεγαλυτέραν ἐπιρροὴν εἰς τὰς Ἀθήνας εἶχαν δύο πολιτικοὶ ἄνδρες, ὁ Ἄριστείδης καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς, καὶ οἱ δύο ἀπὸ εὐγενεῖς οἰκογενεῖας καὶ δημοκρατικοὶ ὡς πρὸς τὰ φρονήματα, ἀλλὰ ἀντίθετοι κατὰ τὸν χαρακτῆρα.

Ὁ Ἄριστείδης δὲν ἠγάπα τὰς μεταβολάς, ἦτο ἡρεμὸς, μετριόφρων καὶ πρὸ πάντων φιλοδίκαιος. Ἐνεκα τῶν ἀρετῶν του τούτων καὶ πρὸ πάντων ἔνεκα τῆς δικαιοσύνης του, ὅσοι εἶχαν ἀναμεταξύ των διαφοράς κατέφευγαν συχνὰ εἰς αὐτὸν διὰ νὰ τοὺς συμβιάσῃ. Διηγούνται ὅτι, ἐν ᾧ κάποτε ἔκρινε μίαν τοιαύτην διαφοράν, ὁ ἕνας ἐκ τῶν φιλονικούντων εἶπεν ὅτι ὁ ἀντίπαλός του εἶχεν ἀδικήσει· καὶ αὐτὸν τὸν Ἄριστείδην. Ὁ Ἄριστείδης τότε τὸν διέκοψε καὶ τοῦ λέγει. «Φίλε μου, νὰ ἐκθέσῃς μόνον τὰ ἄδिका, τὰ ὅποια ἔχει κάμει ὁ ἀντίπαλός σου εἰς σέ. Αὐτὴ εἶνε ἡ ὑπόθεσις, τὴν ὁποίαν θὰ κρίνω, ὅχι τὰ ἄδिका, τὰ ὅποια ἔχει κάμει εἰς ἐμέ». Ἄλλοτε εἶχε προτείνει εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ λαοῦ μίαν γνώμην, διὰ τὴν ὁποίαν ἐγένεε μεγάλη συζήτησις. Τὴν στιγμὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ ἡ ψηφοφορία, ὁ Ἄριστείδης λέγει: «Ἡ συζήτησις μου ἔδειξεν ὅτι ἡ πρότασις μου εἶναι βλαβερὰ, τὴν ἀποσύρω».

Ἀντιθέτως ὁ Θεμιστοκλῆς ἦτο ὀρμητικὸς, μεταρρυθμιστὴς καὶ διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὸν σκοπὸν του δὲν ἐξήταζεν, ἀν τὰ μέσα, τὰ ὅποια θὰ μετεχειρίζετο, ἦσαν δίκαια. Ἰδίως ὁμοῦς ἦτο πολὺ φιλόδοξος. Ἀπὸ τὴν νεανικὴν του ἡλικίαν, ἀντὶ νὰ μανθάνῃ μουσικὴν καὶ ἄσμα, ἔπως οἱ ἄλλοι νέοι, ἐπροσπαθοῦσε νὰ ἀποκτήσῃ τὰς γνώσεις, αἱ ὅποια ἐχρειάζοντο, διὰ νὰ γίνῃ πολιτικὸς. Μίαν ἡμέραν. ὅταν τὸν κατηγοροῦσαν, διότι δὲν ἐγνώριζε μουσικὴν, ἀπεκρίθη. «Δὲν ἔχω μάθει νὰ τραγουδῶ καὶ νὰ παίζω λύραν, ἀλλὰ γνωρίζω νὰ κάμω μίαν πόλιν μεγάλην καὶ ἰσχυράν». Διηγούνται ἐπίσης καὶ τὸ ἔξης. Μετὰ τὴν μάχην τοῦ Μαραθῶνος ἕνας φίλος

του ήρώτησεν αυτόν, διατί εἶνε τόσοσ λυπημένος καὶ ἀνήσυχος, «Δὲν μὲ ἀφίνει, ἀπαντᾶ, νὰ κοιμηθῶ τὸ τρώπαιον τοῦ Μιλτιάδου».

Ὁ Ἀριστείδης καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς προσέτι δὲν ἦσαν σύμφωνοι ὡς πρὸς τὰ μέτρα, τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ λάβῃ ἡ πόλις διὰ νὰ προφυλαχθῇ ἀπὸ νέαν ἐπίδρομὴν τῶν Περσῶν. Ὁ Ἀριστείδης ἐνόμιζεν ὅτι οἱ ὀπλίται τῶν Ἀθηνῶν ἦσαν ἱκανοί, καὶ ἂν ἤρχοντο πάλιν οἱ Πέρσαι, νὰ ἀποκρούσουσ αὐτούς. Ὁ Θεμιστοκλῆς τὸ ἐναντίον, εἶχε τὴν γνώμην ὅτι ἔπρεπε νὰ κάμουν τὴν πόλιν ναυτικὴν, διότι μόνον κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἤμποροῦσαν νὰ νικήσουσ τοὺς Πέρσας. Ἀπὸ τοὺς δύο τοῦτους πολιτικοὺς ἐπὶ τέλους ὑπερίσχυσεν ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ δὲ Ἀριστείδης ἐξωστρακίσθη (483). Λέγεται ὅτι ὁ Ἀριστείδης, ὅταν ἔφευγεν ἀπὸ τὴν πόλιν, εἶπεν. «Εὐχομαὶ νὰ μὴ ἔλθουν ποτὲ οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τόσοσ δύσκολον θέσιν, ὥστε νὰ μὲ ἐνθυμηθοῦν». Μετὰ τὴν ἐξορίαν τοῦ Ἀριστείδου ὁ Θεμιστοκλῆς ἤρχισε νὰ ἐκτελῇ τὸ πρόγραμμά του.

Τὸ δημόσιον ταμεῖον τῶν Ἀθηνῶν εἶχε τότε ἀρκετὸν χρηματικὸν ποσὸν ἀπὸ τὰ μεταλλεῖα ἀργύρου τοῦ Λαυρείου, τὰ ὁποῖα πρὸ ὀλίγου εἶχαν ἀνακαλυφθῇ. Ὁ Θεμιστοκλῆς ἔπεισε τοὺς Ἀθηναίους νὰ κατασκευάσουσ μὲ τὰ χρήματα αὐτὰ 100 τριήρεις διὰ νὰ πολεμήσουσ δῆθεν τοὺς γείτονάς των Αἰγινήτας, μὲ τοὺς ὁποῖους εὐρίσκοντο εἰς πόλεμον. Τὰ πλοῖα δὲ αὐτὰ κατόπιν ἐδιπλασίασεν. Ἐκτὸς τούτου ἤρχισε νὰ ὀχυρώνῃ τὸν Πειραιᾶ, διὰ νὰ μεταφέρῃ ἐκεῖ ἀπὸ τὸ Φάληρον τὸν ναύσταθμον τῶν Ἀθηνῶν.

6. Ἐκστρατεία τοῦ Ξέρξου.

Προπαρασκευαὶ τῶν Περσῶν.

Ὁ Δαρεῖος μετὰ τὴν μάχην τοῦ Μαραθῶνος ἤρχισε νὰ προετοιμάζεται διὰ νέαν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἐν τῷ μεταξὺ ἕμως ἀπέθανε καὶ τὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς του Ξέρξης (486). Αὐτὸς ἐξηκολούθησε τὰς προπαρασκευὰς του πατρός του, ἀπεφάσισε δὲ νὰ τεθῇ ὁ ἴδιος ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἐκστρατείας καὶ νὰ εἰσβάλλῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας (εἰκ. 35).

Διὰ νὰ ἀποφύγῃ λοιπὸν τὸ ἀκρωτήριον τοῦ Ἄθω, ἔπου κατεστράφη ὁ στόλος τοῦ Μαρδονίου, διέταξε νὰ σκάψουσ τὸν

ισθμόν, ὃ ὁποῖός συνδέει τὸν Ἄθω μὲ τὴν στερεάν. Διὰ τὴν διαβῆναι δὲ ὁ στρατός του ἀπὸ τὴν Ἀσίαν εἰς τὴν Εὐρώπην, διέταξε νὰ κατασκευάσουν δύο γεφύρας ἀπὸ πλοῖα εἰς τὸ στενωτέρον μέρος τοῦ Ἑλλησπόντου.

Ὁ περσικὸς στρατός ἐπέρασε τὸν Ἑλλησπόντον τὴν ἀνοιξιν τοῦ 480. Ὑπολογίζεται δὲ ὅτι ἦτο περισσότερος ἀπὸ ἓνα ἑκατομύριον. Ὁ στόλος ἔπλεε παραλιακῶς πλησίον τοῦ στρατοῦ καὶ ἀποτελεῖτο ἀπὸ 1200 πολεμικὰ πλοῖα ἐκτὸς τῶν φορτηγῶν.

Προπαρασκευαὶ τῶν Ἑλλήνων.

Οἱ Ἕλληνες ἔβλεπον τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ξέρξου, ὡφείλαν νὰ συνενώσουν τὰς δυνάμεις των. Ἀλλὰ τοῦτο ἔκαμαν μόνον αἱ Ἀθῆναι, τὰ Μέγαρα, μερικαὶ νησιωτικαὶ πόλεις, (ἡ Αἴγινα, ἡ Χαλκίς, ἡ Ἐρέτρια, ἡ Σίφνος, καὶ ἡ Κύθνος) δύο μικραὶ πόλεις τῆς Βοιωτίας (αἱ Πλαταιαὶ καὶ αἱ Θεσπιαὶ) καὶ ἡ Πελοπόννησος ἐκτὸς τοῦ Ἄργους, τῆς Ἀχαΐας καὶ μέρους τῆς Ἀρκαδίας. Οἱ Θεσσαλοὶ εἶχαν συμμαχήσει μὲ τοὺς Πέρσας. Οἱ ἄλλοι Ἕλληνες ἔμειναν οὐδέτεροι.

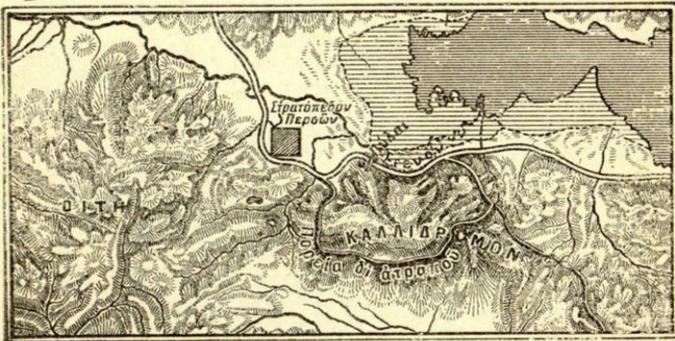
Ἀντιπρόσωποι τῶν πόλεων αὐτῶν συνήλθαν εἰς τὸν ἰσθμόν τῆς Κορίνθου εἰς τὸν ἐκεῖ ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος καὶ ἀπεφάσισαν νὰ καταπαύσουν τὰς ἀναμεταξύ των φιλονικίας καὶ νὰ ἀντισταθοῦν ἐνωμένοι κατὰ τῶν βαρβάρων. Ἡ ἀρχηγία τοῦ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς ἐδόθη εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, διότι αὐτοὶ εἶχαν τὸν ἰσχυρότερον στρατόν. Τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στόλου ἔπρεπε νὰ ἔχουν οἱ Ἀθηναῖοι, ἀφοῦ αὐτοὶ παρεῖχαν περισσότερα πλοῖα ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους Ἕλληνας μαζί. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἐνόησαν ὅτι τοῦτο δὲν θὰ ὑπέφεραν ἐξ ἀντιζηλίας οἱ γείτονές των Κορίνθιοι καὶ Αἰγινήται. Ὑπεχώρησαν λοιπὸν καὶ ἐδόθη καὶ αὐτὴ εἰς τοὺς Σπαρτιάτας.

Ἀπεφάσισαν ἔπειτα οἱ Ἕλληνες νὰ ἀποστείλουν στρατόν εἰς τὰς **Θερμοπύλας**, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς Πέρσας. Συγχρόνως ἀπεφάσισαν νὰ σταλῇ στόλος εἰς τὸ ἀκρωτήριο τῆς Εὐβοίας **Ἀρτεμίσιον** διὰ νὰ προφυλάττῃ τὰ νῶτα ἐκείνων, οἱ ὅποιοι θὰ εὕρισκοντο εἰς τὰς Θερμοπύλας.

Ἡ μάχη τῶν Θερμοπυλῶν (Ἰούλιος 480).

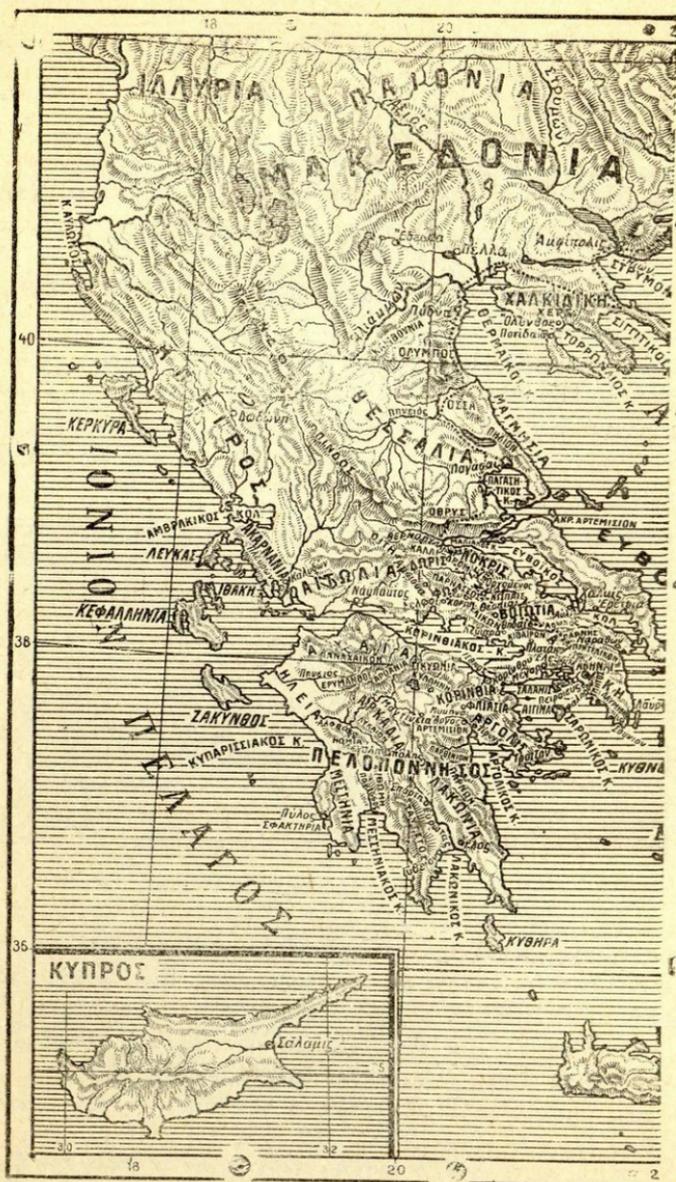
Τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν ἐσχηματίζετο μεταξύ τῆς ὄρσειρας τοῦ Καλλιδρόμου καὶ τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου. Εἰς τὰ δύο ἄκρα ἡ δίοδος ἦτο τόσο στενὴ, ὥστε δὲν ἐχωροῦσαν νὰ διασταυρωθοῦν δύο ἄμαξαί. Εἰς τὸ μέσον ἕμως ἐπλατόνετο ἀρκετά, ὥστε ἐσχηματίζετο μικρὰ πεδιάς. Πλησίον εἰς τὴν ἐξοδὸν ἦτο τεῖχος μὲ πύλην διὰ νὰ κλείῃ τὴν δίοδον.

Τὸ στενὸν αὐτὸ ὄφειλαν νὰ καταλάβουν οἱ Ἕλληνες διὰ νὰ ἐμποδίσουν τοὺς Πέρσας νὰ καταβοῦν εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα. Δυστυχῶς οἱ Πελοποννήσιοι δὲν ἐδειξαν εἰς τοῦτο μεγάλην προθυμίαν. Ἔστειλαν ἐκεῖ μὲ τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης **Λεωνίδα** μόνον 4 χιλ. περίπου Πελοποννησίους, ἐκ τῶν ὁπίων 300 ἦσαν Σπαρτιάται ὀπλίται. Μὲ αὐτοὺς ἦσαν καὶ δύο χιλ. περίπου Θεσπιεῖς, Λοκροὶ, Φωκεῖς καὶ Θηβαῖοι.

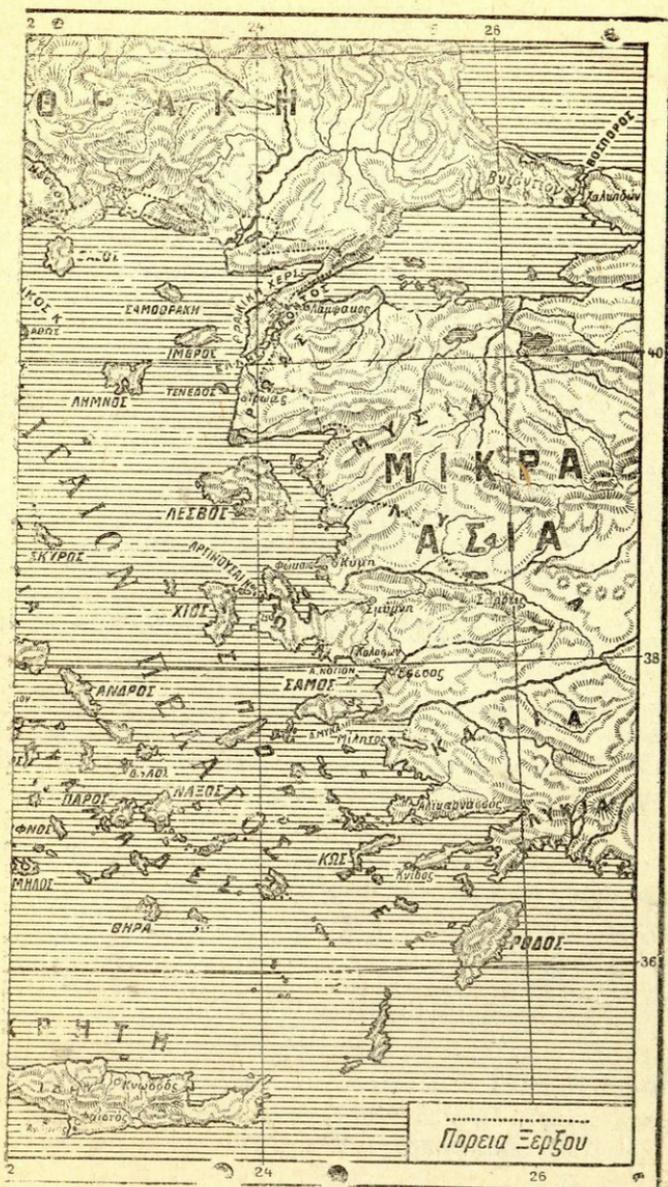

Εἰκ. 34. Ἡ μάχη τῶν Θερμοπυλῶν.

Ὁ Ξέρξης, ἀφ' οὗ ἐπέρασε τὴν Θράκην, Μακεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν, ἐφθασεν ἐμπρὸς εἰς τὰς Θερμοπύλας. Κατ' ἀρχὰς ἐνόμισεν ὅτι οἱ Ἕλληνες θὰ φοβηθοῦν τὸ πλῆθος τοῦ στρατοῦ του καὶ θὰ ἀποχωρήσουν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐμήνυσε εἰς τὸν Λεωνίδα νὰ παραδώσῃ τὰ ὄπλα. Ὁ Λεωνίδας ἕμως ἀπεκρίθη εἰς αὐτὸν λακωνικῶς «μολὼν λαβέ», δηλ. ἔλα νὰ τὰ πάρῃς. Διηγοῦνται ἀκόμη ὅτι ἕνας ἐντόπιος εἶπεν εἰς τοὺς Ἕλληνας ὅτι οἱ Πέρσαι εἶναι τόσο πολλοί, ὥστε, ὅταν ῥίψουν τὰ ἀκόντια, θὰ σκιάσουν τὸν ἥλιον.

Είχ. 35. Ἡ Ἑλλάς

ἐπὶ τῶν Μηδικῶν.

Ένας Σπαρτιάτης τότε, ὁ Διηνέκης, εἶπε· «τόσον τὸ καλύτερον, ἢ ἂν πολεμοῦμεν ὑπὸ σκιάν».

Ὁ Ξέρξης ἔμεινεν ἄπρακτος 4 ἡμέρας. Ἐπὶ τέλους ἔδωκε τὴν διαταγὴν τῆς ἐπιθέσεως. Ἄλλὰ καὶ τὴν πρώτην ἡμέραν κατὰς ἄλλας οἱ Πέρσαι ἀποκρούονται. Οἱ Ἕλληνες, ἐπειδὴ ὁ τόπος ἦτο στενός, ἐμάχοντο ἴσοι μὲ ἴσους. Ἐπομένως ἐνικοῦσαν τοὺς Πέρσας, διότι καὶ μεγαλύτερα ἀκόντια εἶχαν καὶ ἀνδρειότεροι ἀπ' αὐτοὺς ἦσαν. Ὁ Ξέρξης ἀπελπίσθη ὅτι θὰ ἤμποροῦσε νὰ περάσῃ τὸ στενόν. Ἄλλὰ τότε τὸν σφίξει ἡ προδοσία τοῦ Μαλιέως Ἐφιάλτου. Αὐτὸς ὑποδεικνύει εἰς τὸν Ξέρξην ἓνα μονοπάτι εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἤμποροῦσε νὰ καταλάβῃ τὰ ὀπίσθια τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Λεωνίδας ἐγνώριζε τὸ μονοπάτι ἐκεῖνο καὶ εἶχε βάλει διὰ νὰ τὸ φυλάττουν μερικοὺς Φωκεῖς. Αὐτοὶ ὅμως, ἅμα ἐνόησαν ὅτι ἔρχονται ἀπὸ ἐκεῖ Πέρσαι, ἀντὶ νὰ προσπαθήσουν νὰ τοὺς ἐμποδίσουν, ἔφυγαν. Ὁ Λεωνίδας, ὅταν ἐπληροφορήθη ὅτι οἱ Πέρσαι διήρχοντο τὸ μονοπάτι, διατάσσει τοὺς ἄλλους συμμάχους νὰ φύγουν διὰ νὰ χρησιμεύσουν εἰς ἄλλην περίστασιν, αὐτὸς δὲ μὲ τοὺς 300 Σπαρτιάτας καὶ τοὺς Θεσπιεῖς, μένει, διὰ νὰ φονευθοῦν ἐκεῖ, πὺ ἐτάχθησαν.

Τὸ πρῶτ' ὁ Ξέρξης διατάσσει νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ μέτωπον ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ἕλληνες τότε πλέον ἐξέρχονται ἀπὸ τὸ στενὸν ὅπου ἐμάχοντο ἕως τώρα, καὶ ἐφορμοῦν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ἐγνώριζαν ὅτι ὁ θάνατός των ἦτο βέβαιος καὶ ἤθελαν νὰ φονεύσουν ὅσον τὸ δυνατόν περισσοτέρους ἐχθρούς. Εἰς τὴν μάχην φονεύονται ἄπειροι Πέρσαι, πολλοὶ δὲ, ἐν ᾧ ἐπροσπάθουν νὰ διαφύγουν πρὸς τὴν θάλασσαν, πνίγονται. Οἱ Ἕλληνες μάχονται ὡς λέοντες. Ἀφοῦ ἔσπασαν τὰ δόρατά των, μάχονται μὲ τὰ ξίφη. Ἐπὶ τέλους φονεύεται ὁ Λεωνίδας. Διὰ τὸν νεκρὸν αὐτοῦ τότε γίνεται πεισματώδης μάχη. Οἱ Ἕλληνες τέσσαρας φορὰς τρέπουν εἰς φυγὴν τοὺς βαρβάρους. Ἄλλ' ἰδοὺ φθάνουν ἐκ τῶν ὀπίσθεν οἱ Πέρσαι, πὺ ἤρχοντο ἀπὸ τὸ μονοπάτι. Οἱ Ἕλληνες τότε εἰσέρχονται πάλιν εἰς τὸ στενὸν καὶ τοποθετοῦνται ἐπάνω εἰς ἓνα λόφον, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος τῆς διόδου. Ἐκεῖ ἀγωνιζόμενοι μὲ τὰς μαχαίρας καὶ ὅ,τι ἄλλο ὄπλον τοὺς ἔμενε, φονεύονται ὅλοι.

Ἡ μάχη τῶν Θερμοπυλῶν ἔκαμε μεγάλην ἐντύπωσιν εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ὁ Λεωνίδας ἐτιμήθη ὡς ἥρωας. Βραδύτερον δὲ εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ στενοῦ ἰδρῦθη πρὸς τιμὴν τῶν φονευθέντων Σπαρτιατῶν μνημεῖον μετὰ τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν. « Ἄς ἴπῃ στή Σπάρτῃ τῇ γλυκεῖᾳ ὁ κάθε διαβάτης, πῶς εἴμεθα θαμμένοι ἐδῶ πιστοὶ σὺν θεῷ ἡμᾶς τῆς ».

Αἱ ναυμαχίαι τοῦ Ἄρτεμισίου.

Ὅταν ἐγένετο ἡ μάχη τῶν Θερμοπυλῶν, ὁ ἑλληνικὸς στόλος μετὰ ἀρχιναύαρχον τὸν Σπαρτιάτην **Ἐδουβιάδην** εὐρίσκειτο πλησίον εἰς τὸ ἀκρωτήριον Ἄρτεμισιον. Ἀπετελεῖτο ἀπὸ 271 τριήρεις, ἀπὸ τὰς ὁποίας 147 ἦσαν ἀθηναϊκαὶ μετὰ ἀρχηγὸν τὸν **Θεμιστοκλῆν**. Καὶ ἐδῶ οἱ Ἕλληνες δύο ἡμέρας ἀγωνίζονται ἐναντίον τοῦ περσικοῦ στόλου, καὶ κατὰ τὰς δύο δὲ νικῶσιν αὐτὸν καὶ γίνονται κύριοι πολλῶν περσικῶν πλοίων. Ἀφ' οὗ ὁμοῦς ἔμαθαν τὰ γενόμενα εἰς τὰς Θερμοπύλας, ἀναγκάζονται νὰ ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὸ Ἄρτεμισιον.

Εἰσβολὴ τοῦ Ξέρξου εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα.

Ἐπειτα ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ Λεωνίδα τίποτε πλέον δὲν ἐμποδίζει τοὺς Πέρσας. Προχωροῦν εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, ἐρημώνουν τὴν Φωκίδα, καίουσι τὰς Θεσπιάς καὶ Πλαταιάς καὶ φθάσασιν εἰς τὴν Ἀττικὴν, καταστρέφοντες πᾶν ὅ,τι συναντοῦσιν.

Οἱ Ἀθηναῖοι, ἀφ' οὗ ἔμαθαν ὅτι ὁ Ξέρξης θὰ ἐπέλθῃ ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος, εἶχαν ζητήσει ἀπὸ τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν χρησμόν. Τὸ μαντεῖον ἀπεκρίθη εἰς αὐτοὺς, ὅτι μόνον μετὰ τὰ **ξύλινα τεῖχη** ἠμποροῦσαν νὰ σωθοῦν. Ὁ Θεμιστοκλῆς δὲ ἀπὸ τότε ἐξήγγησε τὸν χρησμόν, ὅτι ὁ θεὸς μετὰ τὰ ξύλινα τεῖχη ἔννοεῖ τὰ πλοῖα. Τώρα λοιπὸν ἔσπευσαν σύμφωνα μετὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ Θεμιστοκλέους νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πόλιν των. Μεταφέρουσι τὰ τέκνα των, τὰς γυναῖκάς των καὶ τοὺς γέροντας εἰς τὴν Σαλαμίνα, τὴν Αἴγιναν καὶ τὴν Τροιζῆνα, ὅλοι δὲ οἱ ἱκανοὶ ἄνδρες εἰσέρχονται εἰς τὰ πλοῖα.

Ὅταν ἐπομένως ὁ περσικὸς στρατὸς ἐφθασεν εἰς τὰς Ἀθήνας εὐρήκων αὐτὰς ἐρήμους. Μόνον ἐπάνω εἰς τὴν Ἀκρόπολιν εἶχαν

μείνει μερικοί πολῖται. Αὐτοὶ ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν, πού εἶχαν νὰ μὴ ἐγκαταλείψουν τὴν πόλιν των, παρεξήγησαν τὸν χρησμόν. Ἐνόμισαν ὅτι ὁ θεὸς ἔννοεῖ πραγματικῶς ξύλινα τεῖχη. Ἐκαμαν λοιπὸν μὲ σανίδας γύρω εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἓνα ξύλινον φράγμα καὶ ἐπροσπάθησαν νὰ ἀντισταθοῦν. Οἱ Περσαι, ὅπως ἦτο ἐπόμενον, ἐκυρίευσαν τὴν Ἀκρόπολιν, ἐφόνευσαν ὄλους τοὺς ὑπερασπιστὰς αὐτῆς καὶ ἐλεηλάτησαν καὶ ἔκαυσαν τοὺς ναοὺς.

Ἡ ναυμαχία τῆς Σαλαμῖνος (Σεπτέμβριος 480).

Ἐλληνικὸς στόλος, ἀφ' οὗ ἔφυγεν ἀπὸ τὸ Ἄρτεμίσιον, ἦλθεν εἰς τὸ στενόν, τὸ ὁποῖον σχηματίζεται μεταξὺ τῆς νήσου Σαλαμῖνος καὶ τῆς ἀπέναντι παραλίας τῆς Ἀττικῆς (εἰκ. 24). Ὅλα τὰ πλοῖα τῶν Ἑλλήνων ἦσαν 378, ἀπὸ αὐτὰ δὲ τὰ 189 ἦσαν ἀθηναϊκά. Ὅταν οἱ Ἕλληνες ναύαρχοι εἶδαν ἀπὸ τὸ στενὸν τῆς Σαλαμῖνος τὰς φλόγας τῆς καιομένης πόλεως τῶν Ἀθηναίων, ἀπεφάσισαν νὰ ἀποχωρήσουν εἰς τὸν Ἴσθμόν τῆς Κορίνθου. Ὁ Θεμιστοκλῆς ὅμως ἔδλεπεν, ὅτι, ἂν ἀποχωροῦσαν ἀπὸ τὴν Σαλαμῖνα, ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἢ θὰ διελύετο ἢ θὰ ἐναυμαχοῦσε μὲ τὸν περσικὸν εἰς ἀνοικτὴν θάλασσαν καὶ θὰ κατεστρέφετο. Ἀλλὰ δὲν ἐπιθετο τοὺς ἄλλους Ἕλληνας νὰ μείνουν. Ὁ Εὐρυβιάδης μάλιστα ἐσήκωσε τὴν ῥάβδον του εἰς τὸ συμβούλιον νὰ κτυπήσῃ τὸν Θεμιστοκλῆν διὰ τὴν ἐπιμονὴν του. Ὁ Θεμιστοκλῆς ὅμως ἔδειξε τόσῃν ὑπομονήν, ὥστε εἶπεν εἰς αὐτόν. «Κτύπησέ με. ἀλλὰ ἄκουσέ με». Ἐπὶ τέλους ὁ Θεμιστοκλῆς ἀπειλεῖ ὅτι, ἐὰν οἱ Ἕλληνες ἐγκαταλείψουν τὴν Σαλαμῖνα, οἱ Ἀθηναῖοι θὰ ἀποχωρισθοῦν ἀπ' αὐτοὺς, θὰ παραλάβουν τὰς οἰκογενείας των καὶ θὰ πλεύσουν εἰς τὴν Ἰταλίαν διὰ νὰ ἐγκατασταθοῦν ἐκεῖ. Ἀλλὰ καὶ μὲ αὐτὰ οἱ Πελοποννήσιοι δὲν ἐπέβησαν.

Ὁ Θεμιστοκλῆς τότε ἔστειλε τὴν νύκτα τὸν παιδαγωγὸν τῶν τέκνων του Σίκιννον κρυφίως εἰς τὸν Ξέρξην καὶ ὡς φίλος του δῆθεν ἐμήνυσεν εἰς αὐτόν, ὅτι οἱ Ἕλληνες σκέπτονται νὰ δραπέτευσουν, συμφέρον του δὲ εἶναι νὰ ἐπιτεθῇ κατ' αὐτῶν ἐκεῖ, ὅπου εἶναι μαζευμένοι ὄλοι. Ὁ Ξέρξης ἔπεσεν εἰς τὴν παγίδα, καὶ ὁ περσικὸς στόλος, ὁ ὁποῖος ἐν τῇ μεταξὺ εἶχε συγκεντρωθῆ εἰς τὸ Φάληρον, ἐπερικύκλωσε τὴν νύκτα τὸν ἑλληνικὸν εἰς τὴν Σαλα-

μῖνα. Οἱ Ἕλληνας τότε ἀφῆκαν πλέον κάθε σκέψιν περὶ ἀποχωρήσεως.

Πρὶν ἐξημερώσῃ, καὶ τὰ δύο μέρη εἶχαν παρατάξει τὰ πλοῖά των. Ὁ δὲ Ξέρξης ἐκάθητο ἐπὶ θρόνου με ἀργυροῦς πόδας ἐπάνω εἰς ἕνα λόφον τοῦ ὄρους Αἰγάλεω, διὰ νὰ παρατηρῇ ἀπὸ ἐκεῖ τὴν μάχην. Μόλις ἐξημέρωσεν, ὁ ἑλληνικὸς στόλος πρῶτος ἐκινήθη πρὸς τὰ ἐμπρός. Προηγείται ἡ δεξιὰ πτέρυξ, ὅπου ἦσαν οἱ Ἀθηναῖοι. Πρώτη δὲ μία ἀθηναϊκὴ τριήρης, ἐπιτίθεται ἐναντίον φοινικικῆς. Ἐπειτα ἡ μάχη γενικεύεται. Οἱ Πέρσαι μάχονται χωρὶς τάξιν, συσσωρευμένοι εἰς τόπον πολὺ στενόν. Ἐπειτα ἀπὸ μακρὸν ἀγῶνα οἱ Ἀθηναῖοι τρέπουν εἰς φυγὴν τοὺς Φοίνικας, ποὺ ἦσαν ἀπέναντί των. Τοῦτο ἔδωκε τὸ γενικὸν σύνθημα τῆς φυγῆς εἰς τοὺς Πέρσας καὶ ἐπέφερε τὴν καταστροφὴν αὐτῶν. Τὰ περισσότερα πλοῖα κατὰ τὴν ὑποχώρησίν των συγκρούονται μετὰ εὐρισκόμενα ὄπισθεν των καὶ συντρίβονται. Ὁ ὑπόλοιπος περσικὸς στόλος φεύγει εἰς τὸ Φάληρον. Ἡ νίκη τῶν Ἑλλήνων ἦτο πλήρης.

Τὴν νύκτα τῆς ἐπομένης ἡμέρας ὁ περσικὸς στόλος ἔσεν τὸ δυνατὸν χωρὶς θόρυβον ἐφυγεν ἀπὸ τὸ Φάληρον. Ὁ ἑλληνικὸς τὸν καταδιώκει μέχρι τῆς νήσου Ἀνδρου. Ὁ Θεμιστοκλῆς μάλιστα προτείνει εἰς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας νὰ πλεύσουν εἰς τὸν Ἑλλησποντον καὶ νὰ καταστρέψουν τὰς ἐκεῖ γέφυρας, διὰ νὰ ἐμποδίσουν τὴν ὑποχώρησιν τῶν Περσῶν. Οἱ ἄλλοι ὁμῶς ἀρνοῦνται. Δὲν ἤθελαν νὰ ἀπομακρυνθοῦν καὶ νὰ ἀφήσουν πλησίον εἰς τὸν Ἰσθμὸν τὸν περσικὸν στρατόν. Τότε ὁ Θεμιστοκλῆς στέλλει πάλιν τὸν Σικιννον εἰς τὸν Ξέρξην καὶ τὸν παρακινεῖ νὰ φύγῃ ἔσεν τὸ δυνατὸν γρηγορώτερα, διότι οἱ Ἕλληνας ἐσκέπτοντο νὰ καταστρέψουν τὰς γεφύρας.

Ἄλλ' ὁ Ξέρξης ἔπειτα ἀπὸ τὴν συμφορὰν, ποὺ ἔπαθε κατὰ θάλασσαν, δὲν εἶχε πλέον καμμίαν ὄρεξιν νὰ ἐξακολουθήσῃ ὁ ἴδιος τὸν ἀγῶνα. Διὰ τοῦτο ἀφίνει τὸν Μαρδόνιον μετὰ 300 χιλ. ἐκλεκτὸν στρατόν, αὐτὸς δὲ μετὰ τὸ ὑπόλοιπον πλῆθος διευθύνεται εἰς τὴν Ἀσίαν συνοδευόμενος μέχρι τῆς Θεσσαλίας ἀπὸ τὸν Μαρδόνιον. Τὸ περισσότερον ὁμῶς μέρος τοῦ πλήθους αὐτοῦ καταστρέφεται εἰς τὸν δρόμον ἀπὸ τὴν πείναν καὶ ἀπὸ τὰς ἀσθενείας, αὐ-

— τὸς δέ, ἐπειδὴ εὗρήκε τὰς γεφύρας τοῦ Ἑλλησπόντου διαλυμένας ἀπὸ τρικυμίας, ἐπέρασεν αὐτὸν μὲ ἓνα πλοιάριον.

Μὲ τὴν ναυμαχίαν τῆς Σαλαμίνος δευτέραν φοράν οἱ Ἄθηναῖοι ἔσωσαν τὴν Ἑλλάδα. Ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς, ὁ ὁποῖος ἐγένινεν αἷτιος αὐτῆς, ἐτιμῆθη πάρα πολὺ ἀπὸ ἄλλους τοὺς Ἕλληνας.

Ἡ μάχη τῶν Πλαταιῶν (479).

Μὲ τὴν φυγὴν τοῦ Ξέρξου δὲν ἔπαυσαν οἱ Ἕλληνες νὰ κινδυνεύουν ἀπὸ τοὺς Πέρσας. Τὸ καλύτερον μέρος τοῦ περσικοῦ στρατοῦ ἀνερχόμενον εἰς 300 χιλ. πολεμιστὰς ἔμεινε μὲ τὸν Μαρδόνιον εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Μαζὶ δὲ μὲ αὐτοὺς ὡς πιστοὶ σύμμαχοι ἦσαν οἱ Θεσσαλοὶ καὶ οἱ Βοιωτοὶ ἀνερχόμενοι εἰς 50,000.

Ὁ **Μαρδόνιος** ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν, ἔπου ἐπέρασε τὸν χειμῶνα, ἐπροσπάθησε νὰ πάρῃ μὲ τὸ μέρος του τοὺς Ἀθηναίους. Ἐμήνυσεν εἰς αὐτοὺς ὅτι, ἂν συμμαχήσουν μαζὶ του, θὰ ἀνοικοδομήσῃ τὴν πόλιν των καὶ τοὺς ναοὺς των καὶ θὰ κάμῃ αὐτοὺς ἡγεμόνας ἑλῆς τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέρριψαν τὰς προτάσεις του. Κατόπιν τούτου τὴν ἄνοιξιν τοῦ 479 ὁ Μαρδόνιος ἐπέρχεται κατὰ τῆς Ἀττικῆς, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἀναγκάζονται νὰ ἐγκαταλείψουν καὶ πάλιν τὴν πόλιν των. Ὁ Μαρδόνιος ἄφ' οὗ ἔφθασεν εἰς τὰς Ἀθήνας, ἐπροσπάθησε καὶ πάλιν νὰ προσελκύσῃ τοὺς Ἀθηναίους μὲ νέας προτάσεις. Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἀκόμη περισσότερον ἐξηγγιώθησαν. Ἐνα βουλευτὴν μάλιστα, τὸν Λυκίδην, ὁ ὁποῖος ἐπρότεινε νὰ παραδεχθῶν τὰς προτάσεις τοῦ Μαρδονίου, ἐφόνευσαν διὰ λιθοβολισμοῦ μὲ τὴν γυναῖκά του καὶ τὰ τέκνα του. Ὁ Μαρδόνιος, ἄφ' οὗ ἀπερρίφθησαν αἱ προτάσεις του, πυρπολεῖ δευτέραν φοράν τὰς Ἀθήνας καὶ μετὰ τοῦτο ὁδηγεῖ τὸν στρατὸν του εἰς τὴν Βοιωτίαν, διότι ἐκεῖ τὸ ἵππικόν του ἠμποροῦσεν εὐκόλα νὰ κινήται. Ἐκεῖ δὲ εἰς τὴν πεδιάδα τῶν **Πλαταιῶν** πλησίον εἰς τὸν Ἀσωπὸν ποταμὸν ὀχυρώνει μὲγάλον στρατόπεδον.

Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς, ἄφ' οὗ ἐπληροφορήθη τοῦτο, σπεύθει καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ παρατάσσεται εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ Κιθαιρώνος ἀπέναντι τῶν Περσῶν. Ἀποτελεῖται ἀπὸ 38 χιλ. ὀπλίτας καὶ 70 χιλ. ψιλοὺς καὶ ἀρχιστράτηγον εἶχε τὸν **Παυσανίαν**, ὁ ὁποῖος ἐπετρόπευε τὸν ἀνήλικον υἱὸν τοῦ φρονεθέντος

Λεωνίδα. Ἐκεῖ ὁ Μαρδόνιος προσβάλλει αὐτοὺς μὲ τὸ ἱππικόν.
Ἄλλ' ἢ προσβολὴ ἀποτυγχάνει καὶ τότε οἱ Ἕλληνες λαβόντες
θάρρος καταβαίνουν εἰς τὴν πεδιάδα πλησίον εἰς τὴν βρύσιν
Γαργαφίαν.

Οἱ δύο στρατοὶ μένουσιν ἀπέναντι ἀλλήλων ἄπρακτοι δέκα ἡμέ-
ρας, διότι αἱ θυσίαι ἐμπόδιζαν καὶ τοὺς δύο νὰ ἐπιτεθοῦν πρῶτοι.
Ἐν τῇ μεταξὺ ἕμως τὸ περσικὸν ἱππικὸν καταχώνει τὴν Γαργα-
φίαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες ἐλάμβαναν νερόν. Ἐνεκα τού-
του αὐτοὶ ἐζήτησαν τὴν νύκτα τῆς δεκάτης ἡμέρας νὰ φύγουν
ἀπὸ ἐκεῖ καὶ νὰ ἔλθουν νὰ στρατοπεδεύσουν πλησίον εἰς τὰς
Πλαταιάς. Ἄλλ' ἢ κίνησις αὐτῇ ἔγινε μὲ μεγάλην ἀταξίαν καὶ ὁ
ἑλληνικὸς στρατὸς ἐχωρίσθη εἰς τρία τμήματα. Ὁ Μαρδόνιος,
ὄταν ἐξημέρωσεν, ἐνόμισεν ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐφοδῆθησαν καὶ ὑπε-
χώρησαν, καὶ δι' αὐτὸ ὤρμησε μὲ τοὺς Πέρσας ἐναντίον τῶν
Σπαρτιατῶν. Ὁ Πausανίας ζητεῖ ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους ἐνίσχυ-
σιν. Ἄλλὰ καὶ αὐτοὺς ἐπρόσβαλαν ἐν τῇ μεταξὺ οἱ Θηβαῖοι καὶ
οἱ Θεσσαλοὶ, ὥστε δὲν ἠμποροῦσαν νὰ ἔλθουν εἰς βοήθειάν των.
Ἡ μάχη μεταξὺ Σπαρτιατῶν καὶ Περσῶν γίνεται πεισματώδης.
Ἄλλ' ἐπὶ τέλους φονεύεται ὁ Μαρδόνιος, ὅλοι δὲ τότε οἱ Πέρσαι
τρέπονται εἰς φυγὴν πρὸς τὸ ὠχυρωμένον στρατόπεδον καταδιω-
κόμενοι καὶ σφαζόμενοι ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας. Ἐν τῇ μεταξὺ καὶ
οἱ Ἀθηναῖοι μὲ στρατηγὸν τὸν Ἀριστείδην ἔπειτα ἀπὸ φοβερὸν
ἄγωνα νικοῦν τοὺς ἀπέναντί των Ἕλληνας. Μετὰ τοῦτο δὲ σπεύ-
δουν πρὸς τὸ ὠχυρωμένον στρατόπεδον, τὸ ὁποῖον εἰς μάτην ἐπο-
λιορκοῦσαν οἱ Σπαρτιάται, καὶ κυριεύουν αὐτό. Ἡ καταστροφὴ
τῶν Περσῶν ἦτο μεγάλη. Ἀπὸ τὰς 300 χιλ. τοῦ περσικοῦ στρα-
του ἐσώθησαν μόνον 3 χιλ. περίπου καὶ ἓνα σῶμα στρατοῦ μὲ
40 χιλ. τὸ ὁποῖον εἶχε μείνει μακρὰν τῆς μάχης καὶ ἔφυγεν ἐγ-
καίρως. Ἀπεναντίας ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας πολὺ ὀλίγοι ἐφονεύθησαν
(91 Λακεδαιμόνιοι, 16 Τεγεᾶται καὶ 52 Ἀθηναῖοι). Οἱ ἄλλοι Ἕλ-
ληνες, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦσαν τὸ κέντρον, δὲν ἔλαβαν μέρος εἰς
τὴν μάχην.

Εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης καὶ εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Περσῶν
οἱ Ἕλληνες, εὐρήκων ἄπειρα λάφυρα. Τὰ τρία δέκατα τούτων
ἀφιέρωσαν εἰς τοὺς θεοὺς. Εἰς τὸν Δία τῆς Ὀλυμπίας καὶ εἰς τὸν
Προσειδῶνα τοῦ Ἴσθμου ἐπρόσφεραν δύο ἀγάλματα κολοσσιαῖα ἀπὸ

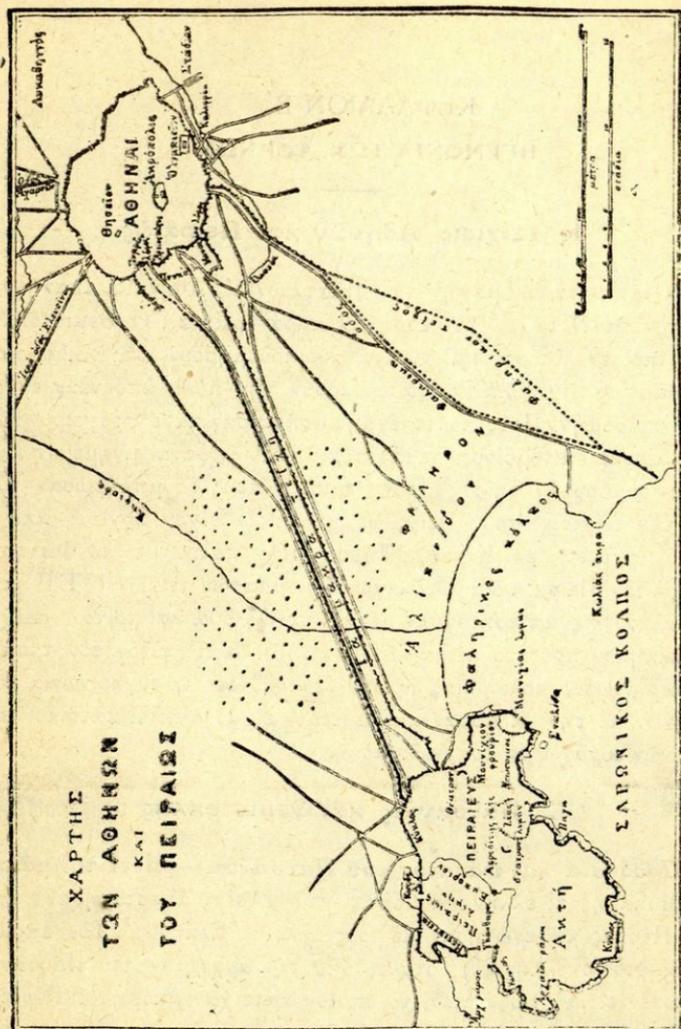
χαλκόν, εἰς δὲ τὸν Ἀπόλλωνα τῶν Δελφῶν χρυσοῦν τρίποδα ἐπάνω εἰς βάσιν χαλκίνην, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔγραψαν τὰ ὀνόματα 30 ἑλληνικῶν πόλεων, αἱ ὁποῖαι ἔλαβαν μέρος εἰς τὴν μάχην. Ἡ βάσις αὐτὴ ἀποτελουμένη ἀπὸ τρεῖς τυλιγμένους ὄφεις σφίζεται μέχρι σήμερον ἀκρωτηριασμένη εἰς τὸν ἱππόδρομον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. ὄπου μετεφέρθη ὑπὸ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου.

7. Ἡ μάχη τῆς Μυκάλης.

Κατὰ τὸν ἴδιον χρόνον, ποῦ ἐνικοῦσαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὰς Πλαταιάς, ὁ ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Σπαρτιάτου **Δεωτυχίδου** καὶ τοῦ Ἀθηναίου Ξανθίππου ἐνικοῦσε τοὺς ἔχθρους πλησίον εἰς τὸ ἀκρωτήριον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας **Μυκάλην**. Ἐκεῖ εἶχαν συγκεντρωθῆ περίπου 6 χιλ. περσικὸς στρατὸς καὶ 200 τριήρεις, τὰς ὁποίας εἶχαν σύρει εἰς τὴν ξηράν. Οἱ Ἕλληνες ἀποδρασθέντες εἰς τὴν ξηράν ἐπιτίθενται κατ' αὐτῶν, τοὺς νικοῦν καὶ τοὺς μὲν ἀνδρας σφάζουν, τὰ δὲ πλοῖα καίουν.

8. Ἡ μάχη τῆς Ἰμέρας (480).

Ὅταν ὁ Ξέρξης ἐτοίμαζε τὴν μεγάλην του ἐκστρατείαν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος, ἦλθεν εἰς συνενόησιν μὲ τοὺς ἀποίκους τῶν Φοινίκων Καρχηδονίους, οἱ ὁποῖοι κατεῖχαν τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Σικελίας διὰ νὰ ἐπιτεθοῦν ἐναντίον τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων. Αὐτοὶ λοιπὸν μὲ 300 χιλ. μισθοφορικὸν στρατόν, 200 πολεμικὰ πλοῖα καὶ 3 χιλ. φορτηγὰ προσβάλλουν τὸ 480 τὴν ἑλληνικὴν ἀποικίαν Ἰμέραν. Εἰς βοήθειαν ὅμως τῆς Ἰμέρας ἔρχεται ὁ ἰσχυρὸς τύραννος ἄλλης ἑλληνικῆς ἀποικίας, τῶν Συρακουσῶν, Γέλων, μὲ 50 χιλ. πεζοὺς καὶ 6 χιλ. ἵππους. Ὁ Γέλων ἐπιτίθεται κατὰ τῶν Καρχηδονίων καὶ τὸν μὲν στρατόν αὐτῶν κατανακᾷ καὶ καταστρέφει, τὸν δὲ στόλον, τὸν ὁποῖον εἶχαν σύρει εἰς τὴν ξηράν, κατακαίει. Τὰ λάφυρα καὶ ἐδῶ ἦσαν πλουσιώτατα. Ἀπὸ αὐτὰ ὁ Γέλων ἔστησεν εἰς τοὺς Δελφοὺς χρυσοῦν τρίποδα εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης του.

Είχ. 30. Τετὴν Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄

ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

1. Τείχιαις Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς.

Ὅταν μετὰ τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν οἱ Ἀθηναῖοι ἐπανήλθαν εἰς τὴν πόλιν των, δὲν εὗρηκαν παρὰ ἐρείπια. Ὁ Θεμιστοκλῆς τότε ἔπεισεν αὐτούς, πρὸ τοῦ νὰ ἀνοικοδομήσουν τὰς οἰκίας των, νὰ κτίσουν τείχη διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν πόλιν ἀπὸ νέαν ἐχθρικήν ἐπιδρομήν. Πρὸς τοῦτο ἐχρησιμοποίησαν κάθε πρόχειρον ὕλικόν, λίθους ἐπιτυμβίους, τεμάχια κίωνων, λείψανα μνημείων κλπ. Κατὰ συμβουλήν ἐπίσης τοῦ Θεμιστοκλέους ἐσυμπλήρωσαν τότε καὶ τὴν τείχισιν τοῦ Πειραιῶς, ἣ ὅποια εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τὸ 482. Ἀργότερα ἐπὶ Κίμωνος ἔνωσαν τὴν πόλιν μὲ τὸ Φάληρον καὶ μὲ τὸν Πειραιᾶ διὰ τῶν λεγομένων μακρῶν τειχῶν. Ἐπὶ τοῦ Περικλέους δὲ κατεσκευάσαν μεταξὺ τῶν δύο καὶ τρίτον τεῖχος παράλληλον πρὸς τὸ πειραιϊκόν (εἰκ. 36). Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εἰς περίπτωσιν πολιορκίας πρῶτον εὐκολύνετο ἡ συγκοινωνία τῶν Ἀθηνῶν μὲ τὴν θάλασσαν καὶ δεύτερον εἶχαν ὅλοι οἱ κάτοικοι τῶν Ἀθηνῶν εὐρύχωρον τόπον διαμονῆς.

2. Πausανίας καὶ Θεμιστοκλῆς.

Προδοσία καὶ θάνατος τοῦ Πausανία.— Μετὰ τὴν μάχην τῆς Μυκάλης αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς Ἀσίας ἀπεστάτησαν ἀπὸ τοὺς Πέρσας καὶ ἐνώθησαν μὲ τοὺς ἄλλους Ἑλληνας. Τὸ ἐπόμενον δὲ ἔτος ὁ ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Πausανία ἐπλευσεν εἰς τὸ Βυζάντιον, τὸ ὅποιον κατεῖχαν ἀκόμη οἱ Πέρσαι, καὶ ἐκυρίευσαν αὐτό. Ἀλλὰ μεταξὺ τῶν βαρβάρων, τοὺς ὁποίους συνέλαβαν αἰχμαλώτους, ἦσαν καὶ πολλοὶ εὐγενεῖς Πέρσαι καὶ συγενεῖς τοῦ βασιλέως. Ὁ Πausανίας ἐθαμβώθη ἀπὸ τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ τὸν πλοῦτον αὐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἔπειτα ἀπὸ τὴν μάχην τῶν

Ἰλαταιῶν εἶχε μεγάλην ἰδέαν διὰ τὸν ἑαυτὸν του, ἔβαλεν εἰς τὸν νοῦν του νὰ γίνῃ ἄρχων τῆς Ἑλλάδος.

Πρὸς τοῦτο μὲ ἀίχμαλώτους Πέρσας προτείνει εἰς τὸν Ξέρξην νὰ υποτάξῃ εἰς αὐτὸν τὴν Ἑλλάδα καὶ ὡς ἀμοιβὴν του νὰ λάβῃ εἰς γάμον τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως καὶ νὰ διορισθῇ τύραννος τῆς Ἑλλάδος. Συγχρόνως δὲ ἀρχίζει νὰ ἐνδύεται καὶ νὰ ζῆ ὡς Πέρσης ἡγεμῶν νὰ ἔχῃ ὡς σωμασφύλακα; Πέρσας καὶ Αἰγυπτίους στρατιώτας καὶ νὰ φέρεται βιαίως καὶ υπερηφάνως πρὸς τοὺς συμμάχους. Ἔνεκα τούτου ὁμοῦ οἱ σύμμαχοι δυσαρεστήθησαν μὲ τοὺς Σπαρτιάτας. Καὶ ἐκάλεσαν μὲν οἱ ἔφοροι, ἀφ' οὗ ἔμαθαν τοῦτο, ὀπίσω τὸν Πausανίαν, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες τῶν νήσων καὶ τῶν πόλεων τῆς Ἀσίας ἐπρόσφεραν τὴν ἀρχηγίαν ἔλου τοῦ στόλου εἰς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου Ἀριστείδην. Τότε καὶ οἱ Σπαρτιάται καὶ οἱ ἄλλοι Πελοποννήσιοι ἐπέστρεψαν εἰς τὰς πατρίδας των.

Ἄλλ' ὁ Πausανίας καὶ ἀφ' οὗ ἐπανήλθεν εἰς τὴν Σπάρτην, ἐξακολουθοῦσε τὰς συνεννοήσεις μὲ τοὺς Πέρσας. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἐπροσπαθοῦσε νὰ ἀποστατήσῃ τοὺς εἰλωτας διὰ νὰ ἀνατρέψῃ τὸ πολίτευμα καὶ νὰ γίνῃ τύραννος τῆς Σπάρτης. Ἐπὶ τέλους ὁμοῦ τὰ σχέδιά του ἐφανερώθησαν καὶ τότε διὰ νὰ σωθῆ κατέφυγεν εἰς τὸν ναὸν τῆς χαλκιοίκου Ἀθηνᾶς. Ἄλλ' οἱ Σπαρτιάται ἀφαιροῦν τὴν στέγην τοῦ ναοῦ, κτίζουν τὴν θύραν αὐτοῦ (τὸν πρῶτον λίθον ἔθεσεν ἡ μήτηρ του Θεανῶ) καὶ ἀφίουν αὐτὸν νὰ ἀποθάνῃ ἐκεῖ ἀπὸ τὴν πείναν (462).

Ἔξορία καὶ θάνατος τοῦ Θεμιστοκλέους.—Εἰς τὴν καταστροφὴν του ὁ Πausανίας παρέσυρε καὶ τὸν Θεμιστοκλέα. Οἱ Σπαρτιάται κατηγοροῦσαν αὐτὸν ὡς συνένοχον τοῦ Πausανία, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι τὸν ἐκάλεσαν εἰς ἀπολογία. Αὐτὸς ὁμοῦ ἐφυγεν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἦλθεν εἰς τὸν τότε βασιλέα τῶν Περσῶν Ἀρταξέρξην.

Ὁ Ἀρταξέρξης ἐδέχθη τὸν Θεμιστοκλέα μὲ πολὺ μεγάλην χαρὰν καὶ παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν τρεῖς πόλεις διὰ νὰ ζῆ ἀπὸ τὰ εἰσοδήματά των. Ἐνόμιζεν ὅτι μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεμιστοκλέους θὰ κατάρθωνε νὰ υποδουλώσῃ τὴν Ἑλλάδα. Καὶ ἴσως ὁ Θεμιστοκλής ἔνεκα τῆς ἀνάγκης νὰ ὑπεσχέθη εἰς τὸν βασιλέα τὴν υποδούλωσιν αὐτῆς. Ἀλλὰ βεβαίως δὲν εἶχε κατὰ νοῦν νὰ ἐκτελέσῃ

τὴν ὑπόσχεσίν του. Πραγματικῶς δὲ ἀπέθανε τὸ 460, χωρὶς νὰ ἐνεργήσῃ τίποτε ἐναντίον τῆς πατρίδος του. Λέγεται μάλιστα καὶ ὅτι ἠτύχαιον ἔβρισκε διὰ νὰ μὴ ἐκτελέσῃ τὴν ὑπόσχεσιν, τὴν ὁποίαν ἔδωκεν εἰς τὸν βασιλέα. Τὰ ὅσα του ἀργότερα μετέφεραν οἱ συγγενεῖς του εἰς τὴν Ἀττικὴν.

3. Ἡ συμμαχία τῶν Ἀθηναίων.

Οἱ Ἕλληνες τῶν ἀκτῶν τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῶν γήσων δὲν ἔπαυσαν καὶ μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῆς Σπάρτης νὰ πολεμοῦν κατὰ τῶν Περσῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῶν Ἀθηναίων στρατηγῶν. Ἀπεφάσισαν τότε νὰ ὀργανωθοῦν εἰς *συμμαχίαν* καὶ ἀνέθεσαν εἰς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου Ἀριστείδην, τοῦ ὁποίου ἦτο γνωστὴ ἡ δικαιοσύνη, νὰ κανονίσῃ τὰς μεταξὺ τῶν πόλεων σχέσεις (478) Ὁ Ἀριστείδης ὥρισε τὸ ποσὸν τῶν χρημάτων, τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν πλοίων, ποῦ ὄφειλε νὰ παρέχῃ κάθε πόλις, τοῦτο δὲ ἔκαμε τόσον ἐντίμως καὶ δικαίως, ὥστε δὲν ἠκούσθη κανένα παράπονον. Ὁ φόρος τῶν συμμάχων κατ' ἀρχὰς ἦτο 460 τάλαντα, ταμεῖον δὲ ὄρισθη τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος εἰς τὴν Δῆλον. Ἐδῶ ἀπεφάσισαν νὰ συνέρχωνται οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν συμμάχων, διὰ νὰ συσκέπτονται διὰ τὰς ὑποθέσεις τῆς συμμαχίας. Διαχειρισταὶ δὲ τοῦ ταμείου ἦσαν οἱ Ἀθηναῖοι.

Ἀφ' οὗ ὅμως ἔπαυσε ὁ κίνδυνος ἀπὸ τοὺς Πέρσας, αἱ περισσότεραι πόλεις ἐβαρύνοντο τὰς μακρὰς ἐκστρατείας, τὰς ὁποίας ἤθελαν νὰ κάνουν οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ διὰ τοῦτο ἐδέχθησαν μὲ προθυμίαν νὰ παρέχουν ἀντὶ πλοίων καὶ ἀνδρῶν μόνον χρήματα. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐκτὸς τῆς Λέσθου, τῆς Χίου καὶ τῆς Σάμου ὄλοι αἱ ἄλλαι πόλεις ἐπλήρωναν μόνον φόρον, ἔγιναν δηλ. ἀντὶ συμμάχων *ὑπήκοοι*. Ἐπὶ τέλους δὲ τὸ ἔτος 454 μετέφεραν οἱ Ἀθηναῖοι τὸ κοινὸν ταμεῖον τῶν συμμάχων χάριν δῆθεν ἀσφαλείας εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἔθεσαν αὐτὸ εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς.

Μερικοὶ ὅμως ἀπὸ τοὺς συμμάχους ἦσαν δυσαρεστημένοι καὶ διὰ τὴν πληρωμὴν τοῦ φόρου καὶ διότι οἱ Ἀθηναῖοι ἀνεμειγνύοντο εἰς τὴν διοίκησιν τῶν πόλεων των. Ἔνεκα τούτου ἤρχισαν νὰ ἀποστατοῦν. Οἱ Ἀθηναῖοι τότε ἔστειλαν τὸν στόλον των ἐναντίον αὐτῶν καὶ τοὺς καθυπέτασαν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὑπέταξαν τὴν Νάξον, τὴν Θάσον καὶ ἄλλας.

4. Ὁ κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμος ἐπὶ τοῦ Κίμωνος.

Αἱ νῆκαι τοῦ Κίμωνος πλησίον τοῦ ποταμοῦ Εὐρουμέδοντος.—Ἐπειτα ἀπὸ τὸν Ἀριστείδην τὴν ἀρχηγίαν τοῦ συμμαχικοῦ στόλου ἔλαβεν ὁ Κίμων ὁ υἱὸς τοῦ Μιλτιάδου. Αὐτὸς τὸ 465 μὲ 200 τριήρεις ἔπλευσεν εἰς τὴν μεσημβρινὴν ἀκτὴν τῆς Μ. Ἀσίας, διὰ νὰ ἀποστατήσῃ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις ἀπὸ τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν. Ὁ περσικὸς στόλος ἀποτελούμενος ἀπὸ φοινικικὰς τριήρεις, εὐρίσκετο εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ *Εὐρουμέδοντος* ποταμοῦ ὁ Κίμων προσβάλλει καὶ καταστρέφει αὐτόν, συγχρόνως δὲ ἀποβιδιάζει στρατὸν εἰς τὴν παραλίαν καὶ νικᾷ καὶ τὸν περσικὸν στρατὸν τῶν Περσῶν. Ἡ μεγάλη αὐτὴ νίκη ἐστερέωσεν ἐντελῶς τὴν κατὰ θάλασσαν ἐξουσίαν τῶν Ἀθηναίων καὶ ἀπελευθέρωσε τοὺς Ἑλληνας τῶν μεσημβρινῶν παραλίων τῆς Ἀσίας ἀπὸ τὸν περσικὸν ζυγόν.

Γ' Μεσσηνιακὸς πόλεμος—Ἐξοστρακισμὸς τοῦ Κίμωνος. Τὸ ἔτος 464 ἔγινεν ἰσχυρὸς σεισμὸς εἰς τὴν Λακωνικὴν Ἐχάθησαν 20 χιλ. ἄνθρωποι, ὅλοι σχεδὸν αἱ οἰκίαι τῆς Σπάρτης ἔπεσαν. Ἀπὸ τὸν σεισμὸν αὐτὸν ἐζήτησαν γὰ ἐπιωφεληθοῦν οἱ Μεσσηνιοί, διὰ νὰ ἀποκτήσουν ἐκ νέου τὴν ἐλευθερίαν των. Ἀνέρχονται λοιπὸν εἰς τὸ ὄρος τῆς Ἰθώμης καὶ ἐκεῖ κατασκευάζουν φρούριον, οἱ Σπαρτιάται ἔσπευσαν νὰ τοὺς προσβάλουν, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσαν τίποτε. Ἀπεφάσισαν τότε νὰ ζητήσουν τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων. Οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ προτροπὴν τοῦ Κίμωνος ἔστειλαν πρὸς βοήθειάν των στρατὸν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἰδίου. Ἀλλ' ἡ Ἰθώμη, καὶ ἀφοῦ ἤλθαν οἱ Ἀθηναῖοι, ἀνθίστατο. Οἱ Σπαρτιάται τότε ὑπωπτεύθησαν τοὺς Ἀθηναίους ὅτι συνεννοοῦνται μὲ τοὺς Μεσσηνίους καὶ τοὺς ἀπέπεμψαν.

Ἐνεκα τούτου ἐψυχράνθησαν οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τοὺς Σπαρτιάτας, τὸν δὲ Κίμωνα ὡς αἴτιον τῆς βοηθείας ἐξωστράκισαν. Ὅταν δὲ ἔπειτα ἀπὸ πολιορκίαν 10 ἐτῶν ἡ Ἰθώμη ἐκυριεύθη, οἱ Ἀθηναῖοι ἔδωσαν εἰς τοὺς Μεσσηνίους τὴν Ναύπακτον διὰ νὰ κατοικοῦν.

Ἀνάκλησις τοῦ Κίμωνος καὶ θάνατος αὐτοῦ.—Οἱ Ἀθηναῖοι ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγον χρόνον (452) ἐκάλεσαν τὸν Κίμωνα ὀπίσω ἀπὸ τὴν ἐξορίαν, ὁ Κίμων ἀφ' οὗ ἐπέστρεψε, πρῶτον μὲν κατώρθωσε νὰ γίνῃ εἰρήνη διὰ πέντε ἔτη μεταξὺ Ἀθηῶν καὶ Σπάρτης

(451). Ἐπειτα ἔκαμεν ἐκστρατείαν μὲ 200 πλοῖα διὰ νὰ κατακτήσῃ τὴν Κύπρον. Ἐν ᾧ ἄρα ἔμολες ἐπολιορκῶσε τὸ Κίτιον, ἀπέθανεν. Οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κίμωνος ἐνίκησαν μὲν εἰς μίαν ἡμέραν διπλὴν νίκην καὶ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν, ἔφυγαν ἄρα ἀπὸ τὴν Κύπρον καὶ ἐπανήλθαν εἰς τὰς Ἀθήνας.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κίμωνος ἔπαυσαν καὶ οἱ ἐπιθετικοὶ πόλεμοι τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τῶν Περσῶν. Καὶ ἐπίσημος μὲν εἰρήνη (ἢ Κιμώνειος, ὅπως λέγουσιν), δὲν ἔγινεν. Ἀλλὰ μέχρι τοῦ 410 οἱ Πέρσαι οὔτε τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Ἀσίας ἐνώχλησαν οὔτε τοὺς στόλους τῶν ἐτόλμησαν νὰ στείλουν εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος.

5. Ἡ Δημοκρατία τῶν Ἀθηναίων καὶ ὁ Περικλῆς.

Ἡ ἀνάπτυξις τῆς Δημοκρατίας. Κατὰ τοὺς Μηδικοὺς πολέμους ἢ βουλὴ τοῦ Ἀρείου Πάγου εἶχε προσφέρει εἰς τὴν πόλιν μεγάλας ὑπηρεσίας. Οἱ ἀρεσπαγῖται εἶχαν δῶσει ἐξ ἰδίων 8 δραχμὰς εἰς κάθε πολίτην διὰ τὰ ἐξοδα τῆς ἀναχωρήσεώς του ἀπὸ τὴν πόλιν. Καὶ ἐν γένει εἰς τὴν φοβερὰν ἐκείνην περίστασιν ἐφέρθησαν καλὰ. Ἐνεκα τούτου χωρὶς νὰ ψηφισθῆ νόμος, ὁ Ἀρειος Πάγος εἶχεν ἀναλάβει σιωπηρῶς τὴν πραγματικὴν διοίκησιν τῆς πόλεως. Τὴν ἐξουσίαν αὐτὴν διετήρησε 17 ἔτη μέχρι τοῦ ἔτους 462. Τότε ἡ δύναμις αὐτοῦ περιορίσθη καὶ ἡ δημοκρατία ἔλαβε τὴν πλήρη τῆς ἀνάπτυξιν. Τὸ 457 παραχωρεῖται εἰς τοὺς ζευγίτας τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγωνται ἐννέα ἄρχοντες, ἀργότερα δὲ παραχωροῦνται καὶ εἰς τοὺς θήτας ἅλα τὰ δικαίωματα τοῦ Ἀθηναίου πολίτου.

Ἦδη, ἀφ' ἑτοῦ ἰδρῦθῆ ἢ κατὰ θάλασσαν ἡγεμονία τῶν Ἀθηναίων, ἐπαρουσιάσθη ἢ ἀνάγκη νὰ λαμβάνουν μέρος εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ ἀθηναϊκοῦ κράτους οἱ περισσότεροι Ἀθηναῖοι πολῖται. Ἀλλὰ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον αὐτοὶ θὰ ἔπαυαν νὰ ἐργάζωνται. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ συντηροῦνται ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου. Διὰ τοῦτο ἀπὸ τότε κατὰ πρότασιν τοῦ Ἀριστείδου εἰσῆχθη ὁ στρατιωτικὸς καὶ ὁ βουλευτικὸς μισθὸς (1 δραχμὴ καθ' ἡμέραν). Ἐκ τούτου δὲ πολλοὶ παρεκινήθησαν νὰ φύγουν ἀπὸ τοὺς ἀγροὺς καὶ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν πόλιν. Τέλος ὁ Περικλῆς ἐπρόσθεσε τὸν ἐκκλησιαστικὸν καὶ τὸν δικαστικὸν μισθὸν (3 ὄβολοι) καὶ τὸν θεωρικὸν

(1 ὄβολος διὰ τὴν εἴσοδον εἰς τὸ θέατρον). Ἐκτοτε περισσότεροι ἀπὸ 20 χιλ. πολῖται τρέφονται ἀπὸ τὸ δημόσιον ταμεῖον ὡς φρουροὶ καὶ ὀπλίται καὶ ναῦται, ἢ ὡς δικασταὶ καὶ βουλευταὶ καὶ ἄρχοντες. Οἱ ἀληθινοὶ δὲ κυβερνῆται τῆς πόλεως τώρα εἶναι οἱ **δέκα στρατηγοί**. Δὲν ἀσχολοῦνται πλέον αὐτοὶ μόνον εἰς τὸ νὰ διευθύνουν τὸν στρατὸν καὶ νὰ προπαρασκευάζουν τὰς ἐκστρατείας. Αὐτοὶ δέχονται προσέτι τοὺς πρέσβεις τῶν ἄλλων πόλεων καὶ κανονίζουν τὰς σχέσεις τῶν Ἀθηναίων μετὰ αὐτάς. Ἐπειδὴ δὲ περὶ τῶν προτάσεων τῶν στρατηγῶν ἀπεφάσιζε πάντοτε ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου, ἐκεῖνος ἀπ' αὐτοῦς, ὁ ὁποῖος ἦτο καὶ καλὸς ῥήτωρ, ἀποκτοῦσε καὶ τὸ μεγαλύτερον κύρος καὶ ἐγένετο πραγματικὸς ἀρχηγὸς τῆς πόλεως. Τοιοῦτος ἔγινεν ὁ **Περικλῆς**.

Ὁ **Περικλῆς**. Ὁ Περικλῆς ἀνῆκεν εἰς τὴν ἀρχαίαν καὶ πλουσίαν οἰκογένειαν τῶν Ἀλκμεωνιδῶν, πατέρα δὲν εἶχε τὸν Ξάνθιππον, ὁ ὁποῖος ἐνίκησε τοὺς Πέρσας εἰς τὴν Μυκάλην. Ἐνεκα τούτου ἀνεμίχθη ἐνωρὶς εἰς τὰ πολιτικὰ καὶ ἔγινεν ἀρχηγὸς τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος.

Ὁ Περικλῆς εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου ὠμιλοῦσε σπανίως, συνήθως δὲ ἄφινε νὰ ὀμιλοῦν ἀντ' αὐτοῦ ἄλλοι, οἱ ὁποῖοι ἀνῆκαν εἰς τὸ κόμμα του. Ὁ ἴδιος ἐπαρουσιάζετο μόνον εἰς τὰς μεγάλας περιστάσεις. Τότε ὠμιλοῦσε μετὰ ἀπλότητα, μετὰ φωνὴν ὀμαλήν καὶ χωρὶς θόρυβον καὶ χειρονομίας. Διὰ τὴν ἡρεμίαν δὲ καὶ μεγαλοπρέπειαν αὐτῆν τὸν ὠνόμαζαν **Ὀλύμπιον**.

Ἐπὶ 25 καὶ πλέον ἔτη ὁ Περικλῆς ἐκλεγόμενος στρατηγὸς ἐκυβέρνησε τὰς Ἀθήνας μετὰ τὴν ἐπιβολὴν του, χωρὶς νὰ κολακεύῃ τὸν λαόν.

Μετατροπὴ τῆς δημοκρατίας εἰς ὀχλοκρατίαν. Αἱ μισθοδοσίαι, αἱ ὁποῖαι ἐδόθησαν πρὸ πάντων ἐπὶ Περικλέους εἰς βλοσυρὰ σχέδον τοὺς πολῖτας, παρεκίνησαν μὲν αὐτούς, ὅπως ἦτο ἀνάγκη, νὰ ἀσχολοῦνται εἰς τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως, ἔφεραν ὅμως καὶ ἀποτελέσματα ὀλέθρια.

Ὅλοι οἱ πτωχοὶ ὄρμησαν εἰς τὴν δημοσίαν ὑπηρεσίαν, ἡ δὲ δυναμὶς τῶν εὐπορωτέρων καὶ συνετωτέρων πολιτῶν ἠλαττώθη, ἐπεκράτησε δὲ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὁ **ὄχλος**. Καὶ μέχρι μὲν τοῦ θανάτου τοῦ Περικλέους οἱ στρατηγοὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὠδηγοῦσαν τὸ πλῆθος πρὸς τὸ συμφέρον τῆς πόλεως. Τοῦτο κατῴρθωνε πρὸ

πάντων ὁ Περικλῆς μὲ τὴν μεγάλην ἐπιρροήν, τὴν ὁποίαν εἶχε ἐπὶ τοῦ λαοῦ. Ἀπὸ τοῦ θανάτου ὅμως αὐτοῦ τὴν διεύθυνσιν τῶν συζητήσεων τῆς ἐκκλησίας ἔλαβαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι, χωρὶς νὰ εἶναι στρατηγοί, κατώρθωσαν μὲ τὴν ῥητορικὴν των καὶ τὴν κολακείαν νὰ ἐξαπατοῦν τὸν ὄχλον. Αὐτοὶ ἐλέγοντο **δημαγωγοί**. Ἐπειδὴ δὲ οἱ δημαγωγοὶ ὠμιλοῦσαν διὰ πράγματα, ποῦ δὲν ἐγνώριζαν, παρέσυραν πολλάκις τὸν δῆμον εἰς ἀποφάσεις ὀλεθρίας διὰ τὴν πόλιν.

Ἡ ὀχλοκρατία αὐτὴ ἔγινεν ἡ κυριωτάτη αἰτία, διὰ τὴν ὁποίαν ἐνίκηθησαν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον καὶ διὰ τὴν ὁποίαν ἔκτοτε οἱ Ἀθηναῖοι δὲν κατώρθωσαν νὰ ἀναλάβουν τὴν παλαιάν των δύναμιν καὶ δόξαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

ΑΙ ΑΘΗΝΑΙ ΕΠΙ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ

ΚΑΙ Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ Ε' π.Χ. ΑΙΩΝΑ

1.—Αί κοινωνικαί τάξεις.

Ἡ Ἀττικὴ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Περικλέους εἶχεν 600 χιλ. κατοίκους. Ἀλλὰ ἀπὸ αὐτοὺς μόνον οἱ 35 χιλ. ἦσαν πολῖται Ἀθηναῖοι. Ἐὰν δὲ ὑπολογίσωμεν ὅτι αἱ γυναῖκες καὶ οἱ παῖδες τούτων ἦσαν τὸ πολὺ 100 χιλ. οἱ ὑπόλοιποι περίπου 470 χιλ. ἦσαν ξένοι, διαιρούμενοι εἰς δύο τάξεις, τοὺς μετοίκους καὶ τοὺς δούλους.

Οἱ πολῖται μόνον ἀποτελοῦσαν τὸν ἀθηναϊκὸν λαόν. Πολῖται δὲ ἐθεωροῦντο, ὅσοι εἶχαν τὸν πατέρα, ἢ τὴν μητέρα, ἀπὸ δὲ τοῦ Περικλέους, καὶ τοὺς δύο Ἀθηναίους πολίτας. Οἱ περισσότεροι Ἀθηναῖοι πολῖται ἦσαν κτηματῖαι. Πολλοὶ εἶχαν ἐργαστᾶσια ἀγγείων, ὄπλων, δερμάτων, εἰς τὰ ὅποια εἰργάζοντο δούλοι. Ἄλλοι τέλος ἦσαν τεχνῖται, ξυλουργοί, κτίσται, σιδηρουργοί, κεραμεῖς, βυρσοδέψαι, λεπτουργοί, ἀμαξοποιοί, ὄπλοποιοὶ κλπ.

Οἱ μέτοικοι ἦσαν ξένοι ἐγκατεστημένοι εἰς τὰς Ἀθήνας. Αὐτοὶ ἦσαν ἐλεύθεροι καὶ εἶχαν τὸ δικαίωμα νὰ ἐμπορεύωνται. Ἀλλὰ δὲν ἤμπορουσαν μῆτε ἰδιοκτησίαν εἰς τὴν Ἀττικὴν νὰ ἀγοράσουν, μῆτε γυναῖκα Ἀθηναίαν νὰ νυμφευθοῦν. Ἦσαν ὑποχρεωμένοι δὲ νὰ πληρῶνουν φόρον, ὃ ὅποῖος ἐλέγετο μετοίκιον, καὶ νὰ κατατάσσωνται εἰς τὸν στρατόν. Ἐὰν ἐπρόσφεραν ἐξαιρετικὰς ὑπηρεσίας εἰς τὴν πόλιν, ἀποκτοῦσαν καὶ πολιτικὰ δικαιώματα, ἀλλὰ δὲν ἤμπορουσαν νὰ γίνουσι ἄρχοντες. Ὄνομάζοντο δὲ τότε ἰσοτελεῖς. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Περικλέους ἐξοῦσαν εἰς τὰς Ἀθήνας περισσότεραι ἀπὸ 10 χιλ. οἰκογενεῖς μετοίκων.

Οἱ **δοῦλοι** εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπως καὶ εἰς ἕλας σχεδὸν τὰς ἑλληνικὰς πόλεις, ἀποτελοῦσαν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν κατοίκων. Αὐτοὶ συνήθως ἦσαν βάρβαροι, ἢ τέκνα οἰκιακῶν δούλων, ἀλλὰ καὶ Ἑλληγες ἐλευθέροι ἀπὸ τὰς πόλεις, αἱ ὁποῖαι εἶχαν κυριευθῆ εἰς τὸν πόλεμον. Οἱ περισσότεροι δοῦλοι καὶ δοῦλαι ἔμεναν εἰς τὰς οἰκίας τῶν κυρίων των καὶ ἠσχολοῦντο εἰς τὸ μαγειρεῖον καὶ εἰς ἕλας τὰς βαρεῖας ἐργασίας. Ἄλλοι ἐχρησιμοποιοῦντο ὡς ἐργάται εἰς τὰ ἐργοστάσια καὶ ἄλλοι ὡς ναῦται. Ὁ δοῦλος κάποτε ἐλευθερώνετο, ὠνομάζετο δὲ τότε ἀπελεύθερος καὶ ἐθεωρεῖτο ὡς μέτοικος.

2.—Τὸ πολίτευμα.

Οἱ ἄρχοντες. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τῆς ἀκμῆς τῆς δημοκρατίας ἔλοι οἱ ἄρχοντες ἐκλέγονται κατ' ἔτος ἢ διὰ χειροτονίας (ὕψωσης τῆς χειρὸς) ἢ διὰ κλήρου.

Οἱ πρῶτοι ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας καὶ ὡς πρὸς τὴν δύναμιν καὶ ὡς πρὸς τὸ ἀξίωμα εἶναι οἱ **δέκα στρατηγοί**. Οἱ στρατηγοὶ ἐκλέγονται ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν, ἔργον δὲ ἔχουν νὰ διευθύνουν τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις, νὰ φροντίζουν διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς χώρας καὶ νὰ κανονίζουν τὰς σχέσεις τῆς πόλεως μὲ τὰς ἄλλας πόλεις.

Μετὰ τοὺς στρατηγοὺς εἶναι οἱ **ἐννέα ἄρχοντες**. Αὐτοὶ ἐκλέγονται διὰ κλήρου. Ἀπὸ αὐτοὺς ὁ μὲν **ἄρχων** διευθύνει τὰς οἰκογενειακὰς ὑποθέσεις, ὁ **βασιλεὺς** τὰς θρησκευτικὰς, ὁ **πολέμαρχος** τὰς ὑποθέσεις τῶν μετοίκων καὶ ξένων καὶ οἱ **θεσμοθέται** ἐπιβλέπουν τὴν ἐκτέλεσιν τῶν νόμων.

Ἐκτὸς αὐτῶν ὑπάρχουν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἄρχοντες, οἱ ταμίαι, οἱ ἑνδεκα, οἱ ἀστυνόμοι κλπ. Ὅλοι δὲ ἐκλέγονται διὰ κλήρου.

Ἡ βουλὴ τῶν 500. Αὐτὴ ἀπὸ τοῦ Κλεισθένους ἀποτελεῖται ἐκ 500 βουλευτῶν. Καὶ οἱ βουλευταὶ ἐκλέγονται κατ' ἔτος διὰ κλήρου, 50 ἀπὸ κάθε φυλῆν, κάθε δὲ Ἀθηναῖος πολίτης, ποῦ ἦτο ἄνω τῶν τριάντα ἐτῶν, ἠμποροῦσε νὰ γίνῃ βουλευτής. Ἔργα τῆς βουλῆς ἦσαν: α') νὰ ἀποφασίζῃ πρὶν δι' ἕλας τὰς ὑποθέσεις, αἱ ὁποῖαι πρόκειται νὰ συζητηθῶν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ

β') να φροντίζη δια την εκτέλεσιν εκείνων, τὰ ὅποια ἀπεφάσιζεν ἡ ἐκκλησία.

Ἡ βουλή τοῦ Ἀρείου Πάγου. Ὅλοι, ὅσοι ἐχρημάτισαν ἐννέα ἄρχοντες, ἅμα ἐτελείωνεν ἡ ἀρχή των, ἐγίνοντο ἀρεοπαγίται καὶ ἐξακολουθοῦσαν νὰ εἶναι τοιοῦτοι ἄδων των τὸν βίον. Ἡ βουλή τοῦ Ἀρείου Πάγου κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐφρόντιζε δια τὴν λατρείαν τῶν θεῶν καὶ ἐδίκασε τὰς δίκας φόβου ἢ τραύματος ἐκ προμελέτης, ἐμπρησμοῦ καὶ φαρμακείας.

Ἡ Ἐκκλησία. Εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἶχαν δικαίωμα νὰ λαμβάνουν μέρος ἄλλοι οἱ ἐνήλικοι πολῖται Ἀθηναῖοι. Συνήρχοντο δὲ εἰς τὴν Πνύκα ἢ εἰς τὸ θέατρον. Ἡ ἐκκλησία εἶναι κυρίαρχος τῆς Πολιτείας. Ἐπομένως αὐτὴ ἐκλέγει τοὺς ἄρχοντας καὶ ἀποφασίζει περὶ ἄλλων τῶν σπουδαίων ὑποθέσεων.

3.— Ὁ στρατὸς καὶ τὸ ναυτικόν.

Ὁ στρατός. Ὁ στρατὸς εἰς ἄλλην τὴν Ἑλλάδα μέχρι τῆς ἐποχῆς αὐτῆς καταρτίζεται, ὀπλίζεται καὶ μάχεται, ὅπως καὶ πρὶν. Ἀλλὰ εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀριστείδου πληρῶνεται εἰς τοὺς στρατιώτας μισθός.

Τὸ ναυτικόν. Ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου αἰῶνος ὁ πόλεμος κατὰ θάλασσαν ἀποκτᾷ μεγάλην σημασίαν. Ἐως τότε τὰ πλοῖα τῶν ναυτικῶν πόλεων τῆς Ἑλλάδος ἦσαν αἱ πεντηκόντοροι. Τώρα ὁμοῦ τὸ κυριώτερον πολεμικὸν πλοῖον εἶναι ἡ τριήρης.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν περσικῶν πολέμων ἡ μεγαλυτέρα θαλασσία δύναμις τῆς Ἑλλάδος εἶναι αἱ Ἀθήναι. Εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπως τὸν στρατόν, οὕτω καὶ τὸν στόλον διοικοῦν οἱ δέκα στρατηγοί. Κάθε τριήρης ὁμοῦ διευθύνεται ἀπὸ ἓνα τριήραρχον. Οἱ τριήραρχοι ἐκλέγονται ἀπὸ τοὺς πλουσιωτέρους πολίτας καὶ ἔχουν τὴν ὑποχρέωσιν νὰ προετοιμάζῃ καθένας τὴν τριήρη, τὴν ὅποιαν τοῦ παρέχει ἡ πόλις. Τὰ δὲ πληρώματα ἐλαμβάνοντο ἀπὸ τοὺς θήτας. Ἐκτὸς αὐτοῦ ὁμοῦ εἰς ἐκάστην τριήρη ὑπῆρχαν καὶ 100 περίπου ὀπλιται.

4.— Τὰ δικαστήρια.

Εἰς τὰς Ἀθήνας τὰ σπουδαιότερα δικαστήρια ἦσαν τρία: ὁ Ἀρειος Πάγος, οἱ Ἐφέται καὶ ἡ Ἡλιαία.

Ὁ Ἄρειος Πάγος ἐδίκασε τὰς δίκας φόνου ἢ τραύματος ἐκ προμελέτης, καὶ τὰς δίκας φαρμακείας καὶ ἐμπρησμοῦ.

Οἱ Ἐφέται ἐδίκασαν τοὺς ἀκουσίους φόνους καὶ τοὺς φόνους τῶν δούλων, τῶν μετοίκων καὶ τῶν ξένων. Εἶναι δὲ οἱ Ἐφέται, 51 καὶ ἐκλέγονται ἀπὸ τοὺς ἔχοντας ἡλικίαν ἄνω τῶν 50 ἐτῶν.

Ἡ Ἡλιαία τέλος ἐδίκασεν ἑλας τὰς ἄλλας ὑποθέσεις. Ἡ Ἡλιαία ἀποτελεῖται ἀπὸ 6,000 πολίτας ἡλικίας ἄνω τῶν 30 ἐτῶν ἐκλεγομένους μὲ κλήρον. Δὲν συνεδριάζουν ὁμοῦς ἑλοὶ ὁμοῦ, ἀλλὰ διαιροῦνται εἰς δέκα τμήματα ἀπὸ 500 δικαστὰς τὸ καθένα. Οἱ ὑπόλοιποι χίλιοι ἐχρησίμευαν διὰ νὰ ἀναπληρῶνουν τοὺς ἀπόντας.

5.—Ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον.

Αἱ Ἀθῆναι κατὰ τὸν 5ον αἰῶνα εἶχαν γίνει μεγάλη πόλις. Ἡ Ἀττικὴ, ἐπειδὴ εἶναι χώρα ἄγονος, δὲν ἀρκοῦσεν ἐξ ἀρχῆς διὰ νὰ συντηρῇ τοὺς κατοίκους της. Δι' αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Σόλωνος ἦτο ἀπαγορευμένη ἡ ἐξαγωγή τῶν προϊόντων της καὶ ἰδίως τοῦ σίτου καὶ τῶν σύκων. Ἦτο ἀνάγκη λοιπὸν νὰ εἰσάγωνται ἀπ' ἔξω παστά, οἶνος, σίτος. Ἐκτος τούτου ὁμοῦς εἰς τὰς Ἀθήνας ἦτο προωδευμένη ἡ βιομηχανία. Κατεσκευάζοντο ἐκεῖ ἀγγεῖα, ὄπλα, ὑφάσματα, δέρματα καὶ ἐπιπλα πολὺ ὀνομαστά. Αὐτὰ ἔπρεπε νὰ ἐξάγωνται ἔξω τῆς Ἀττικῆς. Ἀνεπτύχθη λοιπὸν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἓνα μέγαλον ἐμπόριον ἀνταλλακτικόν.

Ἀπὸ τὸν Εὐξείνιον πόντον ἤρχοντο σιτηρά, παστά, δέρματα ἀκατέργαστα, ξυλεῖα, δούλοι.

Ἐπὶ τῆς παραλίας, ἡ ὁποία εἶναι μεταξύ τοῦ Στρυμόνος καὶ τοῦ Νέστου εἶχαν οἱ Ἀθηναῖοι μεταλλεῖα. Ἀπὸ τὸ μέρος δὲ ἐκεῖνο ἐπρομηθεύοντο καὶ ξυλεῖαν διὰ ναυπήγησιν.

Πρὸς Ν. οἱ Ἀθηναῖοι ἐμπορεύοντο μὲ τὴν Αἴγυπτον, ἡ ὁποία τοὺς ἐπρομήθευε σιτηρά.

Πρὸς Δ. τέλος ἐμπορεύοντο μὲ τὴν νότιον Ἰταλίαν.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὑπῆρχε μεγάλη κίνησις ἐμπορευμάτων καὶ χρημάτων μεταξύ τῶν Ἀθηναίων καὶ τοῦ ἄλλου ἑλληνικοῦ κόσμου. Ἀπὸ τὸ βῆθος τοῦ Εὐξείνου πόντου μέχρι τῆς Ἰταλίας ἐκυ-

κλοφοροῦσαν νομίσματα ἀθηναϊκά. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν Πειραιᾷ εἰσήγοντο νομίσματα ἄλων τῶν ἐλληνικῶν πόλεων. Διὰ τοῦτο εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἰδίως εἰς τὸν Πειραιᾷ μερικοὶ ἄνθρωποι εἶχαν ὡς ἐπάγγελμα νὰ ἀνταλλάσσουν τὰ νομίσματα. Αὐτοὶ διέμεναν εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ εἶχαν ἔμπροσθέν των καθέννας μίαν τράπεζαν μὲ διάφορα νομίσματα ἐπάνω, δι' αὐτὸ δὲ καὶ ὠνομάζοντο **τραπεζῖται**. Οἱ τραπεζῖται ἕμως αὐτοὶ δὲν περιωρίζοντο μόνον εἰς τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν νομισμάτων, ἀλλὰ συγχρόνως ἐδάνειζαν καὶ χρήματα μὲ τόκον.

Ὁ Πειραιεὺς λοιπὸν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἔγινε τὸ σπουδαιότερον ἐμπορικὸν καὶ ναυτικὸν κέντρον τῆς Ἑλλάδος καὶ διὰ τοῦτο δικαίως ὠνομάσθη ἀγορὰ ἄλης τῆς Ἑλλάδος.

6.—Ὁ οἰκιακὸς βίος.

Καὶ κατὰ τὸν ὄν αἰῶνα, ὅπως καὶ πρὶν, καὶ ὅπως καὶ ἄλλοι οἱ Ἕλληνες, οἱ Ἀθηναῖοι ἐζοῦσαν πολὺ ἀπλᾶ.

Αἱ **οἰκίαι** εἶναι ἀπλᾶι, ὅπως καὶ πρὶν. Εἰς αὐτὰς οἱ ἄνδρες ἔρχονται μόνον διὰ νὰ κοιμηθῶν. Τὴν ἡμέραν, ἔσοι δὲν ἐργάζονται περνοῦν εἰς τὰ δικαστήρια, εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὰ γυμναστήρια, ἢ εἰς τὴν ἀγορὰν ἢ εἰς τὰ κουρεῖα καὶ σιδηροურγεῖα, ὅπου διηγοῦνται καὶ συζητοῦν τὰ νέα τῆς ἡμέρας.

Ἐνδύονται ἐπίσης μὲ τὴν ἰδίαν ἀπλότητα καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ ζοῦν πολὺ λιτά.

Καὶ αἱ **γυναῖκες** ζοῦν, ὅπως καὶ πρὶν. Συνήθως δίδονται εἰς γάμον ἀπὸ τοὺς γονεῖς τῶν ἢ τοὺς πλησιεστέρους συγγενεῖς τῶν, χωρὶς νὰ ἐρωτᾶται ἡ γνώμη τῶν. Ὅλον δὲ τὸν βίον τῶν περνοῦν κλεισμένοι εἰς ἰδιαίτερον διαμέρισμα τῆς οἰκίας, τὴν γυναικωνίτην. Ἐξέρχονται σχεδὸν μόνον κατὰ τὰς θρησκευτικὰς τελετάς. Εἰς τὰς συναναστροφὰς τῶν ἀνδρῶν ποτὲ δὲν παρουσιάζονται.

Εἰς τὴν **ἐκπαίδευσιν** ἕμως τῶν νέων κατὰ τὸ τέλος τοῦ 5ου αἰῶνος ἔγινε σπουδαία μεταβολή. Οἱ νέοι τῶν καλυτέρων οἰκογενειῶν δὲν περιωρίζοντο μόνον εἰς τὴν ἀνάγνωσιν, γραφήν, ἀριθμησιν καὶ ἀποστήθισιν ποιημάτων, ἀλλὰ κατεγίνοντο καὶ εἰς τὴν φιλοσοφίαν, τὴν ἀριθμητικὴν, τὴν γεωμετρίαν καὶ τὴν ῥητορικὴν.

7. Θρησκεία καὶ λατρεία.

Ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου αἰῶνος οἱ ἄνθρωποι δὲν πιστεύουν πλέον, ὅπως πρὶν, εἰς τοὺς θεοὺς των καὶ εἰς τοῦτο παρὰ πολὺ ἔγιναν αἰτία οἱ φιλόσοφοι. Ἡ ἐπίσημος ὅμως λατρεία ἐξακολουθεῖ ἢ ἰδίᾳ. Αἱ δὲ ἑορταὶ τελοῦνται τῶρα λαμπρότερον καὶ μεγαλοπρεπέστερον.

Εἰς τὰς Ἀθήνας ἐπανηγυρίζοντο πολλαὶ ἑορταί. Μεταξὺ αὐτῶν μεγαλοπρεπέστεραι ἦσαν :

α') **Τὰ Παναθηναία**, κατὰ τὰ ὅποια ἔφεραν εἰς τὴν ἀκρόπολιν μὲ μεγάλην πομπὴν τὸν νέον πέπλον τῆς Ἀθηναῶν κεντημένον ἀπὸ τὰς εὐγενεστέρας νέας τῆς πόλεως.

β') **Τὰ Διονύσια**, ἑορτὴν πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου, ἢ ὅποια ἐγένετο τέσσαρας φοράς τὸ ἔτος. Κατὰ τὰς ἑορτὰς αὐτὰς μέρος τῆς λατρείας ἀποτελοῦσε καὶ ἡ διδασκαλία εἰς τὸ θέατρον δραμάτων καὶ κωμωδιῶν.

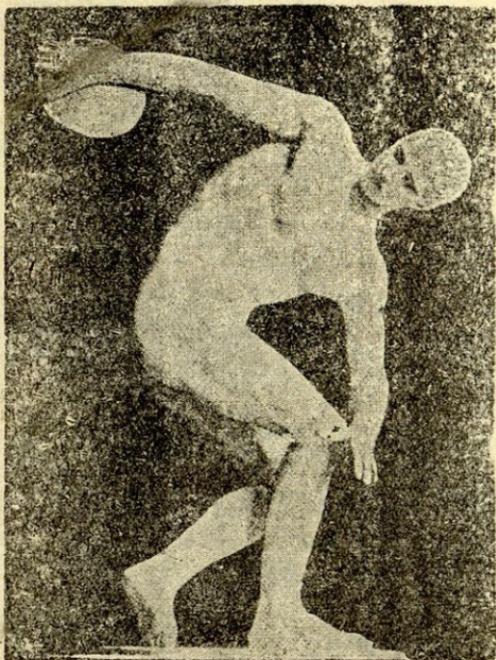
γ') **Τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια**, τὰ ὅποια ἐτελοῦντο ἐν μέρει εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἐν μέρει εἰς τὴν Ἐλευσίνα πρὸς τιμὴν τῆς Δήμητρος.

8.—Αἱ ὠραῖαι τέχναι.

Εἶδαμεν ὅτι αἱ ὠραῖαι τέχναι κατὰ πρῶτον ἀνεπτύχθησαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Μετὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους ὅμως αὐταὶ ἀκμάζουν ἰδίως εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ πρὸ πάντων εἰς τὰς Ἀθήνας. Τότε καὶ ἰδίως ἐπὶ Περικλέους ἀνεγείρονται τὰ μεγάλα μνημεῖα τῶν Ἀθηναίων μὲ τοὺς ἀρχιτέκτονας Ἴκτινον, Καλλικράτην, Μνησικλῆν καὶ ἄλλους. Τότε ἀκμάζουν περιφημοὶ γλύπται, ὁ Πολύκλειτος, ὁ Πυθαγόρας, ὁ Μύρων καὶ πρὸ πάντων ὁ Φειδίας, ὁ ὅποιος κατεσκεύασε τὰ μεγάλα χρυσελεφάντινα ἀγάλματα τοῦ Διὸς τῆς Ὀλυμπίας καὶ τῆς Ἀθηναῶν τοῦ Παρθενῶνος. Τότε τέλος ἀκμάζουν περιφημοὶ ζωγράφοι ὁ Πολύγνωτος, ὁ Πάναινος, ὁ Μίκων καὶ ὁ Ἀπολλόδωρος.

Τὰ μνημεῖα τῶν Ἀθηναίων. Καὶ πρὸ τοῦ Περικλέους ὁ Κίμων ἠσχολήθη μὲ τὸν καλλωπισμὸν τῶν Ἀθηναίων. Ἀπὸ τὰ λάφυρα τῶν πολέμων, τοὺς ὁποίους ἔκαμε κατὰ τῶν Περσῶν, ἐφύτευσε

μέ πλατάνους τὴν Ἀκαδήμειαν καὶ τὴν Ἀγορὰν καὶ ἐστόλισεν αὐτὴν μὲ στοάς. Ἀπὸ τὰς στοάς αὐτὰς περίφημος ἦτο ἡ λεγομένη ποικίλη. Εἰς αὐτὴν ἐξωγράψισεν ὁ Πολύγνωτος τὴν μάχην τοῦ Μαραθῶνος. Ἐπίσης ὁ Κίμων ἔκτισε τὸ νότιον καὶ ἀνατολικὸν

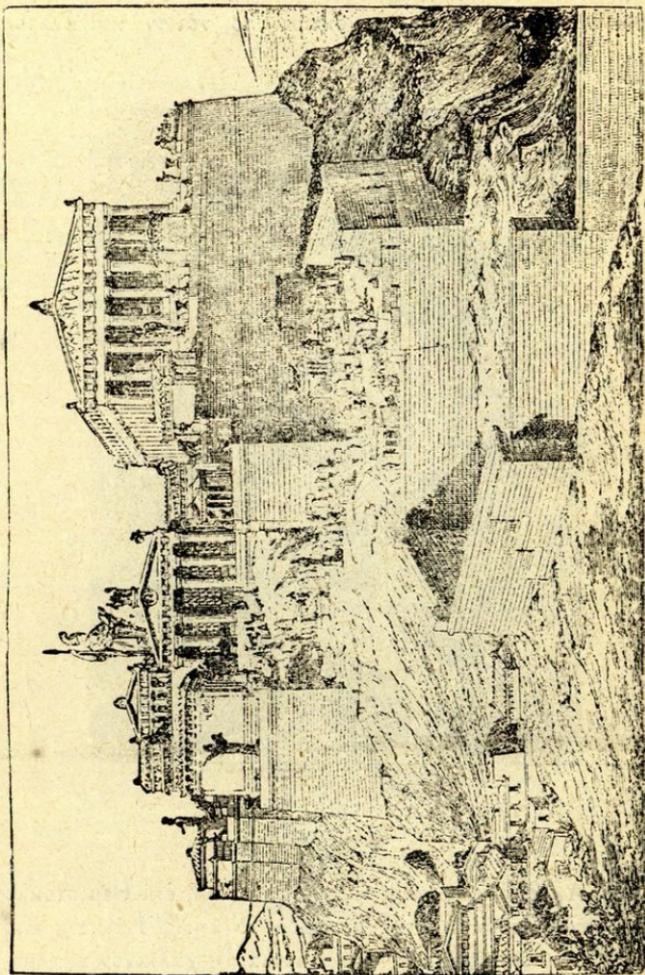

Εἰκ. 37. Δισκοβόλος Μύρωνος.

τεῖχος τῆς Ἀκροπόλεως (τὸ βόρειον εἶχε κτισθῆ ἐπὶ Θεμιστοκλέους) καὶ τὸν πύργον τοῦ ναοῦ [τῆς ἀπτέρου Νίκης. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ τέλος ὁ Φειδίας ἔκαμε τὸ κολοσσαῖον χάλκινον ἄγαλμα τῆς προμάχου Ἀθηνᾶς.

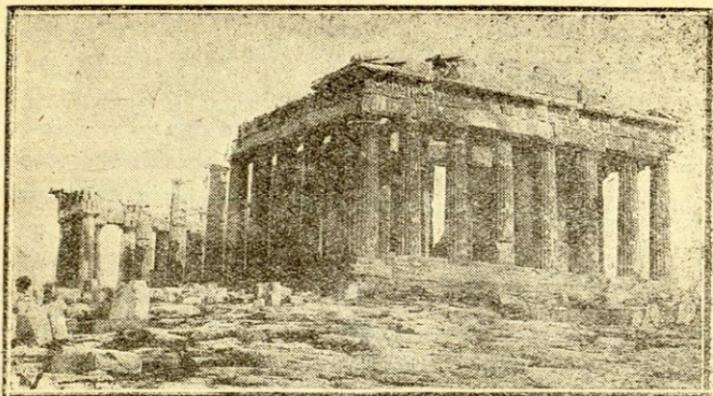
Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κίμωνος ὁ Περικλῆς ἐσυμπλήρωσε τὸν καλλωπισμὸν τῆς πόλεως, ὅπως ἀπαιτοῦσε τὸ μεγαλεῖον αὐτῆς. Πρὸς τοῦτο ἐχρησιμοποίησε τοὺς φόρους τῶν συμμάχων.

Τὴν γενικὴν ἐποπτεῖαν ὄλων τῶν ἔργων, τὰ ὅποια ἐγίναν ἐπὶ Περικλέους, εἶχεν ὁ μέγας καλλιτέχνης Φειδίας. Οἰκοδομοῦνται

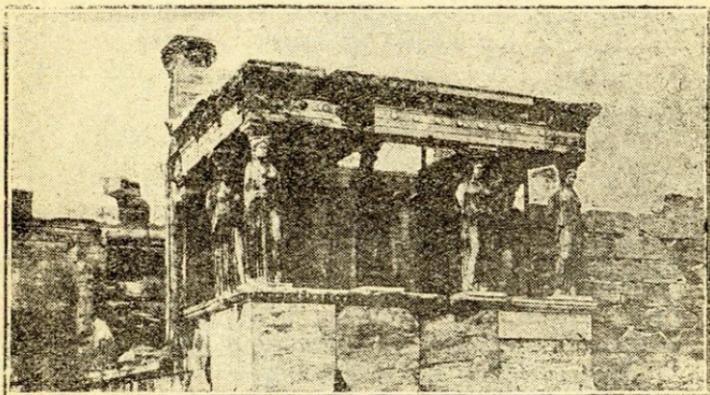

Εἰς τ. 88, Ἠ' Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν, κατὰ τὴν ἀρχαιότητα.

λοιπὸν τότε ἐπὶ τῆς Ἀκρόπολεως: α') ὁ **Παρθενών**, τὸ τελειότερον καὶ μεγαλοπρεπέστερον ἔργον τῆς ἐλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς.

Εικ. 39. Ὁ Παρθενών

Εικ. 40. Τὸ Ἐρέχθειον

Ἐντὸς αὐτοῦ ἐστήθη τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς, ἔργον τοῦ Φειδίου· β') τὰ **Προπύλαια**, ὡς εἴσοδος ἀνταξία τῆς μεγαλοπρεπείας τῆς Ἀκροπόλεως· γ') ὁ **ναὸς τῆς ἀπιτέρου Νικησ** καὶ δ') τὸ **Ἐρέχθειον**, τὸ κομψότατον καὶ πολυτελέστατον οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον περιεῖχε τὰ ἅγια σημεῖα τῆς ἔριδος τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Ἀθηνᾶς δαὲ τὴν προστασίαν τῆς πόλεως, τὰ σημεῖα τῆς τριαίνης τοῦ Ποσειδῶνος, τὴν ἀλμυρὰν πηγὴν καὶ τὴν ἱερὰν ἐλαίαν. Ἡ οἰκοδομὴ ὅμως αὐτὴ ἐσυμπληρώθη ἀργότερα (εἰκ. 38, 39, 40).

Ἐπίσης τότε ἀνοικοδομήθησαν ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς Ἀκροπόλεως τὸ ὄδειον, εἰς τὸ Σούνιον ὁ ναὸς τοῦ Ποσειδῶνος, εἰς Ῥαμνοῦντα (Β. τοῦ Μαραθῶνος) ὁ ναὸς τῆς Νεμέσεως καὶ ἐσυμπληρώθη εἰς τὴν Ἐλευσίνα ὁ ναὸς τῆς Δήμητρος.

7. Τὰ γράμματα.

Οἱ ποιηταί. Καὶ πρὸ τῶν Περσικῶν πολέμων, ἀλλ' ἰδίως ἔπειτα ἀπὸ αὐτούς, εἰς τὰς Ἀθήνας ἀνεπτύχθη ἀπὸ τὰς ἐορτάς τοῦ Διονύσου ἄλλο εἶδος ποιημάτων, τὸ δράμα, δηλ. ἡ τραγωδία καὶ ἡ κωμῳδία. Καὶ εἰς μὲν τὴν τραγωδίαν διακρίνονται τρεῖς μεγάλοι ποιηταί, ὁ Αἰσχύλος, ὁ Σοφοκλῆς καὶ ὁ Εὐριπίδης, εἰς δὲ τὴν κωμῳδίαν ὁ Ἀριστοφάνης.

Οἱ ῥήτορες. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀκμάζει ἐπίσης εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ ῥητορικὴ. Τοῦτο ἦτο πολὺ φυσικόν, διότι εἰς τὴν πόλιν αὐτήν, ὅσοι ἤμποροῦσαν νὰ ὁμιλοῦν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ λαοῦ ἀποκτοῦσαν μεγάλην δύναμιν.

Ἐκτὸς ὅμως τῶν πολιτικῶν ῥητόρων ἀνεδείχθησαν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ οἱ δικαστικοί. Εἰς τὰ δικαστήρια δὲν ἐπετρέπετο ἀντὶ τῶν δικαζομένων νὰ ὁμιλοῦν ἄλλοι, ὅπως σήμερον οἱ δικηγόροι. Κατ' ἀνάγκην λοιπὸν οἱ διάδικοι ἐπήγαιναν εἰς ἄλλους καὶ ἀνέθεταν εἰς αὐτοὺς μὲ πληρωμὴν νὰ τοὺς κατασκευάσουν λόγον, τὸν ὁποῖον αὐτοὶ ἔλεγαν εἰς τὸ δικαστήριον. Οἱ συντάκται τῶν λόγων αὐτῶν ὠνομάζοντο λογογράφοι. Περίφημοι λογογράφοι ἦσαν ὁ Ἰσαίος, ὁ Λυσίας καὶ ἄλλοι.

Οἱ ἱστορικοί. Ὁ πρῶτος ἱστορικὸς εἶναι ὁ Ἡρόδοτος ἀπὸ τὴν Ἀλικαρνασσόν, ὁ ὁποῖος ἔγραψε τὴν ἱστορίαν τῶν Περσικῶν πο-

λέμων. Ὁ μεγαλύτερος ἱστορικός ἔμως εἶναι ὁ Ἀθηναῖος Θουκυδίδης ὁ ὁποῖος ἤχημασε κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν καὶ ἔγραψε τὴν ἱστορίαν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου.

Οἱ φιλόσοφοι. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Περικλέους ὑπῆρχεν εἰς τὰς Ἀθήνας μεγάλη ἐπιθυμία διὰ μόρφωσιν. Ἔνεκα τούτου εἶχαν ἐγκατασταθῆ ἐκεῖ πολλοί, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ὡς ἐπάγγελμα τὸ νὰ διδάσκουν τὴν σοφίαν καὶ τὴν ῥητορικὴν. Εἰς αὐτοὺς δὲ ἔσπευδαν ἔλθοι οἱ νέοι τῶν καλυτέρων οἰκογενειῶν διὰ νὰ μορφωθοῦν καὶ ἐπλήρωναν πολλὰ χρήματα διὰ τὴν διδασκαλίαν των. Οἱ διδάσκαλοι ἔμως αὐτοὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς ῥητορικῆς συνήθως ἐπρόσβαλλον τὴν θρησκείαν καὶ τὰ ἥθη τῶν Ἑλλήνων, διότι ἐδείκνυαν ὅτι δὲν ἦσαν σύμφωνα μὲ τὴν λογικὴν. Αὐτοὶ ἦσαν οἱ λεγόμενοι **σοφισταί**.

Ἐναντίον τῆς διδασκαλίας τῶν σοφιστῶν ἐπαρουσιάσθη τότε ἕνας γέρον ὀνομαστὸς διὰ τὴν σοφίαν του, ὁ **Σωκράτης**.

Ὁ Σωκράτης κατ' ἀρχὰς ἦτο γλύπτης, ἔπειτα ἔμως ἀφήκε τὸ ἐπάγγελμα καὶ ἠσχολεῖτο ἀποκλειστικῶς μὲ τὴν φιλοσοφίαν.

Ὁ Σωκράτης ἦτο ἄσχημος καὶ πολὺ πτωχός, ἀλλὰ ἦτο ὁ πλέον ἐνάρετος Ἀθηναῖος καὶ ὁ πλέον τέλειος πολίτης. Εἶχε πολεμήσει μὲ ἀνδρείαν εἰς πολλὰς μάχας καὶ εἰς τὸν πολιτικόν του βίον εἶχε δεῖξει πολὺ μέγαν θάρρος. Ἐξοῦσε βίον αὐστηρὸν καὶ διὰ νὰ εἶνε ἀνεξάρτητος περιώριζε τὰς ἀνάγκας του. Ἐτρωγεν ὀλίγον ἐπεριπατοῦσεν ἀνυπόδητος καὶ ἐφοροῦσεν τὸ ἴδιον ἱμάτιον χιμῶνα καὶ θέρος.

Ὁ Σωκράτης ἀφιέρωσεν ὅλον του τὸν βίον εἰς τὸ νὰ ζητῇ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ δίκαιον διὰ κάθε πρᾶγμα, ἵνα καὶ ὁ ἴδιος συμμορφώνεται καὶ τοὺς ἄλλους διδάσκη. Δι' αὐτὸ εὐρίσκετο διαρκῶς εἰς τοὺς δρόμους καὶ εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ ἐσυζητοῦσε μὲ ὅποιον συναντοῦσε καὶ πρὸ πάντων μὲ τοὺς σοφιστὰς καὶ τοὺς ἀπεδείκνυεν ὅτι εἶχαν ψευδεῖς δοξασίας. Συνάμα δὲ τοὺς κατηγοροῦσεν ὅτι δὲν κατεγίνοντο εἰς τὸ νὰ ζητοῦν τὴν ἀλήθειαν καὶ ὅτι εἰσπράττουσιν χρήματα διὰ τὴν διδασκαλίαν των.

Ἄν καὶ ἦτο ἔμως ὁ Σωκράτης ἀντίπαλος τῶν σοφιστῶν, πολλοὶ Ἀθηναῖοι τὸν ἐθεωροῦσαν ὅμοιον μὲ ἐκείνους, διότι ἔβλεπαν ὅτι καὶ αὐτὸς ἐσυζητοῦσε περὶ ἠθικῆς, καὶ διὰ τοῦτο δὲν τὸν ἔσμι-

παθούσαν. Ἄλλοι πάλιν ἦσαν δυσαρεστημένοι μαζί του, διότι ἐξήλεγχεν αὐτοὺς διὰ τὰς πράξεις των.

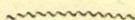
Ἀπ' αὐτὴν τὴν δυσαρέσκειαν, τὴν ὅποιαν εἶχαν οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὸν Σωκράτην, ἐπωφελήθησαν τρεῖς πολῖται Ἀθηναῖοι ὁ Ἄνυτος, ὁ Μέλητος, καὶ ὁ Λύκων, οἱ ὅποιοι εἶχαν προσωπικὰς ἀφορμὰς μετὰ αὐτόν, καὶ τὸν κατηγορήσαν, ὅτι δὲν πιστεύει εἰς τοὺς θεοὺς τῆς πόλεως καὶ ὅτι διαφθείρει τοὺς νέους. Τὸ δικαστήριον, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου ἐδικάσθη, τὸν κατεδίκασεν εἰς θάνατον.

Τὴν διδασκαλίαν τοῦ ὁ Σωκράτης ἐπεκύρωσε μετὰ τὸν τρόπον τοῦ θανάτου του. Ἐνῶ ἤμπορούσεν, ὅπως τοῦ ἐπρότειναν οἱ μαθηταὶ του νὰ δραπετεύσῃ ἀπὸ τὴν φυλακὴν, δὲν παρεδέχθη τοῦτο, διὰ νὰ ὑπακούσῃ εἰς τοὺς νόμους τῆς Πατρίδος, καὶ ἔπιε τὸ κώνειον μετὰ μεγάλην ἀταραξίαν.

10. Τὸ σχέδιον τοῦ Περικλέους περὶ ἐνώσεως ὅλων τῶν Ἑλλήνων.

Αἱ Ἀθηναὶ ἐπὶ Περικλέους εἶχαν φθάσει εἰς τὴν μεγαλυτέραν των ἀκμὴν. Ὁ Περικλῆς τότε ἐσχεδίασε κάτι τι, τὸ ὅποιον ἀν ἐπραγματοποιεῖτο, θὰ συνένωνεν ὅλους τοὺς Ἑλληνας. Κατὰ πρότασίν του δηλ. ἔγινε **ψηφισμα**, μετὰ τὸ ὅποιον ἐπροσκαλοῦντο ὅλοι αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις νὰ στείλουν εἰς τὰς Ἀθήνας ἀντιπροσώπους, διὰ νὰ συσκεφθοῦν περὶ τῆς ἀνοικοδομήσεως τῶν ἱερῶν τὰ ὅποια εἶχαν καύσει οἱ βάρβαροι, περὶ τῆς ἐκπληρώσεως ταξιμάτων, τὰ ὅποια ἔκαμαν εἰς τοὺς θεοὺς κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους καὶ περὶ τοῦ πῶς ὅλοι θὰ πλέουν ἀφόδως τὴν θάλασσαν καὶ θὰ ἔχουν εἰρήνην. Δι' αὐτὸ οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν 20 πρέσβεις εἰς τὰς διαφόρους ἑλληνικὰς πόλεις.

Ἀλλὰ τὴν πρότασιν αὐτὴν κανεὶς ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας δὲν παρεδέχθη. Ἡ Σπάρτη καὶ οἱ σύμμαχοί της εἶχαν συμφέροντα, τὰ ὅποια ἐσυγκρούοντο μετὰ τὰ συμφέροντα τῶν Ἀθηνῶν. Ἐπειτα καὶ αὐτοὶ οἱ σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων δὲν ἦσαν εὐχαριστημένοι μετὰ αὐτοὺς, διότι τοὺς ἐφέροντο δεσποτικῶς. Ἐνεκα τῶν λόγων τούτων ἡ μεγάλη αὐτὴ ἰδέα τοῦ Περικλέους ἐματαιώθη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

1. Αίτια και άφορμαί.

Κατά τούτους χρόνους τούτους ἡ Ἑλλάς εἶναι χωρισμένη εἰς δύο ἀντίθετα κράτη, τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀθηναίων. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν εἰς τὴν ἡγεμονίαν τῶν πόλεις παραλίας, καὶ νήσους καὶ μὲ τὸν ἰσχυρὸν στόλον τῶν ἤσαν κύριοι τῆς θαλάσσης. Οἱ Σπαρτιάται εἶχαν εἰς τὴν ἡγεμονίαν τῶν πόλεις ἠπειρωτικὰς καὶ μὲ τὸν ἀνώτερον στρατὸν τῶν ἤσαν κύριοι τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος. Εἰς τὸ ἀθηναϊκὸν κράτος ἐπικρατοῦσαν οἱ Ἴωνες καὶ τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα, εἰς τὸ σπαρτιατικὸν οἱ Δωριεῖς καὶ τὸ ἀριστοκρατικὸν πολίτευμα.

Ἐπειτα τὰ συμφέροντα τοῦ θαλασσοῦ κράτους τῶν Ἀθηναίων καθ' ἡμέραν ἤρχοντο εἰς σύγκρουσιν μὲ τὰ συμφέροντα τῆς πελοποννησιακῆς συμμαχίας.

Τέλος ἡ διαρκῶς αὐξανομένη δύναμις τῶν Ἀθηναίων ἔκαμνε τοὺς Σπαρτιάτας νὰ φοβοῦνται, μήπως δὲν ἠμπορέσουν μέχρι τέλους νὰ διατηρήσουν τὸ κράτος τῶν.

Ἐνεκα ὧτων αὐτῶν τῶν λόγων ἦτο φανερὸν ὅτι ἡ εἰρήνη δὲν ἠμποροῦσε νὰ διατηρηθῆ πολὺν καιρὸν καὶ ὅτι μόνον ἀφορμὴ ἔχρειάζετο, διὰ νὰ ἀρχίσῃ, ὁ ἐμφύλιος σπαραγμός. Ἡ ἀφορμὴ αὐτὴ δὲν ἄργησε νὰ δοθῆ.

Οἱ Κορίνθιοι ἐμισοῦσαν πολὺ τοὺς Ἀθηναίους, διότι τὸ ναυτικὸν αὐτῶν εἶχε βλάψῃ τὰ ἐμπορικά τῶν συμφέροντα καὶ διότι οἱ Ἀθηναῖοι ἐβοήθησαν τοὺς Κερκυραίους, μὲ τοὺς ὁποίους οἱ Κορίνθιοι τελευταίως εὐρίσκοντο εἰς πόλεμον. Ἀπαιτοῦν λοιπὸν ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας νὰ κηρύξουν καὶ αὐτοὶ τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ἀθηναίων. Οἱ Σπαρτιάται, οἱ ὅποιοι ἀφορμὴν μόνον ἐζητοῦσαν, ἐπροσκάλεσαν εἰς σύνοδον τοὺς συμμάχους τῶν, διὰ νὰ ἐρωτήσουν δῆθεν καὶ αὐτοὺς, καὶ ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ἀθη

ναίων τὸν Νοέμβριον τοῦ 432. Ὁ χειμὼν ὁμῶς ὅλος ἐξωδεύθη εἰς προετοιμασίας καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη.

Ὁ πόλεμος αὐτὸς ὀνομάζεται **Πελοποννησιακός**, ἐκράτησε δὲ 27 ἔτη (431—404) καὶ ἐξήντησε τὰς δυνάμεις ὅλου τοῦ Ἑθνους.

2. Πρώτη περίοδος τοῦ πολέμου (431—421).

Τὰ δύο πρῶτα ἔτη ὁ πόλεμος ἦτο πολὺ χαλαρός. Οἱ Πελοποννήσιοι μὲ ἀρχηγὸν τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης Ἀρχίδαμον ἤρχοντο περὶ τὰ μέσα Μαΐου εἰς τὴν Ἀττικὴν, τὴν ἐλεηλατοῦσαν καὶ ἐπέστρεφαν εἰς τὰς πατρίδας των. Οἱ Ἀθηναῖοι πάλιν κατὰ συμβουλήν τοῦ Περικλέους εἶχαν παραιτηθῆ ἀπὸ τοῦ νὰ ὑπερασπίσουν τὴν Ἀττικὴν καὶ εἶχαν κλεισθῆ μέσα εἰς τὰ ἀπρόρθητα τεῖχη των. Ἔστελλαν ὁμῶς τὸν στόλον των εἰς τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐλεηλατοῦσαν αὐτά.

Ἀλλὰ κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος μεταδίδεται εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπὸ κάποιον ἐμπορικὸν πλοῖον, τὸ ὅποιον ἦλθεν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον, μία φοβερὰ ἀσθένεια (**λοιμὸς**). Ἡ ἀσθένεια αὕτη ἔνεκα τοῦ μεγάλου συνωστισμοῦ, ὃ ὅποιος ἦτο εἰς τὴν πόλιν, ἔκαμεν εἰς αὐτὴν μεγάλας καταστροφάς. Ἡ μεγαλύτερα ὁμῶς συμφορὰ διὰ τοὺς Ἀθηναίους ἦτο ὅτι κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τοῦ πολέμου ἔπαθεν ἀπὸ τὸν λοιμὸν καὶ ἀπέθανεν ὁ **Περικλῆς**.

Ὁ θάνατος τοῦ Περικλέους ἦτο μέγαν δυστύχημα διὰ τὴν πόλιν, διότι οἱ διάδοχοί του δὲν ἦσαν ἀντάξιοι αὐτοῦ. Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ δύο ἄνδρες ἐπιδιώκουν τὴν διεύθυνσιν τοῦ δήμου· ὁ δημαγωγὸς **Κλέων**, ἀρχηγὸς τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος, παρὰ πολὺ φιλοπόλεμος, καὶ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἀντιθέτου κόμματος **Νικίας**, στρατηγὸς καλὸς καὶ φιλειρηνικός. Ὁ ἀθηναϊκὸς λαὸς ἐδίσταζε μεταξὺ τῶν δύο καὶ ἄλλοτε μὲν ἔδιδε τὴν ἐμπιστοσύνην του εἰς τὸν Νικίαν, ἄλλοτε δὲ εἰς τὸν Κλέωνα.

Ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησε κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, πού εἴπαμεν. Τὰ σπουδαιότερα δὲ γεγονότα τῆς περιόδου αὐτῆς εἶναι τὰ ἑξῆς :

α') Τὸ 425 οἱ Ἀθηναῖοι ἐκυρίευσαν εἰς τὴν παραλίαν τῆς Μεσσηνίας τὴν **Πύλον** καὶ αἰχμαλώτισαν 292 Σπαρτιάτας, οἱ ὅποιοι εἶχαν ἀποκλεισθῆ εἰς τὴν νῆσον Σφακτηρίαν. Ἐκτοτε οἱ

Σπαρτιάται δὲν ἔκαμαν ἄλλην εἰσβολὴν εἰς τὴν Ἰατρικήν, διότι οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς ἐφοβέρισαν, ὅτι, ἂν εἰσβάλουν, θὰ σφάζουν τοὺς αἰχμαλώτους.

β) Τὸ 424 ὁ χρηστός καὶ ἀνδρεὺς στρατηγὸς τῶν Σπαρτιατῶν **Βρασίδης** ἐσχεδίασε νὰ προσβάλῃ τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὴν Χαλκιδικήν, τῆς ὁποίας ἔλαι αἱ πόλεις ἀνήκαν εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀθηναίων. Τὸ μέρος ἐκεῖνο εἶχε μεγάλην σημασίαν διὰ τοὺς Ἀθηναίους, διότι ἀπὸ ἐκεῖ ἐπρομηθεύοντο τὴν ξυλείαν, μὲ τὴν ὁποίαν κατεσκευάζαν τὰ πλοῖα των. Ἐξ ἄλλου εἶχαν ἐπὶ τοῦ ὄρους Παγγαίου σπουδαῖα μεταλλεῖα χρυσοῦ. Ὁ Βρασίδης λοιπὸν μὲ μικρὸν στρατὸν δύο χιλ. περίπου ἀνδρῶν πορεύεται διὰ ξηρᾶς εἰς τὴν Χαλκιδικήν, διότι οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν κύριοι τῆς θαλάσσης. Ἐκεῖ μὲ τὴν εὐγλωττίαν του καὶ μὲ τοὺς καλοὺς του τρόπους κατορθώνει νὰ ἀποσπᾷ ἀπὸ τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀθηναίων ἕλας τὰς πόλεις τῆς Χαλκιδικῆς καὶ μετὰ ταῦτα κυριεύει τὴν Ἀμφίπολιν. Οἱ Ἀθηναῖοι τότε ἀπέστειλαν διὰ θαλάσσης τὸν Κλέωνα μὲ στρατὸν. Πλησίον εἰς τὴν Ἀμφίπολιν συνάπτεται μάχη μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν. Οἱ Σπαρτιάται νικοῦν καὶ ὁ Κλέων φονεύεται, ἐνῶ ἔφευγεν. Ἄλλ' εἰς τὴν μάχην φονεύεται καὶ ὁ Βρασίδης.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βρασίδα καὶ τοῦ Κλέωνος ἔλειψαν καὶ ἀπὸ τοὺς δύο ἀντιπάλους οἱ ἄνδρες, οἱ ὁποῖοι, ὡς φιλοπόλεμοι, ἦσαν ἐμπόδιον εἰς τὴν εἰρήνην. Καὶ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Σπαρτιατῆται εἶχαν ἐξαντληθῆ πλέον ἀπὸ τὸν πόλεμον. Συνωμολογήθη λοιπὸν τὸ 421 εἰρήνην διὰ 50 ἔτη, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ δώσουν ὀπίσω καὶ τὰ δύο μέρη τοὺς αἰχμαλώτους καὶ τὰς πόλεις, τὰς ὁποίας εἶχαν κυριεύσει. Ἡ εἰρήνην αὕτη ὠνομάσθη **Νικίειος**, διότι ἔγινε μὲ τὰς ἐνεργείας τοῦ Νικίου.

3. Δευτέρα περίοδος τοῦ πολέμου (421—413).

Ἀλκιβιάδης. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κλέωνος τὴν ἀρχηγίαν τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος εἰς τὰς Ἀθήνας εἶχεν ἀναλάβει ὁ **Ἀλκιβιάδης**, ὁ ὁποῖος κατήγετο ἀπὸ μεγάλην οἰκογένειαν τῶν Ἀθηῶν καὶ ἦτο συγγενὴς τοῦ Περικλέους.

Ὁ Ἀλκιβιάδης ἦτο ὁ ὠραιότερος, ὁ κομψότερος καὶ ὁ ἐλκυστι-

κώτερος νέος τῆς πόλεως. Ἦθελεν εἰς ἄλλα νὰ διακρίνεται καὶ πάντοτε νὰ γίνεται λόγος περὶ αὐτοῦ. Διηγοῦνται ὅτι κάποτε εἶχεν ἓνα σκύλον, τὸν ὁποῖον ἔλοι ἐθαύμαζαν, καὶ ὁποῖος ἐπὶ πολλὸν καιρὸν ἦτο τὸ θέμα τῆς συνομιλίας ἄλλων τῶν πολιτῶν. Ἄλλ' ἐπὶ τέλους ἔπαυσαν νὰ κάνουν πλέον λόγον περὶ αὐτοῦ. Ὁ Ἀλκιβιάδης τότε ἔκοψε τὴν οὐρὰν τοῦ σκύλλου, διὰ νὰ ἀρχίσουν πάλιν νὰ ὁμιλοῦν περὶ αὐτοῦ.

Ἐπειδὴ ἀνῆκεν εἰς μεγάλην οἰκογένειαν καὶ ἦτο πλουσιώτατος, ἔλαβε καὶ μεγάλην ἐκπαίδευσιν. Ἰδίως ἐπαιδεύθη εἰς τὴν φιλοσοφίαν, εἰς τὴν ὁποίαν διδάσκαλον εἶχε τὸν Σωκράτην, καὶ εἰς τὴν ῥητορικὴν, καὶ διὰ τοῦτο ἔγινεν ὁ μεγαλύτερος ῥήτωρ τῆς ἐποχῆς του. Τὸ δὲ σῶμά του εἶχε τόσον ἀσκήσει, ὥστε ἠμποροῦσε νὰ ὑποφέρῃ ἄλλας τὰς ταλαιπωρίας καὶ τοὺς κόπους τοῦ πολέμου, καὶ ἐν γένει νὰ ζῆ, ὅπως ἡ περίστασις ἀπαιτοῦσε.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ἀλκιβιάδης ἀνεμείχθη εἰς τὰ πολιτικά, εἶχε φονευθῆ ὁ Κλέων. Ἀνέλαβε λοιπὸν αὐτὸς τὴν ἀρχηγίαν τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος. Εἶχε γίνεи τότε ἡ Νικίαιος εἰρήνη, ἡ ὁποία καλύτερον ἠμπορεῖ νὰ ὀνομασθῆ ἀνακωχὴ, διότι καὶ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Σπαρτιάται ἐτοιμαζόντο διὰ νέον πόλεμον, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν παραμικρὰν ἀφορμὴν ἠμποροῦσε νὰ ἀρχίσῃ. Ἡ εἰρήνη ὅμως δὲν ἤρρεσεν εἰς τὸν Ἀλκιβιάδην. Ἦτο τόσον φιλόδοξος, ὥστε ἤθελε ν' ἀρχίσῃ ὁ πόλεμος, διὰ νὰ ἠμπορέσῃ νὰ διακριθῆ. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ παρέσυρε τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὸ νὰ κάμουν τὴν παράλογον ἐκστρατείαν εἰς τὴν Σικελίαν.

Ἡ ἐκστρατεία εἰς τὴν Σικελίαν. Εἰς τὴν Σικελίαν οἱ Ἑγεσταῖοι εὗρισκοντο εἰς πόλεμον μὲ τοὺς Σελινουντίους. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Σελινούντιοι ἐβοηθοῦντο ἀπὸ τοὺς Συρακουσίους, οἱ Ἑγεσταῖοι ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων. Ἀπὸ αὐτὸ ἔλαβεν ἀφορμὴν ὁ Ἀλκιβιάδης καὶ ἐσυμβούλευσε τοὺς Ἀθηναίους νὰ ἐπιχειρήσουν ἐκστρατείαν εἰς τὴν Σικελίαν, διὰ νὰ τὴν κατακτήσουν. Εἰς μάτην ὁ Νικίας ἐπροσπάθησε νὰ ἀντισταθῆ. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπλανήθησαν ἀπὸ τὸν Ἀλκιβιάδην καὶ ἀπεφάσισαν τὴν ἐκστρατείαν (415). Ἐκλέγουν τρεῖς στρατηγούς, τὸν Νικίαν, τὸν Λάμαχον καὶ τὸν Ἀλκιβιάδην, μὲ τόσον δὲ ἐνθουσιασμὸν ἐργάζονται, ὥστε ἄλλαι αἱ προετοιμασίαι τῆς ἐκστρατείας εἶναι ἕτοιμαί εἰς ἕξ

έβδομάδας. Περὶ τὰ μέσα δὲ τοῦ θέρους ὁ στόλος ἀποπλέει ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ.

Εἰς τὴν Σικελίαν ὅμως οἱ Ἀθηναῖοι δὲν εὗρηκαν τὰς ἑλληνικὰς πόλεις προθύμους νὰ τοὺς βοηθήσουν, ὅπως ἐπερίμεναν. Τὸ χειρότερον δὲ ἀπὸ ὅλα ἦτο, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἐκάλεσαν ὀπίσω τὸν Ἀλκιβιάδην, διὰ νὰ ἀπολογηθῆ εἰς μίαν κατηγορίαν τῶν ἐχθρῶν του. Τὸν κατηγορήσαν δηλ. ὅτι πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του εἶχε θραύσει, ἐνῷ διεσκέδαζε μὲ τοὺς φίλους του, τὰς κεφαλὰς τῶν Ἑρμῶν (1). Ὁ Ἀλκιβιάδης ὅμως τότε ἀντὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰς Ἀθήνας, ἐπῆγεν εἰς τὴν Σπάρτην, ἐκεῖ δὲ ἐσυμβούλευσε τοὺς Σπαρτιάτας νὰ στείλουν βοήθειαν εἰς τοὺς Συρακουσίους. Τοῦτο ἐγένεν αἰτία νὰ ἀποτύχῃ ἡ ἐκστρατεία τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Σικελίαν. Ὁ Νικίας ἐπολιόρκησε μὲν τὰς Συρακούσας, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσε νὰ τὰς κυριεύσῃ. Ὅλος δὲ ὁ στόλος καὶ ὁ στρατὸς τῶν Ἀθηναίων κατεστράφη (413).

4. Τρίτη περίοδος τοῦ πολέμου (413—404)

Ἀποστασία τῶν συμμάχων. Ἀπὸ τὸ θῆρος τοῦ 413 οἱ Σπαρτιάται κατὰ συμβουλήν τοῦ Ἀλκιβιάδου εἶχαν καταλάβει τὴν Δεκέλειαν. Ἐδῶ κατεσκεύασαν φρούριον καὶ ἔθεσαν φρουράν, ἢ ὅποια ἐλεηλατοῦσε διαρκῶς τὴν χώραν. Τὸ φοβερότερον ὅμως τραῦμα ἐγένεν εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅταν ἔφθασεν ἡ εἶδησις τῆς καταστροφῆς εἰς τὴν Σικελίαν. Οἱ σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ πρὶν ἐστενοχωροῦντο διὰ τὴν δεσποτικὴν συμπεριφορὰν αὐτῶν. Τώρα λοιπὸν παρακινήθηέντες ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας ἤρχισαν νὰ ἀποστατοῦν. Σχεδὸν ὅλαι αἱ πόλεις τῆς Ἰωνίας τοὺς ἐγκατέλειψαν καὶ εἰσηλθὸν εἰς τὴν συμμαχίαν τῆς Σπάρτης. Τὸ δὲ χειρότερον καὶ οἱ Πέρσαι ἤρχισαν νὰ κινοῦνται. Διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Ἀλκιβιάδου, ὁ ὁποῖος εἶχε μεταβῆ εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ἐγένε συνεννόησις μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Σπαρτιατῶν. Ἐσυμφώνησαν οἱ μὲν Σπαρτιάται νὰ ἀφήσουν εἰς τὸν βασιλέα τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Ἀσίας καὶ τὰς νήσους, οἱ δὲ Πέρσαι νὰ χορηγοῦν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας χρήματα διὰ νὰ συντηροῦν στόλον. Οἱ Ἀθηναῖοι τότε ἐτί-

1) Λίθιναι τετράγωναι στήλαι μὲ κεφαλὴν Ἑρμοῦ, αἱ ὅποια ἐχρησίσμευαν διὰ νὰ δεικνύουν τοὺς δρόμους.

μασαν στόλον ἀπὸ τὰ τελευταῖα χρήματα τῆς πόλεως καὶ ἔστειλαν αὐτὸν εἰς τὴν πιστὴν των σύμμαχον Σάμον.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἤρχισε πάλιν ὁ πόλεμος μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιῶν.

Ἐπάνοδος τοῦ Ἀλκιβιάδου. Ἐπειτα ἀπὸ ὀλίγον χρόνον τὰ πράγματα ἐφάνησαν κάπως εὐνοϊκὰ διὰ τοὺς Ἀθηναίους. Ὁ Ἀλκιβιάδης ἔγινεν ὑποπτος εἰς τοὺς Σπαρτιάτας. Ἐσκέφθη λοιπὸν νὰ προετοιμάσῃ τὴν ἐπάνοδόν του εἰς τὰς Ἀθήνας. Πρὸς τοῦτο ἔπεισε τὸν Τισσαφέρην νὰ παύσῃ νὰ δίδῃ χρήματα εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, διότι δὲν ἐσύμφερεν εἰς τοὺς Πέρσας νὰ καταστραφοῦν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ νὰ γίνουσι πολὺ ἰσχυροὶ οἱ Σπαρτιάται. Οἱ Ἀθηναῖοι πραγματικῶς ἔταν ἔμαθα ταῦτα, ψηφίζουσι τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ ἐκλέγουσι αὐτὸν στρατηγόν. Ἄλλ' ὁ Ἀλκιβιάδης δὲν ἐπέστρεψεν ἀμέσως εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἦθελε νὰ νικήσῃ προηγουμένως κάποιαν νίκην καὶ τότε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰς Ἀθήνας ὡς νικητῆς. Πράγματι δὲ ὁ Ἀλκιβιάδης, ἀφ' οὗ ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τοῦ στόλου, νικᾷ εἰς πολλὰς μικρὰς ναυμαχίας τοὺς Σπαρτιάτας εἰς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ κυριεῖται πολλὰς ἀπὸ τὰς ἐκεῖ πόλεις, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὴν Χαλκηδόνα καὶ τὸ Βυζάντιον. (409). Ἐπειτα ἀπὸ τοὺς θριάμβους αὐτοὺς ὁ Ἀλκιβιάδης πλέει εἰς τὸν Πειραιᾶ. Ὁ λαὸς τῶν Ἀθηνῶν τὸν ὑποδέχεται μὲ μὲγάλον ἐνθουσιασμὸν καὶ τὸν ἐκλέγει ἀρχιστράτηγον μὲ ἀπεριόριστον ἐξουσίαν.

Μετ' ὀλίγον χρόνον ὁ Ἀλκιβιάδης μὲ 100 πλοῖα ἐπλευσεν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ἠγκυροβόλησεν εἰς τὸ Νότιον, λιμένα τῆς Κολοφῶνος. Ἀλλὰ κατὰ τὸν χρόνον αὐτὸν οἱ Σπαρτιάται εἶχαν στείλει εἰς τὴν Ἀσίαν ὡς ναύαρχον τὸν Λύσανδρον, ἄνδρα πανοῦργον καὶ δραστήριον. Συγχρόνως δὲ ὡς σατράπης τῆς Μ. Ἀσίας εἶχε σταλῆ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν ὁ δεῦτερος υἱὸς τοῦ Κύρου. Ὁ Λύσανδρος κατῴρθωσε νὰ προσελκύσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ Κύρου καὶ νὰ λάβῃ παρ' αὐτοῦ χρήματα, μὲ τὰ ὁποῖα κατασκεύασε στόλον ἀπὸ 90 πλοῖα. Μὲ τὸν στόλον αὐτὸν ὁ Λύσανδρος εὐρισκόμενος εἰς τὴν Ἐφεσον ἐκαιροφυλάκτησεν, ὅταν ὁ Ἀλκιβιάδης ἦτο μακρὰν τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου, ἐπετέθη κατ' αὐτοῦ καὶ τὸν ἐνίκησεν. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐθεώρησαν αἴτιον τῆς συμφορᾶς τὸν Ἀλκιβιάδην καὶ τὸν ἔπαυσαν ἀπὸ τὴν στρατηγίαν (407).

Ἡ ναυμαχία τῶν Ἀργινοῦσῶν. Τὸ ἐπόμενο ἐτος οἱ Σπαρτιάται ἔστειλαν ὡς ναύαρχον ἀντὶ τοῦ Λυσάνδρου τὸν **Καλλικρατίδαν**. Ὁ Καλλικρατίδης ἦτο ἀνὴρ γενναῖος καὶ φιλόπατρις καὶ τὸ σπουδαιότερον εἶχεν αἰσθήματα πανελληνία. Ὅταν ἐπῆγγεν εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Κύρου διὰ νὰ ζητήσῃ χρήματα καὶ τοῦ εἶπαν νὰ περιμένῃ δύο ἡμέρας, διὰ νὰ τοῦ δώσουν ἀπάντησιν, ἔφυγεν ὠργισμένος καὶ εἶπεν ὅτι εἶναι ἀθλιώτατοι οἱ Ἕλληνες, διότι ἀνγκάζονται καὶ κολακεύουν τοὺς βαρβάρους χάριν χρημάτων. Ἐδήλωσε δὲ ὅτι, ἐὰν ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πατρίδα του, θὰ προσπαθήσῃ νὰ συμφιλίωσῃ τοὺς Ἀθηναίους μὲ τοὺς Λακεδαιμονίους. Ὁ Καλλικρατίδης ἔλαβε τότε παρὰ τῶν συμμάχων τῶν Σπαρτιατῶν τὰ χρήματα, τὰ ὅποια ἐχρειάζετο διὰ τὸν στόλον, καὶ ἐπολιορκήσε τὸν Κόνωνα μὲ τὸν ἀθηναϊκὸν στόλον εἰς τὴν Μυτιλήνην.

Οἱ Ἀθηναῖοι, ὅταν ἔμαθαν τὴν πολιορκίαν τοῦ Κόνωνος, ἐτοίμασαν στόλον ἀπὸ 100 πλοῖα καὶ τὸν ἔστειλαν ἐναντίον τοῦ Καλλικρατίδα. Ὁ Καλλικρατίδης τότε ἄφησε 50 πλοῖα εἰς τὴν Μυτιλήνην καὶ ἔσπευσε νὰ συναντήσῃ τοὺς Ἀθηναίους. Οἱ δύο στόλοι συνηντήθησαν πλησίον εἰς τὰς Ἀργινοῦσας. Ἐκεῖ ἔγινε μεγάλη ναυμαχία, εἰς τὴν ὁποίαν ἐνίκησαν οἱ Ἀθηναῖοι, αὐτὸς δὲ ὁ Καλλικρατίδης ἐφρονέυθη.

Οἱ νικηταὶ ὅμως στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων, ἀντὶ νὰ εὔρουν εὐγνώμοσόνην εἰς τὰς Ἀθήνας εὗρηκαν τὸν θάνατον. Τοὺς κατηγόρησαν δηλαδὴ, διότι δὲν ἔσωσαν τοὺς ναυαγοὺς ἔπειτα ἀπὸ τὴν ναυμαχίαν. Εἰς μάτην οἱ στρατηγοὶ ἀπελογήθησαν, ὅτι δὲν ἤμπόρεσαν νὰ κάμουν τοῦτο ἕνεκα τρικυμίας. Ὁ εὐκλα ἐρεθισμένος ἀθηναϊκὸς ὄχλος τοὺς κατεδίκασεν εἰς θάνατον (406). Ταχέως ὅμως οἱ Ἀθηναῖοι ἐπλήρωσαν τὸ σφάλμα των.

Ἡ καταστροφή τῶν Ἀθηναίων πλησίον εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμούς. Τὸ ἐπόμενο ἐτος (405) οἱ Σπαρτιάται ἔστειλαν πάλιν ὡς ναύαρχον τὸν **Λύσανδρον**. Ὁ Λύσανδρος ἔλαβε παρὰ τοῦ Κύρου χρήματα καὶ ἐτοίμασε νέον στόλον, μὲ αὐτὸν δὲ ἐπλευσεν εἰς τὸν Ἑλλάσποντον καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Λάμφακον. Ὁ στόλος τῶν Ἀθηναίων ἀποτελούμενος ἀπὸ 180 πλοῖα ἔσπευσε νὰ συναντήσῃ τὸν σπαρτιατικὸν καὶ ἄραξεν ἀπέναντι τῆς Λαμφάκου εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμούς.

Ἄπ' ἐδῶ οἱ Ἀθηναῖοι ἀνῆρχοντο καθ' ἡμέραν εἰς τὸ πέλαγος καὶ ἐπροκαλοῦσαν τὸν Λύσανδρον εἰς μάχην. Ἄλλ' εἰς μά-

την. Ὁ Λύσανδρος ἔμενον ἡσυχος, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἐπέστρεφαν εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμούς, ἀπεβιδάζοντο εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ἐσκορπίζοντο διὰ τὰ νᾶ εὐρουν τροφάς. Ὁ Λύσανδρος παρετήρησε τοῦτο καὶ ἐνόμισεν ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ ἀφήσῃ τὴν εὐκαιρίαν. Τὴν πέμπτην ἡμέραν λοιπὸν τὴν ὥραν ποῦ τὰ πληρώματα ἦσαν διασκορπισμένα, ἐπέρχεται ἐναντίον τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου, εὕρισκε τὰ πλοῖα χωρὶς ἀνδρας καὶ τὰ καταλαμβάνει. Μόνον ὀκτὼ πλοῖα μὲ ἀρχηγὸν τὸν Κόνωνα σώζονται καὶ καταφεύγουν εἰς τὴν Κύπρον. Ἐπίσης ἐσώθη ἡ «Πάραλος», ἡ ὁποία ἔφερεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὴν ἀγγελίαν τῆς καταστροφῆς. 3 χιλ. Ἀθηναῖοι αἰχμαλωτίζονται καὶ σφάζονται ὄλοι (405).

Πολιορκία καὶ παράδοσις τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ Λύσανδρος μετὰ ταῦτα ἐπλευσε πρὸ τοῦ Πειραιῶς μὲ 200 πλοῖα. Συγχρόνως ὁ βασιλεὺς Ἄγις ἀπὸ τὴν Δεκέλειαν καὶ ὁ ἄλλος βασιλεὺς τῶν Σπαρτιατῶν Παυσανίας μὲ ἄλλον στρατὸν ἐπολιόρκησαν τὰς Ἀθήνας ἀπὸ ξηρᾶς.

Οἱ Ἀθηναῖοι εὐθύς, ἀφοῦ ἔμαθαν τὴν συμφορὰν, ἐτοιμάσθησαν διὰ πολιορκίαν. Ἄλλ' ἤτο φανερόν, ὅτι δὲν θὰ ἠμποροῦσαν νὰ ἀνθέξουν πολὺν χρόνον. Πράγματι, ἀφοῦ ἐπιέσθησαν ἀπὸ τὴν πείναν, ἔστειλαν εἰς τὴν Σπάρτην διὰ νὰ μάθουν τὰς ἀξιώσεις τῶν Σπαρτιατῶν. Οἱ Σπαρτιάται συγκατετέθησαν νὰ κάμουν εἰρήνην ὑπὸ τοὺς ἐξῆς ὅρους: α') νὰ κατακρημνίσουν οἱ Ἀθηναῖοι τὰ μακρὰ τείχη καὶ τὰ τοῦ Πειραιῶς, β') νὰ παραδώσουν ὅλα τῶν τὰ πλοῖα πλὴν δώδεκα, γ') νὰ δεχθοῦν τοὺς ἐξορίστους καὶ δ') νὰ ἀναγνωρίσουν τοὺς Σπαρτιάτας ὡς ἀρχηγούς κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἔνεκα τῆς πείνης ἠναγκάσθησαν νὰ δεχθοῦν ὄλους τοὺς ὅρους (404).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄ ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΩΝ ΣΠΑΡΤΙΑΤΩΝ

1. Οἱ τριάκοντα τύραννοι.

Ἐπειτα ἀπὸ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ἡ ἡγεμονία τῆς Ἑλλάδος περιήλθεν εἰς τὴν Σπάρτην. Εἰς ὅλας τὰς πόλεις ἐγκατεστάθησαν ὀλιγαρχικὰ πολιτεύματα, εἰς πολλὰς δὲ καὶ φρουραὶ σπαρτιατικαὶ διὰ τὰ συκρατοῦν αὐτὰς εἰς ὑποταγήν. Καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας λοιπὸν τὴν κυβέρνησιν ἔλαβαν οἱ ὀλιγαρχικοί. 30 ἀπὸ αὐτοὺς ἐκλέγονται διὰ τὰ συντάξουν νέον πολιτεῦμα καὶ μέχρι τῆς συντάξεως αὐτοῦ τὰ κυβερνοῦν τὴν χώραν. Αὐτοὶ ἔμωσ, ἀφοῦ ἔλαβαν τὴν ἀρχήν, ἀντὶ τὰ συντάξουν νόμους, ἤρχισαν τὰ φέρωνται ὡς δεσπόται. Κατ' ἀρχὰς μὲν συλλαμβάνουν καὶ φονεύουν μόνον συκοφάντας καὶ πολίτας ὑπόπτους ὡς φίλους τῆς δημοκρατίας. Ἀφοῦ ὅμως χάριν ἀσφαλείας τῶν ἔφεραν σπαρτιατικὴν φρουρὰν 700 ἀνδρῶν, ἤρχισαν ἀφόδως πλέον τὰ συλλαμβάνουν κάθε πλούσιον πολίτην, διὰ τὰ ἀφαιροῦν τὰς περιουσίας τῶν. Εἰς τὴν πόλιν ἐπικρατεῖ τρομοκρατία. Πολλοὶ πολῖται ἀναγκάζονται τὰ φύγουν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας καὶ καταφεύγουν εἰς τὰς Θήβας, τὰ Μέγαρα καὶ τὴν Κόρινθον. Καὶ ἐν γένει οἱ τριάκοντα γίνονται τόσον μισητοί, ὥστε ἐπονομάζονται τύραννοι.

Ἄλλ' ἡ ἀρχὴ τῶν τριάκοντα δὲν ἐκράτησε πολὺ. Μεταξὺ τῶν Ἀθηναίων, οἱ ὅποιοι κατέφυγαν εἰς τὰς Θήβας, ἦτο καὶ ὁ πολὺ λάκις χρηματίας στρατηγὸς **Θρασύβουλος**. Αὐτὸς μὲ 70 ἄλλους ἐξορίστους καταλαμβάνει τὸ φρούριον τῆς Φυλῆς, τὸ ὅποιον ἦτο ἐπάνω εἰς τὴν Πάρνηθα, καὶ κάμνει αὐτὸ καταφύγιον τῶν καταδιωκομένων. Οἱ τριάκοντα προσβάλλουν αὐτούς, ἀλλὰ δὲν κατορθώνουν τίποτε. Μετ' ὀλίγον οἱ περὶ τὸν Θρασύβουλον ἀυξάνονται εἰς χίλιους, ἔρχονται εἰς τὸν Πειραιᾶ, ὀχυρώνουν τὴν Μουνυχίαν καὶ νικοῦν πάλιν τοὺς ὀλιγαρχικοὺς, οἱ ὅποιοι τοὺς ἐπρόσβαλαν καὶ ἐδῶ. Τότε οἱ ἴδιοι ὀλιγαρχικοὶ πλέον καταλύουν

τὴν ἀρχὴν τῶν τριάκοντα καὶ ἀναθέτουσιν τὴν κυβέρνησιν τῆς πόλεως εἰς δέκα ἄνδρας (ἓνα ἀπὸ κάθε φυλῆν). Οἱ δέκα ζητοῦν τὴν βοήθειαν τῶν Σπαρτιατῶν. Οἱ Σπαρτιάται στέλλουσιν τὸν Λύσανδρον. Ἄλλ' ὁ βασιλεὺς Πausανίας ἀπὸ φθόνον πρὸς τὸν Λύσανδρον ζητεῖ νὰ ἀποσταλῆ καὶ αὐτὸς εἰς τὰς Ἀθήνας με στρατόν. Ἐκεῖ δὲ συμφιλιώνει τοὺς ὀλιγαρχικοὺς με τοὺς ἐκ Πειραιῶς. Μετὰ τοῦτο κηρύσσεται γενικὴ ἀμνηστία καὶ ἐπαναφέρεται πάλιν τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα (403).

2. Κύρου ἀνάβασις.

Τὸ 404 ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Δαρεῖος καὶ τὸν διεδέχθη ὁ μεγαλύτερος υἱὸς του Ἀρταξέρξης. Ὁ μικρότερος Κύρος ἐξακολουθοῦσε νὰ εἶναι σατράπης τῆς Λυδίας. Ὁ Κύρος τότε ἐσκέφθη νὰ καταλάβῃ αὐτὸς τὸν θρόνον. Συναθροίζει λοιπὸν 13.000 Ἑλληνας μισθοφόρους καὶ 100.000 βαρβάρους καὶ με αὐτοὺς ἐκστρατεύει ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ του τὴν ἄνοιξιν τοῦ 401.

Με τὸν στρατόν τοῦ βασιλέως ὁ Κύρος συναντᾶται εἰς τὰ **Κούναξα**, μίαν πεδιάδα μεταξὺ τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγριδος. Ἐκεῖ γίνεται μεγάλη μάχη. Οἱ Ἑλληνες νικοῦν τοὺς ἀπέναντί των βαρβάρους, ἀλλὰ φονεύεται ὁ Κύρος καὶ φυσικὰ ὁ σκοπὸς τῆς ἐκστρατείας ματαιώνεται.

Ἡ θέσις τῶν Ἑλλήνων ἦτο πολὺ κακὴ. Εὕρισκοντο εἰς τὸ βάθος τοῦ ἀπεράντου περσικοῦ κράτους μεταξὺ λαῶν ἐχθρικών καὶ τὸ χειρότερον χωρὶς ἀρχηγούς, διότι οἱ στρατηγοὶ των ἐφονεύθησαν ὅλοι με δόλον ἀπὸ τοὺς Πέρσας. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἔσωσεν αὐτοὺς ὁ Ἀθηναῖος Ξενοφῶν, ὁ ὁποῖος εἶχε παρακολουθήσει τὴν ἐκστρατείαν αὐτὴν ὡς ἰδιώτης καὶ κατόπιν τὴν ἐπερίγραψεν. Αὐτὸς ἔβαλε θάρρος εἰς τοὺς Ἑλληνας καὶ τοὺς παρεκίνησε νὰ ἐκλέξουν ἄλλους ἀρχηγούς. Μεταξὺ τῶν ἐκλεχθέντων ἦτο καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ξενοφῶν. Με αὐτὸν λοιπὸν ὡς στρατηγὸν οἱ Ἑλληνες κατορθώνουν νὰ περάσουν βουνὰ θεώρατα, ποταμοὺς ἀδιαβάτους, καὶ ἐν γένει τόπους ὅλως διόλου ἀγνώστους, ἐνῶ συγχρόνως τοὺς κατεδίωκαν οἱ ἐχθροί. Ἐπὶ τέλους ἔπειτα ἀπὸ μεγάλης ταλαιπωρίας καὶ κινδύνους ἐπανέρχονται εἰς τὴν Ἑλλάδα 9.000 ἀπ' αὐτοὺς,

Ἡ ἐπιστροφή αὐτῆ τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Ἑλλάδα ὀνομάζεται **κάθοδος τῶν μυρίων**. Εἶναι δὲ πολὺ σπουδαία, διότι ἔδειξε, πρῶτον μὲν τί ἤμποροῦσε νὰ κατορθώσῃ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, ἂν εὑρίσκε καταλλήλους ἀρχηγούς, ἔπειτα δὲ πόσον τὸ περσικὸν κράτος ἦτο ἐξασθενημένον.

3. Ἐκστρατεία τοῦ Ἀγησίλαου εἰς Ἀσίαν.

Ἀφοῦ ἀπέθανεν ὁ Ἅγις (397), βασιλεὺς εἰς τὴν Σπάρτην ἔγινε μὲ τὰς ἐνεργείας τοῦ Λυσάνδρου ὄχι ὁ υἱός, ἀλλ' ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἅγιδος **Ἀγησίλαος** εἰς ἡλικίαν 44 ἐτῶν. Ὁ Ἀγησίλαος ἦτο ἀφελῆς καὶ εὐγενής, εὐπειθής εἰς τὰς ἀρχάς καὶ πρὸς τοῦτοις κοντός, ἰσχνὸς καὶ χωλός. Ἐνεκα ὧτων τούτων ὁ Λύσανδρος ἐλογάζριαζεν ὅτι θὰ τὸν ἔκαμνεν ὅ,τι ἤθελεν. Ἀλλ' ὁ Ἀγησίλαος δὲν ἦτο χαρακτηρὸς τοιοῦτου, ὥστε νὰ ἀφήσῃ νὰ τὸν διευθύνουν ἄλλοι. Εὐθὺς ἀφοῦ ἔγινε βασιλεὺς, ἀνεδείχθη ἕνας ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους ἀνδρας τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἦτο στρατηγὸς ἐξοχος, φιλόδοξος καὶ φιλότιμος, ἀφιλοχρήματος καὶ τὸ σπουδαιότερον ἀνὴρ μὲ πανελλήνια αἰσθήματα. Ὅλα δὲ αὐτὰ τὰ προτερήματα εὐρήκεν εὐκαιρίαν νὰ δείξῃ εἰς τὴν ἐκστρατείαν, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν ἐναντίον τῶν Περσῶν.

Πρὸ τριῶν ἐτῶν μικρὸς σπαρτιατικὸς στρατὸς ἐπολεμοῦσεν ἐναντίον τῶν σατραπῶν τῆς Μ. Ἀσίας, διὰ νὰ ἀπαλλάξῃ τοὺς ἐκεῖ Ἑλληνας ἀπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Περσῶν. Ἀλλὰ τὸ 396 ἀναγγέλλεται αἰφνιδίως εἰς τὴν Σπάρτην, ὅτι οἱ Πέρσαι ἐτοιμάζουν μεγάλην στρατὸν ἐναντίον τῆς Σπάρτης. Κατὰ προτροπὴν τότε τοῦ Λυσάνδρου οἱ Σπαρτιαταὶ ἀποφασίζουσι νὰ στείλουν εἰς τὴν Ἀσίαν τὸν Ἀγησίλαον μὲ μικρὸν στρατὸν (περίπου 8 χιλ.). Ὁ Λύσανδρος εἶχε τὴν ἐλπίδα ὅτι εἰς τὴν ἐκστρατείαν αὐτὴν θὰ μεταχειρισθῇ τὸν Ἀγησίλαον ὡς ὄργανόν του. Ταχέως ὅμως αἱ ἐλπίδες του ἔματαιώθησαν, διότι ὁ Ἀγησίλαος, ἀφοῦ ἔφθασεν εἰς τὴν Ἀσίαν, ἐφρόντισε νὰ ἀπαλλαχθῇ ἀπὸ τὸν ὀχληρὸν σύμβουλόν του.

Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Ἀγησίλαου κατὰ τὸ φαινόμενον ἦτο συνέχεια τοῦ πολέμου, τὸν ὁποῖον τότε ἔκαναν οἱ Σπαρτιαταὶ ἐναντίον τῶν σατραπῶν τῆς Μ. Ἀσίας. Ἀλλ' ὅμως ἡ ἐκστρατεία αὐτὴ ἔλαβε εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἄλλον χαρακτηρὰ ἔνεκα

τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῆς. Ὁ Ἀγησίλαος δὲν ἐσκέπτετο μόνον νὰ ἀπαλλάξῃ τοὺς Ἑλληνας τῆς Μ. Ἀσίας ἀπὸ τοὺς Πέρσας, ἀλλ' ἐμελέτησε τὴν κατάλυσιν τοῦ Περσικοῦ κράτους, τοῦ ὁποίου τὴν ἀδυναμίαν εἶχε δεῖξει ἡ κάθοδος τῶν μυρίων. Διὰ νὰ παραστήσῃ λοιπὸν τὴν ἐπιχείρησίν του ὡς κοινὸν ἀγῶνα τῆς Ἑλλάδος κατὰ τοῦ προαιωνίου ἐχθροῦ, τῆς Ἀσίας, ὥρισεν ὡς τόπον συγκεντρώσεως τῶν στρατευμάτων τὴν Αὐλίδαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐλέγετο ὅτι ἀπέπλευσεν ὁ Ἀγαμέμνων, ὅταν ἔκανε τὴν ἐκστρατείαν εἰς τὴν Τροίαν.

Ἄλλ' ὅμως ἡ ἐκστρατεία αὐτή, ἡ ὁποία ἤρχισε τόσον πανηγυρικῶς, δὲν ἔφερε σπουδαῖα ἀποτελέσματα. Ὁ στρατὸς ἦτο μικρός. Ἀθηναῖοι, Θηβαῖοι, Κορίνθιοι, καὶ Ἀργεῖοι ἔχθη μόνον δὲν ἠθέλησαν νὰ λάβουν μέρος, ἀλλὰ καὶ ἔγιναν αἰτία νὰ ματαιωθῇ ἡ ἐπιχείρησις.

Κατὰ τὰ δύο πρῶτα ἔτη ὁ Ἀγησίλαος κατεπολέμησε τοὺς σατράπας Τισσαφέρνην καὶ Φαρνάβαζον καὶ ἐλεηλάτησε τὰς χώρας των. Ἄλλ' ὅταν τὴν ἀνοιξιν τοῦ 394 ἐτοιμάσθη καὶ ἐπρόκειτο νὰ προχωρήσῃ διὰ νὰ ἐκτελέσῃ τὸ μέγαλον του σχέδιον, λαμβάνει ἀπὸ τὴν Σπάρτην διαταγὴν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οἱ Πέρσαι μὲ χρήματα εἶχαν κινήσει ἐσωτερικὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἔνεκα τούτου οἱ Σπαρτιῶται ἐκάλεσαν ὀπίσω τὸν Ἀγησίλαον. Ὁ Ἀγησίλαος μὲ μεγάλην λύπην ἠναγκάσθη νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν φωνὴν τῆς πατρίδος.

4. Κορινθιακὸς πόλεμος.

Ἐπειτα ἀπὸ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον οἱ Σπαρτιῶται ἐφέροντο δεσποτικῶς ἔχθη μόνον πρὸς τὰς πόλεις, αἱ ὁποῖαι ὡς τώρα ἦσαν μὲ τοὺς Ἀθηναίους, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς παλαιοὺς συμμάχους των. Ἐνεκα τούτου ἔλαι αἱ πόλεις ἦσαν δυσαρεστημέναι μὲ αὐτούς, πρὸ πάντων ὅμως οἱ Θηβαῖοι καὶ οἱ Κορίνθιοι. Ἐπομένως μικρὰ ὄθησις ἐχρειάζετο διὰ νὰ κινήσῃ αὐτοὺς εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Σπάρτης. Τὴν ὄθησιν αὐτὴν ἔδωσαν οἱ Πέρσαι.

Οἱ Πέρσαι κατῴρθωσαν νὰ δωροδοκῆσουν τοὺς πρωτεύοντας ἄνδρας τῶν Θηβῶν, τῆς Κορίνθου καὶ τοῦ Ἀργαυς. Μετ' ὀλίγον δὲ αἱ πόλεις αὗται συνεννοήθησαν μεταξύ των καὶ μὲ τοὺς Ἀθη-

ναίους, οἱ ὅποιοι εἶχαν ἀναλάβει ἀπὸ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον, καὶ ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Σπάρτης (395). Ὁ πόλεμος αὐτὸς ὠνομάσθη Κορινθιακός, ἐπειδὴ ὁ περισσότερος ἔγινε γύρω ἀπὸ τὴν Κόρινθον, ἐξηκολούθησε δὲ μέχρι τοῦ 386 χωρὶς σπουδαία ἀποτελέσματα κατὰ ξηράν.

Κατὰ θάλασσαν ὁμοῦς οἱ Σπαρτιάται ἔπαθαν μεγάλας ζημίας. Ὁ Ἀθηναῖος στρατηγὸς Κόνων, ὁ ὅποιος εἶχε καταφύγει μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον εἰς τὴν Κύπρον, ἐτοίμασε στόλον μὲ ἐξοδα τοῦ σατράπου Φαρναβάζου καὶ κατέστρεψε τὸν στόλον τῶν Σπαρτιατῶν πλησίον τῆς Κνίδου (394). Ἐπειτα ἐπλευσεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ μὲ περσικὰ χρήματα ἀνικοδόμησε τὰ μακρὰ τείχη.

5. Ἀνταλκίδειος εἰρήνη. Τυραννία τῆς Σπάρτης.

Οἱ Σπαρτιάται ἐπὶ τέλους ἐνόησαν ὅτι δὲν ἤμποροῦσαν νὰ πολεμοῦν συγχρόνως καὶ μὲ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας καὶ μὲ τοὺς Πέρσας. Ἐστειλαν λοιπὸν εἰς τὴν Ἀσίαν τὸν Ἀνταλκίδα διὰ νὰ ζητήσῃ τὴν συμμαχίαν τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν. Ὁ Ἀνταλκίδας ἐπέτυχεν (386) αὐτὴν ὑπὸ τὸν ὄρον αἱ μὲν ἑλλ. πόλεις τῆς Ἀσίας νὰ ἀνήκουν εἰς τὸν βασιλέα, εἶναι δὲ αἱ ἄλλαι νὰ εἶναι ἐλευθεραὶ.

Αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη Ἀνταλκίδειος εἰρήνη, τὴν ὁποίαν εἶλοι οἱ Ἕλληνες ἠναγκάσθησαν νὰ δεχθοῦν. Ἀπὸ αὐτὴν μόνον ἡ Σπάρτη δὲν ἔχασε τίποτε. Ἐκτοτε δὲ ἐφέρετο ὡς τύραννος πρὸς τὰς ἄλλας ἑλληνικὰς πόλεις. Δεῖγμα τῆς συμπεριφορᾶς τῆς αὐτῆς εἶναι καὶ ἡ κατάληψις τῶν Θηβῶν.

Τὸ 383 σπαρτιατικὸς στρατὸς ἐπερνοῦσεν ἀπὸ τὰς Θήβας μὲ στρατηγὸν τὸν Φοιβίδα. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἀριστοκρατικῶν Λεοντιάδης ἐπρότεινεν εἰς τὸν Φοιβίδα νὰ καταλάβῃ τὴν ἀκρόπολιν τῶν Θηβῶν Καδμείαν. Ὁ Φοιβίδας εὐρήκε τὴν πρότασιν συμφέρουσαν. Καταλαμβάνει τὴν Καδμείαν. Ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἀγανάκτησαν διὰ τὴν παράνομον πράξιν τοῦ Φοιβίδα. Ἀλλ' οἱ Σπαρτιάται κατεδίκανον μὲν τὸν Φοιβίδα δι' αὐτὴν εἰς πρόστιμον, ἐκράτησαν ὁμοῦς τὴν Καδμείαν.

²Αντ. Χωραφᾶ.—Ἱστορία Α' Ἑλληνικοῦ, ἔκδοσις η'.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ' ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΩΝ ΘΗΒΩΝ

1. Ἀπελευθέρωσις τῶν Θηβῶν. Πελοπίδας καὶ Ἐπαμεινώνδας.

Ἀφοῦ οἱ Σπαρτιαῖται κατέλαβαν τὴν Κάδμειαν 400 περίπου δημοκρατικοὶ Θηβαῖοι ἔφυγαν ἀπὸ τὴν πατρίδα των καὶ ἤλθαν εἰς τὰς Ἀθήνας. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ Πελοπίδας, νέος πλούσιος καὶ εὐγενής, ἀνδρεῖος καὶ μεγαλόφρων. Ὁ Πελοπίδας εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐσκέφθη νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν πατρίδα του, ὅπως ὁ Θρασύδουλος. Συνεννοεῖται λοιπὸν μὲ μερικοὺς ὁμόφρονάς του, οἱ ὅποιοι εἶχαν μείνει εἰς τὰς Θήβας, καὶ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 377 ἔρχεται μὲ ἄλλους ἐξοριστοὺς Θηβαίους νύκτα εἰς τὰς Θήβας φονεύουν τοὺς πολεμάρχους καὶ καλοῦν τὸν λαὸν εἰς ἐλευθερίαν. Τὸ πρῶτ' ἤλθαν καὶ ἄλλοι ἐξόριστοι μὲ πολλοὺς Ἀθηναίους καὶ ὄλοι ὁμοῦ πολιορκοῦν εἰς τὴν Κάδμειαν τὴν σπαρτιατικὴν φρουρὰν καὶ ἀναγκάζουν αὐτὴν μετ' ὀλίγας ἡμέρας νὰ φύγῃ μὲ τοὺς ὀλιγαρχικοὺς.

Οἱ Θηβαῖοι ἦσαν λαὸς γενναῖος καὶ πολεμικός, ἀλλ' ἕως τῶρα, ἐπειδὴ δὲν εἶχαν ἀρχηγοὺς καλοὺς, δὲν εἶχαν διακριθῆ. Τώρα ὅμως ἐκτὸς τοῦ Πελοπίδα παρουσιάσθη εἰς τὰς Θήβας καὶ ἕνας ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους στρατηγοὺς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ὁ Ἐπαμεινώνδας.

Ὁ Ἐπαμεινώνδας ἦτο πτωχός, ἀλλὰ κατήγετο ἀπὸ εὐγενῆ οἰκογένειαν, ἦτο καλὰ μορφωμένος καὶ εἶχε μεγάλην ἀσκησιν εἰς τὰ πολεμικά.

Ὁ Ἐπαμεινώνδας εὐθὺς, ὅταν ἔγινεν ἡ ἐπιχείρησις τοῦ Πελοπίδα, συνέπραξε μὲ αὐτόν. Κατόπιν οἱ δύο αὐτοὶ ἄνδρες συνέλαβαν τὸ σχέδιον νὰ κάμουν τὰς Θήβας κυρίαρχον τῆς Βοιωτίας καὶ τὸ ἰσχυρότερον κράτος τῆς Ἑλλάδος. Ἀμέσως λοιπὸν ἀφ' οὗ ἀπελευθέρωσαν τὰς Θήβας, ἐπροσπάθησαν νὰ ἐτοιμάσουν στρατὸν

ἵκανόν νά νικήσῃ τοὺς Σπαρτιάτας. Τότε ὁ Πελοπίδας ὠργάνωσε τὸν περίφημον ἱερὸν λόχον ἔκ 300 νέους τῶν καλυτέρων οἰκογενειῶν τῶν Θηβῶν. Οἱ ἱερολοχίται ἦσαν ὑποχρεωμένοι νά καταλαμβάνουν εἰς τὴν μάχην τὴν δυσκολωτέραν θέσιν καὶ νά χρησιμεύουν ὡς ὑπόδειγμα ἀνδρείας εἰς τοὺς ἄλλους.

Ἐπὶ 4 ἔτη ἡ Σπάρτη ἀπέστειλε στρατοὺς ἐναντίον τῶν Θηβαίων. Οἱ Θηβαῖοι περικυριζόντο μὲν μόνον εἰς τὸ νά ἀποκρούουν τοὺς ἐχθροὺς, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ καθυπέταξαν ἕλας τὰς πόλεις τῆς Βοιωτίας καὶ ὄλονεν ἐλάμβανον θάρρος νά ἀντιπαρατάσσωνται ἐναντίον τῶν Σπαρτιατῶν.

2. Ἡ μάχη τῶν Λεύκτρων (371)

Τὸ 371 ὁ βασιλεὺς τῶν Σπαρτιατῶν Κλεόμβροτος εἶχεν εἰσβάλει μὲ στρατὸν 10 χιλ. ὁπλιτῶν εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ εἶχε στρατοπεδεύσει μεταξὺ Κιθαιρώνας καὶ Ἐλικῶνος. Οἱ Θηβαῖοι ἐπὶ τέλους πλέον ἀπεφάσισαν νά ἀντιπαραταχθοῦν κατ' αὐτῶν. Ἐξέρχονται λοιπὸν ἐκ τῆς πόλεως καὶ στρατοπεδεύουν ἀπέναντί των πλησίον εἰς τὴν μικρὰν πόλιν Λεύκτρα. Ὁ στρατὸς των ἀποτελεῖται μόνον ἀπὸ 6 χιλ. ὁπλιτάς, ἀλλ' εἶναι ἀνώτερος κατὰ τὸ ἔπικρόν.

Οἱ Σπαρτιάται παρατάσσονται κατὰ τὴν συνήθειάν των μὲ βάθος 12 ἀνδρῶν εἰς ἕνα τὸ μέτωπον. Ὁ Ἐπαμεινώνδας ὅμως παρατάσσει τὸν θηβαϊκὸν στρατὸν κατὰ νέον τρόπον. Ἀντὶ νά τὸν παρατάξῃ μὲ ἴσον βάθος εἰς ἕνα τὸ μέτωπον ἐνισχύει τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα εἰς βάθος 50 ἀνδρῶν καὶ εἰς αὐτὴν τοποθετεῖ τὸν ἱερὸν λόχον, τὸν ὅποιον ἐδιοικοῦσεν ὁ Πελοπίδας. Ὁ τρόπος αὐτὸς τῆς παρατάξεως ὀνομάζεται λοξὴ φάλαγξ. Ὅταν οἱ δύο στρατοὶ ἐπλησίασαν, ἡ ἀριστερὰ πτέρυξ τῶν Θηβαίων προχωρεῖ ὀρμητικῶς ἐναντίον τῆς δεξιᾶς τῶν Σπαρτιατῶν, ὅπου εὕρισκετο ὁ βασιλεὺς μὲ τὸν ἐκλεκτότερον στρατὸν. Ἐπειτα ἀπὸ ἀγῶνα σφοδρὸν ὁ βασιλεὺς Κλεόμβροτος φονεύεται, ἕλας δὲ ὁ στρατὸς τῶν Σπαρτιατῶν ὑποχωρεῖ εἰς τὸ στρατόπεδόν του. Οἱ Σπαρτιάται ἐνίκηθησαν. Τοῦτο ὠμολόγησαν καὶ οἱ ἴδιοι, διότι μετὰ τὴν μάχην ἐζήτησαν ἀπὸ τοὺς Θηβαίους τοὺς νεκροὺς των διὰ νά τοὺς θάψουν.

Ἡ μάχη τῶν Λεύκτρων ἔκαμε μεγάλην ἐντύπωσιν εἰς ἕλας τοὺς Ἕλληνας. Ἡ πεποίθησις, πού εἶχαν διὰ τοὺς Σπαρτιάτας, ὅτι ἦσαν ἀήττητοι ἐκλονίσθη.

3. Εισβολή τοῦ Ἐπαμεινώνδα εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Μετὰ τὴν μάχην τῶν Λεύκτρων οἱ Θηβαῖοι κατὰ συμβουλήν τοῦ Ἐπαμεινώνδα ἀποφασίζουσι νὰ προσβάλουσι τοὺς Σπαρτιάτας εἰς αὐτὴν τὴν χώραν των. Τὸν χειμῶνα λοιπὸν τοῦ 370 ὁ θηβαῖκος στρατός, μετὰ τὸν Ἐπαμεινώνδαν καὶ τὸν Πελοπίδαν ἐπὶ κεφαλῆς, εἰσβάλλει εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὁρμᾷ εἰς τὴν Λακωνικὴν καὶ πλησιάζει εἰς τὴν Σπάρτην. Ἄλλὰ δὲν τολμᾷ νὰ τὴν προσβάλῃ ἂν καὶ ἀτειχιστον, διότι ὑπερασπίζει αὐτὴν ὁ γηραιὸς Ἀγησίλαος. Προχωρεῖ λοιπὸν πρὸς τὸ Ἔλος καὶ τὸ Γύθειον, κυριεύει τὰς ἀτειχίστους πόλεις καὶ καίει τὸν ναύσταθμον τῶν Λακεδαιμονίων. Κατόπιν ὁ Ἐπαμεινώνδας εἰσβάλλει εἰς τὴν Μεσσηνίαν, ἀπελευθερώνει αὐτὴν καὶ ἀνοικοδομεῖ πλησίον εἰς τὴν παλαιὰν ἀκρόπολιν τῆς Ἰθώμης τὴν Μεσσήνην. Ἡ Μεσσηνία ἔκτοτε ἔμεινε κράτος ἀνεξάρτητον, ἡ δὲ Σπάρτη δὲν κατώρθωσε νὰ τὴν ὑποτάξῃ. Μετὰ τοῦτο ὁ θηβαϊκὸς στρατός ἐπανέρχεται εἰς τὴν Βοιωτίαν ἀνενόχλητος.

Ἀπὸ τότε ἡ ἐπιρροή τῶν Θηβαίων δὲν περιορίζεται εἰς τὴν Βοιωτίαν, ἀλλ' ἐπεκτείνεται εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Οἱ δύο μεγάλοι ἄνδρες Ἐπαμεινώνδας καὶ Πελοπίδας περιφέρουσι τὰ νικηφόρα ὅπλα των ἀπὸ τῆς Μακεδονίας μέχρι τῆς Λακωνικῆς καὶ ἀφαιροῦσι ἀπὸ τὴν Σπάρτην καὶ τὰς Ἀθήνας τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος.

4. Ἡ μάχη τῆς Μαντινείας (362)

Ἡ ἡγεμονία τῶν Θηβαίων ὀλίγον χρόνον διήρκεσεν. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔβλεπαν μετὰ φόβον τὴν μεγάλην των αὔξησιν καὶ δι' αὐτὸ ἀπὸ τὸ 369 ἔκαμαν συμμαχίαν μετὰ τοὺς Σπαρτιάτας. Τὸ 364 ὁ Πελοπίδας εἰς μίαν ἐκστρατείαν, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἐφρονεύθη. Εἰς τὴν Πελοπόννησον δὲ ἤρchiσε μεγάλη δυσἀρέσκεια ἐναντίον τῶν Θηβαίων, διότι καὶ αὐτοὶ ἐφέροντο δεσποτικῶς.

Διὰ ταῦτα ὁ Ἐπαμεινώνδας ἀποφασίζει νὰ εἰσβάλῃ τετάρτην φορὰν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Μετὰ στρατὸν δὲ 30 χιλιάδων ἀνδρῶν

φθάνει εἰς τὴν Μαντινείαν (362), ἔπου ἦσαν στρατοπεδευμένοι οἱ Σπαρτιάται μὲ τοὺς Ἀθηναίους καὶ μὲ τοὺς ἄλλους συμμάχους, ἐν ἔλῳ 20 χιλ.

Καὶ ἐδῶ, ὅπως εἰς τὰ Λεύκτρα, ὁ Ἐπαμεινώνδας σχηματίζει τὴν λοξὴν φάλαγγα καὶ τρέπει εἰς φυγὴν τὸ δεξιὸν κέρασ τοῦ ἐχθροῦ. Ἀλλ' εἰς τὴν μάχην ὁ Ἐπαμεινώνδας πληγώνεται μὲ ἀκόντιον εἰς τὸ στήθος. Οἱ περὶ αὐτὸν τὸν φέρουν εἰς τὸ στρατόπεδον μὲ τὸν σίδηρον εἰς τὴν πληγὴν. Ἐδῶ ἀφοῦ ἔμαθεν ὅτι ἐσώθη ἡ ἀσπίς του καὶ ὅτι οἱ Θηβαῖοι ἐνίκησαν, διατάσσει νὰ ἀφαιρέσουν τὸν σίδηρον διὰ νὰ ἀποθάνῃ, ὅπως εἶπαν οἱ ἰατροί. Λέγεται ὅτι τότε οἱ φίλοι του κλαίοντες ἔλεγαν ὅτι ἀποθνήσκει ἄτεκνος. Αὐτὸς ἀκούσας τοῦτο εἶπεν «ὄχι· διότι ἀφίνω δύο θυγατέρας, τὰς μάχας τῶν Λεύκτρων καὶ τῆς Μαντινείας».

Ἡ μάχη τῆς Μαντινείας δὲν ὠφέλησε τοὺς Θηβαίους, διότι δὲν εἶχαν πλέον στρατηγὸν νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ. Ἐκαμαν λοιπὸν εἰρήνην μὲ τὸν ἕρον ἢ Μεσσηνία νὰ μείνῃ ἀνεξέρετος. Αὐτὸ ἔμεινε μόνον ἀπὸ τὸ ἔργον τοῦ Ἐπαμεινώνδα καὶ τοῦ Πελοπίδα. Ἡ ἡγεμονία τῶν Θηβαίων ἔληξεν. Ἐκτοτε αἱ Θῆβαι ἐπανήλθαν εἰς τὴν παλαιὰν δευτερεύουσαν θέσιν των. Ἀλλὰ καὶ ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Ἀθῆναι ἦσαν τόσον ἐξαντλημέναι, ὥστε καμμία δὲν ἠμποροῦσε νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος. Τὴν ἡγεμονίαν τώρα ἀναλαμβάνει μία νέα ἑλληνικὴ χώρα, ἡ Μακεδονία, ἡ ὁποία ἕως τώρα δὲν εἶχεν ἀναμειχθῆ σχεδὸν εἰς τὰ πράγματα τῆς ἄλλης Ἑλλάδος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ

1. Οἱ Μακεδόνες.

Οἱ Μακεδόνες, ὡς Ἕλληνες καὶ αὐτοί, εἶχαν τὴν ἴδιαν γλῶσσαν καὶ τὰ ἴδια ἔθιμα μὲ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἦσαν χωρισμένοι εἰς πολλὰς φυλὰς ἀνεξαρτήτους. Ἄλλ' ὀλίγον κατ' ὀλίγον κάποιος ἡγεμονικὸς οἶκος αὐτῶν, ὃ ὁποῖος ἔκαυχᾶτο ὅτι κατήγετο ἀπὸ τὸν Ἡρακλῆν, ἔγινε κύριος ὅλης τῆς Μακεδονίας καὶ ἔκαμε πρωτεύουσαν τὴν Ἐδεσσαν ἢ Αἰγᾶς (Βοδενά).

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Δαρείου ἐναντίον τῶν Σκυθῶν οἱ Μακεδόνες εἶχαν ὑποταχθῆ εἰς τοὺς Πέρσας. Κατὰ δὲ τοὺς Περσικοὺς πολέμους εἶχαν ἀναγκασθῆ νὰ συνοδεύσουν τὸν Ξέρξην, χωρὶς νὰ θέλουν, μὲ τὸν βασιλέα τῶν Ἀλεξάνδρον. Ἐπειτα ὅμως ἀπὸ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ξέρξου ἀπειτίναζαν τὸν περσικὸν ζυγόν.

Περίφημος βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας ὑπῆρξεν ὁ Ἀρχέλαος ὃ Β' (413—399), ὃ ὁποῖος μετέφερε τὴν πρωτεύουσάν του ἀπὸ τὴν Ἐδεσσαν εἰς τὴν Πέλλαν (πλησίον τῶν Γενιτωῶν). Μετὰ τὸν Ἀρχέλαον ὅμως ἀκολούθησαν χρόνοι φιλονικίων μεγάλων καὶ φόνων μεταξὺ διαφόρων ἀπαιτητῶν τοῦ θρόνου, μέχρις ὅτου ἐπὶ τέλους τὸ 359 τὴν βασιλείαν ἔλαβε Φίλιππος ὃ Β'.

2. Φίλιππος Β'.

Ὁ Φίλιππος ἔγινε βασιλεὺς εἰς ἡλικίαν 22 ἐτῶν. Ὅταν ἦτο 15 ἐτῶν, τὸν ἔφερον εἰς τὰς Θήβας ὡς ὄμηρον ὃ Πελοπίδας, ὃ ὁποῖος εἶχεν ἀναμειχθῆ εἰς τὰς ἔριδας περὶ τοῦ θρόνου τῆς Μακεδονίας. Εἰς τὰς Θήβας ὃ Φίλιππος ἔμεινε τρία ἔτη καὶ ἐκεῖ ἐγνώρισεν ἀπὸ πλησίον τὴν κατάστασιν τῶν διαφόρων ἑλληνικῶν πόλεων.

Ὁ Φίλιππος εἶχε εὐγενῆ αἰσθήματα, ἀγαποῦσε τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας καὶ εἶχε πάθος πρὸς τὸ κυνήγιον καὶ τὴν ἵππασίαν. Εἰς τὸν πόλεμον τὸν ἐθαύμαζαν ὅλοι διὰ τὴν ἐγκράτειάν του καὶ διὰ τὴν ἀντοχήν του. Ἐν καιρῷ εἰρήνης ἦτο εὐχάριστος μὲ τοὺς εὐγενεῖς τρόπους του καὶ τὴν ἐγκάρδιον συνομιλίαν του.

Ὁ Φίλιππος ἅμα ἔγινε βασιλεὺς, πρῶτον καθυπέταξε τοὺς γείτονάς του Παίονας καὶ Ἰλλυρίους. Ἐπειτα κατέγινεν εἰς τὸ νὰ ὀργανώσῃ τὸν στρατὸν του. Ἐκατάρτισεν αὐτὸν ὄχι ἀπὸ μισθοφόρους, ἀλλὰ ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους του, τὸ ἵππικὸν ὅπρὸς τοὺς εὐγενεῖς, τὸ πεζικὸν ἀπὸ τὸν λαόν, ὥπλισε δὲ ὅλους μὲ τὰ ἴδια ὅπλα, ἰδίως μὲ μακρὸν ἀκόντιον (6¹/₂, μέτρα), τὸ ὁποῖον ὠνομάζετο σάρισα.

3. Σύγκρουσις Φιλίππου πρὸς τοὺς Ἀθηναίους.

Ὁ Φίλιππος ἀφοῦ ὀργάνωσε τὸν στρατὸν του, ἠθέλησε νὰ ἐκτείνῃ τὸ κράτος του εἰς τὰ παράλια. Ἡ παράλια τῆς Μακεδονίας κατεῖχeto ὅλη ἀπὸ ἑλληνικὰς πόλεις, αἱ ὁποῖαι ἀνήκαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ἐνεκα τούτου λοιπὸν ὁ Φίλιππος ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν μὲ αὐτούς. Ἀλλὰ οἱ Ἀθηναῖοι ἐκήρυξαν μὲν κατ' αὐτοῦ τὸν πόλεμον, ἀφῆκαν ἕμως αὐτὸν νὰ γίνῃ κύριος ὅλων σχεδὸν τῶν ἐκεῖ ἑλληνικῶν πόλεων καὶ ἰδίως τοῦ χρυσοφόρου ὄρους Παγαγαίου. Εἰς μάτην οἱ ῥήτορες καὶ μάλιστα ὁ Δημοσθένης, προσπαθοῦν νὰ ἐξεγείρουν τοὺς Ἀθηναίους ἐναντίον τοῦ Φιλίππου. Αὐτοὶ ἐξαντλημένοι οἰκονομικῶς δὲν ἤμποροῦν νὰ συντηροῦν μισθοφορικούς στρατούς, οἱ ἴδιοι δὲ δὲν θέλουσιν νὰ ἐκστρατεύουσιν διὰ νὰ ἀποφεύγουν τοὺς κόπους καὶ τοὺς κινδύνους.

4. Δημοσθένης.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ὁ σπουδαιότερος ἀπὸ τοὺς πολιτικούς ἀνδρας τῶν Ἀθηνῶν ἦτο ὁ Δημοσθένης. Ὁ Δημοσθένης ἐγεννήθη τὸ 384, ἐδιδάχθη δὲ τὴν ῥητορικὴν ἀπὸ τὸν περίφημον ῥήτορα Ἰσαίον. Ἀλλὰ εἰς τὸ νὰ γίνῃ ῥήτωρ τὸν ἐμπόδιζαν μερικὰ σωματικὰ ἐλαττώματα, ἡ ἀσάφεια καὶ ἡ τραυλότης τῆς γλώσσης, ἡ ἀσθένεια τῆς φωνῆς καὶ ἄλλα. Διὰ νὰ θεραπεύσῃ τὰ ἐλαττώματα

αὐτὰ ἐκοπίασε πολύ, ἀλλ' ἐπὶ τέλους κατώρθωσε νὰ τὰ ὑπερ-
κίση καὶ νὰ γίνῃ ὁ μεγαλύτερος ῥήτωρ τῆς ἀρχαιότητος.

Ἄλλὰ οὔτε ἡ ῥητορικὴ τέχνη. οὔτε ἡ μεγάλη φιλοπατρία αὐ-
τοῦ κατώρθωσε νὰ ἀνυψώσῃ τὸ φρόνημα τῶν Ἀθηναίων, διὰ νὰ
σταματήσουν τὴν πρόοδον τοῦ Φιλίππου.

5. Ὁ ἱερὸς πόλεμος.

Ἀφοῦ ὁ Φίλιππος καθυπέταξεν ὅλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς
Μακεδονίας, ἔδωκεν εἰς τὸν νοῦν του νὰ ἀναμειχθῇ καὶ εἰς τὰ
πράγματα τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος. Πρὸς ἐπιτυχίαν τούτου ἔδω-
κεν εἰς αὐτὸν εὐκαιρίαν νέος ἐμφύλιος πόλεμος τῶν ἑλληνικῶν
πόλεων ὁ λεγόμενος ἱερὸς πόλεμος.

Οἱ Φωκεῖς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐκαλλιέργησαν χώραν,
ἡ ὁποία ἀνήκεν εἰς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν. Τοῦτο ἦτο ἱεροσυ-
λία. Οἱ Θηβαῖοι, οἱ ὅποιοι πάντοτε ἐμισοῦσαν τοὺς Φωκεῖς, ἐνήρ-
γησαν νὰ καταδικασθοῦν οἱ Φωκεῖς ἀπὸ τὸ Ἀμφικτιονικὸν συν-
ἔδριον καὶ νὰ κηρυχθῇ κατ' αὐτῶν ἱερὸς πόλεμος (354). Τοῦτον
ἀνέλαβαν οἱ Θηβαῖοι, οἱ Λοκροὶ καὶ οἱ Θεσσαλοί. Ἐξ ἄλλου ὅμως
τοὺς Φωκεῖς ἐβοηθοῦσαν Ἀθηναῖοι, Σπαρτιαῖται καὶ ἄλλοι Πελο-
ποννήσιοι. Ὁ πόλεμος αὐτὸς ἐκράτησεν 9 ἔτη. Ἐπὶ τέλους οἱ
Θηβαῖοι ἐξητλήθησαν ἀπὸ τὸν μακροχρόνιον πόλεμον καὶ ἐζή-
τησαν τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Φιλίππου. Ὁ Φίλιππος τότε σπεύδει μὲ
στρατὸν ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν, διέρχεται τὰς Θερμοπύλας εἰσβάλλει
εἰς τὴν Φωκίδα καὶ γίνεται κύριος αὐτῆς. Μετὰ ταῦτα συγ-
καλεῖ τὸ Ἀμφικτιονικὸν συνέδριον καὶ τοῦτο ἀποφασίζει τὰ ἑξῆς·
α') νὰ καταστραφοῦν αἱ πόλεις τῶν Φωκέων καὶ οἱ κάτοικοι αὐ-
τῶν νὰ χωρισθοῦν εἰς χωρία, β') νὰ λάβῃ ὁ Φίλιππος τὰς ψή-
φους, τὰς ὁποίας εἶχαν οἱ Φωκεῖς εἰς τὸ Ἀμφικτιονικὸν συνέδριον.
Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ ἱερὸς πόλεμος κατέληξεν εἰς τὸ νὰ γίνῃ
ὁ Φίλιππος κύριος τοῦ Ἀμφικτιονικοῦ συνεδρίου.

6. Ἡ μάχη τῆς Χαιρωνείας (338).

Τὸ 338 νέος πάλιν ἱερὸς πόλεμος ἔδωκεν εἰς τὸν Φίλιππον
εὐκαιρίαν νὰ αὐξήσῃ τὴν ἐπιρροήν του εἰς τὴν μεσημβρινὴν
Ἑλλάδα.

Τὸ 339 ἐκηρύχθη νέος πάλιν ἱερὸς πόλεμος κατὰ τῶν Ἀμφισέων, διότι καὶ αὐτοὶ ἐκαλλιέργησαν γῆν ἱερὰν. Τὸν πόλεμον αὐτὸν τώρα τὸ Ἀμφικτιονικὸν συνέδριον ἀναθέτει εἰς τὸν Φίλιππον. Ὁ Φίλιππος κατέρχεται εἰς τὴν Φωκίδα καὶ μέρος μὲν τοῦ στρατοῦ του στέλλει κατὰ τῆς Ἀμφίσσης, αὐτὸς δὲ μὲ τὸν περισσότερον στρατὸν καταλαμβάνει τὴν Ἐλλάτειαν (Δραχμάνι), καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον γίνεται κύριος τῆς ὁδοῦ, ἣ ὁποία ὠδηγοῦσε πρὸς τὴν Βοιωτίαν.

Ὁ κίνδυνος ἦτο μεγάλος καὶ διὰ τοὺς φίλους τῶν Ἀμφισέων Θηβαίους καὶ διὰ τοὺς Ἀθηναίους, οἱ ὅποιοι εὐρίσκοντο εἰς πόλεμον μὲ τὸν Φίλιππον. Διὰ τῶν ἐνεργειῶν λοιπὸν τοῦ Δημοσθένους οἱ Ἀθηναῖοι συνεννοοῦνται μὲ τοὺς Θηβαίους, διὰ νὰ ἀποκρούσουν τὸν κοινὸν ἐχθρόν. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Φίλιππος εἰσέρχεται εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ στρατοπεδεύει εἰς τὴν Χαϊρώνειαν μὲ 30 χιλ. πεζοὺς καὶ 2 χιλ. ἵππεις, Ἐδῶ ἔσπευσε καὶ ὁ συμμαχικὸς στρατὸς Ἀθηναίων Θηβαίων καὶ μερικῶν ἄλλων πόλεων, ὁ ὅποιος ἔφθανε τὰς 40 χιλ. Οἱ στρατοὶ καὶ τῶν δύο μερῶν εἶναι περίπου ἴσοι. Καὶ οἱ δύο ἀποτελοῦνται ἀπὸ γενναίους πολεμιστάς. Ἀλλὰ ὑπερισχύει ἡ πολὺ μεγαλυτέρα ἱκανότης τῶν Μακεδόνων στρατηγῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Φιλίππου Ἀλέξανδρος. Οἱ σύμμαχοι νικῶνται. Ὁ ἱερὸς λόγος τῶν Θηβαίων πίπτει εἰς τὴν θέσιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐτάχθη. Ἐκ τῶν Ἀθηναίων 100 φονεύονται καὶ 2 χιλ. συλλαμβάνονται αἰχμάλωτοι. Οἱ λοιποὶ σφίζονται διὰ τῆς φυγῆς. Μεταξὺ αὐτῶν δὲ ἦτο καὶ ὁ Δημοσθένης, ὁ ὅποιος ὑπηρετοῦσεν ὡς ὀπλίτης (338).

Ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἀργότερα οἱ Θεβαῖοι ἔστησαν μαρμάρινον λέοντα, διὰ νὰ μαρτυρῇ τὸ θάρρος τῶν φονευθέντων. Ὁ λέων αὐτὸς σφίζεται εἰς τὴν ἴδιαν θέσιν

7. Σχέδια καὶ θάνατος τοῦ Φιλίππου.

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν μάχην τῆς Χειρωνείας εἰδείχθη πλέον καθαρά, ποῖα ἦσαν τὰ σχέδια τοῦ Φιλίππου. Ὁ Φίλιππος εἶχεν εἰς τὸν νοῦν του νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν μεγάλην ἰδέαν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, δηλ. νὰ κατακτήσῃ τὸ περσικὸν κράτος. Διὰ τὸν σκοπὸν δὲ αὐτὸν ἐχρησίμευαν καὶ οἱ ἀγῶνές του εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Τὸ περσικὸν κράτος κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εὐρίσκετο εἰς τέτοιαν παρακμὴν, ὥστε διετηρεῖτο μόνον μὲ μισθοφορικὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα. Οἱ Σπαρτιάται κατὰ πρῶτον καὶ κατόπιν οἱ Θηβαῖοι δὲν ἐθεωροῦσαν ἐντροπήν των χάριν χρημάτων νὰ ὑπηρετοῦν τὰ συμφέροντα τῶν βαρβάρων. Ὁ Φίλιππος λοιπόν, διὰ νὰ ἐκτελέσῃ τὰ σχέδιά του, ἔπρεπε νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς Πέρσας νὰ χρησιμοποιήσουν τὰς ἑλληνικὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις ἐναντίον του, ἄφ' ἑτέρου δὲ νὰ χρησιμοποιήσῃ αὐτὸς ταύτας εἰς τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Περσῶν.

Εἶναι ἀληθές ὅτι εἰς τοὺς Θηβαίους ἐδείχθη αὐστηρός. Ἔθεσεν εἰς τὴν Καδμείαν μακεδονικὴν φρουρὰν καὶ ἐπανεφέρε τοὺς ἐξορίστους. Ἀλλὰ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἐδείχθη ἐπιεικής. Ἀπέλυσε τοὺς αἰχμαλώτους χωρὶς λύτρα καὶ ἔκαμεν εἰρήνην, ἐκ τῆς ὁποίας ἡ πόλις δὲν ἔπαθε τίποτε.

Μετὰ ταῦτα ὁ Φίλιππος ἐκάλεσεν εἰς τὴν Κόρινθον συνέδριον ὄλων τῶν ἑλληνικῶν πόλεων. Εἰς τοῦτο κηρύσσονται ὅλαι αἱ πόλεις ἀνεξάρτητοι καὶ ἀναγνωρίζεται ὁ Φίλιππος γενικὸς ἀρχιστράτηγος τῶν Ἑλλήνων διὰ τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Περσῶν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ ἡγεμονία τῆς Ἑλλάδος ἔπειτα ἀπὸ τὴν Σπάρτην, τὰς Ἀθήνας, τὰς Θήβας περιήλθεν εἰς τὴν Μακεδονίαν.

Μετὰ ταῦτα ὁ Φίλιππος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Μακεδονίαν διὰ νὰ ἐτοιμάσῃ τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Περσῶν. Ἐδῶ ἔμως τὸ 336 δολοφονεῖται ἀπὸ ἓνα σωματοφύλακά του Πausανίαν, ὁ ὁποῖος εἶχε προσωπικὰς ἀφορμὰς ἐναντίον του. Ἀλλὰ τὸ ἔργον του δὲν ἐματαιώθη. Τοῦτο ἐξηκολούθησεν ὁ υἱὸς του καὶ διάδοχος Ἀλέξανδρος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ
ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ Δ΄ Π. Χ. ΑΙΩΝΑ

1. Ἡ κοινωνικὴ κατάστασις.

Ἐπειτα ἀπὸ τοὺς Περσικοὺς πολέμους οἱ Ἕλληνες δὲν ἐπίστευαν πλέον, ὅπως πρὶν, εἰς τοὺς θεοὺς των. Οἱ φιλόσοφοι εἶχαν ἐξευτελίσει τὴν θρησκείαν τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ δὲν εἶχαν κατορθώσει νὰ τὴν ἀντικαταστήσουν μὲ ἄλλην. Ἀποτέλεσμα δὲ τούτου ὑπῆρξεν ὅτι οἱ ἄνθρωποι, ἐπειδὴ δὲν ἠμποροῦντο πλέον ἀπὸ τὴν θρησκείαν, ἔγιναν ἀνήθικοι.

Μετὰ τὸν πελοποννησιακὸν πόλεμον τὸ κακὸν αὐξάνεται ἀκόμη περισσότερον. Οἱ ἄνθρωποι ἐφρόντιζαν μόνον καθεὶς διὰ τὸν ἑαυτὸν του καὶ ἔπαυσαν πλέον νὰ εἶναι ἀφωσιωμένοι εἰς τὴν πόλιν. Ἡ παλαιὰ φιλοπατρία λοιπὸν καὶ ἡ παλαιὰ σωφροσύνη ἔλειψαν. Διὰ τοῦτο, ἐνῶ αἱ πόλεις μαραίνονται, οἱ ἰδιῶται γίνονται πλούσιοι. Οἱ πολῖται ἀποφεύγουν κάθε συνεισφοράν διὰ τὴν πόλιν, ἀλλὰ δαπανοῦν ἄφθονα διὰ τὰς ἀτομικὰς των ἀπολαύσεις. Ἡ δὲ γυμναστικὴ ἔπαυσε πλέον νὰ θεωρῆται ἀναγκαία διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν νέων καὶ μὲ κάθε τρόπον προσπαθοῦν νὰ ἀποφύγουν τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν.

2. Ὁ στρατός.

Εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ἔγιναν πολλὰ μεταβολαί.

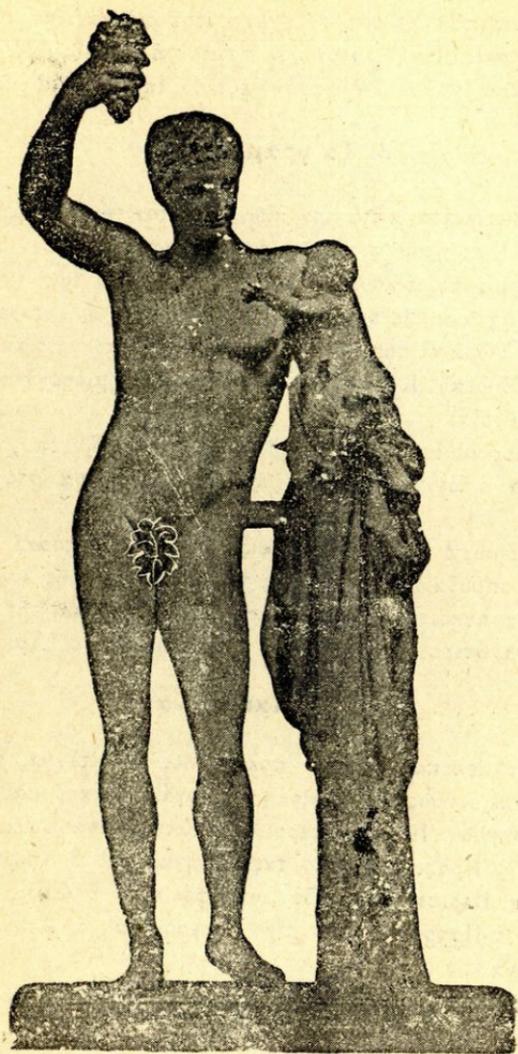
Πρώτη σπουδαία μεταβολὴ ἔγινεν εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος τούτου ἀπὸ τὸν Ἰφικράτην. Ὁ στρατὸς κάθε πόλεως μέχρι τοῦ τέλους τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ἀπετελεῖτο ἀπὸ τοὺς πολί-

τας αὐτῆς. Τώρα αἱ πόλεις ἀρχίζουσι νὰ λαμβάνουσι εἰς τὴν ὑπηρεσίαν των Ἑλλήνας, οἱ ὅποιοι εἶχαν τὸν πόλεμον ὡς ἐπάγγελμα. Ὁ Ἱφικράτης ὤπλισεν αὐτοὺς μὲ ἀσπίδα μικράν, τὴν ὁποίαν ὠνομάζαν πέλτην (ἀπὸ αὐτὴν ἔλαβαν τὸ ὄνομα πελτασταί), μὲ θώρακα ἐλαφρὸν καὶ δόρυ καὶ ξίφος μακρύτερα ἀπὸ τὰ συνηθισμένα. Οἱ πελτασταί αὐτοὶ ἀντὶ νὰ τάσσωνται εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης, ὅπως οἱ δυσκολοκίνητοι ὀπλίται, ἐσημάτιζαν μικρὰ ἀποσπάσματα, τὰ ὅποια ἐβάδιζαν ταχέως καὶ ἐπρόσβαλλαν τὸν ἐχθρὸν χωρὶς τὰ τὸ περιμένει.

Δευτέρα σπουδαία μεταβολὴ εἰς τὰ στρατιωτικὰ τῆς Ἑλλάδος ἔγινε μὲ τὴν λοξὴν φάλαγγα τοῦ Ἐπαμεινώνδα. Ὁ Ἐπαμεινώνδας ἀντὶ νὰ παρατάσῃ τὸν στρατὸν, ὅπως μέχρι τοῦδε, μὲ ἴσον βάθος εἰς ὄλον τὸ μέτωπον, ἐπύκνωνεν εἰς τὴν μίαν πτέρυγα, τὴν ἀριστεράν, τὸν περισσότερον στρατὸν, ὥστε νὰ ἔχῃ αὐτὴ βάθος 50 ἀνδρῶν, εἰς δὲ τὸ κέντρον καὶ τὸ δεξιὸν κέρασ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὠλιγόστευε τὸ βάθος. Εἰς τὴν μάχην τὸ κέντρον καὶ τὸ δεξιὸν κέρασ ἐκρατοῦσαν ἀμυντικὴν στάσιν, ἢ δὲ ἐπίθεσις ἐγένετο μὲ τὴν πυκνὴν φάλαγγα.

Ἡ σπουδαιότερα ἔμως μεταβολὴ εἰς τὰ στρατιωτικὰ τῆς Ἑλλάδος ἔγινεν ἀπὸ τὸν βασιλεῆ τῆς Μακεδονίας Φίλιππον. Αὐτὸς ἐκατάρτισε τὸν στρατὸν τοῦ ὅχι ἀπὸ μισθοφόρους, ἀλλὰ ἀπὸ ὑπηκόους του. Οἱ βρωμαλιώτεροι ἀποτελοῦσαν τὴν λεγομένην φάλαγγα. Ἦσαν ὀπλισμένοι μὲ περικεφαλαίαν, θώρακα ἀπὸ δέρμα, μικράν στρογγύλην ἀσπίδα, ξίφος μικρὸν καὶ ἀκόντιον μακρὸν (6 1/2) μέτρα, τὸ ὅποιον ὠνομάζετο σάρισσα. Εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης ἐτάσσοντο εἰς βάθος 16 ἀνδρῶν. Αἱ 6 πρῶται σειραὶ ἐκρατοῦσαν εἰς τὰς χεῖρας τὴν σάρισσαν κλίνουσαν πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐχθροῦ οὕτως, ὥστε κάθε ἀνὴρ τῆς πρώτης σειρᾶς ἐπροστατεύετο ἀπὸ 6 σαρίσσας, τὴν ἰδικὴν του, ἢ ὁποία προεῖχε 6 περίπου μέτρα, καὶ πέντε ἄλλας, αἱ ὅποια προεῖχαν κατὰ σειρὰν 5, 4, 3, 2, 1, μέτρα. Οἱ ἄνδρες τῶν τελευταίων σειρῶν ἐβοηθοῦσαν τοὺς προηγουμένους καὶ ἀνεπλήρωναν ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἐφρανεύοντο ἢ ἐπληγώνοντο.

Ἡ φάλαγγς ἔμως κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀποτελοῦσεν ὄγκον βαρὺν καὶ βραδὺν εἰς τὰς κινήσεις, κατὰλληλον μόνον εἰς τὰς ὀμαλὰς πεδιάδας. Διὰ τοῦτο ὁ Φίλιππος εἶχε καὶ ἄλλο περικλινὸν ἐλαφρῶς ὀπλισμένον.

Εικ. 37. Ὁ Ἑρμῆς τοῦ Πραξιτέλους.

Ἐκτὸς τοῦ πεζικοῦ ὁ Φίλιππος ὠργάνωσε καὶ ἱππικὸν καὶ ἕνα ἄλλο σῶμα στρατοῦ, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευε διὰ τὰς διαφόρους πολεμικὰς μηχανάς. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ μακεδονικὸς στρατὸς ἀπετελεῖτο ἀπὸ βαρῦ καὶ ἐλαφρὸν πεζικόν, ἱππικὸν καὶ μηχανικόν.

3. Τὰ γράμματα.

Εἰς τὰ ποιήματα κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ἔχομεν μόνον μίαν μεταβολήν. Οἱ ποιηταί, οἱ ὅποιοι ἔκαναν κωμωδίας, δὲν διακωμωδοῦν πλέον τοὺς πολιτικούς ἀνδρας, ὅπως ἐγένετο ἕως τώρα, διότι τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα καὶ ἐπομένως καὶ ἡ ἐλευθερία ἔχει περιορισθῆ. Τώρα οἱ ποιηταί περιορίζονται εἰς τὸ νὰ διακωμωδοῦν μόνον τοὺς ἰδιώτας. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐδημιουργήθη νέον εἶδος τῆς κωμωδίας.

Περίφημος δὲ ἱστορικὸς συγγραφεὺς κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἀναδεικνύεται ὁ Ξενοφῶν, ὁ ὁποῖος ἔγραψε διάφορα ἱστορικὰ συγγράμματα.

Κυρίως ὅμως ὁ 4ος αἰὼν ἀνέδειξε μεγάλους ῥήτορας καὶ φιλοσόφους. Οἱ σπουδαιότεροι ῥήτορες τῆς ἐποχῆς αὐτῆς εἶναι ὁ Λυσίας, ὁ Ἰσοκράτης, ὁ Λυκούργος, ὁ Ὑπερείδης καὶ ὁ Δημοσθένης. Οἱ μεγαλύτεροι δὲ φιλόσοφοι ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης.

4. Αἱ ὠραῖαι τέχναι.

Μετὰ τὸν πελοποννησιακὸν πόλεμον οἱ καλλιτέχναι δὲν εἶναι πλέον ἀποκλειστικῶς Ἀθηναῖοι. Αἱ μεγάλαι οἰκοδομαὶ γίνονται ἔξω τῶν Ἀθηνῶν. Περιφημότεροι δὲ γλύπται εἶναι ὁ Σκόπας ἀπὸ τὴν Πάρον, ὁ Πραξιτέλης ἀπὸ τὰς Ἀθήνας καὶ ὁ Λύσιππος ἀπὸ τὴν Σικυῶνα. Περιφημότεροι δὲ ζωγράφοι εἶναι ὁ Ζεῦξις ἀπὸ τὴν Ἡράκλειαν, ὁ Παρράσιος ἀπὸ τὴν Ἐφεσον καὶ ὁ Ἀπελλῆς ἀπὸ τὴν Κολοφῶνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ΄
Η ΚΟΣΜΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

1. Ὁ Ἀλέξανδρος.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἀνήλθεν ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Μακεδονίας εἰς ἡλικίαν 20 ἐτῶν. Ἦτο νεανίας ὠραῖος, μὲ δέρμα λευκόν, μὲ ὀφθαλμοὺς λαμπροὺς καὶ γλαυκοὺς, μὲ κόμην ξανθὴν καὶ κατσαράν καὶ μὲ κεφαλὴν κλίνουσαν πρὸς τὸν ἀριστερὸν ὤμον.

Λέγεται ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐγεννήθη τὴν ἡμέραν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἕνας τρελλός, ὁ Ἡρόστρατος, ἔβαλε φωτιὰν εἰς τὸν περίφημον ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος εἰς τὴν Ἐφεσον, διὰ νὰ μείνῃ ἀθάνατον τὸ ὄνομά του. Λέγεται ἐπίσης ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς γεννήσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου ὁ Φίλιππος ἐδέχθη συγχρόνως τρεῖς εὐχαρίστους ἀγγελίας : ὅτι ὁ στρατός του ἐνίκησε τοὺς Ἰλλυριοὺς, ὅτι τὸ ἄρμα του ἐνίκησε εἰς τὰς ἀρματοδρομίας τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων καὶ ὅτι ἡ σύζυγός του Ὀλυμπιάς ἐγέννησεν υἱόν.

Ὅπως ἔλοι οἱ εὐγενεῖς νέοι τῆς Μακεδονίας, ὁ Ἀλέξανδρος ἔμαθε νὰ ἱππεύῃ καὶ νὰ μάχεται. Ἦτο ἔξοχος ἱππεύς. Ἰππευεν ἕνα ἵππον, τὸν περίφημον βουκεφάλαν, τὸν ὁποῖον μόνον αὐτὸς ἠμπόρεσε νὰ δαμάσῃ. Διηγοῦνται δὲ ὅτι, ἔταν τοῦτο μόνος αὐτὸς κατώρθωσεν, ὁ Φίλιππος τὸν ἐνηγκαλίσθη καὶ τοῦ εἶπε. «Ζήτησε, παιδί μου, ἄλλο βασίλειον. Τὸ ἰδικόν μου δὲν εἶναι ἀρκετὰ μέγαλον διὰ σέ».

Ὁ Ἀλέξανδρος ἔλαβε συγχρόνως τὴν μόρφωσιν, τὴν ὁποίαν ἐλάμβαναν ἔλοι οἱ Ἕλληνες. Ἐμαθε νὰ ἀγαπᾷ τὴν ποίησιν καὶ τὴν μουσικὴν. Ἀγαποῦσε μὲ τόσον πάθος τὰ παίήματα τοῦ Ὀμήρου, ὥστε τὴν νύκτα ἔθετεν αὐτὰ ἀποκάτω ἀπὸ τὸ προσκεφάλαιόν του. Ὁ πρῶτος του παιδαγωγὸς τὸν ἐσύγκρινε μὲ τὸν Ἀχιλλέα. Ἐκτοτε ἤθελε νὰ γίνῃ ἕπως ὁ ἥρωρ ἐκεῖνος, ταχύς εἰς τὸν δρόμον καὶ πολεμιστὴς ἀτρόμητος. Ὅταν ἔγινε 13 ἐτῶν, ὁ πατήρ

του τού ἔδωκεν ὡς διδάσκαλον τὸν μεγαλύτερον φιλόσοφον τῆς Ἑλλάδος, τὸν Ἀριστοτέλην. Ὁ Ἀλέξανδρος τὸν ἠγάπησε τόσον πολὺ, ὥστε καὶ ἀργότερα ἐξηκολούθησε νὰ λαμβάνῃ τὰς συμβουλὰς του.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο εὐλικρινῆς καὶ πιστὸς εἰς τοὺς φίλους του καὶ οὐδέποτε τοὺς ὑπωπτεύετο. Ἦτο πολὺ γενναῖόδωρος καὶ ἀγαποῦσε νὰ δίδῃ. Ἀπὸ τὴν νεαρὰν του δὲ ἡλικίαν κατείχετο ἀπὸ τὴν φιλοδοξίαν νὰ κάνη μεγάλα κατορθώματα, ὥστε νὰ γίνεται πολὺς λόγος περὶ αὐτοῦ. Διηγούνται ὅτι, ἔταν ἐξυμνοῦσαν τα κατορθώματα τοῦ πατρός του, ἐμελαγχολοῦσεν καὶ ἔλεγεν εἰς τοὺς φίλους του. Ὁ πατέρας μου λοιπὸν θὰ τὰ κάμῃ ἑλα ; Δὲν θὰ ἀφήσῃ τίποτε μέγαν καὶ ἔνδοξον διὰ νὰ κατορθώσω μαζί σας ; »

Ἦτο τέλος δραστήριος καὶ ἐνεργητικὸς. Καμμίαν στέρησιν δὲν ἐφοβεῖτο, κανένα κίνδυνον, κανένα κόπον. Ποτὲ δὲν ἐζητοῦσε νὰ ἀναπαυθῇ.

2. Ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ὁ Ἀλέξανδρος, ἅμα ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, εὗρθεκε πολλὰς δυσκολίας. Ὅλαι αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φιλίππου ἦσαν ἔτοιμα νὰ διαρρήξουν τὴν συμμαχίαν, τὴν ὁποίαν εἶχαν κάμει μαζί του, οἱ δὲ Ἴλλυροὶ καὶ οἱ Θρακικὸς μὲ δυσκολίαν ὑπέφεραν τὸν μακεδονικὸν ζυγόν. Καὶ εἰς αὐτὴν ἑμὼς τὴν Μακεδονίαν εἶχε πολλοὺς ἀνταπαιτητὰς τοῦ θρόνου.

Ὁ Ἀλέξανδρος πρῶτον ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του εἰς τοὺς τελευταίους καὶ τοὺς ἐθανάτωσεν ὅλους. Ἐπειτα τὸ φθινόπωρον τοῦ 336 ἔσπευσεν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐκεῖ συγκαλεῖ συνέδριον τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Κόρινθον καὶ ἀναγνωρίζεται, ἔπως καὶ ὁ πατήρ του, στρατηγὸς τῆς Ἑλλάδος διὰ τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Περσῶν.

Λέγεται ὅτι, ἐν ᾧ εὕρισκετο εἰς τὴν Κόρινθον ὁ Ἀλέξανδρος, ἠθέλησε νὰ ἴδῃ τὸν περίφημον φιλόσοφον Διογένην. ὁ ὁποῖος δὲν εἶχε παρὰ μονον ἓνα ἔνδυμα παλαιὸν καὶ ἓνα δισάκκι, διέμενε δὲ εἰς ἓνα πῖθον. Ὅταν ἐπλησίασεν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὸ μέρος, πού ἦτο ὁ Διογένης, τὸν ἠρώτησε· «τί θέλεις νὰ σοῦ δώσω ; » Παραμέρισε ἀπὸ τὸν ἥλιον» τοῦ ἀπήντησεν ὁ Διογένης. Ὁ βασιλεὺς

τότε λέγει εἰς τοὺς φίλους του. Ἐάν δὲν ἤμην Ἀλέξανδρος, θὰ ἤθελα νὰ εἶμαι Διογένης».

Μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του εἰς τὴν Μακεδονίαν ὁ Ἀλέξανδρος ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν Θρακῶν. Ἀλλὰ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον διαδίδεται εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐφονεύθη. Αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις τότε ἤρχισαν νὰ κινεῦνται. Ἐξόριστοι δὲ Θηβαῖοι ἐπανῆλθαν εἰς τὴν πόλιν των καὶ ἐπολιόρκησαν τὴν μακεδονικὴν φρουράν, ἣ ὁποία ἦτο εἰς τὴν Καδμείαν. Ἀλλὰ αἰφνιδίως ὁ Ἀλέξανδρος φθάνει μὲ τὸν στρατὸν του πρὸ τῶν Θηβῶν καὶ ἐπειτα ἀπὸ πολιορκίαν τριῶν ἡμερῶν κυριεύει αὐτάς. Φοβερὰ ὁπῆρξεν ἡ ἐκδίησις τοῦ Ἀλεξάνδρου. 600 Θηβαῖοι φονεύονται. 30 χιλιάδες πωλοῦνται ὡς δούλοι, ἡ δὲ πόλις κατασκάπτεται ἐκτὸς τῶν γῶν καὶ τῆς οἰκίας τοῦ ποιητοῦ Πινδάρου (335). Οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ λοιποὶ Ἕλληνες κατάπληκτοι ἔσπευσαν νὰ συγχαροῦν τὸν Ἀλέξανδρον.

3. Ἐκστρατεία τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὴν Ἀσίαν.

Αἱ προπαρασκευαὶ διὰ τὴν ἐκστρατείαν εἰς τὴν Ἀσίαν εἶχαν γίνεαι ἀπὸ τὸν Φίλιππον. Ὁ Ἀλέξανδρος λοιπὸν τὴν ἀνοιξιν τοῦ 334 ἀφίνει ἀντιπρόσωπόν του εἰς τὴν Μακεδονίαν τὸν στρατηγὸν Ἀντίπατρον, αὐτὸς δὲ μὲ 30 χιλ. πεζοὺς καὶ 5 χιλ. ἵππους ἀναχωρεῖ ἀπὸ τὴν Πέλλαν. Οἱ Μακεδόνες ἀποτελοῦσαν τὸ ἡμισυ σχεδὸν τοῦ στρατοῦ του, οἱ λοιποὶ ἦσαν ἀπὸ τὰς ἄλλας ἑλληνικὰς χώρας ἐκτὸς τῆς Σπάρτης. Εἰς 20 ἡμέρας ὁ στρατὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου φθάνει εἰς τὴν Σηστόν καὶ διαβαίνει τὸν Ἑλλήσποντον μὲ 180 πλοῖα.

Ὅταν ἐπλησίασαν εἰς τὴν παραλίαν τῆς Ἀσίας, ὁ Ἀλέξανδρος ἔρριψεν εἰς τὴν ξηρὰν τὸ ἀκόντιόν του, ὡς διὰ νὰ λάβῃ κατοχὴν τῆς χώρας, καὶ ἀπεβιβάσθη πρῶτος. Ἐπειτα ἐπορεύθη εἰς τὰ ἐρείπια τῆς Τροίας, ὅπου αὐτὸς μὲν ἐστεφάνωσε τὸν τάφον τοῦ Ἀχιλλέως, ὁ δὲ πιστὸς του φίλος Ἡφαιστίων τὸν τάφον τοῦ Πατρίκλου. Λέγουσι δὲ ὅτι, ἐν ᾧ ἐστεφάνωνε τὸν τάφον τοῦ Ἀχιλλέως, ἀνέκραξεν «εὐτυχησμένε Ἀχιλλέα, ποῦ εἶχες τὸν Ὅμηρον διὰ νὰ ψάλλῃ τὰ κατορθώματά σου!»

Τὸ περσικὸν κράτος δὲν εἶχε σύγκρισιν οὔτε ὡς πρὸς τὸ μέ-

γεθος, οὔτε ὡς πρὸς τὸν πληθυσμὸν μὲ τὴν Μακεδονίαν. Ἄλλ' ἀπετελεῖτο ἀπὸ χώρας, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶχαν κανένα σύνδεσμον μεταξὺ τῶν. Ἡ δύναμις τοῦ βασιλείως τῶν Περσῶν ἦτο ὁ μεγάλος του πλοῦτος, μὲ τὸν ὅποιον ἐμισθοδοτοῦσεν Ἕλληνας μισθοφόρους. Ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος ἐφθασεν εἰς τὴν Ἀσίαν, 50 χιλ. Ἕλληνες ὑπηρετοῦσαν τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν. Ἀπὸ αὐτοῦ δὲ 20 χιλ. μὲ στρατηγὸν τὸν Ῥόδιον Μέμνονα ἦσαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν.

4. Ἡ μάχη τοῦ Γρανικοῦ.

Ὅταν οἱ Πέρσαι σατράπαι τῆς Μ. Ἀσίας ἔμαθον, ἔτι ὁ Ἀλέξανδρος ἀπεδιβάσθη εἰς τὴν Ἀσίαν, ἐσυγκέντρωσαν τὸν στρατὸν τῶν ἑπισθεν τοῦ μικροῦ ποταμοῦ Γρανικοῦ. Ὁ περσικὸς στρατὸς ἀπετελεῖτο ἀπὸ 20 χιλ. ἵππεῖς Πέρσας καὶ 30 χιλ. πεζοὺς μισθοφόρους Ἕλληνας. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀφ' οὗ ἔμαθε τοῦτο, σπεύδει ἐκεῖ. Ἀλλὰ ἔταν ἐφθασεν εἰς τὴν ἀτέναντι τῶν Περσῶν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ, ἐπλησίαζεν ἐσπέρα. Ὁ στρατηγὸς Παρμενίων ἕνεκα τοῦτου συμβουλεύει νὰ μὴ ἐπιτεθοῦν ἀμέσως, ἀλλὰ νὰ ἀναμείνουν τὴν ἄλλην ἡμέραν, διὰ νὰ ἀναπαυθῆ ὁ στρατός.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἔμως χωρὶς νὰ ἀκούσῃ κανένα, ὁρμᾷ πρῶτος μὲ τὸ ἵππικόν, οἱ ἵππεῖς κατ' ἀρχὰς δὲν ἠμποροῦσαν νὰ ἀναδοῦν τὴν ἀπέναντι ὄχθην, διότι ἦτο ἀνηφορικὴ καὶ ὀλισθηρὰ, καὶ διὰ τοῦτο ἐστενοχωροῦντο ἀπὸ τὰ ἀκόντια τῶν Περσῶν. Ἀλλὰ ἐπὶ τέλους διαβαίνει ἕλος ὁ στρατὸς τὸν ποταμὸν καὶ ἐπιτίθεται ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν. Οἱ Πέρσαι μάχονται γενναίως. Εἰς τὴν μάχην μάλιστα ὀλίγον ἔλειψε νὰ φονεῖθῃ ὁ Ἀλέξανδρος. Εὐγενῆς Πέρσης ἦτο ἔτοιμος νὰ κτυπήσῃ αὐτὸν εἰς τὴν κεφαλὴν, ἀλλ' ὁ στρατηγὸς Κλείτος ἀποκόπτει τὸν ὦμον τοῦ Πέρσου καὶ σφάζει τὸν Ἀλέξανδρον. Ἐπὶ τέλους οἱ Πέρσαι ἵππεῖς τρέπονται εἰς φυγὴν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἐμειναν ἀκόμη οἱ μισθοφόροι Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐπρόφθασαν νὰ λάθουν μέρος εἰς τὴν μάχην. Τούτους περικυκλώνει καὶ κατασφάζει ἕλος ἐκτὸς 2 χιλ., οἱ ὁποῖοι αἰχμαλωτίσθησαν (334).

Ἀπὸ τὸν στρατὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐφονεύθησαν μόνον 85 ἵππεῖς καὶ 30 πεζοί. Τούτους ὁ Ἀλέξανδρος διέταξε νὰ θάψουν μεγαλοπρεπῶς. Τοὺς δὲ τραυματίας ἐπεσκέψθη ὁ ἴδιος. Τοὺς αἰχμαλώτους Ἕλληνας ἔστειλεν εἰς τὴν Μακεδονίαν, ὅπου ἐπωλήθη-

σαν ως δούλοι, διότι ἐπολέμησαν με τούς βαρβάρους ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων. Εἰς τὰς Ἀθήνας ἕμως ἔστειλε διὰ νὰ ἀφιερωθοῦν εἰς τὴν Ἀθηνᾶν 300 ἀσπίδας με ἐπιγραφὴν. «Ἀλέξανδρος ὁ Φιλίππου καὶ οἱ Ἕλληνας πλὴν Λακεδαιμονίων ἀπὸ τῶν βαρβάρων τῆς Ἀσίας».

5. Κατάκτησις τῆς Μ. Ἀσίας.

Ἡ πρώτη αὐτῆ νίκη τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔκαμιν αὐτὸν κύριον Ἑλλης τῆς Μ. Ἀσίας. Ἡ πρωτεύουσα τῆς Λυδίας, αἱ Σάρδεις, ἤνοιξεν ἀμέσως τὰς πύλας τῆς εἰς αὐτόν. Κατόπιν ἐστράφη εἰς τὰς παραλίους ἑλληνικὰς πόλεις. Ἡ Ἐφεσος, ἡ Μαγνησία καὶ ἄλλα ἑλληνικαὶ πόλεις ἐδέχθησαν αὐτὸν ὡς ἐλευθερωτὴν, εἰς ὅλας δὲ ἐπανάφερε τὰ δημοκρατικὰ πολιτεύματα. Μόνον ἡ Μίλητος καὶ ἡ Ἀλικαρνασσός, ἐπειδὴ ἐφρουροῦντο ἀπὸ μισθοφόρους Ἑλλήνας ἀντεστάθησαν. Ἀλλὰ καὶ αὐταὶ ἐκυριεύθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Κατόπιν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπροχώρησεν εἰς τὴν Φρυγίαν καὶ κατέλαβε τὴν πρωτεύουσαν αὐτῆς Γόρδιον. Εἰς τὸ Γόρδιον ὑπῆρχε μία ἀμαξία τοῦ ἀρχαίου βασιλέως τῆς Φρυγίας Γορδίου, τῆς ὁποίας ὁ ζυγὸς ἦτο δεμένος με ἓνα δεσμόν τόσον περίπλοκον, ὥστε κανεὶς δὲν ἤμποροῦσε νὰ τὸν λύσῃ. Διὰ τὸν δεσμόν αὐτὸν ὑπῆρχε παλαιὸς χρησμός, ὅτι, ὅποιος τὸν λύσῃ, θὰ γίνῃ κύριος Ἑλλης τῆς Ἀσίας. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπροσπάθησε νὰ τὸν λύσῃ, ἀλλὰ δὲν ἠμπόρесе. Τότε ἔσυρε τὸ ξίφος τοῦ καὶ τὸν ἔκοψε. Τοῦτο ἐθεωρήθη ὡς σημεῖον, ὅτι με τὸ ξίφος τοῦ θὰ κυριεύσῃ ὅλην τὴν Ἀσίαν.

6. Ἡ μάχη τῆς Ἰσοῦ.

Ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Δαρεῖος μετὰ τὴν μάχην τοῦ Γρανικοῦ εἶχε συγκεντρώσει μεγάλον στρατὸν εἰς τὰς πεδιάδας, αἱ ὁποῖαι εἶναι Β. τῆς Συρίας. Ὁ Ἀλέξανδρος ἔσπευσε πρὸς τὰ ἐκεῖ καὶ τὸ θέρος τοῦ 333 ἔφθασεν εἰς τὴν Κιλικίαν. Εἰς τὴν πόλιν Ταρσὸν ἕμως ἐχρονотρίβησε πολὺ, διότι ἐλούσθη ἰδρωμένος εἰς τὸν ποταμὸν Κόδνον καὶ ἠσθένησεν ἀπὸ δυνατῶν πυρετῶν. Κατὰ τὴν ἀσθενείαν τοῦ αὐτῆν ὁ ἰατρός του Φίλιππος παρεσκεύασεν εἰς αὐτὸν ἓνα φάρμακον, με τὸ ὁποῖον εἶχε πεποιθήσιν ὅτι θὰ τὸν θεραπεύ-

ση. Ἐν τῇ μεταξύ ἄνω δ' Ἀλέξανδρος ἔλαβεν ἐπιστολὴν τοῦ Πηρμενίωνος, εἰς τὴν ὁποίαν τὸν παρακινεῖ νὰ μὴν ἔχῃ ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν ἰατρὸν του, διότι εἶχε δωροδοκηθῆ ἀπὸ τὸν Δαρεῖον διὰ νὰ τὸν φονεύσῃ. Ὁ Ἀλέξανδρος τὴν πεποιθήσιν εἶχεν εἰς τὸν Φίλιππον, ὥστε μὲ τὴν μίαν χεῖρα ἔπινε τὸ φάρμακον καὶ μὲ τὴν ἄλλην ἔδωκε τὴν ἐπιστολὴν εἰς αὐτόν. Καὶ ἡ πεποιθήσις του ἐδικαιώθη, διότι ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγας ἡμέρας ἐθεραπεύθη.

Ὁ Δαρεῖος ἄνω ἐκουράσθη νὰ περιμένῃ. Διαβαίνει τὰ ὄρη τοῦ Ἄραμου καὶ πλησιάζει τὰ παράλια τῆς Ἰσσοῦ. Ἐν τῇ μεταξύ δ' Ἀλέξανδρος εἶχε σπεύσει πρὸς συνάντησιν τοῦ Δαρείου ἀπὸ τὴν παραλιακὴν ὁδόν. Ἀφ' οὗ ἄνω ἔμαθεν ὅτι ὁ Δαρεῖος εὐρίσκειτο εἰς τὰ νῶτά του, ἔστρεψεν ὀπίσω καὶ συναντᾷ τοὺς Πέρσας στρατοπεδευμένους εἰς τὴν στενὴν παραλίαν τῆς Ἰσσοῦ πλησίον τοῦ ποταμοῦ Πινάρου. Ὁ στρατὸς τοῦ Δαρείου ἀποτελεῖται ἀπὸ 600 χιλ. ἄνδρας, ἐπομένως δὲν ἠμποροῦσε νὰ ἀναπτυχθῇ ἕλος εἰς τὴν μικρὰν αὐτὴν πεδιάδα. Ὁ περισσότερος ἦτο ἄχρηστος. Ὁ Ἀλέξανδρος διαβαίνει τὸν ποταμὸν μὲ τὸ ἱππικόν του καὶ ἐπιτίθεται πρῶτον ἐναντίον τοῦ ἀριστεροῦ κέρατος τῶν Περσῶν. Μετὰ μικρὸν ἀγῶνα τρέπει αὐτὸ εἰς φυγὴν. Ἐπειτα στρέφεται κατὰ τοῦ κέντρου Ὁ Δαρεῖος τότε φεβδαίται καὶ δίδει τὸ σύνθημα τῆς φυγῆς, ἕλος δὲ ὁ στρατὸς τὸν ἀκολουθεῖ (333).

Κατὰ τὴν μάχην ἐφονεύθησαν 100 χιλ. Πέρσαι, ἀπὸ δὲ τοὺς Μακεδόνας μόνον 300 πεζοὶ καὶ 150 ἵππεις. Τὸ στρατόπεδον τοῦ Δαρείου περιῆλθεν εἰς τοὺς νικητάς. Εἰς αὐτὸ εὐρέθησαν καὶ τὴν οἰκογένειαν τοῦ Δαρείου, δηλ. τὴν μητέρα του, τὴν σύζυγόν του, τὰς θυγατέρας του, καὶ τὸν μικρὸν υἱόν του. Εἰς ταύτας ὁ Ἀλέξανδρος ἐφέρθη μὲ μεγαλοφροσύνην. Τὴν ἰδίαν ἐσπέραν ἔστειλεν εἰς τὴν σκηνὴν των ἕνα ἀξιωματικόν του, ὁ ὅποιος ἀνήγγειλεν εἰς αὐτὰς ὅτι ὁ Δαρεῖος ζῆ, τὴν ἐπομένην δὲ τὰς ἐπισκέψθη ὁ ἴδιος καὶ τὰς παρηγόρησε.

7. Κατάκτησις τῆς Φοινίκης καὶ τῆς Αἰγύπτου.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἔπειτα ἀπὸ τὴν μάχην τῆς Ἰσσοῦ ἄφησε τὸν Δαρεῖον νὰ φεύγῃ καὶ ἐπροχώρησε παραλιακῶς διὰ νὰ ὑποτάξῃ τὴν Φοινίχην. Ὅλαι αἱ πόλεις αὐτῆς ἔπευσαν νὰ ὑποταχθῶν.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΚΥΡΙΩΤΕΡΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ

Περὶ τὸ 2000	μ. Χ. Κάθοδος Ἰώνων εἰς τὴν Ἑλλάδα.
Περὶ τὸ 1600	Κάθοδος Ἀχαιῶν.
Περὶ τὸ 1200	Κάθοδος Δωριέων.
1000—900	Πρῶτος ἐλληνικὸς ἀποικισμὸς.
776	Πρώτη Ὀλυμπιάς.
750—550	Δεύτερος ἐλληνικὸς ἀποικισμὸς.
594	Νομοθεσία Σόλωνος.
560—510	Ἡ τυραννὶς εἰς τὰς Ἀθήνας.
505	Μεταρρυθμίσις Κλεισθένους.
494	Ἰωνικὴ ἐπανάστασις.
493	Ἐκστρατεία Μαρδονίου κατὰ τῆς Ἑλλάδος.
490	Ἡ μάχη τοῦ Μαραθῶνος.
480	Ἡ μάχη τῶν Θερμοπυλῶν. Ἡ ναυμαχία τῆς Σαλαμῖνος.
479	Αἱ μάχαι Πλαταιῶν καὶ Μυκάλῃς.
478	Τεσίχις τῶν Ἀθηνῶν. Συμμαχία Ἀθηναίων.
465	Νίκαι Κίμωνος παρὰ τὸν Εὐρυμέδοντα.
449	Περικλῆς.
431—404	Πελοποννησιακὸς πόλεμος.
401	Κύρου ἀνάβασις.
399	Θάνατος τοῦ Σωκράτους.
396	Ἐκστρατεία Ἀγησιλάου εἰς τὴν Ἀσίαν.
383	Κατὰληψις Θηβῶν ὑπὸ Φοῖβιδου.
379	Ἀπελευθέρωσις Θηβῶν, Πελοπίδας καὶ Ἐπαμεινώνδας.
371	Ἡ μάχη τῶν Λεύκτρων.
362	Ἡ μάχη τῆς Μαντινείας.
359	Ὁ Φίλιππος βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας.
338	Ἡ μάχη τῆς Χαιρωνείας.
333	Θάνατος Φιλίππου. Ἀλέξανδρος.
334	Ἡ μάχη τοῦ Γρανικοῦ.
333	Ἡ μάχη τοῦ Ἴσσοῦ.
331	Ἡ μάχη τῶν Ἀρβήλων.
327	Ἐκστρατεία εἰς Ἰνδικὴν.
322	Θάνατος Ἀλεξάνδρου.
306	Ὁ Ἀντίγονος καὶ μετ' αὐτὸν οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ ἀναγορεύονται βασιλεῖς.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Ἡ Ἑλλάς.....	Σελ. 3—6	
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'. Προϊστορικοὶ χρόνοι. 1. Οἱ πρῶτοι κά- τοικοι τῆς Ἑλλάδος.—2. Οἱ Ἕλληγες.—3. Ἐξάπλωσις τῶν Ἑλ- λήνων πρὸς ἀνατολάν.—4. Ὁ βίος τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς προϊ- στορικοὺς χρόνους.....		Σελ. 7—29
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'. Διάπλσις τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν καὶ ἐξάπλωσις τῶν Ἑλλήνων ἐκτὸς τοῦ Αἰγαίου πελάγους. 1. Ἡ Σπάρτη.—2. Αἱ Ἀθήναι.—3. Ὁ δεῦτερος ἑλληνικὸς ἀποικισμός.....		Σελ. 30—47
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'. Ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς μέχρι τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος. 1. Τὰ ἑλληνικὰ πολιτεύματα.—2. Ὁ στρατὸς τὸ ναυτικόν.—3. Ναυτιλία, ἐμπόριον, νομίσματα.—4. Ὁ οἰκιακὸς βίος.—5. Θρησκεία καὶ λατρεία.—6. Αἱ ὄραται τέχναι.—7. Οἱ ποιηταί.—8. Οἱ φιλόσοφοι.—9. Ἡ γραφή.—10. Περὶ τοῦ κοινοῦ τῶν Ἑλλήνων ὀνόματος καὶ τῆς ἐνότητος τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους.....		Σελ. 48—60
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'. Περσικοὶ πόλεμοι. —1. Οἱ Ἕλληγες τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ οἱ βάρβαροι.—2. Ἰωνικὴ ἐπανάστασις.—3. Ἐκστρατεία τοῦ Μαρδονίου κατὰ τῆς Ἑλλάδος.—4. Ἐκστρατεία Δατίδος καὶ Ἀρταφέρνης.—5. Ἀριστείδης καὶ Θεμιστοκλῆς.—6. Ἐκστρατεία τοῦ Ξέρξου κατὰ τῆς Ἑλλάδος.—7. Ἡ μάχη τῆς Μυκάλης.—8. Ἡ μάχη τῆς Ἰμέρας.....		Σελ. 61—80
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'. Ἡγεμονία τῶν Ἀθηναίων. 1. Τείχιαις Ἀθηναίων καὶ Πειραιῶς.—2. Παυσανίας καὶ Θεμιστοκλῆς.—3. Ἡ συμμαχία τῶν Ἀθηναίων.—4. Ὁ κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμος ἐπὶ Κίμωνος.—Ἡ Δημοκρατία τῶν Ἀθηναίων καὶ ὁ Περικλῆς.....		Σελ. 81—88
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'. Αἱ Ἀθηναὶ ἐπὶ Περικλέους καὶ ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς κατὰ τὸν Ε' π. Χ. αἰῶνα. 1. Αἱ κοινωνικαὶ πράξεις.—2. Τὸ πολίτευμα.—3. Ὁ στρατὸς καὶ τὸ ναυτικόν.—4. Τὰ δικαστήρια.—5. Ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον.—6. Ὁ οἰκιακὸς βίος.—7. Θρησκεία καὶ λατρεία.—8. Αἱ ὄραται τέχναι.		

Τὰ μνημεῖα τῶν Ἀθηνῶν.—9. Τὰ γράμματα.—10. Τὸ σχέδιον τοῦ Περικλέους περὶ ἐνώσεως ἄλλων τῶν Ἑλλήνων. Σελ. 89—100

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'. *Πελοποννησιακὸς πόλεμος*.—1. Αἷτια καὶ ἀρρομαί.—2. Πρώτη περίοδος τοῦ πολέμου.—3. Δευτέρα περίοδος τοῦ πολέμου.—4. Τρίτη περίοδος τοῦ πολέμου. . . . . Σελ. 101—108.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'. *Ἡγεμονία τῶν Σπαρτιατῶν*.—1. Οἱ τριάκοντα τύραννοι.—2. Κύρου ἀνάσασις.—3. Ἐκστρατεία τοῦ Ἀγησιλάου εἰς τὴν Ἀσίαν.—4. Κορινθιακὸς πόλεμος.—5, Ἀνταλκίδειος εἰρήνη. Τυραννία τῆς Σπάρτης. . . . . Σελ. 109—113.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'. *Ἡγεμονία τῶν Θηβῶν*. 1. Ἀπελευθέρωσις τῶν Θηβῶν.—2. Ἡ μάχη τῶν Λεύκτρων.—3. Εἰσβολὴ τοῦ Ἐπαμεινώνδα εἰς τὴν Πελοπόννησον.—4. Ἡ μάχη τῆς Μαντινείας. . . . . Σελ. 114—117.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'. *Ἡγεμονία τῶν Μακεδόνων*. 1. Οἱ Μακεδόνες.—2. Φίλιππος ὁ Β'.—3. Σύγκρουσις Φιλίππου πρὸς τοὺς Ἀθηναίους.—4. Δημοσθένης.—5. Ὁ ἱερός πόλεμος.—6. Ἡ μάχη τῆς Χαιρωνείας.—7. Σχέδια καὶ θάνατος τοῦ Φιλίππου. . . . . Σελ. 118—122.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'. *Κοινωνικὴ, στρατιωτικὴ καὶ πνευματικὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸν Δ' π. Χ. αἰῶνα*. 1. Ἡ κοινωνικὴ κατάστασις. 2. Ὁ στρατός.—3. Τὰ γράμματα.—4. Αἱ ὥραται τέχναι. . . . . Σελ. 123—126

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'. *Ἡ κοσμοκρατορία τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου*.—1. Ὁ Ἀλέξανδρος.—2. Ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Ἑλλάδα.—3. Ἐκστρατεία τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὴν Ἀσίαν.—4. Ἡ μάχη τοῦ Γρανικοῦ.—5. Ἡ κατάστασις τῆς Μ. Ἀσίας.—6. Ἡ μάχη τῆς Ἴσσοῦ.—7. Ἡ κατάκτησις τῆς Φοινίκης καὶ Αἰγύπτου.—8. Ἡ μάχη τῶν Ἀρβήλων.—9. Κατάκτησις ὄλου τοῦ Περσικοῦ κράτους.—10. Ἐκστρατεία εἰς Ἰνδικήν.—11. Τὸ ἐκπολιτιστικὸν ἔργον τοῦ Ἀλεξάνδρου.—12. Ὁ θάνατος τοῦ Ἀλεξάνδρου.—13. Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἀλεξάνδρου. . . . . Σελ. 127—139.

ΑΝΤΩΝΙΟΥ Ν ΧΩΡΑΦΑ

Γυμνασιάρχου Θ' Γυμνασίου 'Αθηνών

ΠΛΗΡΕΣ ΣΥΣΤΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΟΝ

ΔΙΑ ΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Α' ΔΙΑ ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ

Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος διὰ τὴν α' τάξιν.

Ἑλληνικὴ Ἱστορία ἀπὸ τοῦ 3ου π. Χ. αἰῶνος μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων διὰ τὴν β' τάξιν.

Ἑλληνικὴ Ἱστορία ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κ)πόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων διὰ τὴν γ' τάξιν.

Β' ΔΙΑ ΤΑ ΓΥΜΝΑΣΙΑ

Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος διὰ τὴν α' τάξιν.

Ἱστορία Ἑλληνικὴ καὶ Ῥωμαϊκὴ διὰ τὴν β' τάξιν.

Ἱστορία τῆς Ἑλλ. Αὐτοκρατορίας διὰ τὴν γ' τάξιν.

Ἱστορία τῆς Νέας Ἑλλάδος (1453—1924) καὶ ἡ σύγ-
χρονος τῆς ὅλης Εὐρώπης διὰ τὴν δ' τάξιν.

Περίληψεις τῆς Ἱστορίας εἰς 7 τεύχη δι' ἑκάστην τάξιν
τοῦ Ἑλλ. Σχολείου καὶ Γυμνασίου.